

36

24922

~~936~~
8-11

AZ

ERDÉLYHONI

EVANGELICO-REFORMATUSOK

EGYHÁZI JOGTANA.

IRTA

DÓSA ELEK,

JOGTUDOR ÉS TANÁR.

PEST, 1863.

KIADJA OSTERLAMM KÁROLY.

AZ

ERDÉLYHONI

EVANGELICO-REFORMATUSOK

EGYHÁZI JOGTANA.

IRTA

DÓSA ELEK,

JOGTUDOR ÉS TANÁR.

DONATIE

Facultă de Așezământul
noul pentru cultură
ION STĂNESCU

PEST, 1863.

KIADJA OSTERLAMM KÁROLY.

BX
9446
.77
D6

BIBL. UNIV. OSZK. BUDAPEST
Nr. 4758-1948

2260
9

Hernyánszky és Hummel könyvnyomdája,
belváros, hajó-utca 3. sz.

Előszó.

Valamint az állam, úgy az egyház is csak akkor felelhet meg rendeltetésének, ha törvényei végrehajthatnak: a törvények végrehajtásának főfeltétele pedig, hogy minden érdekelt ismerje azokat. Ezen állítást azon történelmi tény is igazolja, hogy az állami s egyházi hatalom bitorlói, az illető törvények ismeretének nehezítését és gátlását egyik leghatalmasabb eszköz gyanánt használták hatalmuk erősítésére, s ezt annál könnyebben teheték, mivel a történelem s tapasztalat bizonyosága szerint eleitől fogva, még a miveltebb népek is több gondot fordítottak törvények alkotására, mint arra, hogy az alkotott törvényt a feledékenységbe merüléstől s az elferdítő magyarázatoktól megóvják.

Mint hogy minden törvény az illetők jogainak s kötelességeinek kútfeje, s a jogon alapuló szabadság és a kötelességen alapuló jog, csak a törvény teljesülése által juthat érvényre:

szembetűnő, hogy a törvények eleven emlékezetben tartásának biztosítása, egyszersmind az illetők jogainak s polgári és egyházi szabadságának biztosítására is szolgál; a nem ismert jog irányában nem létezhetvén az erőt is fejlesztő akarat azon ragaszkodása, mely annak fennmaradását és tiszteletben tartását előbbutóbb kivívja.

Mellőzve ez úttal egyéb- mind polgári, mind egyházi törvényeink valódi ismeretét nehezítő s gátló okoknak elősorolását, név szerint az erdélyi evangelico-reformatusok egyházi törvényeire vonatkozólag csak azt említjük meg, hogy azok negyed fél század óta időnként keletkezvén s a protestantismus életelve, a folytonos tökélyesbülés szellemében, nemcsak egyházi, hanem polgári, részint latin, részint magyar szövegű újabb törvények által módosíttatván; anélkül, hogy azoknak rendbeszedését az illetékes törvényhozó hatalom — a Geleiféle Canonok egyedüli kivételével — még csak meg is kísértette volna; a szentírásban, honi törvénytárakban, helvét hittételben, régfbb nemzeti s újabb közönséges zsinatok és egyház- főtanácsi gyűlések jegyzőkönyveiben elannyira szét vannak szórva, hogy azoknak fölkeresése, megtalálása, értelmezhetés végetti őszvehasonlítása s főleg annak meghatározása, hogy a közbejött s olykor csak is részletes módosítások után, azokból mit tarthatni még ma is jogi s kötelességi szabálynak, oly nehéz feladattá vált, melynek megoldásához fáradhatatlan munkásság s az észtan és jogtan kérdései fejtegetésében gyakorlott ítélőtehetség is kívántatik.

Ezen kellékek ritkaságának természetes következése volt, hogy egyházi törvényeink megismertetését senki sem kísértette meg. Egyházi főtanácsunk tapasztalván azonban, hogy az egyházi törvények rendszeres ismeretének hiánya, az azok által szabályozott jogok és kötelességek elködösülését eredményezte s e miatt

az egyházzal szoros kapcsolatban álló vallásos élet is veszélyesen lankadni kezdett; az egyházi jogtant főtanodáink tantervébe — mind a papi, mind a világi növendékekre nézve, kötelezett tantárgy gyanánt fölvetetni s taníttatni rendelte.

Nem annyira a szükséges erő és képesség öntudata, mint az egyházi főtanács idézett rendelete iránti engedelmesség eredményének lehet s kell is tekinteni e jelen egyházi-jogtani kísérletet, melyet, fogvatkozásait mélyen érezve, tárgyavatottak ösztönzése és sürgetései nélkül nyomda alá se bocsátottam volna.

Azon hatással, melyet több éven át ismételt — csak is növendék jogászokhoz intézett — egyházzogi tanításaim az egyházi életre gyakoroltak, nem lehetvén megelégedve, egyedül egy ily szüntelen kéznél lehető nyomtatványtól reménylhettem egyfelől, hogy az ifjakat a hibás kéziratok használatától megmentheti, másfelől, hogy a joggyakorlat s kötelesség teljesítésére hivatott egyházi tagok tájékoztatására, az iskolai elmosódott reminiscenciáknál biztosabb alapot nyújthat.

Továbbá, a két magyar protestans egyház szervezésének szükségessége, — az egyetemes keresztyén egyház újabb s nagyobb szerü reformatiojának előérzete által is fokoztatva — már csak nem életkérdéssé nővén ki magát; midőn az, a dolog természetete s a protestantismus szelleme szerint is, csak történelmi jogalapon s a meglévő törvények tökélyesbitése utján történhetik meg: a kiindulási pontokúl szolgálándó erdélyi reformált egyház törvényei ismertetését, szükséges közremunkálásnak tartottam a szervezés nagy munkájának megkezdhetésére s keresztülvitelének könnyítésére; reménylve, hogy a magyarhoni testvéregyház tárgyavatottjai, jelen kísérletemet föl hívásnak tekintendik, hasonló közremunkálási kötelesség teljesítésére.

Az érdek egyúttal nemzeti is; mert ha hitsorsosink buzgó ohajtása értelmében, az ugyan azon hitzikkeken s közös történelmi jogokon nyugvó két testvéregyház alkotmányát egyenlő-sítjük, ez által azoknak egygyé olvaszthatását is előkészítjük s végeredményben a nemzeti erő gyarapodását eszközöljük.

Irtam Marosvásárhelyt, 1863. január 5-ikén.

Dósa Elek,
jogtudor.

TARTALOM.

Bévezetés.

	Lapszám.
1. §. Az egyház miségeről és czéljáról általában.	1
2. §. A hitcikkekről s egyházi törvényekről.	2
3. §. Az egyházak különbözősége okáról.	3
4. §. Az evangelico-reformata egyházzól.	3
5. §. Egyházi törvényeink kútfejeiről.	4
6. §. Az elősorolt kútfejek tekintélyéről.	7
7. §. Egyházunk jogtudományának részeiről.	8

Első rész.

Az egyházi közjogtan.

8. §. Az egyházi közjogtan fogalma.	7
9. §. Az egyházzól s annak törvényszerűségéről általában.	7
10. §. Egyházunk törvényszerűségéről különösen.	9
11. §. Egyházunk jogairól.	10

Első szakasz.

Az egyház s tagjai közti viszonyokról.

12. §. Egyházunk tagjairól általában.	11
13. §. Az egyházi hatalomról.	12

Első czikk.

Az egyházi közakarát nyilvánítása módjáról.

14. §. Ez kétféle módon esik meg.	12
---	----

Első fejezet.

Az egyházi törvényhozó hatalomról.

15. §. Az egyházi törvényhozás tárgyairól.	13
16. §. 1. A hitcikkeket tárgyazó egyházi törvényekről.	13
17. §. 2. A szertartásokat tárgyazó törvényekről.	17
18. §. 3. Az egyházi viszonyokat s alkotmányt szabályozó törvényekről.	18
19. §. 4. A tanítást s nevelést szabályozó törvényekről.	19
20. §. Az egyházi törvényhozó hatalom gyakorlása módjáról.	19

I. A közönséges zsinatról.

21. §. A k. zsinat tagjairól.	20
22. §. A közönséges zsinat tárgyairól.	21

II. Az egyházi főtanács teljes gyűléséről.

23. §. Annak eredetéről.	23
24. §. Ay egyházi főtanács teljes gyűlésének tagjairól.	24

25. §. Az egyházi főtanács teljes gyűlése tárgyairól s tartása idejéről. 28

26. §. Az egyházi főtanács teljes gyűlése és a közönséges zsinat közti viszonyról, a törvényhozó hatalom gyakorlására nézve. 29

27. §. Az egyházi törvények sanctiójáról. 31

Második fejezet.

Az egyházi ítélő hatalomról.

28. §. Egyházunkat illeti az ítélő hatalom gyakorlása. 35

29. §. Az egyházi ítélő hatalom gyakorlása módjáról. 36

Második czikk.

Az egyházi közakarat teljesítéséről.

30. §. A közakarat teljesítését eszközölő hatalomról. 37

Első fejezet.

A felvigyázó hatalomról.

31. §. Ezen hatalom feladata. 38

32. §. A felvigyázó hatalom eszközeiről s gyakorlása módjáról. 38

33. §. I. Az esperesi vizsgálásról. 39

34. §. II. A püspöki vizsgálásról. 41

Második fejezet.

A kormányzó hatalomról.

35. §. Ezen hatalom feladata. 44

36. §. Az egyházi kormányzó hatalom kezelése módjáról. 45

37. §. I. A szorosabb értelemben vett egyházi kormányzásról. 45

38. §. II. Az egyház közigazgatási kormányzásról. 47

Harmadik fejezet.

A büntető hatalomról.

39. §. Ezen hatalomnak feladata. 50

40. §. Az egyházi büntetések miségéről s nemeiről. 51

41. §. A büntető hatalom gyakorlása módjáról. 52

42. §. A büntető hatalom gyakorlása eszközeiről. 53

Második szakasz.

Egyházunk s más egyházak közti jogi viszonyokról.

43. §. Általában minden egyházak jogi tekintetben egymáshoz egyenlőségi viszonyban állanak. 56

44. §. Ahazánk kebelében létező egyházak egymás irányban jogi viszonyairól különösen. 58

Harmadik szakasz.

Az egyház és államközti viszonyról.

45. §. Ezen viszonyról általában. 61

46. §. Az Egyház és állam közti jogi viszonyokról honi törvényeink értelmében.	65
47. §. A fejedelem jogairól s kötelességeiről egyházunk irántjában.	67

Második rész.

Az egyházi magánjogtan.

48. §. Az egyházi magánjogtan misége s részei.	73
Első szakasz.	

Az egyház tagjairól.

49. §. Az egyház kebelébe tartozó személyekről.	73
Első czikk.	

Az egyházi testületekről.

50. §. Ezeknek misége s nemei.	73
I. Az ekklézsiákról.	

51. §. Az ekklézsia misége s nemei.	74
52. §. Az ekklézsiák testületileg gyakorolható jogairól.	74
53. §. Az ekklézsiák közigazgatási állásáról.	79

II. Az egyházi megyékről.

54. §. Az egyházi megyékről s azok népességéről.	79
55. §. Az egyházi megyéket testületileg illető jogokról, ...	81

III. Az iskolákról.

56. §. Az iskolák egyházi testületeknek tartathatnak.	84
57. §. Egyházunk iskolái rendeltetéséről s osztályáról.	85
58. §. Az iskolák testületileg gyakorolható jogairól.	87

Második czikk.

Az egyházi egyénekről.

59. §. Ezeknek osztálya.	89
----------------------------------	----

Első fejezet.

Az egyházi rendbeliekről.

60. §. Ezeknek misége s osztálya.	89
---	----

I. A papokról s káplánokról.

61. §. A papi s kápláni hivatal kivánatosságairól.	90
62. §. 1. A papok niveltségéről.	90
63. §. 2. A papok igaz tudományáról.	93
64. §. 2. A papok hivatásáról s törvényszeres kibocsáttatásáról	94
65. §. 4. A papok kötelességök teljesítésébeni hívségéről.	103
66. §. a. A tanításról.	103
67. §. b. A könyörgésről s szentírás magyarázásáról.	106

AZ
ERDÉLYHONI

EVANGELICO-REFORMATUSOK

EGYHÁZI JOGTANA.

IRTA

DÓSA ELEK,

JOGTUDOR és TANÁR.

DONAȚIE

Încasă de Așezământul
național pentru cultură
ION STĂNESCU

1863
PEST, 1863.

KIADJA OSTERLAMB KÁROLY.

BX
9446
.T7
D6

BIBL. UNIV. CECH-SLOV.
Nr. 4758-1942

7260
9

Hornyánszky és Hummel könyvnyomdája,
belváros, hajó-utca 3. sz.

Előszó.

Valamint az állam, úgy az egyház is csak akkor felelhet meg rendeltetésének, ha törvényei végrehajthatnak: a törvények végrehajtásának főfeltétele pedig, hogy minden érdekelt ismerje azokat. Ezen állítást azon történelmi tény is igazolja, hogy az állami s egyházi hatalom bitorlói, az illető törvények ismeretének nehezítését és gátlását egyik leghatalmasabb eszköz gyanánt használták hatalmuk erősítésére, s ezt annál könnyebben teheték, mivel a történelem s tapasztalat bizonyosága szerint eleitől fogva, még a miveltebb népek is több gondot fordítottak törvények alkotására, mint arra, hogy az alkotott törvényt a feledékenységbe merüléstől s az elferdítő magyarázatoktól megóvják.

Mint hogy minden törvény az illetők jogainak s kötelességeinek kútfeje, s a jogon alapuló szabadság és a kötelességen alapuló jog, csak a törvény teljesülése által juthat érvényre:

szembetűnő, hogy a törvények eleven emlékezetben tartásának biztosítása, egyszersmind az illetők jogainak s polgári és egyházi szabadságának biztosítására is szolgál; a nem ismert jog irányában nem létezhetvén az erőt is fejlesztő akarat azon ragaszkodása, mely annak fennmaradását és tiszteletben tartását előbbutóbb kivívja.

Mellőzve ez úttal egyéb- mind polgári, mind egyházi törvényeink valódi ismeretét nehezítő s gátló okoknak elősorolását, név szerint az erdélyi evangelico-reformatusok egyházi törvényeire vonatkozólag csak azt említjük meg, hogy azok negyed fél század óta időnként keletkeztvén s a protestantismus életelve, a folytonos tökélyesbülés szellemében, nemcsak egyházi, hanem polgári, részint latin, részint magyar szövegű újabb törvények által módosítottatván; anélkül, hogy azoknak rendbeszedését az illetékes törvényhozó hatalom — a Geleiféle Canonok egyedüli kivételével — még csak meg is kísértette volna; a szentírásban, honi törvénytárakban, helvét hittételben, régfbb nemzeti s újabb közönséges zsinatok és egyház- főtanácsi gyűlések jegyzőkönyveiben elannyira szét vannak szórva, hogy azoknak fölkeresése, megtalálása, értelmezhetés végetti összevontanlítása s főleg annak meghatározása, hogy a közbejött s olykor csak is részletes módosítások után, azokból mit tarthatni még ma is jogi s kötelességi szabálynak, oly nehéz feladattá vált, melynek megoldásához fáradhatatlan munkásság s az észtan és jogtan kérdései fejtegetésében gyakorlott ítélőtehetség is kívántatik.

Ezen kellékek ritkaságának természetes következése volt, hogy egyházi törvényeink megismertetését senki sem kísértette meg. Egyházi főtanácsunk tapasztalván azonban, hogy az egyházi törvények rendszeres ismeretének hiánya, az azok által szabályozott jogok és kötelességek elködösülését eredményezte s e miatt

az egyházzal szoros kapcsolatban álló vallásos élet is veszélyesen lankadni kezdett; az egyházi jogtant főtanodáink tantervébe — mind a papi, mind a világi növendékekre nézve, kötelezett tantárgy gyanánt fölvétetni s taníttatni rendelte.

Nem annyira a szükséges erő és képesség öntudata, mint az egyházi főtanács idézett rendelete iránti engedelmesség eredményének lehet s kell is tekinteni e jelen egyházi-jogtani kísérletet, melyet, fogyatkozásait mélyen érezve, tárgyavatottak ösztönzése és sürgetései nélkül nyomda alá se bocsátottam volna.

Azon hatással, melyet több éven át ismételt — csak is növendék jogászokhoz intézett — egyházjogi tanításaim az egyházi életre gyakoroltak, nem lehetvén megelégedve, egyedül egy ily szüntelen kéznél lehető nyomtatványtól reménylhettem egyfelől, hogy az ifjakat a hibás kéziratok használatától megmentheti, másfelől, hogy a joggyakorlat s kötelesség teljesítésére hivatott egyházi tagok tájékoztatására, az iskolai elmosódott reminiscenciáknál biztosabb alapot nyújthat.

Továbbá, a két magyar protestans egyház szervezésének szükségessége, — az egyetemes keresztyén egyház újabb s nagyobb szerű reformatiojának előérzete által is fokoztatva — már csak nem életkérdéssé nővén ki magát; midőn az, a dolog természetete s a protestantismus szelleme szerint is, csak történelmi jogalapon s a meglévő törvények tökélyesbitése útján történhetik meg: a kiindulási pontokúl szolgálendő erdélyi reformált egyház törvényei ismertetését, szükséges közremunkálásnak tartottam a szervezés nagy munkájának megkezdhetésére s keresztyévitelének könnyítésére; reményelve, hogy a magyarhoni testvéregyház tárgyavatottjai, jelen kísérletemet fölhívásnak tekintendik, hasonló közremunkálási kötelesség teljesítésére.

Az érdek egyúttal nemzeti is; mert ha hitsorsosink buzgó ohajtása értelmében, az ugyan azon hitzikkeken s közös történelmi jogokon nyugvó két testvéregyház alkotmányát egyenlősítjük, ez által azoknak egygyé olvaszthatását is előkészítjük s végeredményben a nemzeti erő gyarapodását eszközöljük.

Irtam Marosvásárhelyt, 1863. január 5-ikén.

Dósa Elek,
jogtudor.

TARTALOM.

Bévezetés.

	Lapszám.
1. §. Az egyház miségéről és czéljáról általában.	1
2. §. A hitczikkekről s egyházi törvényekről.	2
3. §. Az egyházak különbözősége okáról.	3
4. §. Az evangelico-reformata egyházzól.	3
5. §. Egyházi törvényeink kútfejeiről.	4
6. §. Az elősorolt kútfejek tekintélyéről.	7
7. §. Egyházunk jogtudományának részeiről.	8

Első rész.

Az egyházi közjogtan.

8. §. Az egyházi közjogtan fogalma.	7
9. §. Az egyházzól s annak törvényszerűségéről általában.	7
10. §. Egyházunk törvényszerűségéről különösen.	9
11. §. Egyházunk jogairól.	10

Első szakasz.

Az egyház s tagjai közti viszonyokról.

12. §. Egyházunk tagjairól általában.	11
13. §. Az egyházi hatalomról.	12

Első czikk.

Az egyházi közakarát nyilvánítása módjáról.

14. §. Ez kétféle módon esik meg.	12
---	----

Első fejezet.

Az egyházi törvényhozó hatalomról.

15. §. Az egyházi törvényhozás tárgyairól.	13
16. §. 1. A hitczikkeket tárgyazó egyházi törvényekről.	13
17. §. 2. A szertartásokat tárgyazó törvényekről.	17
18. §. 3. Az egyházi viszonyokat s alkotmányt szabályozó törvényekről.	18
19. §. 4. A tanitást s nevelést szabályozó törvényekről.	19
20. §. Az egyházi törvényhozó hatalom gyakorlása módjáról.	19

I. A közönséges zsinatról.

21. §. A k. zsinat tagjairól.	20
22. §. A közönséges zsinat tárgyairól.	21

II. Az egyházi főtanács teljes gyűléséről.

23. §. Annak eredetéről.	23
24. §. Ay egyházi főtanács teljes gyűlésének tagjairól.	24

25. §. Az egyházi főtanács teljes gyűlése tárgyairól s tartása idejéről.	28
26. §. Az egyházi főtanács teljes gyűlése és a közönséges zsinat közti viszonyról, a törvényhozó hatalom gyakorlására nézve.	29
27. §. Az egyházi törvények sanctiójáról.	31
Második fejezet.	
A z egyházi ítélő hatalomról.	
28. §. Egyházunkat illeti az ítélő hatalom gyakorlása.	35
29. §. Az egyházi ítélő hatalom gyakorlása módjáról.	36
Második czikk.	
A z egyházi közakarat teljesítéséről.	
30. §. A közakarat teljesítését eszközölő hatalomról.	37
Első fejezet.	
A felvigyázó hatalomról.	
31. §. Ezen hatalom feladata.	38
32. §. A felvigyázó hatalom eszközeiről s gyakorlása módjáról.	38
33. §. I. Az esperesi vizsgálásról.	39
34. §. II. A püspöki vizsgálásról.	41
Második fejezet.	
A kormányzó hatalomról.	
35. §. Ezen hatalom feladata.	44
36. §. Az egyházi kormányzó hatalom kezelése módjáról.	45
37. §. I. A szorosabb értelemben vett egyházi kormányzásról.	45
38. §. II. Az egyház közigazgatási kormányzásról.	47
Harmadik fejezet.	
A büntető hatalomról.	
39. §. Ezen hatalomnak feladata.	50
40. §. Az egyházi büntetések miségéről s neveiről.	51
41. §. A büntető hatalom gyakorlása módjáról.	52
42. §. A büntető hatalom gyakorlása eszközeiről.	53
Második szakasz.	
Egyházunk s más egyházak közti jogi viszonyokról.	
43. §. Általában minden egyházak jogi tekintetben egymáshoz egyenlőségi viszonyban állanak.	56
44. §. Ahazánk kebelében létező egyházak egymás irányában jogi viszonyairól különösön.	58
Harmadik szakasz.	
A z egyház és államközti viszonyról.	
45. §. Ezen viszonyról általában.	61

46. §.	Az Egyház és állam közti jogi viszonyokról honi törvényeink értelmében.	65
47. §.	A fejedelem jogairól s kötelességeiről egyházunk irányában.	67

Második rész.

A z e g y h á z i m a g á n j o g t a n .

48. §.	Az egyházi magánjogtan misége s részei.	73
	Első szakasz.	

A z e g y h á z t a g j a i r ó l .

49. §.	Az egyház kebelébe tartozó személyekről.	73
--------	--	----

Első czikk.

A z e g y h á z i t e s t ü l e t e k r ől .

50. §.	Ezeknek misége s nemei.	73
--------	---------------------------------	----

I. A z e k k l é z s i á k r ől .

51. §.	Az ekklezsia misége s nemei.	74
--------	--------------------------------------	----

52. §.	Az ekklezsiák testületileg gyakorolható jogairól.	74
--------	---	----

53. §.	Az ekklezsiák közigazgatási állásáról.	79
--------	--	----

II. A z e g y h á z i m e g y é k r ől .

54. §.	Az egyházi megyékről s azok népességéről.	79
--------	---	----

55. §.	Az egyházi megyéket testületileg illető jogokról, ...	81
--------	---	----

III. A z i s k o l á k r ől .

56. §.	Az iskolák egyházi testületeknek tartathatnak.	84
--------	--	----

57. §.	Egyházunk iskolái rendeltetéséről s osztályáról.	85
--------	--	----

58. §.	Az iskolák testületileg gyakorolható jogairól.	87
--------	--	----

Második czikk.

A z e g y h á z i e g y é n e k r ől .

59. §.	Ezeknek osztálya.	89
--------	---------------------------	----

Első fejezet.

A z e g y h á z i r e n d b e l i e k r ől .

60. §.	Ezeknek misége s osztálya.	89
--------	------------------------------------	----

I. A p a p o k r ől s k á p l á n o k r ől .

61. §.	A papi s kápláni hivatal kivánatosságairól.	90
--------	---	----

62. §.	1. A papok miveltségéről.	90
--------	-----------------------------------	----

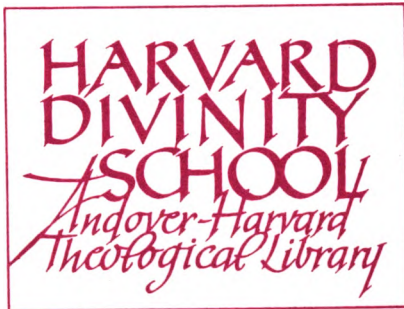
63. §.	2. A papok igaz tudományáról.	93
--------	---------------------------------------	----

64. §.	2. A papok hivatásáról s törvényszeres kibocsáttatásáról	94
--------	--	----

65. §.	4. A papok kötelességek teljesítésébenei hívségéről.	103
--------	--	-----

66. §.	a. A tanításról.	103
--------	--------------------------	-----

67. §.	b. A könyörgésről s szentírás magyarázásáról.	106
--------	---	-----

36

4922

936
Erdélyi

AZ

ERDÉLYHONI

EVANGELICO-REFORMATUSOK

EGYHÁZI JOGTANA.

IRTA

DÓSA ELEK,

JOGTUDOR ÉS TANÁR.

PEST, 1863.

KIADJA OSTERLAMM KÁROLY.

AZ

ERDÉLYHONI

EVANGELICO-REFORMATUSOK

EGYHÁZI JOGTANA.

IRTA

DÓSA ELEK,

JOGTUDOR ÉS TANÁR.

DONAȚIE
facută de Așezământul
național pentru cultul
ION. STĂNESCU

• 1863.

PEST, 1863.

KIADJA OSTERLAMM KÁROLY.

BX
9446
.77
D6

BIBL. UNIV. CLUJ-NAPOCA
Nr. 4758-1943

2260
9

Hernyánszky és Hummel könyvnyomdája,
belváros, hajó-utca 3. sz.

Előszó.

Valamint az állam, úgy az egyház is csak akkor felelhet meg rendeltetésének, ha törvényei végrehajthatnak: a törvények végrehajtásának főfeltétele pedig, hogy minden érdekelt ismerje azokat. Ezen állítást azon történelmi tény is igazolja, hogy az állami s egyházi hatalom bitorlói, az illető törvények ismeretének nehezítését és gátlását egyik leghatalmasabb eszköz gyanánt használták hatalmuk erősbitésére, s ezt annál könnyebben teheték, mivel a történelem s tapasztalat bizonyossága szerint eleitől fogva, még a miveltebb népek is több gondot fordítottak törvények alkotására, mint arra, hogy az alkotott törvényeket a feledékenységbe merüléstől s az elferdítő magyarázatoktól megóvják.

Minthogy minden törvény az illetők jogainak s kötelességeinek kútfeje, s a jogon alapuló szabadság és a kötelességen alapuló jog, csak a törvény teljesülése által juthat érvényre:

szembetűnő, hogy a törvények eleven emlékezetben tartásának biztosítása, egyszersmind az illetők jogainak s polgári és egyházi szabadságának biztosítására is szolgál; a nem ismert jog irányában nem létezhetvén az erőt is fejlesztő akarat azon ragaszkodása, mely annak fennmaradását és tiszteletben tartását előbbutóbb kivívja.

Mellőzve ez úttal egyéb- mind polgári, mind egyházi törvényeink valódi ismeretét nehezítő s gátló okoknak elősorolását, név szerint az erdélyi evangelico-reformatusok egyházi törvényeire vonatkozólag csak azt említjük meg, hogy azok negyed fél század óta időnként keletkeztvén s a protestantismus életelve, a folytonos tökélyesbülés szellemében, nemcsak egyházi, hanem polgári, részint latin, részint magyar szövegű újabb törvények által módosíttatván; anélkül, hogy azoknak rendbeszedését az illetékes törvényhozó hatalom — a Geleiféle Canonok egyedüli kivételével — még csak meg is kísértette volna; a szentírásban, honi törvénytárakban, helvét hittételben, régíbb nemzeti s újabb közönséges zsinatok és egyház- főtanácsai gyűlések jegyzőkönyveiben elannyira szét vannak szórva, hogy azoknak fölkeresése, megtalálása, értelmezhetés végetti őszvehasonlíttása s főleg annak meghatározása, hogy a közbejött s olykor csak is részletes módosítások után, azokból mit tarthatni még ma is jogi s kötelességi szabálynak, oly nehéz feladattá vált, melynek megoldásához fáradhatatlan munkásság s az észtan és jogtan kérdései fejtegetésében gyakorlott ítélőtehetség is kívántatik.

Ezen kellékek ritkaságának természetes következése volt, hogy egyházi törvényeink megismertetését senki sem kísértette meg. Egyházi főtanácsunk tapasztalván azonban, hogy az egyházi törvények rendszeres ismeretének hiánya, az azok által szabályozott jogok és kötelességek elködösülését eredményezte s e miatt

az egyházzal szoros kapcsolatban álló vallásos élet is veszélyesen lankadni kezdett; az egyházi jogtant főtanodáink tantervébe — mind a papi, mind a világi növendékekre nézve, kötelezett tantárgy gyanánt fölvétetni s taníttatni rendelte.

Nem annyira a szükséges erő és képesség öntudata, mint az egyházi főtanács idézett rendelete iránti engedelmesség eredményének lehet s kell is tekinteni e jelen egyházi-jogtani kísérletet, melyet, fogvatkozásait mélyen érezve, tárgyavatottak ösztönzése és sürgetései nélkül nyomda alá se bocsátottam volna.

Azon hatással, melyet több éven át ismételt — csak is növendék jogászokhoz intézett — egyházzogi tanításaim az egyházi életre gyakoroltak, nem lehetvén megelégedve, egyedül egy ily szüntelen kéznél lehető nyomtatványtól reménylhettem egyfelől, hogy az ifjakat a hibás kéziratok használatától megmentheti, másfelől, hogy a joggyakorlat s kötelesség teljesítésére hivatott egyházi tagok tájékoztatására, az iskolai elmosódott reminiscenciáknál biztosabb alapot nyújthat.

Továbbá, a két magyar protestans egyház szervezésének szükségessége, — az egyetemes keresztyén egyház újabb s nagyobb szerű reformatiojának előérzete által is fokoztatva — már csak nem életkérdéssé nővén ki magát; midőn az, a dolog természete s a protestantismus szelleme szerint is, csak történelmi jogalapon s a meglévő törvények tökélyesbitése utján történhetik meg: a kiindulási pontokúl szolgálendő erdélyi reformált egyház törvényei ismertetését, szükséges közremunkálásnak tartottam a szervezés nagy munkájának megkezdhetésére s keresztülvitelének könnyítésére; reményelve, hogy a magyarhoni testvéregyház tárgyavatottjai, jelen kísérletemet fölhívásnak tekintendik, hasonló közremunkálási kötelesség teljesítésére.

Az érdek egyúttal nemzeti is; mert ha hitsorsosink buzgó ohajtása értelmében, az ugyan azon hitzikkeken s közös történelmi jogokon nyugvó két testvéregyház alkotmányát egyenlő-sítjük, ez által azoknak egygyé olvaszthatását is előkészítjük s végeredményben a nemzeti erő gyarapodását eszközöljük.

Irtam Marosvásárhelyt, 1863. január 5-ikén.

Dósa Elek,
jogtudor.

TARTALOM.

Bévezetés.

	Lapszám.
1. §. Az egyház miségeről és czéljáról általában.	1
2. §. A hitcikkekről s egyházi törvényekről.	2
3. §. Az egyházak különbözősége okáról.	3
4. §. Az evangelico-reformata egyházzól.	3
5. §. Egyházi törvényeink kútfejeiről.	4
6. §. Az elősorolt kútfejek tekintélyéről.	7
7. §. Egyházunk jogtudományának részéről.	8

Első rész.

Az egyházi közjogtan.

8. §. Az egyházi közjogtan fogalma.	7
9. §. Az egyházzól s annak törvényszerűségéről általában.	7
10. §. Egyházunk törvényszerűségéről különösen.	9
11. §. Egyházunk jogairól.	10

Első szakasz.

Az egyház s tagjai közti viszonyokról.

12. §. Egyházunk tagjairól általában.	11
13. §. Az egyházi hatalomról.	12

Első czikk.

Az egyházi közakarata nyilvánítása módjáról.

14. §. Ez kétféle módon esik meg.	12
---	----

Első fejezet.

Az egyházi törvényhozó hatalomról.

15. §. Az egyházi törvényhozás tárgyairól.	13
16. §. 1. A hitcikkeket tárgyazó egyházi törvényekről.	13
17. §. 2. A szertartásokat tárgyazó törvényekről.	17
18. §. 3. Az egyházi viszonyokat s alkotmányt szabályozó törvényekről.	18
19. §. 4. A tanítást s nevelést szabályozó törvényekről.	19
20. §. Az egyházi törvényhozó hatalom gyakorlása módjáról.	19

I. A közönséges zsinatról.

21. §. A k. zsinat tagjairól.	20
22. §. A közönséges zsinat tárgyairól.	21

II. Az egyházi főtanács teljes gyűléséről.

23. §. Annak eredetéről.	23
24. §. Ay egyházi főtanács teljes gyűlésének tagjairól.	24

25. §. Az egyházi főtanács teljes gyűlése tárgyairól s tartása idejéről. 28

26. §. Az egyházi főtanács teljes gyűlése és a közönséges zsinat közti viszonyról, a törvényhozó hatalom gyakorlására nézve. 29

27. §. Az egyházi törvények sanctiójáról. 31

Második fejezet.

Az egyházi ítélő hatalomról.

28. §. Egyházunkat illeti az ítélő hatalom gyakorlása. 35

29. §. Az egyházi ítélő hatalom gyakorlása módjáról. 36

Második czikk.

Az egyházi közakarát teljesítéséről.

30. §. A közakarát teljesítését eszközölő hatalomról. 37

Első fejezet.

A felvigyázó hatalomról.

31. §. Ezen hatalom feladata. 38

32. §. A felvigyázó hatalom eszközeiről s gyakorlása módjáról. 38

33. §. I. Az esperesi vizsgálásról. 39

34. §. II. A püspöki vizsgálásról. 41

Második fejezet.

A kormányzó hatalomról.

35. §. Ezen hatalom feladata. 44

36. §. Az egyházi kormányzó hatalom kezelése módjáról. 45

37. §. I. A szorosabb értelemben vett egyházi kormányzásról. 45

38. §. II. Az egyház közigazgatási kormányzásról. 47

Harmadik fejezet.

A büntető hatalomról.

39. §. Ezen hatalomnak feladata. 50

40. §. Az egyházi büntetések miségeről s nemeiről. 51

41. §. A büntető hatalom gyakorlása módjáról. 52

42. §. A büntető hatalom gyakorlása eszközeiről. 53

Második szakasz.

Egyházunk s más egyházak közti jogi viszonyokról.

43. §. Általában minden egyházak jogi tekintetben egymáshoz egyenlőségi viszonyban állanak. 56

44. §. Ahazánk kebelében létező egyházak egymás irányban jogi viszonyairól különösen. 58

Harmadik szakasz.

Az egyház és államközti viszonyról.

45. §. Ezen viszonyról általában. 61

46. §.	Az Egyház és állam közti jogi viszonyokról honi törvényeink értelmében.	65
47. §.	A fejedelem jogairól s kötelességeiről egyházunk irántában.	67

Második rész.

Az egyházi magánjogtan.

48. §.	Az egyházi magánjogtan misége s részei.	73
--------	---	----

Első szakasz.

Az egyház tagjairól.

49. §.	Az egyház kebelébe tartozó személyekről.	73
--------	--	----

Első cikk.

Az egyházi testületekről.

50. §.	Ezeknek misége s nemei.	73
--------	---------------------------------	----

I. Az ekklézsiákról.

51. §.	Az ekklézsia misége s nemei.	74
--------	--------------------------------------	----

52. §.	Az ekklézsiák testületileg gyakorolható jogairól.	74
--------	---	----

53. §.	Az ekklézsiák közigazgatási állásáról.	79
--------	--	----

II. Az egyházi megyékről.

54. §.	Az egyházi megyékről s azok népességéről.	79
--------	---	----

55. §.	Az egyházi megyéket testületileg illető jogokról, ...	81
--------	---	----

III. Az iskolákról.

56. §.	Az iskolák egyházi testületeknek tartathatnak.	84
--------	--	----

57. §.	Egyházunk iskolái rendeltetéséről s osztályáról.	85
--------	--	----

58. §.	Az iskolák testületileg gyakorolható jogairól.	87
--------	--	----

Második cikk.

Az egyházi egyénekről.

59. §.	Ezeknek osztálya.	89
--------	---------------------------	----

Első fejezet.

Az egyházi rendbeliekről.

60. §.	Ezeknek misége s osztálya.	89
--------	------------------------------------	----

I. A papokról s káplánokról.

61. §.	A papi s kápláni hivatal kívánatosságairól.	90
--------	---	----

62. §.	1. A papok miveltségéről.	90
--------	-----------------------------------	----

63. §.	2. A papok igaz tudományáról.	93
--------	---------------------------------------	----

64. §.	2. A papok hivatásáról s törvényszeres kibocsáttatásáról	94
--------	--	----

65. §.	4. A papok kötelességök teljesítésébenei hívségéről.	103
--------	--	-----

66. §.	a. A tanításról.	103
--------	--------------------------	-----

67. §.	b. A könyörgésről s szentírás magyarázásáról.	106
--------	---	-----

	Lapszám
68. §. c. A catechesis tanításáról.	107
69. §. d. A szent napok kihirdetéséről s megünnepléséről.	107
70. §. e. A sacramentumok kiszolgáltatásáról.	108
71. §. A keresztségről.	108
72. §. Az uri szent vacsoráról.	109
73. §. f. A házások egybekötéséről.	111
74. §. A helvét vallástételt követők házassága minőségéről.	111
75. §. I. A házasság érvényességének feltételeiről.	111
76. §. 1. A házasság törvényszabta akadályairól.	112
77. §. A fölmentésről.	115
78. §. 2. A házasság törvényszabta kellékeiről.	116
79. §. a. A mátkaságról.	117
80. §. A mátkaság kellékeiről.	118
81. §. A mátkaság következéseiről.	120
82. §. A mátkasági viszony megszűnéséről.	121
83. §. b. A kihirdetésről.	123
84. §. c. Az egybekötésről, vagy papi áldásról.	124
85. §. Birálata a házasság kellékeinek.	126
86. §. II. A házasság különböző neveiről.	128
87. §. III. Az érvényes házasság következéseiről.	130
88. §. 1. A házastársakra nézve.	130
89. §. 2. A gyermekekre nézve.	132
90. §. IV. A házasság megszűnéséről.	133
91. §. 1. A házasság halál általi megszűnéséről.	133
92. §. 2. A házasság megsemmisítéséről.	134
93. §. A megsemmisítés következéseiről.	137
94. §. 3. A házasság felbontásáról.	138
95. §. a. Az elválásról s okairól.	138
96. §. Az elválás következéseiről.	140
97. §. b. A megkülönözésről.	142
98. §. V. A házassági ügyekről.	143
99. §. g. A betegek s elítéltek vigasztalásáról.	144
100. §. h. A halottak eltemetéséről.	145
101. §. 5. A papok élte fedhetetlenségéről, ...	145
102. §. a. A papok tisztességes társalkodásáról.	145
103. §. b. A világi foglalkozások kikerüléséről.	146
104. §. c. A papok élte szeplőtlenységéről.	147
105. §. d. A papok étel s italbeli mértékletességéről.	147
106. §. e' A papok illedelmes öltözködéséről.	147

	Lapszám
107. §. f. A papok előljáróik iránti engedelmességéről . . .	148
108. §. A papok osztályzatáról.	149
A. Az egyház papi hivatalnokairól.	
109. §. 1. A püspökről s hivatala betöltése módjáról . . .	149
110. §. A püspök köteleességéről.	154
111. §. A püspök jogairól.	155
112. §. 2. A zsinati főjegyzőről.	156
113. §. 3. A generalis directorról. . . , ...	157
B. Az egyházi megyék tisztviselőiről.	
114. §. 1. Az esperesről.	157
115. §. 2. Az egyház megyei jegyzőről. . . , . . .	159
116. §. Az egyház megyei directorról.	160
117. §. A papok polgári állásáról.	160
II. A lévitákról.	
118. §. A léviták tisztéről. . . , ...	161
III. Az iskolai tanítókról.	
119. §. Az iskolai tanítók egyház rendbeliek.	162
120. §. 1. A főbb iskolák tanítóiról, a tanárokról.	163
121. §. A főbb iskolák növendékeiről.	165
122. §. 2. Az alsóbb iskolák tanítóiról.	166
123. §. Az iskola mesteri képezdéről.	170
IV. Az énekvezetőkéről	
124. §. Ezek kötelesegeiről.	171
Második fejezet.	
A világi rendbeliekről.	
125. §. Ezeknek osztályzata.	172
I. A hivatalnokokról.	
126. §. Ezek polgári vagy egyházi hivatalnokok.	172
A. A polgári hivatalnokokról.	
127. §. Ezeknek egyházi jogairól.	172
B. Az egyház világi hivatalnokairól.	
128. §. Ezeknek osztályzata.	173
1. Az egyház felsőbb rangu világi hivatalnokairól.	
129. §. a. Az egyház főgondnokairól.	173
130. §. b. Az iskolák gondnokairól.	173
131. §. c. Az egyházi megyék gondnokairól.	174
2. Az egyházi alsóbb-rangu világi hivatalnokokról.	
132. §. a. Az ekkleziiai gondnokokról.	176
133. §. Az egyházfiakról.	182

134. §. b. Az egyházi pénztárnokokról. 182

II. A patronusokról.

135. §. Ezen nevezet értelméről. 186

II. A. köznépről.

136. §. Ennek egyházi állásáról. 189

Második szakasz.

Az egyházi vagyonokról s azokra vonatkozó jogokról.

137. §. Mi nevezetik egyházi vagyonnak. 188

Első czikk.

Az egyházi vagyonok nemeiről.

138. §. Ezeknek osztályzata. 189

I. Az egyházi fekvőkről.

139. §. 1. A püspöki jószágokról. 189

140. §. 2. Az eklezsiák jószágairól. 189

141. §. 3. Az iskolák jószágairól. 191

II. Az egyházi ingójókról.

142. §. 1. A szent edényekről. 192

143. §. 2. Az egyházi jövedelmekről. 192

144. §. a. A keperől. 193

145. §. b. A dézmáról. 196

146. §. 3. Az egyházi közpénztárról. 197

147. §. 4. Az alapítmányi pénzekről. 199

Második czikk.

Az egyházi vagyonok szerzéséről.

148. §. Az egyház fekvő vagyont szerzhetési joga korlátoltságáról. 201

149. §. Az egyházi vagyonok szerzése módjáról. 203

Harmadik czikk.

Az egyházi vagyonok kezeléséről s elidegenítéséről.

150. §. Az egyházi vagyonok egyház tulajdonai. 204

151. §. Az egyházi vagyonok kezeléséről. 205

152. §. Az egyházi vagyonok terheltetéséről s elidegenítéséről. 206

Harmadik szakasz.

Az egyházi perlekedés módjáról.

153. §. Ez a honi régíbb polgári perrendtartás szerint történik. 207

154. §. Figyelmeztetés a „judicialia fore ecclesiastici praxis“ című kézikönyvre nézve. 208

Függelék.

1-eső szám. Az egyházi főtanács 1833-ik évi szervezete. 209

2-ik „ Mandatum vřsitorum. 216

3-ik „ Formata. 217

4-ik „ Papi eskü és kibocsátás. 218

ELSŐ RÉSZ.

Egyházi közjogtan.

Bévezetés.

1. §.

Az egyház miséjéről és ezéjáról átalában.

Az embernek, mint érzékiségen kívül okossággal is bíró valóságának, eltagadhatatlan szellemi sajátága, hinni azt, hogy van oly fővalóság, a ki a testi és lelki világnak teremtője, fenntartója és igazgatója; vagy is hinni azt, hogy van Isten. Ezen fővalóság képze (mint a legtökéletesebb lény tulajdonainak, a mindenhatóságnak, véghetetlen jóságnak, mindentudóságnak s igazságossággal párosított kegyelemnek fogalma) által lelkünkben előidézett tisztelet; és az az iránti bizodalom, hogy az erkölcsi érdem s a boldogság közti harmonia, — ez életben kielégítést nem található — óhajtásainak megfelelőleg fog létesíttetni halhatatlan lelkünkre nézve, egy a siron túli örök életben, neveztetik vallásnak, s a mennyiben cselekvő - természetünkre hatólag nyilvánul: vallásos érzésnek.

Hogy ha ezen vallásos érzés magát, az érzéki világban is észrevehetőleg, a legtökéletesebb valóság iránti tiszteletet s bizodalmat tolmácsoló cselekedetekben nyilvánítja: neveztetik a legtökéletesebb valóság iránti hódolatnak, vagy isteni tiszteletnek.

Az emberi lélek, azon sajátágánál fogva, mely szerint mind eszmélő mind cselekvő munkásságában harmoniára törekezik, a vallásos érzést tolmácsoló vagy is az isteni tiszteletet tárgyazó cselekedetek különbéleségében is harmoniát eszközölni, erkölcsi működése főfeladatának ismeri. A lélek ezen működése pedig nem csak abban nyilvánul, hogy az egyének istenről fogalma s annak tiszteletét tárgyazó cselekedeteik közti mentől teljesebb összhangzást eszközöli; hanem abban is, hogy mindazok, kik az Istenről s tisztelete módjáról ugyanazon fogalommal bírnak, az egymás iránt önkéntelenül is fejledező szellemi vonzódásnál fogva, egymással egyesülésre ösztönöztetnek, közös céljok valósíthatása végett.

Az ezen módon alakult egyesülete az okossággal és érzékiséggel bíró valóságoknak, neveztetik egyháznak (ecclesia), annak Dósa Elek egyházi jogtana.

kifejezésére, hogy az egyesület tagjai vallásos fogalmaik s érzéseik rokonságánál fogva, ugyanazon ház vagy család tagjaivá lettek. A mennyiben pedig ezen érzések s fogalmak minden más érzékiek feletti méltósággal birnak, tárgyuk szentségénél fogva: az egyház, szentegyháznak, s anyaszentegyháznak is szokott neveztetni. Az egyház láthatatlan, (*ecclesia invisibilis*), midőn a tagok egybeköttetése csupán szellemi ugyanazonosságon vagy rokonságon alapul; látható (*ecclesia visibilis*) pedig, mihelyt a vallásos érzés rokonsága által szellemileg összekapcsoltak külsőképen is egyesülnek, érzékileg is észrevehető társaságba lépven egymással.

A látható egyháznak (mert a láthatatlan, mint érzékileg észre sem vehető, jogtani vizsgálódás tárgya nem lehet) célja kettős lehet, u. m. egyfelől közelebbi és alsóbb: a vallásos érzések érzékileg is észrevehető módon nyilvánítása vagy is a nyilvános isteni tisztelet alapítása; másfelől távolabbi s felsőbb: az embernek, vallásos érzéseinek nemsbitése által eszközözendő, erkölcsi tökéletesítése.

2. §.

A hitczikkekről s egyházi törvényekről.

Az egyház, azok egyesülete lévén, kik az Isten képzete s tisztelete módjára nézve rokon érzellemmel birnak valamint az egyesülés eszközlésére, úgy a létesült egyesület fenntartására is kikerülhetlenül szükséges, azon alapigazságok megállapítása s azoknak szóval vagy írással kifejezése, melyeken nyugszik az egyesületi tagok Istenről képzete, s tisztelete módjáról értelmök közössége. Ezen alapigazságok neveztetnek hitczikkeknk (*articuli fidei*, *dogmata seu praecepta religionis*), melyeknek előadása, a hittan (*theologia dogmatica*) feladata.

Különböznek az egyház hitczikkeitől azon szabályok, melyek az egyháznak mint külvilági társulatnak a rendeltetése valósíthatására szolgáló eszközöket mutatják ki, s azok használhatóságát biztosítják. Ezen szabályok neveztetnek egyházi törvényeknek (*canones, seu leges ecclesiasticae*), s tárgyai az egyházi jogtudományának (*Jus Canonicum seu ecclesiasticum*.)

Az egyház belső jelleme a hitczikkek által lévén kifejezve, az egyházi törvények által pedig a hitczikkek szerinti élhetésnek a polgári társaság kebelébeni biztosíttatása czéloztatván, megtörténhetik, hogy ugyanazon hitczikkek vallói, oly egyházakba egyesüljenek, me-

lyek különböző törvények szerint alkottattak s szerveztettek. Így különböznek p. o. a németországi helvét vallástételt követőknek egyházi törvényei, a magyar- s erdélyhoniak törvényeitől; sőt ezekéi is egymástól. Ezen különbségnek oka főleg az, hogy az egyházi törvények, rendszerint azon polgári társaság törvényeihez szoktak alkalmaztatni, melyek kebelében keltek.

Egyébiránt, a mennyiben mind azon szabályok, melyekhez valamely egyesület tagjainak magukat alkalmaztatni kell, törvényeknek neveztetnek: az egyházi törvények szélesebb értelemben vett képzete alatt, a hitczikkek is befoglaltatnak; az egyház tagjai kötelesek lévén magukat azokhoz külső cselekedeteikben is alkalmaztatni.

3. §.

Az egyházak különbözősége okáról.

A szerint a mint az embereknek Istenről s tisztelete módjáróli fogalmaik különbözők lehetnek, a különböző hitczikkek szerinti vallásos élet folytatására, különböző egyházak s azoknak egymáséitől különböző törvényei is létesülhetnek, s létesültek is a tapasztalás bizonyítása szerint, elannyira, hogy egy az egész emberi nemzetet magában foglaló egyháznak létesülése, inkább csak a kegyes óhajások közé tartozik. Így alakult az idő folytában négy főbb egyház u. m. a pogányok-, zsidók-, keresztények- és mahomedánok egyháza. Sőt az is megtörténhetik, hogy az ugyanazon alapigazságok szögletkövére alapított egyház kebelében lévők is, különböző vallásos felekezetekre oszoljanak, saját hitczikkeik követhetése végett, sajátos egyházi törvények szerint szervezett külön egyházakat alkotván. Megtörtént ez névszerint a Krisztus tudományát követő keresztény egyház kebelében, és különösen hazánkban is, annak keresztény lakói egymástól elkülönözött és saját törvényekkel is el látott öt u. m. *evangelico reformata-, romano catholica-, lutherana-, unitaria* és *görög szertartásu* (2. Appr. Const. 1. R. 1. Czim 2; 1848. 9. czikk.) egyházakban, saját hitczikkeik szerinti vallásos életet folytatván.

4. §.

Az evangelico reformata egyházzól.

Az evangelico reformatusok egyházának neveztetik a keresztény vallást követők azon felekezete, mely Kálvinnak az evangelium szerint megújított s tisztított azon vallás tudományát fogadta el hit-

czikkei gyanánt, mely 1536-ban helvécziaiban készült vallástételben (*helvetica confessio*) és az 1563-ban némely hittudósok által kiadott heidelbergi catechesisben, mely az azt készítettő III. Fridrik palatinus electorról — *palatinalis catechesis* nek is nevezetik, — foglaltatik.

Az említett vallástétel 1567-ben, a heidelbergi catechesis pedig 1604-ben az erdélyi keresztények egy része által is bevétetvén, létesült hazánkban is a helvét vallástételt követőknek azon egyháza, mely az A. C. 1. R. 1. Tz. 2. cikkében *evangelica reformata*, vulgo *calviniana* név alatt emlittetik. Ezen egyház, hitczikkei ugyanazonosságánál fogva, a föld kerekiségén elterjedett helvét vallástételt követők közönséges egyháza kiegészítő részének tekinthetik ugyan; alkotmányára nézve mindazáltal, törvényei sajátosságánál fogva, a helvét vallástételt követők más tartományokban létesült egyházaitól különbözik, azoktól független önállósággal bír. Ezen egyháznak tagjai az erdélyhoni helvéthittűek, és annak minden más helvétvallástételt követők egyházaival közös hitczikkeinek tárgyalása a hittudomány körébe tartozván, e jelen jogtudományi előadásnak feladata csak is ezen egyház saját törvényeinek megismertetése lehet.

5. §.

Egyházi törvényeink kútfejeiről.

Azon kútfolk, melyekből egyházunk törvényei ismeretét meritetni, következők:

1. A szentírás s jelesen a Jézus tudományát magában foglaló új testamentum, a mennyiben az, mind a vallást tárgyazó véleményekre (*opinio*) s „tetszésekre“ (*dogma*) nézve az A. C. 1. R. 1. Tz. 3. cikke szerint, mind a szertartásokra (*in ritibus externis*) s egyházi rendtartásra nézve, az 1646-ik évben költ 10-ik egyházi végzésben, követendő sinórmérték vagy is törvény gyanánt emlittetik; sőt az 1-ső canon szerint egyházunk a szentírás értelmében alkotottnak is iratik ezen szókban „*in nostris ecclesiis verbo Dei collectis — adque amussim ac normam sacram litterarum reformatis.*“

2. A leopoldinum diploma, a vallások ügyében költ kiegészítő diplomával együtt, melyeknek pontjait láthatni az erdélyhoni jogtan 37 és 39-ik §§-aiban.

3. Polgári törvénykönyveink, melyekben egyházunkat s egyházi külviszonyainkat tárgyazó s ennél fogva egyháziak

nak méltán revezhető törvények is találatnak. Ilyen törvénykönyvek: a. a régi királyok végzése, b., Verbőczyi hármaskönyve (h. k. tripartitum decretum) c., az Approbata és Compilata Constitutiók (A. C., C. C.), d., az újabb törvényczikkek (articuli novellares). Ezeknek részletesebb megismertetését, láthatni az erdélyhoni jogtudomány bevezetésében (7—16. §.)

4. A helvét vallástétel (helvetica confessio), mint egyházunknak nem csak a hittudomány s szertartásokra nézve, hanem az egyházi viszonyokból folyó jogok és kötelességek tekintetében is, alap törvénye.

5. Azon egyházi törvényczikkek, melyeknek czime ez: *Canones ecclesiastici ex veteribus qua hungaribus qua transilvaniensibus in unum collecti, plerisque tamen aliis etiam pro temporis ratione aucti, ac in paulo meliorem ordinem redacti.* Ezeket erdélyi reform. püspök Gelei Katona István, fejedelem I. Rákóczi György által Szathmárnémethibe hivatott nemzeti zsinat (nationalis synodus) megbízása következtében, a régibb egyházi törvényekből, nevezetesebb hittudósok munkáiból, s a helvét vallástétel czikkeiből összeszedvén, miután azok elébb 1647-ben a nevezett fejedelem rendeléséből egyházunk világi s egyházi tagjai által Kolosvárott, azután 1648-ban Fejérvárott az országgyűlés vége felé, a fejedelemnek is jelenlétében, vallásunk főrangú sorsosai, s azután 1649-ben ugyancsak Fejérvártt fejedelem II. Rákóczi György s tanácsosai által megvizsgáltattak, s végre ugyanazon év június 12-kén tartott marosvásárhelyi zsinaton — az ellenvéleményűeknek is jelenlétében — minden egyházi személyek által, ellenmondás nélkül helybenhagyattak és el is fogadtattak volna, II. Rákóczi Györgynek megegyezésével ki is nyomattattak. Ezen egyházi törvények állnak folyó számmal jegyzett 100 canonból, melyek számjaik kijelölése mellett fognak idéztetni. így p. o. 44. C.

6., Azon egyházi törvények, melyeket e czim alatt „*Acta synodi nationalis a transilvaniae principe D. Georgi Rákóczi Szathmár-Németinum a. s. 1646 ad 10-um Junii convocatae, in certas conclusiones redacta,* ugyan csak Gelei Katona István püspök szedett össze, s fejedelmi engedelmével nyomatott ki; miután azokat mind a fejedelemmel, mind a tiszáninneri püspökkel és papokkal, s erdélyi paptársaival is közölte, s a fejedelem és tanácsosai által is bíraltatta volna. Ezen egyházi törvények, mint előbeszédjéből láthatólag a fennebb közölt ca-

nonokhoz csatoltattak által, az egyház kebelében némely papoktól támasztott ellenkezések egyenlítették ki, és mivel folyó számmal jegyzett 30 egyházi végzésre (conclusiones) osztattak, számjaik kijelölése mellett fognak idéztetni, így p. o. 10. e. v. (egyházi végzés.)

7. A nemzeti zsinat (nationalis synodus) végzései, melyek jelenleg az egyházi főtanács teljes gyűlése és a közönséges egyházi zsinat kölcsönösen közös megegyezése alapján keletkeznek, és nemcsak új törvényt alkotó tekintélylyel bírnak az egyház világi és egyházi tagjait egyaránt érdeklőkre nézve az A. C. 1. R. 1. Tz. 3. czikke szerint „eos (canones) in omnibus clausulis et punctis tamdiu sub poenis in iis annotatis observare tenebuntur, donec diversum a nationali, vel saltem provinciali synodo decretum fuerit.“

Ezen végzések kelésök éve és egyházfőtanácsi jegyzőkönyvi számuk kijelölése mellett fognak idéztetni, így p. o. 1833. 156 szám alatti e. r. (egyházi rendelet.)

8. A közönséges egyházi zsinat (synodus provincialis seu generalis), végzései, a mennyiben az, a kisebb fontosságú és csupán az egyházi rendet illető jogi kérdésekre nézve, törvényt hozó hatalommal van felruházva az A. C. 1. R. Tz. 3. cikkében, s az illetén tárgyú canonokat is megváltoztathatja, a canonok fennebb idézett zárszavai szerint. A közönséges zsinat végzései, melyek törvénynyé szokás szerint az egyházi főtanács teljes gyűlésének helybenhagyása után válnak, kelésök esztendeje kijelölése mellett fognak idéztetni, így p. o. 1843. 65. sz. a. zs. r. (zsinati rendelet).

9. Az egyházban régi idők óta divatozó gyakorlat, a mennyiben ez, a 18. e. v. ezen szavaiban „juxta praxin pie antiquitatis fiat,“ egyházi törvény erejével bíró sinórmérték gyanánt említettik. Ezen oknál fogva, egyházi törvényeink kútfői közé számíthatnak, mint az egyházunk házassági egybenkötötést tárgyozó gyakorlatának, szabályait tartalmazók:

a. azon könyv, melyet Bod Péter adott ki 1763-ban ezen czim alatt „synopsis juris connubialis,“ mely az egész munkán keresztül folyó számmal jegyzett §§-okra lévén osztva, a §. számja kijelölésével fog idéztetni, így p. o. s. j. c. 66. §.

b. II. József császárnak házassági ügyeket tárgyozó rendelete, mely folyó számmal jegyzett §§-ai kijelölésével idéztetik, így p. o. J. r. 22. §.

c. Bod Péternek az egyházi perlekedés módjáról irt munkája, mely ma is érvénynyel bir, ezen czim alatt: *Iudiciaria fori ecclesiastici praxis — Cibirii anno 1757.*

6. §.

Az elősorolt kútfők tekintélyéről.

Az elősorolt kútfők tekintélyét érdeklő azon kérdésre nézve, hogy azok közül melyik és mennyiben bir a másik felett döntő erővel, felelhetni a következő szabályok szerint.

1. A hitet tárgyzásokban, a szent irás mind a polgári s egyházi törvények, mind a helvét vallástétel s heidelbergi catechesis feletti felsőbbsséggel bir, a Hármaskönyv előbeszéde 9. cz. k. §.; 6 cz. 7. §. szerint, a mi a helvét vallástétel 2-ik fejezetében ekként fejeztetett ki, „non alium in causa fidei sustinemus iudicem, quam ipsum Deum per scripturas sacras pronunciantem, quid verum sit quid falsum, quid sequendum quid fugiendum.“

2. A polgári törvények, az egyháziak feletti döntő erővel birnak, de csak is a külső cselekedeteket tárgyzó kérdésekre nézve (H. k. előbeszéde 9. cz. k. §.), a hitet érdeklők, tárgyai sem lehetvén a polgári törvényhozásnak, a H. k. 2. R. 3. cz. 3. §. szerint. Az egyházi törvények ugyanis ugy tekintethetnek, mint egy polgári társaság kebelében és oltalma alatt létező testületnek a helyhatóságiakhoz hasonló törvényei; melyeknek az ország törvényei ellenébeni érvényességét képzelní sem lehet különben, hanem ha feltétetik, hogy a polgári társaság kebelében létezhetik oly testület, mely a polgári társaságot illető törvényhozó hatalmat korlátozható törvényhozó hatalommal bir; vagy is, hogy létezhetik status a statusban, a mi képtelenség.

3. Az egyházi törvények, a fő egyháztanács s közönséges zsinat közös végzéseí egymás feletti tekintélylyel nem birnak, mind azért mivel a fő egyháztanács s k. zsinat közös végzéseí is egyházi törvényeknek lehet tartani az A. C. 1. R. 1. Tz. 3. cz. értelmében, mind azért, mivel azoknak az egyházi törvényeket változtatható erő tulajdonittatik a canonok fennebb közlött zárszavaiban. Ezeknek összeütközése esetében tehát a H. k. 2. R. 2. cz. értelmében, döntetni ezen szabály szerint „az ujab b törvény a régib b feletti tekintélylyel bir.“

4. Az egyházban régi idők óta divatozó gyakorlatnak csak is törvény hiányát pótló ereje lehetvén polgári és egyházi törvények fe-

letti tekintélylyel nem birhat, azokkali összeütközése esetében (Erdélyhoni jogtudomány bevezetése 21—26. §.)

7. §.

Egyházunk jogtudományának részeiről.

Az egyházi jogtudomány körébe tartozó törvények, vagy olyanok lévén, melyek által egyházunkat mint testület; vagy olyanok, melyek által egyházunk tagjait mint egyéneket s az egyházi vagyokat tárgyazó jogi viszonyok szabályoztatnak, és amazok a divatozó szokás szerint közjogi (juris publici), ezek pedig magánjogi (juris privati), törvényeknek nevezethetvén: Egyházunk jogtudományát a polgári jogtudomány mintájára két főrésztre oszthatni, melyek közül az elsőben az egyházi közjogtan, a másodikban pedig az egyházi magánjogtan fog előadatni.

E L S Ő R É S Z

Az egyházi közjogtan.

(Jus publicum ecclesiasticum.)

8. §.

Az egyházi közjogtan fogalma.

Az egyházi közjogtan azon egyházi törvényeknek foglalata, melyek az egyháznak mint önálló testületnek, akár egyének akár más hasonló testületek és az állam irányábani jogi viszonyait, s ezen viszonyokból folyó jogait és kötelességeit szabályozzák.

9. §.

Az egyházzól s annak törvényszerűségéről általában.

Az egyház azon okossággal és érzékiséggel bíró valóságok egyesülete lévén, kik Istenről s tisztelete módjáról ugyanazon, vagy legalább rokon értelemmel birnak: annak az egymással egyesültek önkéntességén, vagy is szerződésen (pactum ecclesiasticum) kell alapulni. Emberekhez illő társaság ugyan is, kölcsönös megegyezés nélkül, se nem létesülhet se fenn nem állhat különben, hanem ha az emberi természettől elválhatatlan akarati szabadság megsemmisítettik;

vagy is az ember csupa eszközzé törpítették, s az által alkalmatlanná tétetik arra, hogy erkölcsi czélok valóítására irányult egyesületet alapítson. A kölcsönös megegyezés nyilvánítása azonban megeshetik nem csak szó vagy írás, hanem oly tettek által is, melyek azt tanúsítják, hogy a cselekvő magát az egyesület tagjának tartja, s mások által is annak tartatni kívánja. Az egyház alapjául szolgáló ilyen szerződésnek tárgyai:

1. a hitczikkek megállapítása, melyeknek az okosság Istenrőlí fogalmával mentől megegyezőbbeknek kell lenni, s hogy a megvesztegettetés ellen annál inkább biztosítva legyenek, írásba is kell foglaltatniok ;

2. azon szertartásoknak meghatározása, melyek által az isteni tisztelet eszközöltetik (liturgia) s melyeknek inkább a lélekre, mint az érzékisegre hatóknak kell lenni ;

3. az egyesület, rendeltetése szerinti működhetését s fennállhatását biztosító szabályoknak megállapítása.

Mivel pedig a tagoknak az egyesület kebelébe lépése, a hitczikkek, szertartások, s egyesületi szabályok helyessége felőli meggyőződésök által van feltételezve, mihelyt ezen meggyőződés változtával a feltétel hiányzik, megszünik az illető tag kötelezettsége, s szabadságában áll a kilépés. Ezen szabadságot igényli a tagok személyessége, kik erkölcsi méltóságuk sérelme nélkül, meggyőződésökkel ellenkező vallás követésére nem kényszerítettethetnek. De igényli ezen szabadságot az egyház érdeke is, melynek mind alsóbb mind felsőbb czélja csak ugy megközelíthető, ha minden tagjai, benső meggyőződés által lelkesített igyekezettel törekednek, a közös czélnek közakarattali valóítására.

10. §.

Egyházunk törvénszerűségéről különösen.

Egyházunk törvénszerűségét, vagyis azt, hogy mindenkinek meggyőződése követhetésére jogosított önkéntességétől függ, mind abba lépni, mind abban maradni; bizonyítja egyfelől az A. C. I. R. 1. Tz. 8. cikkének azon rendelése, mely szerint azok, kik másokat válásuk bevételeére erőszak vagy akár minémü büntetések által kényszeritenének, 200 fttal büntettetnek; másfelől pedig az A. C. 1. R. 5. Tz. 4. cikkének azon határozata, mely szerint mindenkinek szabadságában áll, ha akarja, vallását változtatni, s az egyház kebeléből ki-

lépni, csupán azok vétetvén ki, kik magukat vétkes cselekedeteik által az egyházi büntetés kiállítására méltókká tették; de ezek is csak addig, míg ügyök az illető törvényszék által ellátatott. Világos ugyan is, hogy ha nem szabad kényszeríteni senkit, sem arra, hogy egyházunk kebelébe lépjen, sem arra, hogy abban akarattja ellen megmaradjon; mind azok, kik egyházunk kebelében vannak, egyházunknak meggyőződésök szerinti szabad önkéntességnél fogva tagjai; a miből ismét önként következik az, hogy egyházunk alapja, tagjainak kölcsönös megegyezése, vagy is szerződés. Ezen szerződési megegyezéseket nyilvánítják azok, kik abba lépni kívánnak, vallomás és fogadástétel által; azok pedig a kik abban születtek, tetteges megegyezéseket tolmácsló ki nem lépések által; amazok magukat kötelezőleg igérvén azt, hogy az egyház hitczikkeit s törvényeit megtartják (57. 64. C.), ezek ugyan azt tettel tanusítván. Az ily értelemben vett szerződésnek tárgya névszerint az, hogy egyházunk minden tagjai, az apostoli, s helvét vallástételt, és a heidelbergi catechesist a 2. e. v. szerint; ugy szintén az egyház által a szentirással s régi gyakorlattal megegyezőleg szabályozott szertartásokat és az egyházi törvényeket, a 3. e. v. szerint, megtartsák.

Az egyházi szerződésnek ezen pontjait egyházunk minden tagja köteles megtartani; egyházunk tagja csak is ezen feltétel alatt lehetvén. A kinek meggyőződésével ezen kötelesség teljesítése összeütköznék, annak mint fennebb közöltetett, az egyház kebeléből ki lépni szabadságában áll; azt pedig, a ki ezen szabadságával élni nem akarva cselekednék ezen elvállalt kötelességével ellenkezőleg; arra az egyház fenytőleg is szoríthatja, sőt kebeléből ki is rekesztheti; az egyes tagok egyéni személyiségök jogait biztosító kiléphetési szabadságnak megfelelője, az egyház testületi személyiségét biztosító kirekeszthetési jog lévén.

11. §.

Egyházunk jogairól.

A szerződésen alapult, s ez okon a törvényszerűség főkéllékeivel bíró egyházunkat illető jogok megismertethetése végett: azon viszonyokat kell tekintetbe venni, melyekben egyházunk, mint testület, jogokat igényelhet s gyakorolhat. Három ily viszonyt különböztethetni meg egyházunkra nézve, u. m. azt a melyben van 1-ör saát tagjaihoz, 2-or más egyházakhoz, 3-or a polgári társasághoz vagy jis az államhoz.

ELSŐ SZAKASZ.

Az egyházunk s tagjai közti viszonyokról.

12. §.

Egyházunk tagjairól általában.

Egyház tagjainak nevezetnek általában mindazok, kik annak célja valósisására egyesültek. Egyházunk tagjai ennélfogva hazánk mindazon lakosai, kik magukat akár szóval akár tettel kötelezték, a helvét vallástétel s heidelbergi catechesis szerinti isteni tisztelet s vallásos élet gyakorlására, s egyházunk ezen célját biztosító törvényei megtartására. Egyházunk ezen tagjai, mint olyanok, mind a cél, mind az annak valósisát eszközlő kötelesség ugyanazonosságánál fogva, egymásra nézve egyenlőségi viszonyban állnak; egyik is a másik feletti méltóság vagy hatalom igénylésére magát jogosított-nak nem tekinthetvén. Mivel azonban, vannak kötelességek, melyeknek célirányos teljesítésétől függ az egyház céljának megközelíthetése, és a melyeknek betöltésére minden tag egyaránt alkalmas nem lehet, mint p. o. a tanítás, nyilvános isteni tisztelet kezelése, s általában az egyház ügyeinek kormányzása sat., az ezen s más hasonló kötelességek teljesítésére nézve megkívántató tekintély s felhatalmazottságnál fogva, az egyház kebelében is létesült, ugy mint a polgári társaságban, s kellett is hogy létesüljön, a tagoknak bizonyos osztályzása, s az által azok jogosítotttsági s köteleztetési viszonyainak különbözősége. Így keletkezett az egyház tagjainak szorosabb értelemben vett egyháziakra s világiakra (personae ecclesasticae et seculares) osztatása, amazokon a papok s ezen hivataluknál fogva az egyház vallásos érdekei kezelésére felhatalmazottak; ezeken pedig a hallgatók vagyis az egyháznak papokon kívüli tagjai értetvén. A tagok ezen osztályzása azonban kielégítőnek csak addig ismertethetett, míg sz. János 21. R. 15. 16. 17. versei betű szerinti értelméből kiindulva, a keresztény egyház csupán legeltető pásztorokból (papok), s legeltetett juhokból (hallgatók) alkotottnak ismertetvén el, eltüretett az, hogy a papok, a pásztoroknak juhok feletti felsőbbbségével uralkodjanak; a juhok engedékenységére s béketűrésére szoktatott hallgatókon. Miután pedig Jézusnak — sz. Jánosnál a 13. R. 12—17. versciben látható azon nyilatkozata értelmében, hogy az egyházban uralkodásra jogosítottnak magát senki sem tarthatja, a papok által bitorolt hatalom illő mértékére leszállított; s a hallgatók személyiségi méltósága illő fokra emeltetett: el kelle is-

mertetnie annak, hogy az egyház tagjai mint olyanok, egymásra nézve jogegyenlőségi viszonyban állanak, s hatalmat tagtársai felett közöttök csak az gyakorolhat, a ki arra minden tagtársai megegyezésével, vagyis az egyház által, felhatalmaztatott. Ennélfogva az egyház tagjait helyesen olyanokra oszthatni, kik bizonyos jogok gyakorlására az egyház által felhatalmaztattak, és olyanokra kik ily felhatalmaztatással nem bírnak. Önként következik ebből az, hogy az egyház és tagjai közti viszony ismeretére, az egyház hatalmának s a tagok ezen hatalombóli részeltetése mértékének ismerete által juthatni el.

13. §.

Az egyházi hatalomról.

Egyház hatalmának (*potestas ecclesiastica*) neveztetik az egyház minden tagjai akarata s erejének öszpontosított azon összesége, mely a közös cél közakarata szerinti valóítására van irányozva. Ezen hatalom, minden tag öszves működése által, sem azon szabatosággal, sem azon összehangzással, melyet a kitüzött közös cél létesítése igényel, nem használtathatván; mind az okosság kívánatival, mind a szentírás példamutatásával (Csel. 6. R. 1—7. v.) megegyezőleg, közegyetértés útján eszközölt átruházás következtében, részint egyének, részint testületek által kezeltetik. Mivel pedig ezen főhatalom működése annak közlött fogalma szerint is kettős, — még pedig egymástól megkülönböztethető — működéseket foglal magában, u. m. a közakarata kinyilatkoztatását, és a kinyilatkoztatott közakarata teljesítését; a főhatalom átruházása módja előadásában, tekintetbe kell venni azt, hogy miként és kikre ruháztatott legyen által, mind a közakarata kinyilatkoztatása, mind a közakarata teljesülésének eszközlése.

Első czikk.

Az egyházi közakarata nyilvánítása módjáról.

14. §.

Ez kétféle módon esik meg.

Az egyház közakarata kétképen nyilvánul, vagy úgy t. i., hogy kimutatja minémü szabályokhoz alkalmaztassák magukat az egyház tagjai, akár hitőkben, akár cselekedeteikben, hogy azok

között az egyház célja megközelíthetését feltételező összhangzás legyen; vagy úgy, hogy kimondja a tagok kérdés alá hozott cselekedeteinek s beszédeinek, a hitczikkek és egyházi törvényekkel megegyezését, vagy meg nem egyezését; kimutatván egyszersmind, hogy miként kellessék azoknak megszűnni vagy módosíttatni, hogy az azok által megsértett törvény tekintélye helyreállíttassék. A közakarat kinyilatkoztatása, az első esetben törvényhozó, a másodikban pedig ítélő hatalom gyakorlásának nevezhető.

Első fejezet.

Az egyházi törvényhozó hatalomról.

15. §.

Az egyházi törvényhozás tárgyairól.

Törvénynek általában azon szabály neveztetvén, melyhez valamely egyesület tagjainak magukat alkalmaztatni kell, hogy egyesületi céljok elérthessék; egyházi törvényeknek azon szabályok neveztetnek, melyekhez magukat az egyház tagjainak alkalmaztatni kell, hogy az egyház célja valósulhasson. Mivel pedig az egyház célja az, hogy az igaznak ismert hitczikkekkel megegyező szertartások szerinti isteni tisztelet elrendelése s gyakorlása által, a tagok erkölcsi tökélyesülése biztosan mozdíttassék elő; világos, hogy az egyházi törvényhozásnak tárgyai:

1. a hitczikkeknek megállapítása, módosítása, változtatása;
2. azon szertartásoknak meghatározása, melyek szerint gyakoroltatni az isteni tiszteletnek kell;
3. az egyházi tagok külviszonyainak, s azokból folyó jogaiknak s kötelességeiknek kijelölése; vagyis az egyházi alkotmány szervezése (*constitutio ecclesiastica*);
4. az értelem fejtését s erkölcsök nemesítését eszközölő tanító s nevelő intézeteknek alapítása s szabályozása; a mennyiben csak is tanítás és nevelés által képeztethetnek az egyház tagjai alkalmasokká arra, hogy bennök és általuk az egyház célja valósulhasson.

16. §.

1. A hitczikkeket tárgyzó egyházi törvényekről.

A hitczikkek kétfélek a 11. cz. szerint, u. m. s a r k a l a t o s o k (*fundamentales fidei articuli*) az az olyanok, melyek a keresztyény

vallásnak elannyira lényegéhez tartoznak, hogy az, azok nélkül megszűnnék keresztény vallás lenni. Ilyenek p. o. hogy Isten a világ teremtetője, fenntartója, s igazgatója és minden embernek gondviselő édes atyja; hogy a Jézus az emberi nemzet megváltója, hogy az emberi lélek szabad akarattal bir és halhatatlan; és nem sarkalatosok (non fundamentales f. a., az az olyanok, melyek úgy tekintethetnek mint egyházi hitczikkeinek megállapításakor folytatott tudományos vitatkozásoknak az akkori idők környülményei által előidézett következményei, s a melyek lelkünk üdvössége koczkáztatása nélkül mellőzhetők, p. o. a praedestinatit, angyalokat, ördögöket tárgyazó tanitmányok sat.

Sokan kérdésbe hozzák, sőt tagadják is általában egyházunknak azon jogát, hogy hitczikkeit módosíthatná s változtathatná, ezen állításukat támogatván egyfelől az A. C. 1. R. 1. Tz. 3. czikke ezen szavaival: „A négy recepta religiokon kívül, in articulis fidei vagy religionis, se privatus akármi rendbeli emberek, se pedig gyülekezetek innovatit, se pedig szakadozásokat béhozni vagy cselekedni ne merészeljének, sub poena notae infidelitatis;“ másfelől pedig azon okoskodással, hogy egyházunk úgy lévén hazánk törvényei által befogadva recepta religio gyanánt, mint evangelico reformata, vulgo calviniana, ha hitczikkeit módosítaná vagy változtatná, megszűnnék olyan egyház lenni, a milyen volt akkor a midőn befogadtatott, s épen azért méltán megfosztathatnék azon alkotmányos jogoktól, melyeket a befogadott egyházak és azok tagjai igényelhetnek. Azonban ha megengedjük is azt, hogy a sarkalatos hitczikkeken változtatni nem lehet, a mennyiben azoknak változásával egyházunk megszűnnék keresztény egyház lenni; erősíthetni, hogy egyházunk bir azon nagy fontosságú joggal, melynélfogva nem sarkalatos hitczikkeit módosíthatja s változtathatja is. Ugyanis

1. okosságunk általános s minden egyházakra alkalmaztatható törvénye szerint, bármely egyház alakulhatásának mellőzhetetlen föltétele az, hogy az egyesület alapjául szolgáló hitczikkek, az egyesült tagok meggyőződése közös eredményei légyenek; ezen meggyőződési közösség fogyatkozása, az egyesülhetést vagyis az egyház alakulását lehetetlenné tévén. Midőn pedig tagadhatatlan az, hogy a meggyőződésnek, mint a lélek valamely tárgyról fogalma eredményének, a tökéletesedés végnélküli pályáján nem csak haladható, hanem ezen haladásra épen erkölcsileg köteles ember lelki mivelődése gya-

rapultával változni lehet; azon esetben midőn a tagok többségének az egyház hitczikkei helyességéről való meggyőződése változott, hogy azok az uralkodóvá lett meggyőződéshez képest módosíthatassanak az egyház által, az okosság nem csak megengedi, hanem az egyháztól kötelesség teljesítése gyanánt még követeli is; különben kénytelenek lévén az egyház tagjai, hogy meggyőződésök megtagadásával, s épen azért erkölcsi személyiségök feláldozásával, oly hitczikkeket ismerjenek el vallásos érzéseik és cselekedeteik sinórnértékéül, melyek lelkiismeretökkel ellenkeznek; a mire őket kényszeríteni sem egyházi sem világi hatalomnak nincs joga; és ha a hatalom ezt tenné a lelkiismeret szabadságán oly erőszakot követne el, melytől menekülni minden tagnak, bármint s nevű kötések által sem korlátozható kötelessége. Hozzá járul még ezekhez az is, hogy a midőn az egyházat tagadhatatlanul illeti általában a hitczikkek megállapítása iránti jog; illeti egyszersmind mind a megállapított czikkek módosítása s változtatása iránti jog is; mely nem egyéb, mint épen a hitczikkek megállapítási jogának gyakorlása, a mennyiben a módosítás s változtatás, csak is újabb hitczikkek felállítására.

2. A szentírás nem csak megengedi a keresztény egyháznak, hitczikkei módosítását s változtatását, hanem rendeli is, a mennyiben ezen szókban „mindeneket megpróbáljatok: a mi jó azt megtartsátok (1. Thess. 5. r. 21. v.) azt rendelvén, hogy az tartassék meg, a mit megpróbálás következtében jónak találtak; minden kereszténynek s tehát a keresztény egyházaknak is nem csak megengedte, hanem parancsolta is, hogy azt is megpróbálják s vizsgálják, a mit hitők sinórnértéke gyanánt fogadnak el, s csak is azon esetben tartásuk meg — ha jónak találják. A miből önként következik, hogy meg ne tartásuk azt a mit jónak nem találtak; vagy is hogy a helyett a mit rossznak találtak megtartás végett, a jobbat tüzzék ki. A mi a vizsgálat alá vett dolognak módosíthatóságát s változtathatóságát jelenti.

3. Kimondatott egyházunk hitczikkeinek, a szentírás értelmében tökéletesíthetése, s az által, módosíthatása s változtathatása is, a helvét vallástétel előbeszéde ezen szavaiban „ante omnia protestamur, nos semper esse paratissimos, omnia et singula hic a nobis proposita, si quis requirat copiosius explicare; denique meliora ex verbo Dei docentibus, non sine gratiarum actione, et cedere et obsequi in Domino, cui laus et gloria.“

4. Egyházunk egyike azon protestans egyházaknak, melyek éppen azért váltak el a hitczikkek módosíthatóságát elismerni nem akaró római catholica egyháztól, hogy oly egyházat alakítsanak, mely az emberi lélek végnélkül tökéletesülhető természetével megegyezőleg mezőt nyitva a szabad vizsgálódásnak, a szentírás rendelése szerinti alkalmat nyújtson a jónak követhetésére; vagyis a melyben életelv gyanánt legyen kimondva, az egyháznak mind hitczikkei, mind szertartásai, mind alkotmányja tekintetébeni tökéletesülhetése. Egy ily származású egyháztól tagadni meg azt, a minek lételét köszöni, annyit tenne mint születése törvényességét kétségbe hozni.

5. Az A. C. 1. R. 1. Tz. 3. cz. fennebb idézett szavai, nem alkalmaztathatók a jelen kérdésre. Azok ugyanis a négy bevett vallásokon kívüli újítást, tehát azon esetet tárgyazzák, midőn valamely személy vagy testület, a bevett vallásokon kívül más új vallást hozna bé, s az által a bevett vallások sorsosai közötti szakadozásokra alkalmaztosságot szolgáltatna. Ugyan ezen cikkben látható ezen szók is „semmiben meg nem illetvén a hitnek és vallásnak fundamentumiban s articulussiban való dolgokat,“ csupán a sarkalatos hitczikkeket tárgyazzák: mind azért mivel „a hitnek s vallásnak fundamentumiban való dolgok“ betű szerinti értelemben is, a hitnek s vallásnak csak is sarkalatos czikkeit jelentik; mind azért mivel midőn ugyan azon törvényczikk szabadságot ad arra, hogy „az ekklesiák épületére nézendő szentírás szerint való tetszések“ az egyházi gyülekezetekben előterjesztethessenek, és ha a szent írással megegyezőknek találatnak el is fogadtathassanak s gyakorlatba is vétethessenek; csupán azt kötvén ki, hogy a hitnek s vallásnak fundamentumiban való dolgok ne illettessenek: kétségfeletti az, hogy az idézett törvény, azon hitczikkekre nézve, melyek nem tekintethetnek a hit és vallás alapját tárgyazóknak, egyházunknak a szentírás sinórmértékül tartatása melletti rendelkezhetés s ennél fogva módosíthatás s változtathatás iránti jogát nyilván elismeri. Támogatja ezen állítást még az is, hogy az idézett törvény szerkesztésekor (1653-ban) eleven emlékezetben lehetvén egyházunknak ugyan azon fejedelem s csak nem ugyan azon országgyűlési rendek egyetértéséből az előtt kevésse (1649-ben) költ canonjai, a kérdés alatti törvényczikk azoknak, s azok közül névszerint a 11-iknek szemelött tartása mellett szerkesztetett, abban pedig névszerint meglévén különböztetve a hitnek sarkalatos czikkei a nem sarkalatosoktól, ezekre nézve nyilván elismertetik, mind az egyéneknek azon szabad-

sága, hogy lelkiismeretök megnyugtathatása végett azokkal ellenkező véleményt terjeszthessenek a zsinat elébe; mind ennek azon joga, hogy az előterjesztett véleményt elfogadhassa, ha a szent irással megegyezőnek találja.

6. Egyházunk, hazai törvényeink s jelesen az A. C. 1. R. 1. Tz. 2. cikkében a bevett vallások közé evangelica név alatt soroltatik s Calvinianának csak vulgo, az az közbeszéd szerinti nevére mutatólag neveztetik. Ennélfogva, törvényink szerinti jelleme egyházunknak az, hogy hitczikkeinek evangelium szerintieknek vagy is Jézusnak semmi némű más tekintélynek alája nem rendelt újtestamentumi tudományával megegyezőeknek kell lenni. Mind addig tehát, a mig egyházunk hitczikkei Jézus és Apostolai tanításaival megegyezőeknek taláztatnak: hazánk törvényei szerint a bevett vallásokat illető jogok tőle meg nem tagadtathatnak, ha szinte credeti hitczikkein módosítást s változtatást tett s az által Kálvin — csupán emberi tekintélyvel birható s éppen azért változtatható tanításaitól — megkülönbözött volna; csak hogy módosításai s változtatásai a szent irással megegyezők s olyanok legyenek, melyek által a vallás sarkalatos igazságai nem érdekeltenek. A helvét vallástétel is egyházunk változhatatlan alapjának, nem symbolicus könyveinket, hanem kifejezetten csak a szentírást nyilvánítja, a 17-ik fejezet 5-ik pontja ezen szavaiban „Non errat illa (ecclesia) quam diu innititur petrae Christo et fundamento Prophetarum et Apostolorum;“ és 9-ik pontja ezen szavaiban „illam docemus veram esse ecclesiam in quassigna vel notae inveniuntur verae ecclesiae, imprimis vero verbi Dei legitima vel sincera praedicatio, prout nobis est tradita in libris prophetarum et Apostolorum, qui omnes ad Christum deducunt.“

17. §.

2. A szertartásokat tárgyazó törvényekről.

Szertartásoknak (liturgia, ritus) neveztetnek azon külső cselekedetek s intézmények, melyek által a nyilvános isteni tisztelet eszközöltetik. Egyházunk ezekre vonatkozó rendelete a h. vallástétel 27. f. 1. pontja ezen szavaiban fejeztetik ki: „Quanto magis accedit cumulo rituum, tanto magis detrahitur non tantum libertati christianaesed et Christo et ejus fidei, dum vulgus ea quaerit in ritibus, quae quaereret in solo Dei filio Jesu Christo per fidem. Suf-

ficiunt itaque piis pauci, moderati, simplices nec alieni a verbo Dei ritus.“

A szertartások kétfélék, vagy olyanok t. i. melyek mint a Jézus által rendeltettek el annyira lényeges részei az isteni tiszteletnek az 54. l. szerint, hogy azokhoz emberi tekintélyvel semmi sem adathatik, s azokból semmi sem is vétethetik el; a milyenek a Sacramentumok, u. m. a keresztség és az uriszentvacsora; de csak is azon értelemben, melyben Jézus által rendeltettek, mind azon külsőségek nélkül, melyek azok kiszolgáltatására nézve az egyház által időnként rendeltettek, vagy gyakorlatba vétettek; vagy olyanok melyek nem tartoznak a keresztny vallás lényegére s ezokon külső szertartásoknak (ritus externi) neveztetnek. Amazok az egyházi törvények által se nem módosíthatók se nem változtathatók, ezeket ellenben az egyház közakarata mind módosíthatja, mind meg is változtathatja a 12. C. és az A. C. 1. R. 1. Tz. 3. cz. világos értelmek szerint. A módosításban s változtatásban csakugyan szem előtt tartandó szabály gyanánt kell hogy szolgáljon az, hogy a hit egységére a szertartások egyformasága, főleg a lényegesebbekre nézve (in substantialibus) szükséges, a kisebb fontosságúakban itt-ott divatozó különbségek mellett is, a hit egysége az egyházban fenn állhatván, a 3. e. v. szerint.

18. §.

3. Az egyházi viszonyokat s alkotmányt szabályozó törvényekről.

Bármely emberi egyesület alakulhatására s fennállhatására kikerülhetlenül szükséges lévén, minden az egyesület által létesített viszonyokat s azokból folyó jogokat s kötelelességeket szabályozni; a keresztny egyház, melyben Pál apostol rendelése szerint (1. Kor. 14. r. 40. v.) mindeneknek illendőleg s jó renddel kell történni, mint emberi egyesület, ilyen szabályozás nélkül se nem alakulhatott volna, se nem állhatna fenn. Ezen az egyházi tagok jogait s kötelelességeit szabályozó törvények is, vagy lényegesek s szent írásban gyökerezők (essentiales disciplinae ecclesiasticae, canones in verbo Dei fundatae), vagy nem lényegesek, s csupán az egyház törvényhozó hatalmának kifolyásai (non fundamentales disciplinae ecclesiasticae articuli.) Amazok a II. C. szerint változhatatlanok, ezeket pedig ugyanazon C. és az A. C. 1. R. 1. Tz. 3. cz. értelmében mind javítani (reformálni), mind változtatni (variálni), az egyház szabadságában állott eleitől fogva.

19. §.

4. A tanítást s nevelést szabályozó törvényekről.

Az egyháznak mind távolabbi mind közelebbi célja csak úgy közelíthetvén meg, ha az egyház tagjai értelmök fejtése s érzéseik nemesítése által alkalmatosokká képeztetnek, az őket illelhető jogok gyakorlására s az azokkal kapcsolatban lévő kötelességek teljesítésére: a kitűzött cél valósításának eszközlése iránti elhivatásból, önként folyó joga minden egyháznak s egyházunknak is, tagjai értelmi s erkölcsi neveléséről gondoskodni, tanító s nevelő intézetek alapítása s céljárányos szervezése által. Elismertetett egyházunk ezen joga nem csak az által, hogy iskoláira nézve gyakorolt jogai felől biztosított a Lep. Dip. 1-ő pontjában az iránt általában, hogy azokban változtatás nem fog történni, hanem az által is, hogy az 1791. 55. cikkben újabb biztosítást nyert, mind az iránt, hogy az ezen törvény kelésekor birtokában volt s azután is alapítandó fő- és alsóbb iskolái (collegiorum et gymnasiorum) birtokában háborítatni nem fog; mind az iránt, hogy bármely időben, s bármely szabad királyi s kiváltságolt városokban és minden falukban akadály nélkül és szabadon, s ennél fogva kormányi engedély szükségessége nélkül, alapíthat felsőbb és alsóbb iskolát, s azokat szervezheti is; az iskolák alapítása, szerveztetésök nélkül, még képzelhető se lévén. Hogy egyházunk ezen jogánál fogva tanítókat s nevelőket tárgyazó, tanítás módját, tanítók s tanulók kötelességeit szabályozó törvényeket alkotott, s azokban tudományos s nemzeti iskolák alapításáról s szervezéséről is rendelkezett, bizonyítják a 94. 95. 96. C. és 5. e. v. az oskolák egyházi érdekeni szükségességét nyilvánítván a 97. c. ezen szavaiban „Regnum Christi terrestre seu ecclesia militans, non solum disciplinarum sublimiorum, magvarumque peregrinarum, sed et vernaculae, scholas requirit.“

20. §.

Az egyházi törvényhozó hatalom gyakorlása módjáról.

A törvényeknek azon társaság közakarata szüleményeinek keltevének lenni, melynek állományi viszonyai azok által szabályoztatnak; s a közakarata nem lévén egyéb, mint a társaság minden tagjai akaratának összesége az egyházi törvények alkotásának a dolog természetével legmegegyezőbb módja a lenne, hogy azok az egyház minden tagjai akaratának nyilvánulása következtében, a többség értelmében, keltekezzenek. Azonban a törvények ezen természetesnek látszó szer-

kesztése módja, a kivitelbeni legyőzhetetlen akadályok miatt nem gyakoroltathatván, a polgári társaság e részbeni intézkedésével megegyezően, az egyházi törvényhozó hatalomnak, az egyház képviselésére (a tagok akár szóval, akár tettel nyilvánulhatott megegyezésével) felhatalmazott testületekre kellett bízni. Megtörtént ezen átruházás egyházunk törvényhozó hatalmára nézve is, a menyiben kijeleltettek mind polgári mind egyházi törvényeinkben azon személyek, kik egyházunk hitczikkeit, szertartásait, s alkotmányát tárgyazó törvények alkotására felhatalmazottak, általános elv gyanánt mondatván ki, hogy

1. egyházi törvények, egyének által önhatalmúlag (privata auctoritate) nem alkottathatnak, módosíttathatnak s változtattathatnak; törvény csak az arra jogosított személyek közönséges gyűlésében nyilvánítandó közakarattal hozattatván a 12 C. és az A. C. 1. R. 1. Tz. 3. cz. szerint;

2. kisebb fontosságú (in minoribus), vagy csupán a papirendet illető törvényeket az egyházi rend magában is alkothat; de olyanokat, melyek a hallgatókkal és külső rendekkel közös vagy azokat is érdeklő dolgokat tárgyaznak, különben nem, ha nem csak azokkal is közértelemből az A. C. 1. R. 1. Tz. 3. cz. szerint.

Világos az idézett törvények közlött rendelkezéséből az, hogy egyházunk törvényhozó hatalmának gyakorlása két testületekre van átruházva, u. m. a túlnyomólag egyházi rendbeliek, s a túlnyomólag világi rendbeliek vegyes gyűléseire, melyek közül amaz közönséges zsinatnak (synodus generalis), ez pedig, egyházi főtanács teljes gyűlésének (plenum consistorium) nevezetik.

I. A közönséges zsinatról.

21. §.

A k. zsinat tagjairól.

Közönséges zsinatnak nevezetik vallásunk egyházi rendeinek azon közgyűlése (synodus generalis seu provincialis), melyet a 93-ik c. rendelkezése szerint, a püspök egybehívó levéllel (litteris convocatoriis) esztendőnként egybehívni köteleztetik, a szent háromság napja utáni 2-ik vasárnapra. Ennek

1. elnöke, a püspök,

2. tagjai, a minden pap, az idézett Canon szerint a várme gyékben, Maros-Udvarhely- s Aranyos székekben tiz pap közül csak kettő, Háromszéken pedig több is maradhatván otthon, hogy a szom-

széd ekklesiákra vigyázhassanak. A gyakorlat azonban a tagok számát felettébb korlátozta; mert jóllehet a püspöki egybehívó levél által minden esperes, egyház megyei jegyző s táblabíró, valamint mindenik főiskola rendes tanárai is megszoktak a zsinatra hivatni; döntő szavazattal bíró rendes egyházrendbeli tagoknak mindazáltal, csupán az esperesek s egyházmegyei jegyzők s illetőleg azok helyettesei ismertetnek el szabály szerint,

b. az egyházi főtanács küldöttsége (deputati consistoriales) mely 12 tagnál többől nem állhat az 1836. 147. szám alatti e. r. szerint. Ezen világiakból álló küldöttség az 1709-ik évi szebeni szervezés azon szabálya alapján jött gyakorlatba, hogy a midőn a supremum consistorium minden tagjai zsinaton meg nem jelenhetnek, annak világi-tagjai biztosokat (ablegatos) küldhessenek,

3. jegyzője, az egyházi vagy zsinati főjegyző (generalis notarius) kinek tiszte a zsinat jegyzőkönyvét vezetni a 93. C. szerint, melynek egy példánya az egyházi főtanácssal közöltetni szokott évenként a főjegyző és a világi biztosok névaláírásaikkal hitelesítve.

Ezen szervezet szerint a világi rend egyházi érdekei csupán 12 és pedig nem az egyetemes világi rend által választott, hanem az egyházi főtanács által kinevezett tagok által képviseltetvén; s az egyházi tagok is mint csak is egyházi hivatalnokok, még az egyházi rend valódi képviselőinek se tekintethetvén: mind két rendbeliek érdekei sürgetőleg igénylik azt, hogy ezen szervezet helyébe a protestantismus szellemének megfelelő képviselet léptetessék; mihelyt megszűnnek azon körülmények, melyek súlya alatt kénytelen vala 1862-ik évi k. zsinatunk 67 sz. alatt nyilvánítani azt, hogy nem találja időszerűnek, hogy a képviseleti rendszernek életbe léptetésével az egyházmegyék, k. zsinat s egyházi főtanács képviseleti alapon szerveztesenek, az egyházi főtanácssal egyértelműleg jónak látván, azt nyugodtabb időre hagyni.

22 §.

A közönséges zsinat tárgyairól.

A közönséges zsinat tárgyai:

1. az A. C. R. 1. Tz. 3 cz. ezen szavaiszerint „in minoribus, és a melyek csak az egyházi rendeket illetik, magok az egyházi rendek is concludálhatnak és constitutiokat csinálhatnak, de azokat is közönséges generalis gyűlésekben“: a szorosabb értelemben úgy nevez-

tetni szokott egyházi kisebb fontosságú ügyek (negotia stricte ecclesiastica) u. m. a papi hivatal körébe tartozó javallatoknak, papok személyét tárgyzó kereseteknek, panaszoknak elhatározása és olyan egyházi törvényeknek alkotása, melyek kisebb fontosságúak, és a világi rend érdekelteése nélkül csupán az egyházi rendet illetik. Azonban, mivel nincs határozott mérték, mely szerint a törvény tárgyai kisebb vagy nagyobb fontosságát megállapítani lehetne; és mivel nem képzelhetni olyan az egyházi rendet kirekesztőlegesen érdeklő egyházi törvényt, mely által a világi rend is legalább közvetve ne érdekeltenék: a törvény fenebb idézett szavait a szokás oda modositotta, hogy a világi rendnek is, az az az egyházi főtanács teljes gyűlésének beleegyezése nélkül semmiféle egyházitörvény sem hozathatik.

2. A 93. C. szerint az ekklesiák által papi hivatalra törvényesen meghivatott személyeknek megvizsgálása s ünnepélyes felszentelése, a hitczikkeket szszertartásokat tárgyzó kérdéseknek, az elébe felebezett pereknek, folyamodásoknak, s más a zsinat elébe tartozóknak, szavazatok többsége szerinti ellátása, és végre a következő zsinat helyének kijelölése. — A zsinat helyére s tartása költségeire nézve azon gyakorlat divatoz, hogy a nagyobb egyházi kerületek egyenként, a kisebbek pedig többen együtt, rendre tartoznak a zsinat tisztességes elfogadásáról gondoskodni, e következő renddel: 1861-ben volt háromszéken, Sepsi szentgyörgyön, 1862-ben a vajdahunyadi megyében Déván, és lesz 1863-ban a déési megye, saji s tekei kapitulumok kebelében Deésen, 1864-ben a széki megyében Széken; 1865-ben a fejrjári és szebeni megyékben; 1866-ban a koloskalotai megyében; 1867-ben Háromszéken; 1868-an a szilágysági megyében Zilahon; 1869-en Kolosvárott, itteni ekklesiánk az 1854-ben Zilahon tartott zsinat 44 sz. alatti végzése szerint, a házassági ügyekre nézve a koloskalotai megyétől elkülönített bírósági, első papja esperesi, második papja pedig jegyzői hatósággal ruháztatván fel illetőlegesen; 1870-en az udvarhelyi megyében Sz. Udvarhelyett; 1871-en a görényiben; 1872-ben a nagy enyediben; 1873-ben a marosszékiiben Marosvásárhelyett; 1874-en a küküllőiben, s azután ismét elől kezdve a már közlött renddel, ha az, újabb intézkedés vagy közbe jöhető események miatt meg nem változik; a mint történt közelebbről is, az határozatván 1861-évben a Sepsz Szent Györgyön tartott zsinaton, 75-ik szám alatt, hogy az 1862-ik évi zsinat, a vajda hunyadi, k. fejrjári és n. szebeni megyék közös s általuk arányosítandó költségén tartassék. A zsinat tartása helyének kijelölése az illető egyházmegye szabadságában áll. —

3. A 89. C. szerint, a papok letétele, kivetköztetése, külső polgárihatóság alá bocsáttatása, s a letett papoknak vissza kebelezése.

4. A. 44. C. szerint, az egyház tagjainak abbóli teljes kirekesztése (excommunicatio major).

5. Az 1791. 32. és 34. czikkek szerint a házassági ügyeknek, a 89-ik C. értelmében feljebbvitel mellett, és a 93 C. értelmében, végső ellátása, minden további feljebbvitel teljes kirekesztésével.

II. Az egyházi főtanács teljes gyüléséről.

23. §.

Annak eredetéről.

Egyházi főtanácsnak nevezetik egyházunk világi s egyházi rendjeinek azon közös gyűlése, mely egyházi törvényeinkben s név szerint a 12. Canonban *nationalis synodus* nak, az Enyeden 1688-ik évben tartott ilyen gyűlés jegyzőkönyvében *generalis congregatio politico ecclesiastica*, és a Szebenben 1709-ben tartott gyűlés óta, *supremum consistorium*-nak nevezetett. Ezen gyűlés hajdan a nemzeti s az A. C. 1. R. 10. Tz. 2. czikke szerint, *evangelicus orthodoxus* fejedelmek uralkodása alatt, s azután is míg hazánkban az esztendőnként tartatni kelletett országgyűlések megszűnése által, a polgárral együtt az egyházi alkotmányos élet is lankadni nem kezdett, rendszerint az országgyűlésével vagy a közönséges zsinattal egyszerre tartatott, s gyakorolta az A. C. 1. R. 1. Tz. 3. czikke értelmében törvényhozó hatalmon kívül, a legfelsőbb ítélőbirói hatalmat is minden egyházi ügyekre nézve, mint ez az 1709 és 1713-ik években önhatalmilag, az az minden felsőbb engedelem és helybenhagyás nélkül végrehajtott egyházi szervezés alkalmával nyilvánított ezen szókban „*auctoritas alfati consistorii plena et indisputabilis est, in omnibus ecclesiasticis, et ecclesiastico-politicis difficultatibus et litigiis, coram eodem assumendis, ventilandis et determinandis.* —“

Megszűnván országgyűléseink tartatása s vallásunk főbb hivatalokat viselő tagjai, Szebenben a főkormányzszék mellett hitők sorsosaitól elszigetetlen élvén, egyház főtanácsi gyűlések nem tartattak; míg a főkormányzszék 1791-ben Kolosvárra áttétetvén, a polgárral együtt egyházi alkotmányos életünk is elvenedni kezdett. Azonban a joggyakorlatától oly hosszas elrekesztetésnek csak hamar szembe-tünővé lett azon következése, hogy azoknak, kik az egyházi fő ta-

nácsnak törvény szerint tagjai voltak — nagyobb része, a nem gyakorolhatott jogot elvesztettnek képzelvén, s ezokon az annak megfelelő kötelesség teljesítését is elhanyagolván, egyházunk törvényhozái, birói s kormányzói hatalma, egy néhány fő kormányzéki hivatalnok s azok közelében mulató, vagy olykor czélszerint összegyűjtött egynehány hitsorsosunk kezelése alá került, s kezeltetett a közigazgatás körében fejledezni kezdett bürokraciai rendszer szellemében, nem annyira egyházunk, mint kevés hatalmasabbak érdekében.

Mint minden, úgy az egyházi hatalommali visszaélés is, siettette a törvényes rend helyreállításáráli gondoskodást; a mi végre az 1827-ik esztendő Octoberében tartott teljes gyűlésben meg is kezdett, a mennyiben az egyházi főtanács szervezése mellett, az egyházi kormányzás folytonosságot igénylő kezelése, az addig fennállott egyházi fő tanácsnál (permamens consistorium) hagyatván, az egyházunkat általában érdeklő nagyobb fontosságú dolgoknak (a melyeknek az egyházmegyei és iskolai gondnokok, tanárok választása s utasítása; nevelés és tanítás szabályozása; a nevezetesebb sérelmek orvoslásának eszközlése) tárgyalása végett teljes, az az olyan gyűléseknek évenkénti tartatása rendeltetett, melyeken megjelenhessenek mindazok, kik annak tagjai. Ez az egyházi főtanács teljes gyűlésének eredete, mely azonban nem egyéb, mint megelevenítése azon 1713-ik évi intézkedésnek, mely szerint az akkor alkotott főconsistoriumnak-országgyűlése vagy közönséges zsinat tartása alkalmával s máskor is, mihelyt a szükség kívánta, össze kellett hivatni, az egyházi kormányzás azokon kívüli kezelése, a főkormányzók helyéhez közelebb lakó tagokból alakítandó gyűlésekre bizatván.

24. §.

Az egyházi főtanács teljes gyűlésének tagjairól.

Az egyházi főtanács teljes gyűlésének (plenum consistorium), mely az egyházi főtanács né p e s g y ű l é s é n e k szokott neveztetni.

I., e l n ö k e, egyik azon világi főgondnokok közül (generalis curator), kik az 1827-ik évi szervező gyűlés határozata következtében, a tagok szavazatai többsége által szoktak kijelöltetni állandó hivatalukra.

II. t a g j a i, az A. C. 1. R. 1 Tz. 3 czikke szerint:

1. az egyházi rend, ezen név alatt értetvén: gyakorlatilag mind azon papi személyek, kik közönséges zsinatnak tagjai, u. m. a püspökön kívül (ki hivatalánál fogva az egyház főgondnokai közé számláltatik), az egyházi főjegyző és director; valamint minden

egyházi kerületek esperesei és jegyzői; s végre „a papok közül azok és olyanok, kik és a melyek az 1709-beli rendszabásban megemlítették“ (1827. 168. sz. c. r.), név szerint, a kolosvári, szász-városi, fejevári, fogarasi, enyedi, s marosvásárhelyi, ó és új tordai, vizaknai, v. hunyadi, dévai, kolosi, széki és deési ekklesiák papjai;

2. a vallásunkon lévő „külső fő és utána való magistratusok s patronusok;“ kiket lehessen ezen oly határozatlan általánossággal kijelelt személyeken érteni, s ennél fogva kik legyenek vallásunk világi tagjai közül az egyházi főtanácsnak döntő szavazattal bíró tagjai, élénk vitatások tárgya volt az 1791-ik év óta folytonosan. — A törvény idézett szavainak három tájékozó magyarázatai lehetnek, u. m.

a. az a melyet ugyan csak polgári törvényekből merithetni. E szerint, hogy a magistratusokon — tisztviselőket, s ennél fogva a fő és utána való magistratusokon — főbb és alsóbb rangu tisztviselőket lehet és kell érteni, kétséget nem szenved; a fő magistratuson, a fejedelmet érteni azon okból nem lehetvén, mivel a midőn ugyan azon czikkben más helyt fő magistratusok emlittetnek, látni való hogy azokon oly hivatalbeliek értetnek, kik egyszerre többen is lehetnek, és továbbá — a magistratusok — hivataloskodó papi személyeket azon okból nem jelenthetvén, mivel a törvény külső s külső rendbeli — magistratusokat említ, még pedig az egyházi renddel szembevetőleg; s épen azért azokon csak is olyan világi személyeket kell és lehet érteni, a kik akár polgári akár egyházi hivatalt folytatnak. A mi pedig a patronusok nevezetét illeti, annak valódi értelme magyarázatát más törvényben nem kereshetni — a törvény magyarázás szabályai szerint, midőn annak értelmét azon törvénykönyv, melyben az előfordul, maga s még pedig eléggé világosan megadja, vagy más szókkal, az A. C. 1. R. 1. Tz. 3. cikkében említett patronusok jelentése más nem lehet, mint a melyet ugyanazon törvénykönyv más czikkeiben ugyanazon szóval egybeköt. Ezen kétséget nem szenvedhető törvényt magyarázati szabály szerint pedig, hogy ezen szó patronus az A. C. 3. R. 4. Tz. 6. és 7. cz.; 5 Tz. 2. cz.; 29 Tz. 1. cz. 32. Tz. 1. cz. 46 Tz. 6. cz.; 5. R. 22. E. szerint birtokos nemeseket jelent, tagadhatatlan. Ennél fogva a fennebb idézett szók törvényszerinti értelmében, az egyházi főtanács tagjai egyházunk mindazon világi tagjai, kik akár polgári akár egyházi hivatalt viselnek; úgy szintén azok is, kik bár hivatalt nem viselnek is, de birtokos nemesek. Ezen

magyarázat helyességét támogatja még az is, hogy az irt törvény keletkezése alkalmával, egyházunk teljes gyűléseiben mindazok részt vehettek, kik az országgyűlésnek tagjai voltak, mint ezt annak a 12-ik canonban látható czimezése „*Principis ac Statuum evangelicorum helveticae confessioni addictorum*“ bizonyítja; az ország gyűlésének pedig minden nemes birtokosok tagjai voltak, mindaddig, míg ezen joguk elébb a szokás, s végre az 1791. 11. cikk által nem korlátoltatott. — Ennélfogva némelyek oly vélekedéssel is voltak, hogy patronusok nevezete alatt csak azok tartathatnának az egyházi főtanács tagjainak, kik az ország gyűlésének is tagjai, u. m. a királyi hivatalosok (regalístae) és a vármegyék s székely székek követei közül azok, kik hitünk sorsosai. De ezen vélekedés alaptalan, sőt könnyen veszedelmet okozható is; mind azért, mivel abból, hogy a nemes birtokosoknak országgyűlésen megjelenhetési joguk az 1791. 11. cikk által korlátoltatott, nem következik, hogy ugyanazon cikk által más, s név szerint az egyház teljes gyűléseiben való megjelenhetési iránti joguk is korlátoltatott volna, törvényen alapult jogától senki másként meg nem foszthatván, hanem csak ugyanazon jogát névszerint korlátoló hasonló tekintélyű törvény által; mind azért mivel a királyi hivatalosok főkormányászéki ajánlás következtében a fejedelem által neveztetvén ki az idézett cikk szerint, a kérdés alatti vélekedésből az következne, hogy egyházunk teljes gyűlése tagjainak nagyobb része a polgári kormány által neveztetné ki; mind végre azért is, mivel nem is említve azt, hogy a vármegyék s székek követei választatásuk módjánál fogva, vallásunk birtokos nemessége egyházi érdekei alkalmas képviselőinek nem tekintethetnének, ezeknek tisztök csak az országgyűlés végeig tartván, azon — s a tapasztalás szerint sok esztendőkre terjedhető — idő alatt, midőn ország gyűlése nem tartatnék, vagy az egyházi főtanács teljes gyűlései sem tartathatnának, vagy csak is a patronusok résztvétele nélkül tartathatnának, az egyház érdekei eléggé szembeszökő veszélyeztetésével.

b. Az, a melyet a törvény idézett szavainak, maga az egyházi főtanács adott, azon egyházi törvény tekintélyével bíró határozataiban, melyekkel gyűléseit szervezni kívánta és elhatározta, hogy annak „magistratusok és patronusok“ nevezete alatt kik légyenek tagjai. Ilyen határozatok több ízben költenek; u. m. 1709-ben, melyet megszüntetett az 1713-beli, melynek, az abban kinevezett tagok elhalálozván s azok helyébe mások soha sem választatván, helyébe lépett az 1827-ik évi, mely

fennállott 1833-ig, s akkor egy újabb szervezés által váltatván fel, érvénytelenült. Végre a képzelt jogaiknak ezen szervezés általi korlátoltatása miatt fellázadott több világi és papi tagok által fölléptetett állami kormánytól tettelesen is kényszerítetve, ezen 1833-ik évi szervezést megszüntette az egyházi főtanács teljes gyűlése 1836-ban 429-ik szám alatt köröztetett rendelete ezen szavaiban „az akkori (1833-diki) intézkedésről egyházi főtanácsunk mai napon lemondott, s maga tagjaira nézve teljesen az 1833-ik év előtti állásba helyeztette ezennel magát vissza; ehhez képest azok, kiknek az előtt szózatolásbeli jussok volt egyházi főtanácsunk ülésében, ezentúl is szózatolási jussal birnak.“ Midőn már az 1833-ik év előtti álláson mást nem lehet érteni, mint az 1827-dik évi szervezés szerintit, a „magistratusok és patronusok,“ egyházi törvényszerinti jelentését csak is az 1827. 168. sz. alatti rendeletben találhatni fel, melyben magistratusok és patronusok nevezete alatt, az egyházi főtanács gyűlése döntő szavazattal bíró tagjainak neveztetnek — hitünk világi sorsosai közül a cardinale officiumban lévők, a fejedelmi tanács mellett lévő tanácsosok és titoknokok, a méltsg. királyi tábla praesesse, ítélő mesterei és tábla bíráji; a vármegyék és székek főispánjai és főbíráji fő és v. király bíráji, a collegiumok és egyházi kerületek fő- és vice inspector curatorai; és a patronusok közül azok, kik vallásunk iránt való buzgóságokat cselekedettel bizonyították meg.“ — Megengedve is azt, hogy a kérdésben forgó törvény fennebb idézett szavai, ezen szervezésben az akkori alkotmányos álláshoz képest kielégítőleg határozott értelmezést nyertek a magistratusokat illetőleg; világos azonban, hogy a patronusokra vonatkozólag, a régibb bizonytalanság s határozatlanság nem szüntettetett meg.

c. Az, a melyet a kérdésben forgó törvényezik idézett szavainak a gyakorlat adott. E szerint, kivéve azon rövid időt, mely alatt az 1833-beli szervezés fennállott, döntő szavazattal bíró tagjai voltak az egyházi főtanácsnak, mind azok, kik magokat a törvény értelmében patronusoknak tekintvén, az azokat illető jog gyakorolhatását tettelesen igényelték; ritkán történvén meg az, hogy valamely szózatolási képességet jogtalanul igénylő egyén visszautasított volna. A szózatolási képességnek ezen határozatlansága, mennyire nehezíti sőt veszélyezteti is, a nem csak közgaz-

gatási hanem törvényhozási — s névszerint egyházi s iskolai gondnokokat és tanárokat is választhatással felruházott — egyház főtanácsi teljes gyűlések feladata megoldhatását, képzelhetni; kivált azt is tekintetbe véve, hogy az ezen gyűlésekben megjelenni szokott tagok legszámosabb részét, a kényszerinti mennyiségben összecsozdítható, úgy nevezett patronusok teszik. Ezen a bajon nincs még segítve az által, hogy az ekklésiák kebli igazgató testületeinek ujja szervezésére nézve, az 1861-ik év júliusa 28. és 29-ik napjain tartatott, egyház főtanácsi teljes gyűlésben megállapított a l a p s z a b á l y b a n meghatározottat az, hogy ki neveztetik patronusnak; ezen alapszabály nem terjeszkedhetvén kitűzött tárgyán túl azon jogokra is, melyeket a patronusok, ezen minőségök alapján illető ekklésiájuk kebelén kívül s névszerint az egyház főtanácsi gyűlésben gyakoroltak; főleg mivel azokról, az abban elősorolt patronusi jogok között, semmi említés sem tétetett.

3. Az enyedi-, kolosvári-, m.-vásárhelyi-, sz.-udvarhelyi főiskolák szászvárosi-, zilahi- és sepsi-szentgyörgyi gymnasiumok fő- és algondnokai s rendes tanárai.

4. Az elősoroltakon kívül, részt vehetnek az egyházi főtanács egyébiránt is nyilvános gyűléseiben „több hitünk sorsosai is, de csak consultativum votummal birnak“ (1827. 168. sz. e. r.)

III. Jegyzője, az egyház főtanácsi titoknok, a ki állandó hivatalára a gyűlés által választatik, s vezeti a jegyzőkönyvet, melyet a k. főkormányzszék útján felszoktak a fejedelemhez küldeni; holott azt az országgyűlés 1794-ben (a j. k. 229-ik lapján láthatólag) II. József császár alatt, a leopoldinum diploma sérelmével történt újításnak nyilvánítván, felterjesztést tettek az iránt, hogy a fejedelem azt ne követelje.

25. §.

Az egyházi főtanács teljes gyűlése tárgyairól s tartása idejéről.

Az egyházi főtanács teljes gyűlésének tárgya általában, a hitczikkeket — szertartásokat — egyházi kormányzást (directio ecclesiastica), s nevelő intézetek szervezését tárgyazó törvények alkotása; különösen pedig

---

*) Miként kísértetett légyen meg az egyházi főtanács teljes gyűlésének szervezése az A. C. 1. R. 1. Tz. 3. cz. alapján, a képviseleti rendszert megközelítőleg, láthatni a Függelék 1-ső sz. alatt.

1. a közönséges zsinat jegyzőkönyveinek megvizsgálása, bírálása, s az azokban előforduló olyan határozatoknak, melyek merőben a zsinat hatósági körébe tartozó dolgokat érdekelnek, tudásul vétele; azoknak pedig, melyek az egyházat — annak kormányzását — a nevelést, tanítást s a világi rend érdekeit is tárgyazzák elfogadása, vagy a netalán szükségeseknek talált észrevételek közlése melletti visszaküldése; az 1827. 168. szám alatti e. r. szerint az egyházi kormányzást, hitczikkeket, szertartásokat, a leány ekklesiának anya ekklesiákká tételét papok vétségeit s azoknak eklésiájukhozi viszonyait, és a házasságot tárgyazó kérdésekhez addig nem szólhatván, míg a zsinat azokat nem tárgyalta s határozatait nem közölte

2. a négy főiskola s három gymnasium rendes tanárainak választása, és letétele, s ezen választás és letétel módjának elhatározása;

3. a főiskolák, gymnasiumok, egyházi megyék fő- és al-gondnokainak; ugyszintén a kolosvári-, m.-vásárhelyi- és fogarasi ekklesiák főgondnokainak megválasztása;

4. az egyházunkat érdeklő sérelmek orvoslásának eszközlése;

5. az egyházi ügyekre nézve bejelentett folyamodásoknak felvétele s elhatározása.

Az egyházi főtanács teljes gyűlése tartásának ideje az 1845-ik évi 153. szám alatt költ rendeletben évenként augustus hónapja 25-dikére ugy határoztatott, hogy akkor a gyűlések előleges egybehívás nélkül fognak tartatni, és hogy ezen rendes gyűlésen kívül, valahányszor azt a körülmények s a tárgyak fontossága és sürgető volta igényli, az egyházi főtanács rendkívüli teljes gyűléseket hirdessen; ilyen gyűléseknek kellettén hirdettetni névszerint a közidőben üresületbe jött tanári állomások betöltése végett mindannyiszor. Módosított ezen rendelet az 1846. 252. szám alatti által, de csak annyiban, hogy a rendszerinti gyűlés napjaul évenkint a husvét utáni második csütörtök tüzetett ki.

26. §.

Az egyházi főtanács teljes gyűlése és a közönséges zsinat közti viszonyról, a törvényhozó hatalom gyakorlására nézve.

Az egyházi főtanács teljes gyűlése és a közönséges zsinat hatósági körük közti határvonal sem polgári sem egyházi törvény által határozottan kijelelve nem lévén, s az e végre még 1828-ban kinevezett véleményező bizottmány feladatát még máig sem oldván meg, a hatalom terjesztésének a testületeket az egyéneknél nem kevésbé iz-

gató ösztönénél fogva könnyen előjöheto feltékenységi surlódások megelőzése, névszerint a törvényhozó hatalom gyakorlása tekintetében, eddigelő ugy eszközöltetett gyakorlatilag, hogy mindkét testület gyakorolhatván a törvény indítványozhatása jogát, egyiknek indítványa, a másik helybenhagyása által vált és válik most is egyházi törvénynyé. E végre a közönséges zsinat mindannyiszor átszokta küldeni jegyzőkönyvét az egyházi főtanács teljes gyűlésének, ez pedig a zsinat határozatára tett helybenhagyó vagy módosító s ellenző nézeteit, valamint törvény javallatait is, átírás útján közli a közönséges zsinattal. Ezen csupa gyakorlaton alapult közlekedési módból következtetöleg, követeltetik mindkét testület hatóságának jogi egyenlősége. Azonban az érdeklött gyakorlat s az abból következtetett jogi egyenlőség alaptalansága megtetszik, a következőkből:

1. igaz ugyan, hogy az A. C. 1. R. 1. Tz. 3. czikke szerint az egyházi rend közönséges gyűlésében, a hallgatókkal és külső rendekkel köz vagy azokra is nézendő dolgokban, nem határozhat semmit a magistratusok s patronusok megegyezése nélkül; de hogy a magistratusok és patronusok az egyházi renddel együtt, vagyis az egyházi főtanács teljes gyűlése, semmit se határozhatna az egyházirend közönséges gyűlése megegyezése nélkül, azt sem az idézett sem más polgári s egyházi törvény nem rendeli.

2. Egyházi főtanácsunk teljes gyűlésének mind azok tagjai lévén, kik egyházunk törvényhozó hatalmának gyakorlásába befolyást igényelhetnek; s egyházunk jelleme szerint, az egyházi rend a világi felett az egyházi hatalom kezelésére nézve kirekesztöleges előjoggal nem birhatván: az egyházi főtanács teljes gyűlése csak is egyedül azon testület, mely magát az egyház képviselőjének méltán tekintheti, és a melyen kívül nincsen oly egyházi testület, mely magát bármi tekintetben is egyházunk képviselőjének nevezhetné; következésképen az egyházat illető törvényhozó hatalmat csak is az egyházi főtanács gyakorolhatja általában; csupán azon dolgokat véve ki, melyekre nézve a polgári vagy egyházi törvény névszerint az egyházi rend közönséges gyűlést ruházta fel, törvényhozási vagy intézkedési hatalommal.

3. Az egyházi főtanács teljes gyűlésének tagjai lévén a közönséges zsinat minden tagjai, s annak határozatai a gyűlés minden tagjait is azonnal kötelezvé: megfoghatatlan, hogy miért közöltessenek az egyházi főtanács teljes gyűlésének bárminevü határozatai helybenhagyás végett a közönséges zsinat tagjaival, mint olyanokkal

kikre nézve a közlött határozat már kötelező erővel bírván, feljebb áll, mintsem, hogy kötelezettjei bírálgatásának tárgya lehetne.

4. A közönséges zsinat minden tagjai, az egyházi főtanács teljes gyűlésének mint egésznek egy részét tévén, miként játszassék ugyanazon rész az egészszel szembe, egyszer a határozat alkotásában résztvevőleg alárendeltségi, másszor ugyanazon határozat bírálgatásában jogegyenlőségi szerepet, — nem képzelhetni épen úgy, mint nem képzelhetni azt, hogy az országgyűlés határozatainak érvényessége az annak hasonlóan részét tevő k. főkormányzóknak, vagy királyi tábla, helybenhagyása által feltételestett lehessen.

5. Azon gyakorlat, miszerint a közönséges zsinat jegyzőkönyveit az egyházi főtanács teljes gyűlésének átküldi, mindamelllett is, hogy az azokba foglalt határozatok hozatalában az egyház főtanácsai küldöttek is döntő szavazattal bírtak, midőn ez azt viszont nem cselekszi; tettleges bizonyosága annak, hogy a közönséges zsinat részére, szemben az egyházi főtanács teljes gyűlésével, hatósági jogegyenlőség általában nem követeltethetik, a törvényhozó hatalom gyakorlására nézve.

Nem tagadhatni azonban, hogy az elősorolt okok győző erejét nagy mértékben gyengítheti, egyfelől az egyházi főtanács teljes gyűlése világi tagjai számának határozatlansága; másfelől pedig az, hogy az egyházi rend ezen gyűlésekbeni megjelenését, az arra kívántató költség hiánya gátolja. Tehát az egyház szervezése képviseleti alapon, s az egyházi közpénztár alapítása, égető szükség, s életkérdése is egyházunknak!

27. §.

Az egyházi törvények sanctiójáról.

Állítják némelyek, hogy a közönséges zsinat és egyházi főtanács teljes gyűlése által alkotott törvények érvényességének mellőzhetetlen kelléke volna a fejedelmi megerősítés, mindazért, mivel az egyházi törvények az egyháznak a helyhatóságokhoz hasonló törvényei (statuta, leges municipales), ilyeneket pedig fejedelmi megerősítés nélkül nem alkothatni a H. k. 3. R. 2. Tz. 1. §. szerint; mindazért, mivel a 12-ik Canon épen egyházi törvény keletkezése módjáról szólván, nyilván emlékezik a fejedelem megegyezéséről is. Az ellenkezőt állíthatni a következő erősségek alapján:

1. megengedve az egyházi, és úgy nevezett helyhatósági törvények közti hasonlatosságot bizonyos tekintetben, az abból húzott igen

széles következtetést méltán tagadhatjuk. Az idézett. H. k. 3. R. 3. Tz. 1. §-a ugyanis, oly testület által alkotott törvényekről szól, mely önállósággal nem bírván, másnak uralkodói felsőbbbsége alatt van (*quae non habet jurisdictionem propriam sed alterius sub est domini*) és a törvények érvényességére nézve épen azon felsőbbbség jóváhagyását rendeli, a kinek uralkodói felsőbbbsége alatt áll a törvényt alkotó testület. Már pedig egyházunk oly testület, mely mint fennebb megmutattatott — a törvényhozásra nézve önállósággal bír, és a mely ezen tekintetben semminemű földi hatalomnak uralkodói felsőbbbsége alá nincs rendelve, annak egyedüli feje Jézus lévén, az 1-ső e. v. ezen szavai szerint „*Si quidem unio, ac communio sanctorum sit instar nervorum ac tendinum, quibus universa corporis mystici membra sub uno capite, Christo firmiter compacta indivulse cohaerent ac conglutinantur;*“ ugy szintén a helvét vallástétel 17-ik fejezete ezen szavai szerint is „*Ecclesia non potest ullum aliud caput habere quam Christum, nam ut ecclesia corpus est spirituale ita habeat caput sibi congruens spirituale utique oportet; nec alio potest regi spiritu, quam Christi,*“ a mit igazolnak Pál apostolnak is ezen szavai „mindeneket vetett az ő lába alá, és őtet tette az anyaszentegyház fejévé“ (Efes. 1. R. 22. v.) — Az idézett törvény ennél fogva az egyházi törvények keltekei elhatározására nem használtathatik; azok érvényességének főkelteke az lévén, hogy Jézus akaratjával, azaz szent könyveinkbe foglalt tanításával, megegyezők legyenek.

2. A 12-ik canonban a fejedelemtől csak úgy van szó, mint egyházunk tagjáról; a mit bizonyít mindaz, hogy a fejedelem az egyházzal s annak tagjaival nem szembe téve s azoktól megkülönböztetve, hanem az egyház tagjai közé sorolva említettik e szókban „*unanimitotius ecclesiae nec non principis ac statuum evangelicorum,*“ még pedig ezen a fejedelem személyére is vihető s lényegesen jellemző meghatározás hozzátételével „*helveticae confessioni addictorum,*“ mind az, hogy a fejedelem olyan megegyezéséről van az idézett helyen emlékezet, mely az egyház több tagjai megegyezésével együtt, még pedig a provinciális vagy nationalis synoduson nyilvánítandó, (e szókban „*in provinciali vel vero nationali synodo fiat*“) melyeken csakis azon fejedelmek lehetnek jelen, kik vallásunk sorsosai, s azok is csak úgy, mint egyházunk tagjai, a megerősítés jogával

ható fejedelemnek helye a zsinaton épen úgy nem lehetvén, mint az ország gyűlésén (C. C. 2. R. 4 Tz. 11. p.). Egy házunk ugyan is azon fejedelmeket, kik vallásunk sorsosai, csak is úgy tekintette egyházjogi tekintetben, mint az egyház első tagjait; nem pedig úgy mint a fejedelmi méltóságon kívül, fejedelmi s egyház feletti hatalommal is bíró uralkodókat (*membrum ecclesiae utilissimum excellentissimumque*,“ *helv. confessio. c. 30. p. 1.*). Bizonyítják ezen állítást:

a. a canonok és egyházi végzések keletkezése módjának, azok elébe előljáró beszédként ragasztott előadásai, melyekben semmi emlékezet sincs arról, hogy azok mint egyházi törvények megerősítés végett a fejedelem elébe terjesztettek volna; és csak annyit láthatni névszerint a canonokat illetőleg, hogy a fejedelem jelenlétében egyházunk mágnásai által megvitattattak, hogy azok a fejedelemmel is közöltettek (*exhibiti*), s általa és némely melléje rendelt tanácsosai által (*cum adjunctis nonnullis ejus consiliariis*), mindazoktól, melyek gáncsra szolgáltattak volna alkalmat megtisztítottak (*repurgati sunt*), és hogy azután a zsinat elébe terjesztetvén, az által hagyattak helybe s fogadtattak el (*approbati acceptati sunt*), a fejedelem engedelve csak is a kinyomatás s közzététel tekintetében említettvén (lásd a canonok előszava 2-ik lapját). Láthatni továbbá, névszerint az egyházi végzésekre nézve, hogy azokat a püspök a fejedelemmel is mint a nemzeti zsinat hirdetőjével (*synodi illius nationalis indicatori ac directori*) épen úgy közölte, mint a superintendessel, esperesekkel s papokkal, még pedig, a mi nagyon jellemző, körlevél mellett (*per formam cursus*); és hogy azok a fejedelemnek s némely tanácsosainak birálása után (*post exactam celsissimi principis et nonnullorum ejus consiliariorum censuram*), melytől a fejedelmi megerősítés merőben különbözik, adattak ki, itt is a fejedelem engedelve azoknak a canonokkal együtti kiadatása tekintetében említettvén (lásd e végzések előszavát a 85-ik és 86-ik lapokon). Mindkét rendbeli egyházi törvényekre nézve, a közlötteket igazolja az is, hogy ha bár mindenikre vonatkozólag tisztán mondatnék is az, hogy a fejedelem által megerősítették, azon megerősítés mindazáltal nem történt fejedelmi jognál fogva, különben annak szokott ünnepélyességgel, u. m. fejedelmi aláírás és pecsét által hitelesített diplomával és úgy kellett volna történni, mint ugyanazon fejedelem az *Approbata constitutio* nevű polgári törvény könyvünket, annak elején és végén láthatólag megerősítette.

b. Bizonyítja továbbá azt, hogy a fejedelem csak is úgy tekintett mint egyházunknak legfőbb méltósága, de az egyház felett uralkodói felsőbbséget nem gyakorolható tagja, még az is, hogy ámbár a fejedelem (az e. v. előszavában a 84-ik lapon láthatólag) kinyilatkoztatta is azt, hogy a presbyteriumok felállítását lehetetlennek tartja; az egyházi gyűlés mind az által a 6-ik é. végzésben láthatólag, végzésileg kinyilatkoztatta, miként a presbyteriumok felállítatását óhajtja; mely óhajtás teljesezésbe is ment, a presbyteriumok szerveztetvén a 99 canonban.

c. A vallásunkon lévő fejedelnek egyházunknak csak is főgondnokai voltak még pedig nem csak egyedül és magukra, hanem több melléjük választott, világi és egyház rendbeli főgondnokokkal együtt, mint ezt láthatni, egyházunk világi s egyházi rendei 1682-ben N. Enyeden tartott gyűlése határozatának ezen szavaiból. „Istennek kegyelmes indítása és segedelméből ily karban állittatván az ekklésiai és kolegyomi dolgok, tettzett hogy a secularis curatorok mellé u. m. a mi kegyelmes úrnunk és tanácsosain kívül, Bethlen Miklós, Matskási Boldizsár sat. úrainék mellett, tiszteletes püspök úram — Zsolti János, Debreczeni Mihály s. a. t. urainék az ecclesiasticus statusból rendeltetvén, ő kegyelnek“ s. a. t.

3. Az A. C. 1 R. 1 Tz. 3. cz., mind a hitczikkeket mind a szertartásokat, mind az egyházi kormányzást tárgyazó egyházi törvények érvényessége főkelléke gyanánt csupán az egyházi s világi rendek vagy is egyházunk törvényhozó hatalma kezelőinek megegyezését jelöli ki; tisztán és határozattan kinyilatkoztatván azt, hogy mihelyt az illetők megegyezése nyilván vagyon, az elannyira érvényes határozatnak tekintethetik, hogy nem csak teljesezésbe vétethetik, hanem teljesezésbe is kell hogy vétessék; mint ezt az idézett törvényczikk ezen szavai bizonyítják „ha mind hasznosnak s mind pedig szükségesnek itéltetik, közönséges megegyezett végzésből, vétessék ususba is,“ ezek szerint az ususba vagy teljesezésbe vétel, csupán a megegyezett végzés által lévén feltételestivé. —

4., A fejedelem, azon jogát mely szerint a polgári törvényeket megerősítése által érvényesíti, hazai törvényink s jelesen a H. k. 2. R. 3. Tz. szerint átruházás következésében és csak is az ország gyűlésén (1744 9. cz.) vagy polgári testületek gyűléseiben (H. k. 3. R. 2. Tz.) költ törvényekre nézve gyakorolja; arról pedig hogy ezen megerősítési jog az egyházi törvények tekintetében is a fejedelemre ru-

háztatott volna, vagy hogy azon jogot a fejedelem az egyházi törvényekre nézve is gyakorolhatná, vagy valaha gyakorolta volna egy polgári s egyházi törvény sem emlékezik. —

5. Minden egyházi törvény helyességének egyedüli próbaköve, azoknak az egyház hitczikkeivel összhangzása, melynek megítélhetésére szükségképen megkivántatik az, hogy ki a felett itélni akar, a hitczikkek igazsága felől vallásos értelemben légyen meggyőződve. Már a midőn a törvény megerősítése, annak helyessége felőli meggyőződés által van feltételesítve; még azon esetben is a midőn törvényeink az egyházi törvényekre nézve is kifejezetten felruházták volna a fejedelmet a megerősítés jogával, azt a fejedelem csak is azon egyház törvényeire nézve gyakorolhatná a dolog természetével megegyezőleg, melynek kebelébe vallásánál fogva tartozik.

6., Egyházunk gyakorlatában lévén fejedelmi megerősítés nélkül törvényhozhatási jogának még akkor is, midőn hazánkban vallásunkon lévő fejedelmek uralkodtak; ezen jogra nézve más vallásu — egyébaránt hódolati tisztelettel illetendő fejedelmeink uralkodásat alatt, annyival kevésbbé korlátoztathatik, mivel a Leop. diploma 1-ső pontjában biztosítás nyújtott uralkodó házunk, s felséges fejedelmünk által is az iránt, hogy az egyházunkat érdeklőkre nézve változtatás nem fog történni; s ezen biztosítást teljesítettnek állithatni, a mennyiben a felséges austriai ház uralkodásának kezdete óta keletkezett egyházi törvényeink közül egyszem terjesztetett fel fejedelmi megerősítés alá, s azok érvényessége ennek fogyatkozása miatt, nem is tagadtatott. —

Második fejezet.

Az egyházi ítélő hatalomról.

28. §.

Egyházunkat illeti az ítélő hatalom gyakorlása.

Azért alkottatván az egyházi törvények, hogy sinórmértékei legyenek azon cselekedeteknek, melyeknek összhangzása által van feltételesítve az, hogy az egyház rendeltetésének megfelelőhessen: világos hogy a törvénnyel ellenkező egyházi cselekedet, a közös cél elérhetését nehezíti, sőt olykor veszélyezteti is. Ennélfogva az egyháznak, fennállhatása iránti kötelessége, s épen azért kétségbe hozhatatlan joga, örködni a felett, hogy törvényeivel ellenkező cselekedetek ne létezzenek, és ha léteznének, azok vagy megszüntettesse

nek, vagy legalább a törvénnyel megegyezőkké módosíttassanak. Ezen kötelesség teljesítése s ezen jog gyakorlása pedig csak is úgy eshetik meg, ha az egyház tagjai cselekedetének a törvényekkel megegyezése vagy azokkal ellenkezése nyilvánossá tétetik az által, hogy minden kétes vagy kérdés alá hozott cselekedetek, a törvénnyel összehasonlíttatnak, s kimondatik mind az, hogy azok mennyiben egyezzenek vagy ellenkezzenek ezekkel, mindaz hogy minek kelljen történni, hogy a törvénnyel ellenkezők merőben megszűnjenek, s az azzal össze nem hangzók módosíttassanak; hogy így az egyház körébe tartozó cselekedetek megzavart harmoniája helyre állíttassék. Azon hatalom, melynélfogva a cselekedeteknek törvénnyeli ilyen összehasonlítása eszközöltetik, neveztetik **ítélő hatalomnak**, s a mennyiben az által, a különben holt betűkből álló törvények életet s elevenséget nyernek, annak mind szükségességé mind fontossága szembetűnő.

Ha a törvények közakarati nyilatkozatai, és ha a törvények elevensége a cselekedeteknek azokkal megegyezésében mutatkozik: a közakarati munkássága a törvények alkotásában csupán, meg nem állapodhatik; hanem annak a törvényt mintegy testesítő cselekedet vizsgálatára is ki kell terjedni, az azok feletti ítélet kimondása a törvényhozásnak kiegészítése lévén. Ennélfogva, mind a törvények alkotása, mind annak kijelölése, hogy bizonyos kérdés alá vett cselekedeteknek milyennek kell lenni, hogy a törvénnyel megegyezőnek tartathassék, ugyan azon közakarati működése. Ha tehát egyházunk törvényhozó hatalommal bir, birnia kell **ítélő hatalommal** is; annyi-
val inkább, mivel ha az **ítélő hatalom** más által kezeltetnék, — a mennyiben nem annyira a törvények, mint a cselekedeteknek azokhoz alkalmaztatása által közelíttetik meg a cél, — könnyen megeshetnék, hogy az egyházi törvényhozó célja kijátszatnék, s az **ítélő hatalom** működése utján a tagok cselekedetei az egyház céljától eltérő irányt kapjanak.

29. §.

Az egyházi ítéő hatalom gyakorlása módjáról.

Valamint a törvényhozó, úgy az **ítélő hatalom** is nem gyakorolatik az egyház minden tagja által; hanem valamint az, úgy ez is testületekre van átruházva, melyek egyházi **törvényszékeknek** neveztetnek. Ezen törvényszékek, s hatáskörük részletesebb előadása a pertan körébe tartozván, itt csak annyit érinthetni, hogy ezen **törvényszékek** az egyház választottaiból alkottattak, s ennél-

fogva az egyház akaratát tolmácsoló képviselőknek tekinthetők; és hogy azok az 1791. 32 cikk által azon hatóságba, mely azokat törvény és a Leop. diploma szerint illeti, visszahelyeztetek, eljárásukban a fennálló törvények követésére lévén utasítva, mindaddig mig országgyűlésen alkotandó törvények által másként nem szabályoztatnak. Ezen és az 1791. 34 cikkből is világos az, hogy az egyházi törvényszékek hazai törvények által nem csak elismert, hanem a törvény útján kívüli korlátoltatás ellen biztosított törvényszékek is egyszersemind; a miből önként következik az, hogy mind azok, melyek a honi törvényszékekre nézve az 1791. 8. cikkben rendeltettek, az egyházi törvényszékekre is alkalmazhatók, s név szerint, hogy azoknak törvény által megálapított formája a királyi hatalom által nem fog változást szenvedni; sem a törvényes ítéletek teljesedésbe vétele, törvény ellenes parancsok által nem lesz akadályozva, változtatva, felfüggesztve; az igazság az illető törvényszékek s azok törvényszerűleg kinevezendő bírái által, a fennálló s jövendőben hozandó törvények szerint szolgáltatván ki. Az idézett törvény ezen rendelkezése által, az egyházi ítélő hatalomnak a polgári végrehajtó hatalomtól függetlensége tisztán ki van mondva, s annak befolyása ellen az egyházi törvények szerinti igazságszolgáltatás biztosítva van; az az, polgári törvény által is el van ismerve az, hogy egyházunkat az ítélő hatalomnak gyakorlása, a törvénytől kijelölt határok között, illeti. Egyházunk ezen joga még akkor is érintetlen hagyatott, midőn közelebből polgári törvényszékeinkre nézve, az idézett 1791. 8 Cz. tekintetbe se vétetett.

Második cikk.

Az egyházi közakarat teljesítéséről.

30. §.

A közakarat teljesítését eszközölő hatalomról.

A közakaratnak akár törvényhozás akár ítéletmondás általi nyilvánítása csak magára merőben haszonélküli lévén, ha az valósággal is meg nem történik, a mit a törvény vagy ítélet tartalmaz: midőn egyházunk bir a közakarat nyilváníthatása hatalmával, birnia kell azon hatalommal is, hogy azt, a mit közakarat gyanánt nyilvánított, létesítse. A közakaratot létesítő ezen hatalom végrehajtó hatalomnak (executiva potestas) szokott neveztetni; melynek feladata, eszközölni mind azt, a mit az egyház célja valósulásának

biztosítása végett teendőül kijelölt akár a törvény, akár a bíró ítélete. Ezen feladat megoldása, a végrehajtó hatalomnak hármasszerű működését igényli, u. m. a feletti örökösödést, hogy semmi se történjék mi az egyház céljával ellentétes, továbbá mind annak eszközölését, a mi az egyház célja valósulását előmozdítja, s végre az egyház céljával ellentétes merények megtorlását. A végrehajtó hatalom, ezen háromféle működésénél fogva, úgy nyilvánul: 1-ör mint felvigyázó (inspectoria potestas); 2-ör mint kormányzó (gubernativa potestas) és 3-ör mint büntető (coercitiva potestas) hatalom.

Ezen három hatalmat úgy lehet tekinteni, mint ugyanazon egy hatalomnak külön nyilvánulását, a mennyiben mindeniknek külön külön, s mind háromnak összesen, célja csak az, hogy létesüljön mind az, a mit az egyház rendeltetése igényel; vagy is hogy teljesüljön a közakarát. A közakarát teljesülését eszközölő ezen három hatalom is, az egyház felhatalmazottai által kezeltetik.

Első fejezet.

A felvigyázó hatalomról.

31. §.

Ezen hatalom feladata.

A felvigyázó hatalom feladata: szüntelen vigyázni mind arra, hogy az egyház minden tagjai pontosan betöltik-e kötelességeiket, mind arra, hogy azok közül valamelyik nem cselekedett-e kötelességével ellentétesen; mind végre és általában arra, hogy az egyház körén kívül is nem történt-e valami, a mi az egyház célja valósítását hátráltatná vagy akadályoztatná és hogy az egyház kebelében mik lehetnének az egyház célja létesülhetésének mentül határozottabb tényezői. Ezen hatalom ennélfogva a felvigyázás s szemeltartás körén tul nem terjeszkedhetnek, s kivéve a kötelesség pontosabb teljesítésére ösztönző szelidebb eszközöknek (p. o. a figyelmeztetésnek, pirongatásnak s dorgálásnak) használatát, munkálkodása csakis abban állhatna, hogy akár a kormányzó, akár a büntető hatalmat rendeltetése szerinti működésre felszólítsa.

32. §.

A felvigyázó hatalom eszközeiről s gyakorlása módjáról.

A felvigyázó hatalom feladata természetéből következik, hogy eszközeinek olyanoknak kell lenni, melyek folytonosan és gyorsan

működtethetők, s az időnek és helynek bármely részeiben használhatóknak légyenek. Ezen kívánatoknak inkább megfelelnek az egyének mint a testületek; de csak azon feltétel alatt, hogy a felügyezésre felhatalmazottak eljárása, a tévedés és hatalommal visszaélés ellen biztosítottak a lehetőségig; a testületek sajátságai közén természet szerint tartozó ellenőrség hiányának pótlása által. A czél szentsége által, az erkölcs és törvényellenes eszközök meg nem szenteltethetvén, önként értetik, hogy az ezen hatalom kezelésével megbízott személyek, eljárásukban az eszközök választására nézve, az erkölcsi-, hazai s egyházi törvények által vannak korlátolva.

A felügyező hatalomnak egyházi törvényeink szerint való gyakorlási módja neveztetik egyházi vizsgálásnak (*visitatio ecclesiastica*), mely az annak végrehajtására felhatalmazott papi hivatalnokokhoz képest — kétféle, u. m. esperesi (*visitatio seniorum particularis*) és püspöki (*visitatio episcoporum generalis*) ezen egyházi hivatalnokok vizsgálói eljárásukra nézve az A. C. 1. R. Tz. 9. és 5 Tz. 3. czikkeiben, az e részben divatozó szokás követésére lévén utasítva; ugy mindazáltal az A. C. 1. R. 5. Tz. 2 czikke szerint, hogy a szegénységet külső és az egyházi rendet nem illethető büntetésekkel „ne taxálják s muldtálják.“

33 §.

I. Az esperesi vizgálásról.

Az esperesi vizgálásnak szabályai a 88. c. szerint:

1. az eperesek kötelessége a kormányzásuk alá bizott ekklesiákat esztendőnként megvizgálni, magok mellé vévén e végre jelesebb paptársaik közül kettőt, vagy hármat. Gyakorlat szerint az esperes segédei a kerületi jegyző és director, vagy ezeknek helyettesei. Az idézett canon módosított annyiban; hogy az 1857-ik évi zsinat kívánására megegyezett az egyházi főtanács teljes gyűlése (1857 370. szám alatt) abban, hogy két év alatt végeztessék be a megyék a végre két osztályba sorozandó ekklesiái vizgálása; szabadságában hagyatván az espereseknek, szükség esetében az illető ekklesiákat évenként is megvizgálni, —

2. kötelességök különösen tudakozódní a papok tudománya s szorgalma felől, lelkiösméretesen kikérdezni hallgatóikat az iránt, hogy papjok szorgalmatosan tanul-e, tanítása sikerteljes és a hit-cikkekkkel megegyező-e? nem fordítja-e a prédikálásra s könyörgésre rendelt időt saját dolgai igazítására? a nyilvános gonosztévöket, botrányos éltüeket személyválogatás nélkül dorgálja-e; nem

rekesztett-e el valakit önhatalmulag a templomtól (coetu sacro), vagy nem fogadott-e be olyant, kit a zsinat kirekesztett, hogy a szent jegeket (sacramenta) Jézus rendelése szerint, illő időben és helyen szolgáltatta e ki, catechisált-e; a házassokat kihirdetés után, élet idejük s rangjuk tekintetbe vétele mellett szabály szerinti napokon és helyeken köti-e össze? látogatja-e a betegeket s hivatta megjelenik-e a temetésekben? Kérdezősködni kell továbbá mind a pap, mind felesége s gyermekei erkölcsiségük s életük módja felől; névszerint, hogy mértéketesek, szerények, vallásosok, becsületesek; beszédeikre, cselekedeteikre, ruházatjukra és háztartásukra nézve fedhetetlenek-e?

3. ki kell tudakozni az iskolamesterek miveltsége s mind iskolai mind templomi szolgálatuk minőségét, s azt névszerint, hogy ők a pappal együtt magokat hivataluk folytatásában az egyházi szertartásokhoz s törvényekhez alkalmaztatják-e?

4. Hogy annál jobban lehessen a papok s iskolamesterek mind tudományosságát, mind tanításbeli tehetségét megismerni: kötelesek a vizsgálók kivált az ifjabb papok predikálását s az iskolamesterek próbatételeit (examen) meghallgatni.

5. Ha akár a pap, akár az iskolamester személyére nézve dorgálást, vagy fenyítéket érdemlő hiba fedeztetnék fel, annak mértékéhez szabott pirongatás s nagyobb büntetésbeli fenyegetődzés által kell őket megjobbulásra serkenteni; a nagyobb és nyilvános büntetést igénylő vétkek megbüntetésének, a közelebbik zsinatra kelletvén halasztani. Különösen, ha bebizonyosodnék akár a papra akár az iskolai tanítóra nézve az, hogy idegen tudományhoz szítanak, s azt tanítják, vagy új szertartásokat törekednek behozni, egy két sükertelen megintés után, el is rekesztethetnek hivataluktól, a közelebbik zsinat idejéig (21. e. v.)

6. Megkell vizsgálni a templomot s az a körüli épületeket, papi s mesteri lakokat, iskolaházakat, temetkező helyeket; s ha azokban fogvatkozás találtatik, a pap és mester hivataluktóli felfüggesztetéssel, a hallgatók pedig, ha a szükség úgy kíváná, polgári hatalomkarral s (brachio seculari) kényszeríttethetnek arra, hogy a kijelölt igazításokat megtegyék s illetőleg megtétessek.

7. Ki kell kérdezni a papokat is hallgatóikra nézve az iránt, hogy az isteni tiszteletben buzgók, templomot gyakorlók-e, a szent vacsorával gyakran élnek, a vallásosságban gyarapodnak vagy csökkennek-e? hogy papjokat illőleg tisztelik, s fizetését maga idejében és teljesen kiszolgáltadják-e, hogy egymásiránt atyafiságos szeretettel viseltetnek, jó rendet tartanak, a bűnösöket illőleg megbüntetik, vagy

csak pénzzel birságotják-e? és ha hibák, rendetlenségek fedeztetnének fel, dorgálással, rendreutasítással, s keményebb egyházi büntetéssel fenyegetéssel is eszközölni kell a jobb rend helyreállítását.

8. Az egyházi vagyonok kezeléséről szoros számadást kell kérni, s azokat melyek netalán elidegenítették volna, vissza kell követelni.

9. A vizsgálók tisztességes tartásáról gondoskodni az illető ekklesiák kötelessége; úgy mindazáltal, hogy azok szerfeletti költségekkel ne terheltesse. — Ezen szabályokhoz járultak még gyakorlat szerint:

10. hogy az esperesnek s vizsgáló társainak ezen fontos kötelességek teljesítésére, névszerint a rendetlenkedők s engedetlenek megbolozására szükséges tekintélyük biztosítva légyen; valamint hajdan a nemzeti fejedelmektől, úgy ma a főkormányzástól nyerhetnek a polgári tisztekhez intézteni, s a kormányzástól titoknokok által kiadatni szokott parancsot (mandatum visitatorium 2.), melyben azok arra utasíttatnak, hogy a vizsgáló biztosoknak nem csak ezen hivatalukbani szabadjárást engedjenek, hanem felszólítatva, őket segedelmezzék is, ha netalán az egyházi büntetések végrehajtására volna szükség.

11. A vizsgáló biztosoknak, eljárásuk eredményét kimutató jegyzőkönyvet kell vezetni, és azt a megyei zsinat elibe terjeszteni, tudatás és szükség szerinti intézkedhetés végett. Az 1825. 99. sz. a. E. R. 2-ik pontja szerint, ezen jegyzőkönyvnek a megyei gondnokokkal is közöltetni kell bírálás és aláírás végett is.

34. §.

II. A püspöki vizsgálról.

A püspöki vizsgálás 82-ik canon szerinti szabályai:

1. Vizsgálatot kell a püspöknek tartani minden harmadik évben, még pedig egyik évben a magyar, a másikban pedig a székelyföldi megyékben, maga mellé vévén két vagy három az egész közöniséget (totam universitatem) képviselő esperest.

Gyakorlat szerint azonban a püspök e részbeni segédei a főjegyző és director s esztendőnként csak azon egyházi megyék s illetőleg ekklesiák vizsgálatnak meg, melyek kebelében a zsinat tartatik; a püspöki vizsgálat alatt lévő fogarasi ekklesia akkor vizsgálatnak meg, mikor a zsinat a háromszéki megyékben tartatik. Az egyházi megyék s püspöki vizsgálat alatt lévő ek-

klésiák ennél fogva csak a 13-évből kerülnek püspöki vizsgálat alá, mégpedig csak is a mennyiben azt a zsinat alatt kifáradhatott püspök ideje s ereje engedi. A canon által a püspöki kötelességek közé tüzetesen sorolt ezen vizsgálatnak mellékes zsinati teendővé változtatása, a megyék s főleg püspöki vizsgálat alá rendelt ekklesiák napokint szembetűnőbbé vált kárával, elannyira megihűsította a püspöki vizsgálatnak czélzott hatását, mind a vallásos élet fejlesztésére, mind a törvényszeres rend fenntartására vonatkozólag, hogy többé nem halogathatóvá lett egyházunk érdekében, ezen gyakorlatnak vagy merőben megszüntetése a canon szerinti vizsgálat helyreállításával, vagy odamódosítása legalább, hogy a püspöki vizsgálat alatt lévő ekklesiák, az illető megyékbe vissza kebelezte tvén, esperesi vizsgálat alá rendeltessenek.

2. Az illető megyebeli esperes házához gyűjtendő minden papoktól és iskolamesterektől külön, lelkök ismerete szerinti valómást kell kérni esperesük gondossága (vigilantia), méltányossága, kormányzásbeli ügyessége felől; és a felől is névszerint, hogy a felügyelete alá bizott egyházi megyét szabályszerint vizsgálja, kormányozza, s hivatalának minden kötelességeit teljesíti-e? nem bánik-e velük vagy hallgatóikkal illetlenül, jogtalanul? különösen

3. eskületétel mellett kell a papokat s iskolamestereket arra szorítani, hogy társaik közül (ex confratribus) azokat, kik a kötelesség útjáról eltántorodtak, a szertartásokat, egyházi törvényeket botránnyal okozólag megsértették, kik erkölcselenek, minden kimélés nélkül fedezték fel, senkinek hibáját s kivált vétkeit el nem titkolván.

4. Az esperestől is szorgalmasan ki kell tudakozni, hogy a felügyelete alá bizottak közül, kiket tapasztal engedetleneknek, az illő függést és tiszteletet megtagadóknak, erkölcseleneknek, az egyházi törvényeket számba nem vevőknak, a tanításban hanyagoknak, s magukat világi bajoskodásokkal elfoglalóknak.

5. Mind a papoktól, mind az iskolamesterektől felvilágosítást kell kérni ekklesiáik fogvatkozásai, azokban netalán divatozó babonák, rossz szokások, ugyszintén a hallgatóik között uralkodható vétkek felől; valamint a felől is, hogy azok között az evangelium mi némű sikerrel hirdettetik, és hogy az ekklesiák vagyoni közöl nem idegenített-e el valami?

6. Együttal az esperes ekklesiáját is meg kell vizsgálni, az a végre megesketendő jelesebb hallgatóktól végére járván annak, hogy az esperes papi hivatalát miként folytatja, ő maga s hozzá tartozói minémű életmódot követnek. Hasonlóképen a nevezetesebb isko-

lák tanítói erkölcesek s tanításbeli jártasságok felől tanítványaiktól tudakozódní kell (!?), ezek a püspök jelenlétében meg is vizsgálátván. A tapasztalt hibáknak s fogyatkozásoknak az ekklesia jegyzőkönyvébe kell a jegyző által iratni, a kisebb, u. m. intést, dorgálást, s a hivatal folytatásától, de csak ideig óráig tartható felfüggesztést érdemlő hibákat, a püspök helyben megbüntethetvén; a terhesebb u. m. elmozdítást, egyházbóli kirekesztetést szenvedni kellett vétkek megbüntetését pedig, a közelebbi közönséges zsinatra halasztván.

7. Felvan hatalmazva a püspök vizsgáló társaival együtt arra, hogy azon papokat s iskolamestereket is, kik nyilvános nősparázna-ságért, gyilkosságért, s tetten találtatás által bebizonyosult vétkekért (*flagrans crimen*) egyházilag elítéltettek, elfogathassa, ha kezest nem állítanak, addig is mig polgári közkereset alá vétnének (*ad iudicium usque sacrae coronae*), valamint arra is, hogy az alsóbb iskolák azon tanítóit (*rectores scholarum trivialium*) kik fajtalanok, vérengzők (*digladiatores*), s botránkozató magaviseletűek (*scurriliter publico cum scandalo se gerentes*), a polgári tisztek kezébe adja megbüntetés végett; a mit újabb egyházi törvények azonban oda módosítottak, hogy ezen iskolatanítók is, csak az egyházi törvényszékek előtti bepereltetésük s elmarasztaltatásuk után irathatnak által az illető polgári hatóságokhoz.

Sőt arra is fel van hatalmazva a püspök a 22. e. v. által, hogy ha törvényszeres nyomozás útján bebizonyosodnék valamelyik esperesre nézve, hogy idegen tudományhoz szít, azt tanítja, vagy új szer-tartások behozatalát akár titkon akár nyilván eszközli; azon esetben midőn megintetése után sem akarna feltett szándékától elállni, a közelebbi zsinat idejéig mind papi mind esperesi hivatalától felfüg-gessze.

8. Bevégezvén a püspök az egyházi vizsgálatot, köteles a kérelmeseket s perlekedőket kihallgatni, és a függőben lévő ügyeket el-látni (*causasque omnes quas ab exhibitis ipsis certicatoriis in penden-ti offenderit decidať dirimatque.*)

Ezt azonban csak is azon ügyekről lehet és kell érteni, melyek közigazgatási folyamodás útján felebbztettek a püspök elébe, mert a peres ügyekben költ törvényszéki ítéletek, csak a közönséges zsi-nat elébe felebbztethetnek, s csakis az által láttathatnak el.

9. A püspök és segédei fogadtatásáról közköltségen gondos-kodni, kötelesek az illető egyházi megyék s ekklesiák. Az egyházi megyéken kívül,

10. püspöki vizsgálás alá tartoznak némely városi ekklesiák is,

melyek a legrégebb időkben azon okból, mivel azokban püspökek vagy esperesek paposkodtak, kivétettek azon egyházi megyék többsége alól, melyeknek kebelében feküdtek, s közvetlenül az egyházi főtanácstól függenek a közigazgatási s gazdasági dolgokban. Ilyenek: 1. a kolosvári. 2. a fogarasi, 3. n. enyedi, 4. maros-vásárhelyi, 5. sz. udvarhelyi, 6. kézdi-vásárhelyi, 7. sepsi-szent-györgyi, 8. ilyefalvi, 9. deési, 10. szászvárosi ekklesiák. Ezen ekklesiák elkülönítésének oka megszűnván, s jelen állásuk közigazgatási függésök lazultságánál s ennek függetlenségi vágyak táplálására könnyen fajulhatásánál fogva, inkább káros mint hasznos lévén: azoknak az illető megyékbe kebeleztetését mind ezen ekklesiák saját, mind egyházunk igazgatási köz érdekei sürgetőleg igénylik.

Második fejezet.

A kormányzó hatalomról.

35. §.

Ezen hatalom feladata.

A kormányzó hatalom feladata, egyfelől az egyházi jogok gyakorlását s egyházi kötelességek teljesítését tárgyzó azon kérdéseknek ellátása s elhatározása, melyek birói eljárást nem igényelnek, vagy azért mivel világosabbak mint sem törvénykezési bizonyítgatásra szükségök volna, vagy azért mivel eldöntetésök sürgetőbb mintsem hosszadalmas per tárgyaivá válhatnának; másfelől pedig az iránti intézkedés, hogy a közakarat teljesülése által, az egyház czélja tettelesen is valósíttassék; vagyis névszerint oly rendelkezések szerkesztése, kiadása s teljesedésbe vétele, melyek által kimuttatatik azon mód, mely szerint akár általában akár bizonyos esetre alkalmaztatólag, lehet és kell teljesíttetni az egyházi törvényeknek s egyházi törvényszékek ítéleteinek; és a mely szerint elejét lehet és kell is venni azon bárminemű akadályoknak, melyek az egyház czélja teljesülését akadályoznák. Világos ebből ezen hatalomnak mind fontossága, mind az hogy annak kezelése folytonos s erőteljes működést igényel; még pedig olyat, mely egyszersmind a hatalommal visszaélés kísértetei ellen biztosítva legyen, nehogy a törvényhozó s ítélő hatalomnak bitorlása által zsarnoksággá fajuljon; mely a lelkiismeret szabadságát is könnyen martalékvá tehetvén, veszedelmesebb bármely polgári kényuraságnál.

36. §.

Az egyházi kormányzó hatalom kezelése módjáról.

Egyházunk kormányzó hatalma kezelésének módja nincs még oly határozottan szabályozva, mint az annak fontossága s az emberi természetnek még a kimért határokon is tul csapongásra hajlandó gyarlósága, megkívánta volna. Ki van mondva csak ugyan a 85. canonban annyi általános elv gyanánt, hogy egyházunk mind az egy személyben öszpontosított papi kényuraságot (*monarchiam et hierarchiam antichristianam*), mind az annál veszedelmesebb fejtelenséget, melyben senkisésem akar függni mástól (*anarchia, politia cyclopica*), egyiránt kárhoztatja, és hogy azon egyházi kormányzást helyesli, melynek kezelésében, mind a népnek vagyis az egyház tagjainak, mind az előkelőbbeknek egymást mérséklő befolyása van (*aristocratico-democraticum regimen*). —

Ezen elvre alapított egyházunk fennálló kormányzási rendszere, mely szerint az egyház megbizásából, egyházi testületek és egyének kezelik a kormányzó hatalom körébe tartozó dolgokat; még pedig egymás alá rendelt fokozatu s az egyéni személyek önkényét testületi ellenörködéssel mérsékelt hatósággal; és úgy, hogy a szoros értelemben vett egyházi kormányzást (*administratio strictae ekklesiastica*) az egyház közigazgatási kormányzástól (*administratio ekklesiastico politica*) meg lehet s meg is kell különböztetni.

37. §.

A szorosabb értelemben vett egyházi kormányzásról.

A szoros értelemben vett egyházi kormányzás körébe tartoznak azon rendelkezések, melyeknek tárgya közvetlen maga az isteni tisztelet s a hiveknek arra megkívántató vallásos élete; valamint a papoknak s iskolamestereknek mint olyanoknak, hivatalukból folyó jogaik s kötelességeik; s a hallgatók s illetőleg tanítványaik, jogai-
val s kötelességeivel viszonyban. Ezen kormányzásnak organumai:

1. minden p a p a maga ekklesiájában, hallgatóira, és a 94. c. szerint az iskolára s iskolamesterre nézve, arra lévén mind a falusi mind a városi papok utasitva a 99. canonban, hogy a hallgatók erkölcsi felügyelését, vétkesek megbüntetését és a csupán egyházi ügyeket (*constroversias forum spirituale concernentes*) az egyházkeblki tanácscsal (*presbyterium, domesticum consistorium*) együtt kezeljék; még pedig úgy, hogy az esperes, püspök és zsinat hatósága mindenekben sérthetetlenül fenn tartassék. A falusi, s a püspöki vizs-

gálat alatt lévő kisebb ekklesiák kebli tanácsa, presbyteriumnak, a püspöki vizsgálat alatt lévő nagyobb városi ekklesiáké pedig domesticum consistorium-nak szokott nevezettni.

2. Minden egyházi megyében az esperesek, —kik arra vannak utasítva a 87. canonban, hogy illető megyéjüket a szent irás s azzal megegyező egyházi törvények szerint kormányozzák (regant et dirigant), hatalmukat más megyék papjaira ki ne terjeszszék, saját megyéjük papjai felett is ne uralkodjanak korlátlan hatalommal s úgy, mintha magukat a papi rend felébe emelteknek képzelhetnék, vigyázzanak arra, hogy megyéjükben a hitcikkekre, szertartásokra s fenytékre nézve mindenek helyesen és törvényszeresen rendeltessenek, és hogy minden pap s iskolamester kötelességét hiven teljesítse. Hogy azonban az esperesek ezen hatalmukkal vissza ne élhessenek, azt az által kívánta az egyházi törvény mérsékelni, hogy a 89 canonban határozottan kimondotta, miszerint az esperesek paptársaik s főleg az egyházkerületi táblabírák nagyobb részének megegyezése nélkül, és a püspök akarata ellen a nagyobb fontosságú dolgokra nézve, semmit se rendelhessenek s cselekedhessenek; ezen korlát áthágása esetében fel lévén a megyei papság hatalmazva arra, hogy közegyetértésből esperesöket, illő tisztelettel meginthessék, és ha az reájok nem hallgatna, a püspöknek és zsinatnak feljelentsek; sőt szabadságában állván minden papnak a személyén elkövetett méltatlanságot, ha paptársai mellette föllépni vonakodnának, a püspöknél bepanaszolni.

3. A püspök, a kerületébe tartozó minden ekklesiákra s azok iskoláira nézve, azoknak a szent irás s egyházi törvények értelmébeni kormányzására azon utasítás mellett lévén felhatalmazva a 91. canon által, hogy az espereseknek mind tisztársainak az illő tiszteletet megadja; azok kormányzói hatóságát ne akadályoztassa; s hivataluk körébe ok nélkül ne avatkozzék; magának azok feletti uralkodást ne igényeljen; magát azoknál nem annyira a hatalom s méltóság (potestate et gradu), mint a rang (ordine) tekintetében nézhetvén s csak is annyiban felsőbbnek, a mennyiben azoknál több munkával, gonddal s alkalmatlansággal köteles az ekklesiák fenntartásában, gyarapításában, kormányzásában s oltalmazásában fáradozni. — Továbbá köteles a papok iránt miveltségök, koruk s rangjukhoz képest illő tekintettel viseltetni; a kérelmeseket kihallgatni; senkit indulatosan nem dorgálván s meghallgatatlanul el nem ítélvén; sőt minden háborgatók ellen őket a főrendek előtt (apud magnates) védelmezvén. Tiszte névszerint ügyelni arra, hogy a hitcikkekre,

szertartásokra s egyházi fenytékre nézve, senki újításokat önhatalmulag behozni ne merészeljen; valamint az egyház régi szabadságát s kiváltságait védelmezni. A püspök ezen kormányzói hatalma, korlátolva van az által, hogy az idézett canon szerint kivált a nagyobb fontosságú tárgyakra nézve, maga saját tetszése szerint (*privato suo placito*) nem intézkedhetik; minden ily dolgokról az esperesek és az egész egyházi közönség (*tota universitas*) vagy is a zsinat egyetértésével rendelkezhetvén; s minden bírósága előtt lefolyt ügyeket, a közönséges zsinat elébe bocsátani köteleztetvén. Ezen korlátoló szabály áthágása esetében, ha t. i. a püspök önnhittségből s dölyfösségből olyan valamit cselekednék, a mit elnézni s tünni nem lehetne, az esperesek testülete (*collegium seniorum*) közegyetértésből illő tisztelettel meginthati, s ha figyelmeztetésének fogamatja nem lenne, nyilvános panaszt is emelhet ellene az egyházi főtanács teljes gyűlése előtt (*in generali congregatione* 91. c.), mely a püspököt rendre utasíthatja, sőt le is teheti (*vel etiam deponendi*).

A szorosabb értelemben vett egyházi kormányzásnak elősorolt organumai egymáshoz azon fokozati viszonyban állanak, hogy a helybeli pap s keblai tanács és ekklesia gyűlése elől az espereshez, s illetőleg a megyei zsinathoz; az esperesek s egyházmegyei zsinat elől, valamint a püspöki vizsgálat alatt lévő ekklesiák consistoriumai és közgyűlései elől is, a püspökhöz s illetőleg a közönséges zsinathoz folyamadhatnak; azon megjegyzéssel, az 1861-dik évi alapszabályok szerint, hogy a püspöki vizsgálat alatt lévő ekklesiák azon gyűlései elől, melyekben a püspök elnököl, a világi ügyekben az egyházi főtanácshoz, a vallásiakban pedig a közönséges zsinathoz kell fellebbezni.

38. §.

II. Az egyház-közigazgatási kormányzásról.

Az egyház-közigazgatási kormányzás körébe tartozik minden a szorosabb értelemben vett egyháziakhoz nem tartozó egyházi ügyek feletti rendelkezés, névszerint azokról, melyek az egyház tagjainak egymás és az egész egyesület irányábani egyház jogi viszonyait s az azokból folyó jogokat s kötelezéseket, az egyházi vagyonokat, az alsóbb és felsőbb iskolákat s azok vagyonait, az ekklesiák, egyházi megyék, iskolák ügyeinek a polgári kormány irányábani képviselését tárgyazzák. Ezen kormányzásnak organumai:

Az egyházkeblai tanács, melynek kormányzási körébe tartozik a 99. c. és 1861-ik évi alapszabályok szerint, minden ekklesiái vagyon s jövedelmek kezelése, azok gondviselőinek megválasz-

tása, a pap s iskolai tanítók fizetése kiszolgáltatására való ügyelés, a nyomorultak táplálására netalán alapított intézetek s alamizsnára érdemes szegények s betegek megválasztása feletti vigyázás; a templom, iskolaház, papi- s mesterilak jó karban tartásáról, a czintermek záros kerítéséről, a deák s magyar iskolákróli gondoskodás, s általában mind az, a mi által az ekleziában a szabályszerinti rendnek fenntartása eszközöltetik.

2. Az egyház megyei tanács (consistorium tractuale) melynek kormányzása alá tartoznak az illető egyházmegyebeli tagoknak egyházi viszonyait, s azokból folyó egyházi jogait és kötelességeit tárgyazó kérdések; valamint az ekleziáknak közigazgatási s gazdasági ügyei, és a felsőbb egyházi rendeleteknek teljesítése. Ezen testület által képviseltetik az egyházi megye szemben a polgári kormánylyal, a hatósága körébe tartozókra nézve; valamint annak a felsőbb egyházi kormánylyali közlekedése is, ezáltal történik (1825. 99. e. v.).

3. Az egyházi főtanács (permanens consistorium). Ezen egyházi legfelsőbb kormányzó testület vette eredetét az 1713-beli egyházi szervezés azon intézkedéséből, hogy a főgondnokok közül az első vagy közülök az, a kire közegyetértéssel bizatik, a teljes gyűlés idején kívül is hívhassa össze az egyházi főtanács közelebb lakó tagjait, az egyházi kormányzás körébe tartozó ügyek eligazítása s a szükséges intézkedések megtétele végett. Ezen egyházi főtanácsnak:

Elnöke, a választott jelenlévő egyházi főgondnokok közül az, a ki általában közhivatali rangjára nézve elsőb; —

tagjai, mindazok, kik az egyházi főtanács teljes gyűlése tagjai közül gyűlésében megjelentek;

tárgyai, általában mindazok, melyek egyházunk közigazgatási, gazdasági s nevelési érdekeit tárgyazzák, a teljes gyűlés körébe tartozókon kívül; melyeket szemben egyházunkkal s annak tagjaival úgy kezel, mint egyházunk legfelsőbb kormányzó tanácsa, részint az elébe jutott sérelmek orvoslása, részint szükséges rendelkezési kiküldése és teljesítése által; hazánk polgári kormányával szemben pedig, mint egyházunk képviselője, (a papok hivatalos tárgyakban a királyi főkormányshékhöz csak is az egyházi főtanács útján folyamodhatván az 1832. 10. sz. e. r. szerint) e tekintetben főfeladata lévén egyházunk állami jogai s szabadságai védelmén s a netalán okozott sérelmek orvoslása eszközlésén kívül, felszólítani a polgári kormányt mind annyiszor, valahányszor a körülmények kívánják, azon védelem szolgáltatására, melynek

igénylésére egyházunk a polgári törvények szerint jogosítva van. Ezen egyházi főtanácsnak tiszte végre, azon rendkívüli esetekben, midőn egyházunk szabadsága veszedelemben forogna, vagy érdekének haladékot nem szenvedhető előmozdítása szükségelné, egyházunk képviselőit rendkívüli teljes gyűlés tartására összehívni. Ezeken kívül tárgya még az egyházi főtanácsnak, az 1827-ik évi Octoberi teljes gyűlés 168 sz. alatti határozata szerint, különösöbben :

a. az egyházi megyék és főiskolák állásáról tudomást szerezni, a végre azoknak előjárótól félékenként tudositást igényelhetvén ; sőt a körülményekhez képest, kinevezett biztosai által, hol egyik, hol másik főiskolát vagy egyházi megyét meg is vizsgálthatván, s a papok által netalán ejtett hibákat orvoslás végett a püspöknek átíratván ;

b. a püspök által szoroson vigyázatni arra, hogy az esperesek az egyházmegyei vizsgálatot illőleg kezeljék ; azok eljárása eredményérő tudositást rendelhetvén, s lehető észrevételeit a püspökökkel közölvén ;

c. vigyázni a tanítást és nevelést tárgyazó iskolai törvények s azokra vonatkozó rendeletek megtartására, magát a tanulók előmeneteléről időnként értesítettvén, s a kitünöket figyelembe vévén ;

d. felügyelettel lenni mind az egytetemes egyház, mind a főiskolák s ekklesiák vagyoni kezelésére, az illető számadásokat rendszerben tartatni, az illető pénztárokat véletlenül megis vizsgálatni, egy szóval az alapítmányi tőkék biztosítása s öregbítése felett czélszerűleg rendelkezni ;

e. ügyelettel lenni az egyház, főiskolák és ekklesiák ellen indított minden perekre ; kötelesek lévén az illető előjáróságok a peresét feljelenteni utasítást kérőleg, s a nyert utasítást követve pereik folyamatjáról időnként tudositást küldeni az egyházi főtanácshoz ;

f. a püspöki jószágokra főfelügyelettel lenni ;

g. a felsőbb rendelkezések teljesítését az illetőkhöz intézendő rendelkezések utján eszközölni ;

h. a más bevett vallásuak egyházi főtanácsaival szükség szerinti levelezést folytatni ;

i. a külföldi egyetemekhez tanulás végett utazni szándékozók alkalmas voltát bírálat alá venni ; az illető előjáróság bizonyítványai megvizsgálása által, s az alkalmasoknak talált egyének számára a főkormányszéktől útlevelet eszközölni ;

k. a szélbeli katonáskodás terhe alatt lévő s papi hivatalra szándékozó egyéneket, engedelem nyerhetés végett ajánlani a polgári Dósa Elek, egyházi jogtana.

kormánynak. Ez megszűnt, a széلبeli székel katonaság felozlatása által.

Az egyházi közigazgatás elősorolt organumai egymáshoz azon fokozati viszonyban állnak, hogy a keblitanács elől, az egyházmegyei tanácshoz, ez és a püspöki vizsgálat alatt lévő ekklésiák kebli tanácsai elől, az egyházi főtanácshoz folyamodhatni fellebbezőleg; a közigazgatás felsőbb organumai, az alsóbbak meghallgattatása nélkül a folyamodások felett nem határozhatván. — Mennyire szem előtt tartotta légyen egyházunk szervezetében, hazánk polgári alkotmányos szervezetét, mind a törvényhozási, mind főleg a kormányzási organumok tekintetében: szembetűnővé lesz, ha szerkezetökre s hatóságikörökre nézve összehasonlíttatnak az ekklésiák keblitanácsai és közgyűlései, a városok tanácsaival és esküdt polgárai gyűlésével, és a faluk hütöseivel s gyűléseivel; az egyházmegyei keblitanácsok és egyházmegyei zsinatok, a vármegyék és székek tisztségeivel, s köz vagyis marchalis gyűléseivel; s végre az egyházi főtanács s annak népes gyűlése és a közönséges zsinat, a k. főkormányzékkel és az ország gyűlésével. Áz állam s egyházunk szerkezete ezen rokonságának lehet köszönni hazánkban különös figyelmet érdemlőleg, egyebek között főleg azt is, hogy a polgári alkotmány felfüggesztése többször előfordult eseteiben, egyházunk kebelében talált az alkotmányosság menhelyet s mezőt is tevékenységének elsatnyulás s hitének elcsüggedés elleni védelmére.

Harmadik fejezet.

A büntető hatalomról.

39. §.

Ezen hatalomnak feladata.

Azért alkottatván az egyházi törvények, hogy azoknak teljesítése által az egyház célja valósíttassék, a törvények teljesítése pedig csak az által eszközölthetvén, ha az egyház tagjai mint okosságon kívül érzékiséggel is bíró valóságok, a törvény teljesítésére nem csak a köteleesség teljesítését jutalmazó belső megalégedés, vagy a törvény betöltésével járó külső haszon s jóllét reménye által ösztönöztesse, hanem annak tudása által is, hogy a törvény teljesítésének elmulasztását és az azt megsértő cselekedetet, a köteleesség elhanyag-

Lásával járó belső bánkodás, és a különben remélhetett haszon elvesztésének vagy szenvedett kárnak fájdalmas érzésein kívül, az érzékiséget fájdalommal illető külső szenvedés is fogja, még pedig nyomban kísérni, mint a törvény meg nem tartása esetére törvény által eleve kijelölt büntetés: szembetünő, hogy a midőn egyházunk jogosítva van törvény alkotására, fel van hatalmazva egyszersmind arra is, hogy törvényei teljesülését büntetések kijelölése által is biztosítsa. Minthogy pedig a törvényekben kijelölt büntetések, csak úgy tekinthetnek a törvény teljesülését biztosító eszközöknek, ha a törvény teljesítését elmulasztók vagy azzal ellenkezőleg cselekvők, valósággal is kényszerültek érezni a büntetésekben foglalt szenvedést: világos hogy büntető törvények alkotására jogosított egyházunk, fel van hatalmazva egyszersmind arra is, hogy a törvényeiben kijelölt büntetéseket végre is hajtsa, vagy is hogy törvényei megsértőit büntesse. Ezek szerint egyházunk büntető hatalmának feladata az, hogy az egyházi büntető törvények pontosan végrehajtsanak, s az egyházi bűnösök megbüntetése által, az egyházi törvények tekintete biztosíttassék.

40. §.

Az egyházi büntetések minémüségéről s neveiről.

Egyházunk főczélja az erkölcsi vallásos tökéletesedés lévén, ezen cél valósítására csak oly eszközök használtathatnak, melyek annak elősegítésére alkalmasok. Ennélfogva az egyházi büntetéseknek olyanoknak kell lenni, melyek főleg erkölcsi hatással bírnak, az az olyanok, hogy az okozott szenvedés által, az érzés nemesbitésére, s az akarat jobbitására dolgozzanak. Erre mutat a 87. canonban látható azon megkülönböztetés, mely tétetik a polgári (civilis) és egyházi büntetés (poena ecclesiastica) között; ez szellemi fenytéknek (poena spiritualis) neveztetvén; valamint az A. C. 1. R. 5. Tz. 2. cikke azon rendelkezése is, mely szerint megtagadtatik az egyházi rendtől az, hogy külső büntetéseket használhasson, elég bizonyosságául annak, hogy az egyház kebelében használható büntetések, főleg, belsők, az az szellemiek, t. i. inkább a lélekre hatók legyenek. Mivel azonban az emberi természet gyarlóságánál fogva, a belső büntetések nem elégségesek az egyházi törvények tekintete fenntartására, s épen azért azoknak külső büntetések által is biztosíttatni kell: a közlöttek-ből nem következik az, hogy az egyház külső büntetéseket is ne használhatna célja biztosítására; hanem csak az, hogy az egyház ter-

4*

mészete szerint, csak belső büntetések végrehajtására lévén jogositva, a külső büntetések végrehajtása végett, valamint minden tetteges kényszerítés eseteiben, bár egyházi ítéletek teljesedésbe vételét tárgyazza is az, a polgári kormány segedelmére szorulni kénytelen; a mit a vizsgáló parancs szükségessége s tartalma is bizonyít.

Az egyházi belső büntetéseknek egyházi törvényeinkben előforduló nemei ezek:

1. A pirongatás, dorgálás (87 c) melyek lehetnek magánosok és nyilvánosok p. o. gyűlés színén történtek (85 c).

2. Az ekklesia megkövetése (reconciliatio A. C. 1. R. 5. Tz. 4. cz.) a mi nem a templomban mint régen, hanem a papi háznál a presbyterium jelenlétében esik meg, esperesi engedély mellett; a presbyterium ekklesia megkövetést rendelő ítélete végre nem hajtathatván, míg az illető esperes által helyben nem hagyatik.

3. Az egyházi hivataltól felfüggesztetés (92c), teljes elmozdítás vagy kitétetés (89 c.) és papságbóli kivetkeztetés (degradatio A. C. 1. R. 1. Tz. 3. cz.)

4. Kirekesztetés a templomból (excommunicatio minor, mely gyakorlatilag a 15-ik e. v. alapján csak az ur asztaltól elrekesztésben áll) és az egyház kebeléből (excommunicatio major 44 c.).

Minémű esetekben alkalmaztassanak ezen elősorolt egyházi büntetések, esetenként részint már közöltetett, részint ezután fog közöltetni a maga helyén.

41. §.

A büntető hatalom gyakorlása módjáról.

A büntető hatalom gyakorlása módjának három esetét lehet megkülönböztetni:

1. midőn csupán egyházi büntetésnek van helye. Ezen esetben az egyházi bíró ki mondja ítéletét, és a belső büntetéseket végre is hajtja; a külső büntetések végre hajtását az A. C. 1. R. 5. Tz. 2. cikk és a 88. c. értelmében, a polgári kormány által átírás útján eszközölvén;

2. midőn előbb egyházi s azután polgári büntetésnek is van helye. Ezen esetben a bűnös a polgári hatóság által se nem követeltethetett, se nem büntettethetett, míg az egyházi bíróság ítéletét ki nem mondta s végre is nem hajtotta. Ilyen esetek voltak a papoknak polgári büntetést is érdemlő vétkei p. o. a hitczikkeken szertartásokban s egyházi kormányzásbani önhatalmu újítás az A. C. 1. R.

1. Tz. 3. cz. szerint; a haza s fejedelem elleni hűtlenség és szándékos gyilkosság a H. K. 2. R. 44. Tz. szerint, ezen törvények értelmében a papok csak azután követeltethetvén s büntetethetvén polgárilag miután az egyház ítélete által papi hivatalukból kivetköztettek (prae-missa degradatione);

3. midőn előbb polgári, s azután egyházi büntetésnek van helye. Ezen esetben az egyház sem nem követelheti sem nem büntetheti a bűnöst, míg a polgári bíróság büntető ítéletét ki nem mondotta. Így p. o. a polgári nagyobb vétkek terhes gyanuja által terhelhetett világiak az 15. e. v. szerint addig el nem rekesztethetnek a szentségektől (arceri a sacris non debent), míg ügyök a polgári törvényszék által el nem láttatik. Ezen gyanusok, valamint azok is, kik emberölést vagy más vétket nem szándékoson, hanem tudatlanságból, önvédelmökre, vagy más történetes okból követtek el, megintetnek az iránt hogy magokat a kitüzendő határideig illető bírójok előtt tisztítsák ki, s hogy ezt eszközölhessék, a kerületi zsinattól hiteles pecsét alatti bizonyítványt kapnak; melynek előmutatása mellett köteleztetnek minden tisztviselők, ügyöket másokéinál elébb látni el, hogy a botrányt okozott gyanu függőben sokáig ne legyen, s az egyház elunva a hosszas halogatást, ne kényteleníttessék a jó hír s név kockáztatásával a gyanusokat, a köz botrány s egyház gyalázata megszüntethetése végett kirekeszteni, a 44. c. szerint. Nem értetnek azonban ide azok, kik nyilvános gonosztévők (manifeste scelerati), ismeretes vétkesek (notorii malefici); ezeket ugyan is a csak most idézett C. szerint minden intés és halogatás nélkül, és a 15. e. v. szerint a polgári bíróság ítélete kimondatása előtt is, szabadságában áll az egyháznak az Isten nevének meg gyaláztatása, sacramentumok szentségtelenítése (profanatio), és a hitőkben gyengélkedők botránya (infirmorum scandalum) megelőzése végett, kirekeszteni; mely szabadságát azomban egyházunk annál óvatosabban köteles használni, mentől bizonyosabb az, hogy a polgári társaságban élő emberek gonosztévőknek teljes bizonyossággal csupán akkor tartathatnak, mikor a társaság törvényei által meghatározott formák követése mellett, olyanoknak ítéltek.

42. §.

A büntető hatalom gyakorlása eszközeiről.

A büntető hatalom organumai:

1. a p a p, ekklesiájában (43. c.), az e s p e r e s, egyházi megyéjében (87. c.), és a p ü s p ö k, az egész püspökségben (91. c.); kik-

nek azonban büntető hatalmuk az intés, fenyítés, dorgálás s illetőleg hivataltöli felfüggesztés határán túl nem terjedhet, az idézett törvények szerint ;

A 99. c. azon rendeletét, mely szerint a presbyterium kirekeszthette az egyház kebeléből a botrányos életűeket, az egyházi gyakorlat és zsinati végzések oda változtatták, hogy a botrányos éltűek, kik közé számláltatnak a részegesek, káromkodók, zsugorik, fajtalarokodók, paráznák, tolvajok, az uri szent vacsorával nem élők, templomot nem gyakorlók, jelentessenek fel a presbyterium által az esperesi vizsgálat alkalmával s időközben a presbyterium által intessenek meg az esperesnéli bejelentés után, hogy 8. vagy 15 nap alatt akár az ekklésiát megkövessék, akár kérdés alá hozott becsületességöket tisztítsák meg ; és a kik egyiket sem teljesítnék, az 1839-dik évi zsinat végzése szerint, nem rekesztethetnek ugyan ki a templomból, de ur vacsorájával csak ugyan nem élhetnek, az esperes joga lévén a bünösnek az ekklésiának a pap házánáli megkövetésére engedelmet adni; vagy ha az esperesi pecsét és kibocsátás mellett kikérdeztetendő tanuk vallomásával magát kitisztitná, a bevádoltat föl is menteni. Az idézett zsinati végzés azon rendelése, hogy a kitisztitítása s illetőleg megbüntettetése előtt meg holt bünös papi s mesteri szolgálát és harangszó nélkül temetessék el, eltöröltetett az 1861-dik évi zsinat 87. sz. alatti végzése által, melyben kimondatott az, hogy a tisztességes temetést senkitől sem tagadhatni meg.

2. a megyei zsinat, mely előtt kezdetnek a papok és mesterek elleni büntető keresetek. Ezen egyházi törvényszéknek hatósága kiterjed a papok felfüggesztésére a közelebbi zsinatig (10. c.), a szentségektöli elrekesztésre (excommunicatio minor 44. c.) ; de papot örökre kitenni, számüzni, polgári kormány kezébe adni, nem áll hatalmában (89. c.). Az iskola mestereket csak ugyan, ha magukat az egyháznak ellene szegezik, uj tudományt s szertatársokat terjesztenek, az ifjakat elrontják, s elöljáróiktöli megintetésök után is jobbulni nem akarnak, a püspök megegyezésével az ekklésia kebelétöl (a corpore ecclesiae) elszakaszthatja, söt a nagyobb vétek p. o. szakadás okozása (schisma), gyilkosság, nösparáznaság eseteiben a polgári tisztviselőség kezébe is adhatja; hanyagság, korhelység, illetlen magaviselet s öltözkedésért, pap iránti engedetlenség, vagy annak boszantásáért, a falusi mestereket ki mozdithatja hivatalokból, a városi s különösen a külföldi egyetemeken járt (academita) mesterekre nézve ugyan azt, a püspök és több esperesek megegyezésével tehetvén a 94. c. szerint. Gyakorlat szerint azonban a papok és iskolamesterek

érdekelt esetekbeni megbüntettetése per után történik, s az abban költ ítéletek addig nem hajtathatnak végre, míg a közönséges zsinat által is helyben nem hagyattak.

3. A közönséges zsinat, melynek büntető hatósága kiterjed mind a papok letételére, száműzésére, s polgári tiszttség kezébe adására, mind az esperesek hivataluktóli elmozdítására a 89. c. szerint, mind a tagok egyház kebeléböli kirekesztésére (excommunicatio major) a 44. c. szerint, még pedig a 93. c. értelmében úgy, hogy kivéve a hitczikkek, és szertartásokat érdeklő pereket, ítéletei feljebbvitel után sem orvosoltathatnak.

4. az egyházi főtanács teljes gyűlése. Ennek büntető bírósága alá tartozik a vallás és szertartások újítói ellen indított s a közönséges zsinat elöl feljebbvitt bünpereknek végső ellátása a 93. c. és A. C. 1. R. 1. Tz. 3. cz. szerint, melyekben papok ellen, kivetkeztetési büntetés is alkalmaztathatik. Ezen egyházi legfelsőbb törvényszék, s nem a közönséges zsinat elébe tartozik, az esperesek testülete által a 91. c. értelmében a püspök ellen támasztott vádló keresetnek ellátása is, mind azért mivel az esperesek testülete vádló és bíró is nem lehetvén, s az esperesek testülete nélkül a biráskodásra megkivántató kiegészültséggel a közönséges zsinat nem birhatván ezen per a közönséges zsinat előtt nem kezdetetik; mind azért mivel a 23. e. v. azt rendeli, hogy a püspök elítélése végett n a t i o n a l i s s y n o d u s h i v a s s é k e g y b e, mely ezen esetre nézve m a csak az egyházi főtanács teljes gyűlése lehet; mind azért végre, mivel a csak most idézett egyházi végzésben érdekelt azon magyar s erdélyhoni egyesült papok válogatottjaiból alkotott g e n e r a l e c o n s i s t o r i u m, mely előtt a püspök pereltethetett, ma már nem léteznek. Az egyházi főtanács teljes gyűlésének az idézett törvények szerint hatalma van ezen per rendén, mind arra hogy a püspököt illő korlátok közé utasítsa, mind arra is hogy hivatalából le tegye. Végre ezen legfelsőbb törvényszék elébe tartoznak a fő iskolák rendes tanárai (professorai) ellen indítandó s azok felfüggesztetését, elmozdítását s letételését tárgyazó büntető keresetek, 1833-ik évi szervezés szerint; annak azt tárgyazó része, sem fel hagyva, sem ellenkező intézkedés által eltörölve nem lévén.

A büntető hatalom mind ezen elősorolt organumai, eljárásukban azon szabályt tartoznak követni, hogy senki meghallgatatlanul sem el nem ítélthetik, sem nem büntethető.

Második szakasz.

Egyházunk s más egyházak közti jogi viszonyokról.

43. §.

Átalában minden egyházak jogi tekintetben egymáshoz egyenlőségi viszonyban állnak.

Minden egyház átalában, az okossággal s érzékiséggel bíró valóságoknak, bizonyos vallásos cél valósítására, az öncélú személyiség jogánál fogva, szabadon alkotott egyesülete lévén; mind a mellett is hogy egyiknek célja nemesebb s idvesebb lehet mint a másiké; egyiknek szervezete hitczikkei s szertartásai és törvényei inkább megfelelhetnek a józan okosság kívánatinak mint a másikéi; s ennél fogva egyik tökélyesebb lehet a másiknál; mindazáltal mint jogilag egymástól független személyek egyesületei jogi tekintetben egymásra nézve teljes egyenlőséggel bírnak; vagy is, egyiknek nincs több s alaposabb jogigénye fennállása s maradhatása iránt, mint a másiknak. Az egyházak ezen viszonyos jogi egyenlőségét ugyan is nem gyengitheti:

1. az egyik egyház hitczikkeinek s szertartásainak, más egyházakéi feletti tökélye, mert egyfelől ebből csak az következik, hogy egyik egyház belsőképen tökélyesebb alkotásu mint a másik; de nem az, hogy egyik külsőképen jogositottabb mint a másik; épen úgy mint egyik polgári társaság alkotmánya tökélyesbségéből, nem következik annak más kevésbé tökélyes alkotmányu polgári társaságok feletti jogositottsága; másfelől az egyházak egymás feletti tökélyességének más ítélő bírása nem lehetvén, azt mindenik csak is saját ügyében bíraskodólag, s tehát úgy követeli, hogy követelésének jogi tekintetben megállható alapja nincs.

2. az, hogy az egyik egyház régibb a másiknál. A régiség ugyan is, ha elégséges ok lehetne előjogok követelésére, a pogány és zsidó egyház jogositottabb volna a kereszténynél, s ennek kebelében is a napkeleti egyház, a nyugotnál; a mit ezen képzelt erősség feltalálói s használói, kik az által a római egyháznak a protestans feletti elsőbbségét kívánták kivívni, bajosan engednének meg; elég bizonyoságaul ezen erősségük alaptalanságának s arra épített követelésük következetlenségének.

3. az egyik egyháznak, más egyházak feletti népessége. A népesség lehet ugyan alapja a külső erőnek, de nem ajognak; ha csak a jog képzete ökol vagy oroszlány joggá (jus fortioris) nem alacsonyíttatik le. Minden egyház, akár több akár kevesebb számú tagja legyen, csak egyház; t. i. okos és érzéki valóságokból alkotott egyesület s épen azért mindeniket egyiránt illetik a testületi jogok u. m. önfenntartás s szervezés jogai. Különbén ugyan is a népesebb s hatalmasabb üldözhetné s el is nyomhatná a kevésbé népes és gyengébb egyházat; a miből azután, hihetőleg az ezen erősség feltalálóit s használóit is meglepőleg, az következnek, hogy a föld lakói számát m. e. 1000 milliora, a keresztényekét pedig 200. milliora s a Mahomed követőit is ugyan annyira téve szokott számítás szerint, a keresztény egyház, a 600 milliora tehető pogány vallásnak egyháza által jog szerint üldöztethetnék, s el is nyomathatnék.

4. az, hogy egyik egyház a másikat kebeléből kilepéttnek vagy elszakadottnak tekinti. Ezen képzelt erősség ugyan is utoljára csak arra megyen ki, hogy az egyik a másiknál régibbnek tartja magát; a mi előjog alapjául nem használathatik. Egyébiránt is annak elítélése, hogy melyik tartassék az e felett egymással vetélkedő egyházak közül elszakadottnak, más-ként meg nem eshetik, mint a versengő egyházak özügyökbeni biráskodása által, a mi az egyik igénylését épen oly alaptalanná teszi, mint a másikat. Végre ezen erősségből, melyet feltalálói a római egyháznak, a napkeleti s a protestans egyházak feletti jogigénylése alapjául használtak, az következnek, hogy a zsidó egyház a kereszténynél jogositottabb, a protestans egyház csak is azon értelemben nevezethetvén elszakadottnak a rómainál, a mely értelemben a keresztény egyház a zsidó egyháztól külön vált s elszakadott és a melyet Jézus maga ezen szókban fejezett ki: „Ne gondoljátok hogy jöttem a törvénynek és profétáknak eltörlésekre. Nem jöttem hogy eltöröljem, hanem inkább hogy azt betöltssem (Máté 5. R. 17. v.)

Ezeknélfogva, tagadhatatlan lévén általában minden egyházak jogi egyenlősége egymás irányában: önként következik, hogy valamint kétségbe hozhatlan joga mindeniknek a többitől türelmet igényleni; ugy kétségbe hozhatlan kötelessége is mindeniknek a többi iránti türelem. Ezen türelem kölcsönös joga s kötelessége azonban csak is külső sérthetlenségét tárgyazza az egyházaknak egymásra nézve, s abban áll, hogy egyik a másikat tettelesen meg nem támad-

hatja; egymás tagjait nem üldözhetik, s szertartásaik gyakorlatában nem akadályozhatják. Az okosság fegyvereivel ugyan is az egyházak egymással nem csak harcolhatnak, hanem a vallás s erkölcsiség érdekében szükséges is, hogy harcoljanak, minden ez által okozható sérelmeknek orvossága, már benne lévén a harcolhatás kölcsönösségében, s a szabadon felfejthetett, s erősségekkel korlátolatlanul támogatott igazság elébb utóbb győző erejében. Önként foly ebből az is, hogy mindenik egyház hitczikkei s szertatásai helyessége védelmére, s azoknak más egyházokéi feletti tökélyesbsége bebizonyítására, nyilvános tanításokat tarthat, s vallása terjesztésére tanítókat s szónokokat (missionarius, apostol) bocsáthat ki; ugyanazon jog viszonyossága elismérése mellett és úgy, hogy a kibocsáttattak a tanítás és szónoklás határain túl ne csapongjanak, szemök előtt tartva a zsidók és pogányok között evangéliumot hirdetett apostolok példáját. Minden ezen határokon túl terjesztett s megvesztegetés, fenyegetés, erőltetés által eszközölt térítgetés, valamint egyfelől azon egyháznak, mely azokat elkövetteti gyalázatjára szolgál, bármely szent célját ilyen eszközök használása által megszenteltelenítvén, úgy másfelől a térítendő erkölcsi személyisége sérelmével üzetik, s épen azért a leggorombább jogsértés.

A fennebiekben elősorolt erősségek által azonban, az egyházaknak mint olyanoknak egyenjogúsága csakis eszméletesen van megalapítva (in abstracto), mert az államok korlátlanul szabályozhatván, a jogi belviszonyokat, valamint az egyének észjog szerinti egyenlősége, úgy az azokban létező egyházaké is polgári törvényhozás útján, különbözőleg szabályoztathatott s szabályoztatott is időnként, mint ez hazánkban is megtörtént. Ennélfogva valamely állam kebelében létező egyházaknak egymás iránybani jog viszonyait, csak is az illető állam polgári törvényei szerint határozhatni meg.

44. §.

A hazánk kebelében létező egyházak egymás iránybani jogi viszonyairól különösen.

Hazánkban kétféle egyház létezik, u. m. a bevett vallásuak és eltürt vallásuak egyházai; bevett vallásuaknak azok neveztetvén, melyek nem csak szabadon gyakorolhatók, hanem sorsosaik minden polgári jogok élvezhetésére is jogosítottak; eltürteknek pedig azok, melyek szabadon gyakorolhatók ugyan, de sorsosaik a polgári jogok élvezhetésére nézve korlátoltak. Az A. C. 1. R. 1. Tz. 2. cikkében, az akkor létezettek közül csak négy nyilvánított bevett vallásnak

u. m. „az evangelica reformatata vulgo calviniana, lutherana sive augustana, romano catholica és unitaria vel antitrinitaria.“ Ezek közé vétettek fel később az 1744. 6-ik cikk szerint az egyesült görög szertartásuak vallása (religio graeci ritus unitorum), mely úgy tekintethetik, mint a római egyházba bekebelezett, és az 1790. 60. cikk szerint a nem egyesült görög szertartásuak vallása (religio orientalis graeci ritus non unitorum), a mennyiben az rendeltetvén az idézett cikkben, hogy az addig eltürt vallások közé számláltatott (tehát azok közé már többé nem számláltatandó) görög szertartásu egyház sorsosai, a polgári állapotukhoz képest őket illelhető jogokra nézve, a haza többi lakosaihoz hasonlóknak tartassanak, s a közterhek hordozásában mások felett ne terheltessenek; törvény által volt elismerve az, hogy a polgári jogok élvezhetésére nézve a görög szertartásu vallás akadályul nem szolgálhat; vagyis hogy annak sorsosai a polgári jogok élvezetében épen úgy részesülhetvén mint a több bevett vallásuak, a görög szertartásu vallás a bevett vallások közé méltán számláltathatik; a mi még határozottabban kifejeztetett az 1848. 9. cikkben, mely szerint a hazánkban törvényesen bevett vallásfelekezetek közé értetnek kifejezetten a nem egyesült görög szertartásuak is. A bevett vallásokon kivüli minden más vallások, eltürt vallásoknak tartatnak, egy vallás sem lévén polgári törvényinkben kitiltva.

A bevett vallások jogai egyenlősége az 1791. 53. cikkben nem csak elismertetik, hanem jövőendőben is fenntartandónak rendeltetik minden azzal ellenkező rendeletek eltöröltetvén. Ugyanaz még inkább részletezve kimondatott az 1848. 9. cikk ezen szavaiban 1. §. „E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetek (melyek közé a nem egyesült görög szertartásuak is értetnek) nemzetkülönbség nélkül teljes és tökéletes jogegyenlőséggel birnak, mind vallásgyakorlási, mind vegyes házassági viszonyok, mind politikai igények tekintetében. 2. §. A hathéti oktatás, és különböző vallásuaknak egymás iskoláibani tanulhatásuk iránti minden megszorítás meg van szüntetve. Térítési izgatások, és vallásbeli versengést előidézö tények, mint büntettek lesznek fenyitendök.“ Ezen jogi egyenlőség értelme pedig az, hogy

1. a bevett vallások közül mindenik egyenlő szabadsággal gyakoroltathatik; az az egyik is külső szertartásaiban a más által nem korlátozható, egyik is a másikat szertartásai bevételére nem kényszeritheti, s névszerint nem követelheti, hogy innepeit-innepeinek el-

ismerje; azokon magát a vallása szerinti köznapokon folytatni szokott munkálkodástól vagy jogaiban szenvedett sérelme orvosoltatásától eltartóztassa ;

2. a bevett vallások közül mindeniknek sorsosai, minden polgári jogok élvezhetésére egyiránt jogosítottak ; egyik sem követelhetvén a más felett e részben semmi nemű kiváltságoltságot. Névszerint a közhivatalok viselhetésére nézve, a bevett vallások közül mindenik egyiránt jogosított, a minék azonban valódi értelme csak is az lehet, hogy egyik vallás sorsosai nem igényelhetnek a más vallások sorsosai felett a közhivatalok viselhetésére nézve előjogot ; és egyik vallás sorsosai sem rekesztethetnek el semminemű közhivatal viselhetésétől, csupán vallásuknál fogva. Ezen jogi egyenlőségtől azonban mérőben különbözik azon vélekedés, mintha annál fogva a közhivataloknak a bevett vallások sorsosai között egyenlő mértékben kellene osztatni, a mit ő törvényeink csupán a főkormányszéki tanácsosságra és királyi táblabíróságra nézve rendelnek a Leop. dipl. 9-ik pontjában,

ezekre nézve is csak úgy az Alvintziana resolutio 6-ik pontja értelmében, hogy ha a lutheranusok s unitariusok közül azokra alkalmasok találatnak ; elég bizonyosságául annak, hogy a közhivatalok betöltésében fődolog a képesség, s nem pedig a vallás, a mit az 1791. 22. cz. határozottan is kimond, rendelvén hogy azon vallás sorsosai közül, melyet valamely betöltendő hivatal illet, csak akkor terjesszen fel a főkormányszék személyeket, midőn azok között arra a hivatalra alkalmas személyek találatnak ; a mi nem is lehet más-ként, különben megtörténhetvén az, hogy valaki csupán vallásánál fogva jut el hivatalra, a közszolgálat tetemes kárával ;

3. a bevett vallások közül egyik sem igényelhet a másik feletti hatalmat, az az oly felsőbbséget, melynélfogva a többtől engedelmességet követelhetne ; vagy is hazánkban uralkodó vallás (dominans religio) nincs, a bevett vallások közül az, melynek az uralkodó sorsosa, legfennebb csak is az uralkodó vallásának (dominantis religio) neveztetethvén ; s annak is csak azon feltétel alatt, hogy az 1744. 7. czikk értelmében, a többi bevett vallások akár polgári akár egyházi jogaira nézve, az által sérelem ne okoztassék ;

4. mindeniknek a bevett vallások közül, vallásos, akár hitczikkeit, akár hittudományát tárgyazó könyveket (libros religiosos tam symbolicos quam theologicos), a többi bevett vallások befolyása kirekesztésével szabad nyomatni, püspökje vagy illetőleg egyházi főtanács felvigyázása és azon feltétel alatt csak ugyan, hogy az illetők felelet terhe alatt, az ilyen könyvekben a többi bevett vallá-

sokat ocsárló s kisebbítő kitételek meg ne szenvedtessenek, az 1791. 56. cz. szerint.

Az ezen értelemben vett jogi egyenlőség fenntarthatása végett, kötelességévé van téve a bevett vallások papjainak, hogy az egymás hivatali körébe elegyedéstől magokat eltartóztassák; különben és névszerint, ha más vallásu személyeket egybekötnének, elválasztanának vagy ekklésia megkövetésére bocsátanának, ha szinte vallásukat, de közvetlenül az előtt, változtatták volna, mielőtt függőben lévő ügyök illetőegyházuk által elláttatott, hivataluk elvesztésével büntettetnek s kivetkeztetésök után a polgári tisztség büntető hatalma alá bocsátatnak, hogy a panaszló által követeltetve érdemök szerint lakoljanak az A. C. 1. R. 5. Tz. 4. cz. szerint. Az oláh papok különösön, ha más vallásukat esketnének össze, s a tisztek által megintetett espereseik őket 15 nap alatt meg nem büntetnék, a tisztek által büntettetnek meg 200 ftokkal, a püspök által hivataluktól is megfoszthatók lévén az A. C. 1. R. 8. Tz. 4. cz. szerint.

Ezen jogi egyenlőségből önként folyó türelmi kötelesség biztosítása végett, ha megengedtetik is hitczikkeink s szertartásaink védelme, sőt még czáfolgatása is az azokkal ellenkezőknek, annak mindazáltal a 45 e. értelmében olyan mérsékléssel kell történni, hogy inkább a vélemény, mint az azt követők személyei ellen intézettek nevezetethessék; és még akkor is a midőn egyházunk bünteti tagjait más egyházak hitczikkei vagy szertartásai követéseért s terjesztéséért, a büntetésnek ugy kell történni, hogy inkább lakolni látassanak azok, kik kötelességök ellen cselekedtek, mint sem a kérdéses hitczikkeket s szertartásokat követő egyház kárhoztatására lehessen a büntetést magyarázni a 17. e. v. szerint.

Harmadik szakasz.

Az egyház és állam közti viszonyról.

45. §.

Ezen viszonyokról általában.

Az egyház és állam között két viszony lehetséges u. m.

1. Az összerendeltségi (coordinatio), mely szerint az egyház és állam egymástól merőben függetlenül, a tekintély és hatalom egyenlősége viszonyában állanak egymáshoz; egyik is a

másik felett semmi némű felsőbbiséget nem követelhetvén (*systema collegiale*). Ilyen viszony, két egymás mellett fekvő birodalom, vagy ugyan azon birodalomban lévő két külön tartomány s testület között képzelhető ugyan; bár azok között is ha valamely felsőbb hatalom a sulyegyen fenntartása felett nem örökodik, a surlódások s összeütközések a tapasztalás bizonyítása szerint is kikerülhetetlenek. Oly testületek között mindazáltal, melyek közül az egyik a másikban és nem a másik mellett létezik, kiváltképen nem is egyedül, hanem több más véle jogegyenlőségi viszonyban állókkal együtt állandó fennmaradhatást ígérőleg, másként nem lehetséges, hanem ha mindkét testület tagjai s különösen azoknak kormányzói, anyagi tökéletességgel bírnak, s mentek az emberi természettől elválhatatlan hatalomterjesztési azon ösztöntől, mely főleg akkor törekszik a tulnyomóság kivására, midőn hatalom egyenlő jogú hatalommal áll szemben; még pedig úgy, hogy magát felsőbb tekintély által korlátolva nem érzi.

2. az alárendeltségi (*subordinatio*), mely szerint egyiknek mint jogi tekintetben felsőbbnek, a másik mint alsóbb alája van rendeltetve. Ezen viszonynak két esete lehet u. m.

a. midőn az egyház felsőbbisége alá van rendelve az állam (*systema hierarchicum*) azon okoskodásnál fogva, hogy az egyház célja az erkölcsi tökély vagy is a lévén, hogy az emberek Isten országa polgáraivá neveltessenek, a polgári társaságé pedig az embereknek csupán földi viszonyai szabályozása s biztosítása; az egyháznak annyival kell az állam feletti felsőbbiséggel birni, a mennyivel a lelkiek a testiek, az égiek a földiek feletti méltósággal s fontossággal bírnak; annyival is inkább, mivel Jézus maga mondotta, hogy országa nem e világból való (János 18. R. 36. v.), az az, hogy az egyház, minden világi országok feletti. Ezen okoskodás azonban hibás, a mennyiben az egyház eszméleti (idealis) fogalmának, az állam tapasztalati (realis) fogalmávali hasonlításán alapul; az összehasonlított fogalmakból egymáshozoi viszonyaikra biztos következtetést huzni csak akkor lehetvén, midőn azok ugyanazon nézpontról tekintetnek. Márha ezen szabálylyal megegyezőleg, az egyház közlött eszméleti fogalmát, az állam hasonlólag eszméleti fogalmával hasonlítjuk össze, ki fog tetszeni az, hogy az állam méltán igényelhet egyházfeletti rangot s méltóságot. Az állam ugyan is eszméleti értelemben, azon egyesülete lévén az embereknek, melynek célja az okossággal és érzékiséggel bíró valóságok rendeltetésének megközelítése; vagy is annak eszközlése, hogy

az ember mind testi, mind lelki tehetségei kifejtése által, a földi boldogságot kiegészítő erkölcsi tökély mentől magasabb fokára jutva vethesse meg örök idvessége biztos alapját; látni való hogy az ezen értelemben vett állam célja, az egyes ember s egyetemes emberiség tekintetében, magasabb fokozatu az egyház céljánál; a mennyiben nem csak azt, hanem azon kívül még, az annak elérhetését biztosító feltételek valóítását is magában foglalja; s épen azért az egyház csakis úgy tekintethetik, mint az állam fensőbb célja egy részének léteszköze, s mint e tekintetben az államnál alsóbb fokozatu s annak felsőbbiséget ez okon elismerni kénytelen testület. Ezen állítást pedig nem csak nem gyengitik Jézus fenebb idézett szavai, sőt inkább támogatják, a mennyiben ha a Jézus országa nem e világból való, az oly hatalommal, mely világból való országokkal éreztethető volna, nem birhat; minden tulvilági hatalom, csak is a lelkekre és csupán erkölcsi hatással birhatván. Azonban megengedve is azt, hogy Jézusnak nem e világból való országa világi hatalmat gyakorolhasson, bármely e világi egyház is, Jézus országa oly megtestesültjének, mely testté vált igeként e világban hatalmat gyakorolhasson, nem tekinthető: mind azért mivel a keresztény egyház azért lévén alkotva, hogy az által a Jézus országához, mint az erény idealis honába juthatás eszközöltessék, a keresztény egyház azon viszonyban áll a Jézus országához, mint az eszköz a célhoz; s épen azért nem lehetnek azonosok; mindazért mivel e világon többféle keresztény egyház lévén, ugyanazon állam kebelében is, melyik tekintessék azok közül a Jézus országával azonosnak, kellő csalhatatlansággal el nem dönthető; az e felett vetélkedő egyházak közül akár melyiknek is saját ügyében kimondott ilyenmű ítélete, csalhatatlanságot nem igényelhetvén; 's annyival kevesebbé birhatván kötelező erővel más egyenjogú egyházakra nézve.

b. Midőn a polgári társaság alá van rendelve az egyház (systema territoriale), azon okoskodásnál fogva, hogy ha az egyház és állam egymással összerendeltségi viszonyban állóknak nem képzelthetnek, és ha az állam nem rendelhető az egyház felsőbbisége alá, az egyháznak kell az állam felsőbbisége alá rendeltetni. Annyival is inkább, mivel, ha úgy mint földi viszonyok elhatározására nézve szükséges, az állam és egyház azon értelemben vétetnek, melyben e világon tapasztalatilag (a posteriori) léteznek, az egyháznak az állam felsőbbisége alá rendeltsége tagadhatatlan. Az egyház ugyanis ezen értelemben (ecclesia visibilis), az embereknek valamely állam kebelében alakult azon egyesülete lévén, melynek célja az isteni tiszt-

teletnek, vagyis az embert illető azon jognak gyakorlása, s szabályozása, mely szerint az Istent meggyőződésével egyezőleg külsőleg is háborítlanul tisztelheti, midőn az állam az embert általában rendeltetésénél fogva illető minden jogok biztosítása végett alakult egyesület; kétségen kivüli, hogy az állam célja az egyházét is magában foglalja; úgy mint az egész a részt, és hogy ennél fogva az egyház az államhoz alárendeltségi, még pedig oly viszonyban áll, mely célja valósulhatásának biztosítékát, csupán az államtól remélheti.

Ezen alárendeltségi viszony valódi értelme pedig az, hogy az egyház köteles magát úgy szervezni, belviszonyait úgy szabályozni, törvényei által cselekedeteinek oly irányt adni, hogy az állam, rendeltetése feladatának megoldhatóságában általa ne akadályoztassék. Az egyház érzékileg észrevehető működése ugyan is joggyakorlatnál fogva történik, az pedig a minden jogi viszonyokat biztosító állam céljával nem ellenkezhetik; az, mi által egyének vagy testületek az őket akár természet szerint illető, akár szerzett jogaikra nézve sértetnek, joggyakorlatnak sem nem tartható, sem nem nevezhető. Azonban mivel az állam feladata csakis jogi, vagyis külső viszonyok szabályozása s biztosítása, — egyház feletti felsőbbségét, annak s tagjainak csak is külviszonyaira 's cselekedeteire terjesztheti ki; a hit és annak szabályozása a polgári társaság rendelkezése alól teljesen ki lévén vétetve azon okból, mivel minden embernek személyiségi szent joga, hogy hitét minden világi hatalomtól függetlenül csupán a lelkiismeret sugallata szerint állapítsa meg.

Az ezen értelemben vett alárendeltségnél fogva, valamint egyfelől köteles az állam az egyház s tagjai jogát védelmezni rendeltetésénél fogva; úgy másfelől jogosan föl vigyázhat hogy az egyház s tagjai semmi olyant ne kövessenek el, a mi magában bár mi távolról is jog sérelmet foglalna; különben rendeltetésének meg nem felelhet. Az állam ezen felvigyázói jogából (*jus imperii civilis circa sacra, jus supremæ inspectionis ecclesiasticæ*) önként foly az is, hogy az egyház és egyházi tagok minden jogsértő intézkedéseit betilthatja, s az ilyen tetteket meg is akadályozhatja; az egyház és tagjai is az állami kormány ilynemű rendelkezési iránt engedelmességgel viseltetni tartoznak. Ezen engedelmisségi köteletség teljesítése alól pedig nem oldozhat fel senkit azon állítás, mintha az államnak mint emberi intézetnek hatalma csak is emberi, az egyházé pedig mint Istentől alkotott egyesületnek, isteni lévén, inkább kellene Istennek, mint az embereknek engedelmeskedni. A szent irás ugyan is a polgári hatalmat is istentől alkotottnak nyilvánítja, azt rendelvén, hogy min-

den lélek engedelmes legyen a felsőhatalmasság iránt, mert nincsen hatalmasság ha nem Istentől s a mely hatalmasságok vannak Istentől rendeltettek (Rom. 13. R. 1. v.), és eléggé érthetőleg kijelöli a látható egyház tagjainak kérdés alatti kötelességét, a midőn azokat arra utasítja, hogy teljesítsék polgári kötelességeiket, s az által szerezzék meg az erkölcsi kötelességek teljesítésében azon készséget, melyet Isten akaratjának teljesítése igényel, e szókban „adjátok meg azért a mi a császáré a császárnak és a mi Istené, Istennek (Máté 22, R. 21. v.)

Egyházunk is elismeri mind azt, hogy az állami hatalom Istentől rendeltetett, mind azt, hogy a világiakban egyház feletti felsőbbséggel bír, a helvét vallástétel 30-dik fejezete ezen szavaiban „Magistratus omnis generis ab ipso Deo est institutus“ ad generis humani pacem et tranquillitatem, ac ita, „ut primum in mundo locum obtineat“, hathatósan parancsolván az az iránti engedelmisséget Pál apostol ezen szavai értelmében „mert a ki ellene támad a fejedelemségnek, Istennek haragját vonja önmagára. Rom. 13. R. 2. v.).

46. §.

Az egyház és állam közti jogi viszonyokról honi törvényeink értelmében.

Egyházunk és hazánk közt azon viszony, mely honi törvényeinkben van szabályozólag kijelölve, nyilvános e következőkből:

1. hogy a hazánk kebelében létező minden egyház szók között egyházunk is, az állámhoz oly alárendeltségi viszonyban állanak, melynél fogva annak e világi dolgokbani felsőbbtségét az illető polgári törvények értelmében elismerni köteleztetnek, világos abból hogy a H. k. e. b. 9. Tz. k. §-ban a világi ügyekre nézve a polgári törvényeknek az egyháziak feletti tekintélye határozottan ki van mondva; valamint abból is, hogy az egyházak közül némelyek befogadottaknak neveztetnek az A. C. 1. R. 1. Tz. 2. cikkében, elég bizonyosságul annak, hogy az államnak hatalmában áll valamely egyházat befogadni. Hogy hazánk ezen hatalmát gyakorolta is, a mennyiben törvényeinkben némely egyházak alapíthatását feltételekhez kötötte, mint láthatni az uj keresztényekre nézve az A. c. 3. 57 Tzímében; az engedélyzettek jogát néha korlátolta, mint ez az oláhok egyházára nézve megtörtént az A. c. 1. R. 8. és 9. Tzímében, olykor a befogadottak szabadalmait öregbítette, mint p. o. az unitáriusokét az 1744. Dósa Elek, egyházi jogtana.

6.cikkben, és a görög szertartásuakét az 1791. 60. cikkben, némely egyházat eltiltott, mint a szombatosokét az A. C. 1. R. 4 Tzimében és a kalugerek szerzetét az A. C. 3 R. 53. Tzimében. Az államkérdés alatti felsőbbbsége hazánkban világos továbbá abból is, hogy a legfelsőbb hatalomról az állam rendelkezett, azt a H. k. 1 R. 3 Tz. 2.R. bizonyításuk szerint, csupán a fejedelemre ruházván által, még pedig az 1791. 8. cz. szerint törvény értelmében kezelendőleg és úgy, hogy a fejedelem iránt hazánk minden más hatalom iránti engedelmisség kirekesztésével (*nullius alterius fidelitate salva* H. k. 3 R. 5. Tz. 1. §.) hódoló hívséggel viseltetni kötelesek; ezen kötelesség névszerint a papi rendre is úgy terjesztetvén ki a H. k. 1 R. 12. Tzimében, hogy ezen engedelmisségi kötelességet épen úgy tartozzék teljesíteni mint a világi rend (*instar personarum secularium*). Világos az állam egyház feletti felsőbbbsége hazánkban még abból is, hogy a kebelébe fogadott egyházak jogairól, azoknak egymás iránti viszonyairól, püspökeik választása módjáról; hivatalnokaik kötelességeiről; hitczikkeik s szertartásaik változtatása módjáról, az egyházi vagyonokról, s azok követelése, védelme, kezelése módjáról, a polgári törvényhozás rendelkezett, mint ezt több idézett s még azután is magok helyein idézendő polgári törvényeink eléggé tanusítják. Ezekhez járul még az is, hogy hazánkban több oly egyház lévén, melyek egymás irányában jogi egyenlőséget követelhetnek, azok egymás mellett csak úgy állhatnak fenn, ha közöttök a súlyegyen az állami hatalom felsőbbbsége által tartatik fenn.

2. Mindenik a befogadott egyházak közül, nem csak az azokat mint olyanokat természet szerint illető jognál, hanem polgári törvény, s névszerint az A. C. 1. R. 1. Tz. 3. cikkénél fogva is, fellévén arra hatalmazva, hogy hitczikkeit, szertartásait a szentirással megegyezőleg módosíthassa s belviszonyait önhatalmulag s függetlenül rendezhesse, névszerint kilévén mondva a H. k. e. b. Tz. k. §-ában az, hogy a lélek idvességét tárgyazókra nézve, az egyházi törvényekkel ellenkező polgári törvények érvénytelenek s az által el lévén ismerve az, hogy az állami törvényhozó hatalom hitczikkeek szabályozásába nem elegendhetik, az állami hatalom, egyik bevett egyház hatalomkörébe sem elegendhetik, az azokat a polgári törvények értelmében illető jog sérelme nélkül; míg bármely jogi viszonyokat veszélyeztető külső cselekedet által fel nincs hiva; akkor is csak a polgári törvény által kijelelt uton léphet föl.

3. Mindenik befogadott egyház jogositva van az állami hatalom oltalmának igénylésére; mind azért mivel ennek teljesítésére az

állam rendeltetésénél fogva kötelezve van; mind azért mivel ezen kötelesség teljesítése felől, a befogadott egyházak, polgári törvények által biztosítottak is, a mennyiben

a. az A. C. 1 R. 1 Tz. 2. cikkében ígértetik, hogy a befogadott egyházak jövedőben is befogadottaknak fognak tartatni és vallásuk gyakorlása nem fog korlátoztatni; mely biztosítás az egyesületi pontok (puncta unionis) közzé is beigtattatván az a A. C. 3. R. 1. Tzímében láthatólag, hazánk sarkalatos törvényévé lett, mely az 1744. 6. cikk által is megerősítettett;

b. a Leop. dip. első pontjában biztosítás nyújtott aziránt, hogy a bevett vallásokat illetőkben (in causa receptorum religionum) vagyis azon szabadságokra nézve, melyeket azok az előtti törvények szerint igényelhetnek, nem fog történni változtatás;

c. a Leop. dip. 2-ik pontjában és az 1791. 55. cikkben az egyházak biztosítottak azok kelésekor birtokolt minden jószágaikra s jövedelmeikre nézve;

d. az 1791. 54. cikkben biztosítottak az egyházak az iránt, hogy alapítványaik más egyházak alapítványaival összeegyíttetni, és az alapítók által kijelölteken kivüli célokra fordíttatni nem fognak;

e. az 1791. 58-ik cikkben biztosítottak mindenik befogadott egyház papjai aziránt, hogy bármely helységbe, katonai kórházba, s bármely fogházba, beteg vagy elítélt hitsorsosaik vizasztalására s szentségekkeli éltetésére, és halottaik eltemetésére, akadály nélkül befognak bocsáttatni, a más vallásu papok e részbeli befolyása teljes kirekesztésével;

f. az 1791. 32. cikkben biztosítás történt a felől, hogy az egyházaknak régibb törvényes hatóságukba visszatett törvényszékei, az igazság kiszolgáltatására nézve törvényszerinti állásukban maradhatnak, mindaddig, mig törvényhozás utján e részben változtatás történnék;

g. biztosítottak a bevett vallások többi egyházai az iránt is hogy a római catholica ekklesiák alapítása által, az előtt élvezett jövedelmeikben csonkíttatni nem fognak; mint láthatni az 1693-ban költ és a bevett vallások viszonyait tárgyazó pótlék diplomában.

47. §.

A fejedelem jogairól s kötelességeiről egyházunk irányában.

A fejedelem fűlségi jogait átruházás utján nyervén a H. k. 1. R. 3.; 2. R. 3. Tz. szerint valamint általában, ugy egyházunk irányá-

ban is azon jogokat gyakorlhatja, melyek törvény által ruháztattak rá, az azoknak megfelelő kötelességek teljesítése mellett. Ezen értelemben :

1. joga a fejedelemnek egyházunkra nézve ; az állami végrehajtó s kormányzó hatalmat, még pedig az 1791. 8. czikk szerint, a törvények értelmében (in sensu legum) vagy is úgy gyakorolni, mint azt a törvény rendelte. Ezen jog kettőt foglal magában u. m :

a) a főfelügyelési jogot (jus supremæ inspectionis), melynél fogva ügyeltet a fejedelem arra, hogy az egyház alapítványai rendeltetésök szerint kezeltessenek (1791. 54.), és hogy az egyház s annak tagjai mint olyanok által semmi se követessék el, a mi az állam törvényeivel, s általában annak céljával ellenkeznek. A fejedelem ezen jogánál fogva esetenként nyomozásokat tétethet, s a bűnös tetteket, a polgári törvényekben meghatározott módon megbüntetteti, a C. c. 2. R. 1. Cz. 11. pontja ezenszavai értelmében „senkit sem személyében sem jószágában sem semminéműjában törvény nélkül meg nem bánt, sem másoknak bántani nem enged“ a fejedelem. Ezen jog alapján, s az állam kormányzói fő hatalomnál fogva is adtak ugyan ki fejedelmink egyházi viszonyokra vonatkozó oly rendeleteket is, melyek életbe voltak léptetve, de azok csak is annyiban váltak egyházi szabályokká, a mennyiben egyházunk törvényhozó testületei által elfogadtattak s egyházi törvény gyanánt ki is hirdettettek ;

b) a védelem jogát (jus advocatiæ), melynél fogva a fejedelem, az egyház és tagjai mint olyanok jogai és szabadságai megtámadtatása esetében, egyház védelmezője gyanánt fellépni jogosítva van, azon fejedelmi kötelességnél fogva, melyet láthatni a C. C. 2. R. 1. Tz. 1. pontja ezen szavaiban „hogy mindeneket személyválogatás nélkül a négy recepta religio kban s azoknak egyiránt való szabados exercitiumában ő nagysága megtart és másokkal is megtartat.“ A fejedelem, ezen jogát a perlekedés mezején úgy gyakorolja, hogy a vallás-felekezettek s azok ekklésiáit, iskoláit, követeltetésök esetében a közfelperes által védlemezti (fiscalis adsistentia).

Hogy ezen jogoknál több a fejedelmet nem illeti egyházunkra nézve, kétséget nem szenved, mind azon okból, mivel az ellenkezőt bebizonyítani nem lehet ; mind azon okból, mivel maga a fejedelem, a midőn az egyházi főtanács jegyzőkönyve felküldetését követelte, az 1794 beli ország gyűléséhez küldött leiratának (a j. k. 50-ik lapján

látható) 25-dik pontjában követelését, kifejezetten, csak is ezen jogában gyökerezette, többet azoknál nem igényelvén.

2. kötelessége a fejedelemnek egyházunkra nézve általában, mind azon polgári törvényeket, melyek által az az állam részéről biztosított megtartani s megtartatni, az 1791. 10. cikkben kifejezett, végrehajtoi tiszténél fogva. A fejedelemnek a bevett vallások és azok egyházai irányában kiszabott kötelessége névszerint, a C. C. 2.R. 1. Tz. 4. cikke ezen szavaiban fejeztetik ki „hogymindeneket személyválogatás nélkül a négy recepta religiókban, és azoknak egyiránt való szabados exercitiumában ő nagysága megtart s másokkal is megtartat, és egyik religion lévő ekklésiára is hatalmasan nem küld és el nem foglaltatja ő nagysága; religionak respectussáért is, a haza fiai közül senkit meg nem vet, hanem ebből minden személyválogatás és megkülönböztetés nélkül éltet mindeneket.“

MASODIK RÉSZ.

Egyházi magánjogtan.

---

*

MÁSODIK RÉSZ.

Az egyházi magánjogtan.

48. §.

Az egyházi magánjogtan fogalma és részei.

Az egyházi magánjogtan (*jus ecclesiasticum privatum*) foglalatja azon egyházi törvényeknek, melyek által az egyházunk tagjait s vagyonait tárgyazó jogok, és ezek védelmezése s érvényesítése módja szabályoztatnak. Ezen rész ennélfogva három szakaszra osztathatik, tárgyai lévén az 1-nek az egyház tagjai s azoknak mint olyanoknak személyes jogai és kötelességei, a 2-iknek az egyházi vagyonok s az azokra vonatkozó jogok, 3-iknek végre, az egyházi perlekedés módja.

Első szakasz.

Az egyház tagjairól.

49. §.

Az egyház kebelébe tartozó személyekről.

Egyház tagjainak neveztetnek az egyház kebelébe tartozó személyek, melyek vagy testületek, vagy egyének (*personae morales, vel physicae*).

Első Czikk.

Az egyházi testületekről.

50. §.

Ezeknek fogalma s nemei.

Egyházi testületeknek neveztetnek az egyház kebelébe tartozó egyéneknek azon egyesületei, melyek az egyház közvetlen

felsőbbsége alatt, az egyház célja valósíthatásának s névszerint az egyházi kormányzásnak könnyebbitése végett alkottattak. Píen egyházi testületek, az ekk l é z s i á k, egyházi megyék, és iskollák.

I. Az ekk l é z s i á k ról.

51. §.

Az ekk l é z s i a fogalma s nemel.

Ekk l é z s i á n a k nevezetik valamely helység ugyan azon vallásu lakóinak isteni tisztelet gyakorolhatása s vallásos éltök egyházi törvények szerinti folytathatása végett alkotott egyesülete. Ez anya ekk l é z s i á n a k (mater ecclesia) nevezetik, ha ahhoz más a tagok szegénysége vagy egyéb helyes ok miatt, a 31. C. szerint külön papot nem tartható s ez esetben leány ekk l é z s i á n a k (filia-e.) nevezeteni szokott ekk l é z s i a van csatolva, meyet az anya ekk l é z s i á tól elszakasztani akár ugy, hogy anya ekk l é z s i á v á legyen, akár ugy, hogy más anya ekk l é z s i á h o z csatoltassék, kemény büntetés alatt tilalmaztatik, hanem ha az a hallgatók megegyezéséből és a közönságes zsinat helybenhagyásával történik, a 32 C. szerint. Egyházunk kebelében van az 1862-ik évi névkönyv szerint 552 anya-, és 456 leány-ekklézsiá. Az 1848-ik évi belviszállyok alatt számos anya-ekklézsiánk templomai összeromboltatván, s tagjai legylkoltatván, feletébb megszaporodtak a deserta ekk l é z s i á k, melyek a közelebb fekvő ekk l é z s i á k h o z csatoltatva, tetemesen öregbiték leány ekk l é z s i á i n k n a k, a gyászos emlékezetű 1848-ik év előtt m.e. 300-ra tehető számát.

52. §.

Az ekk l é z s i á k testületileg gyakorolható jogairól.

Az ekk l é z s i á k b i r n a k á t a l á b a n azon joggal, hogy az egyházi törvények sérthetlen megtartása mellett, az isteni tisztelet eszközei előállításáról s fenntartásáról körülményeik és szükségükhöz képest gondoskodjanak; részint önhatalmulag, részint az egyházi előljáróságtól elejökbe szabott utasítások teljesítése utján. Az ekk l é z s i á k ezen jogukat gyakorolják testületileg

I. a z ekk l é z s i a g y ü l é s é b e n, mely egyházkebli közgyűlésnek is hivatik, és az 1861 július 28 és 29-ik napján tartatott egyház főtanácsi gyűlésben véglegesen megállapított alapszabályokban, köve kezendőleg f szabályoztatott :

1. „A presbyterium felett van az egyházkebli közgyűlés, melynek tagjai mind azon hallgatók, kik a pap és iskolamester fizetésében s az egyház költségei s minden nemű terhei hordozásában részt vesznek.“

2. „Ekklezsiagyűlés évenként rendszeren kétszer, de legalább egyszer minden esetre tartandó, sőt ha a szükség úgy kívánja többször is; rendes esetekben a gyűlés ideje előtt 8 nappal a templomban kihirdetendő, rendkívüli esetekben az egyházi által házanként minden illetőknek tudtára adandó; mindenik esetben ügyelettel lévén, hogy a gyűlés országos vásár napjára s más ily a megjelenést gátló napokra ne hirdettessék.“

„Ezen gyűlés határozatai érvényeseknek tekinthetők, bárminő számmal jelentek is meg a tagok, ha t. i. rendes uton ki volt hirdetve a gyűlés tartásának ideje, úgy hogy arról mindnyájan értesülhettek.“

3. „Tárgyai ezen gyűlésnek: általában az egyházat illető minden nagyobb fontosságú dolgok feletti intézkedés, különösebben az egyház fekvő birtokai feletti rendelkezés, egyházi vagyonok elidegenítése, terhelése, nagyobb szerű vásárok, költségesebb építmények elhatározása; a 14. canon szerint pap-, mester választás, továbbá kebli gondnok, jegyző, pénztárnok, számadó gondnok, számadó megyebíró, malominspector, gazda, erdőinspector, szóval az egyházfiakon kívül minden más egyházi hivatalnokok megválasztása; végre a presbyterium munkásságának megbíralása, ennek számoltatása és évenkénti egyharmadrészbeni megújítása.“

4. Önként értetik csakugyan, hogy a fontosabb és az egyháznak akár szellemi, akár anyagi ügyeit érdeklő határozataira nézve, p. o. vásárok, egyházi vagyonok elidegenítése, tőkepénzek elköltése, építkezések, pap- s mesterválasztás sat. az egyházi felsőbb hatóság u. m. esperes, püspök, egyház vidéki gondnokság és az egyházi főtanács beleegyezése, mulhatlanul megkívántatik.“

5. „A 200 vagy ennél kevesebb béradó gazdát számláló egyházakban minden szavazattal birható községi tag meghivatik az eklezsia gyűlésébe, s ott nem csak tanácskozhatik, hanem döntő szavazattal is bir; de“

6. „a 200-nál több kepefizető gazdát számláló népesebb egyházakban behozandó a képviseleti rendszer, még pedig olyformán, miszerint tizedenként, negyedenként, vagy más a gyakorlatban lévő helységfelosztás szerint, az ezek egyházi felügyelőinek, elnökeinek elnöklete alatt, bizonyos számú képviselők választatnak, azon elvet tartván

szem előtt, hogy legalább két annyi képviselő választassék, mint a hány tagból a presbyterium áll, vagy legfeljebb négy annyi; ezek teszik aztán az ekkleziagyülést is s ennek minden teendői, jogai és kötelességei a képviseleti testületre szállanak.“

7. Minden presbyter már hivatalánál fogva tagja az ekkleziás köz- vagy képviseleti gyűlésének, valamint az énekvezetők és orgonisták is.“

8. „A képviselők választatnak 3 évre.“

9. „A presbyterek számának, valamint azon egyházakban, hol a képviseleti testület fel van állítva, a képviselők számának és választási módjának elintézése a kitűzött elvek szem előtt tartása mellett kebli intézkedésül hagyatik fenn.“

10. „A képviselő-testület határozatai érvényeseknek tekintendők, bárminő számmal is jelentek meg tagjai.“

Gyakorlat szerint az ekkleziás gyűlésében szokott elhatározatni az is, hogy mikép nyilatkozzanak a papra s mesterre nézve a presbyterium által az egyházi vizsgálók előtt.

II. A z e g y h á z k e b l i t a n á c s (presbyterium vagy domesticum consistorium) gyűlésében, melyre nézve a fennebb idézett alapszabályokban a következők határozottak:

1. „az egyház közvetlen kormányzó-testülete a kebli egyházitanács, a helvetica confessio 18-ik fejezete 4-ik pontja és a 99-ik canon szerint, választva az egyház tekintélyesebb, szilárd jellemű, vallásos buzgóságban s egyháziasságban kitünőbb, jámbor életű kepefizező tagjaiból, kik megválasztatásukat különös megtiszteltetésül tekintve, készek szent vallásunk iránti lelkesült buzgalommal felvállalni és folytatni a presbyteri hivatalt.“

A helv. confes. idézett pontja következőleg jellemzi a presbytereket: *Sunt seniores et quasi senatores patresque ecclesiae, gubernantes ipsam consilio salubri,*“ s az idézett canon azt rendeli, hogy presbyterekké olyan világi rendbeli hallgatók választassanak, kik igaz hitűek, fedhetetlenek, házasok és gyermekesek, nem léhák és zabolázhatlanok, minden vétek és becselenség bélyegétől menttek; illő tekintélylyel bírók, nem indulatosok s hirtelen haraguak, csendes s mérsékelt gondolkozású, okos előrelátással s érett megfontolással cselekvők; nem szószátyárok, fecsegők, nem kóborlók, hanem inkább otthon ülők.

2. „A presbyteriumok nem magok egészítik ki magokat, hanem az első választáskor a volt presbyterium minden tagjai lemondván, a presbyterek vagy consistorok választatnak teljes egyházi

vagy képviseleti gyűlésben és pedig nem élethosszig, hanem három évig terjedő hivataloskodási időre, olyformán, hogy a presbyterium a tagok egyharmad részének évenkénti kilépése által minden évben felújittatik; az ezen rendszer életbe léptetését követő első év végén azon $\frac{1}{3}$ rész lépvén ki, mely a választáskor legkevesebb szavazattal választatott a presbyteriumba, a 2-ik év végén azon második $\frac{1}{3}$ rész lépvén ki, mely a bennmaradtak közül kevesebb szavazattal választatott a presbyteriumba; a 3-ik év végén azon utolsó $\frac{1}{3}$ rész, mely már a 3 évet betöltötte, valamint azután mindég a 3 évet betöltött presbyterek lépnek ki. Hogy ha pedig a két első évi kilépés alkalmával a szavazatok egyenlősége miatt a kilépendő $\frac{1}{3}$ részt megállapítani nem lehetne, azon esetben az egyenlő szavazattal megválasztottak közül az ifjabbik vagy ifjabbak lépnek ki.“

3. „Választás alá nem eső tagjai a presbyteriumnak, a patronusok, a helybeli tanodák rendes tanárai és a kebli iskolák rendes tanítói.“

4. „Apa fiával, testvér testvérevel ugyanazon időben presbyternek nem választható.“

5. „A presbyterek hivatalukba a templomban eskettessenek fel.“

6. „A presbyterium számra nézve legalább 9, legfeljebb 30 tagból állhat, ezen számba a pap vagy papok, kebli és számadó gondnokok, megyebíró, pénztárnok, jegyző s az állandó presbyterek nem értetvén“

7. „Az egyházi vagy egyháziak s a harangozók a presbyterium által választatnak.“

8. „A presbyterium hatáskörét kijeleli a 99-ik canon, kötelessége általában az egyház erkölcsi és anyagi javának előmozdítása, részletesen pedig:“

a) „a vallásos élet és erkölcsi tisztaságai felügyelés.“

b) „az egyház gazdaságára, javainak kezelésére felvigyázás.“

c) „a belső személyek fizetése beszolgáltatására való gondoskodás.“

d) „a számadások megvizsgálása és azoknak közgyűlés elébe terjesztése.“

e) „a közgyűlés határozatainak végrehajtása.“

Ezekhez sorozhatni még az idézett canonból:

f) „a hallgatók csupán egyházi törvényszék elébe tartozó vizsgálódásainak elítélését.“

g) „a szegények táplálására alapított intézetek jó karban tartása s a feletti örökösét, hogy az alamizsnában csak az érdemesek részesüljenek.“

h) gondoskodást arról, hogy a templomok, papi s mesteri lakok jó állapotban, a cintermek pedig körülkerítve zár alatt tartassanak, és hogy az oskolákra mentől jobb ügyelet legyen, „önként értetvén, hogy a köz- vagy képviseleti gyűlésnek alája levén rendelve a presbyterium, annak számolni tartozik minden tényeiről, valahányszor felszólittatik.“

„Érvényes határozatok hozhatására megkivántatik, hogy a presbyterium választás alá eső tagjai számának legalább fele jelen legyen.“

9. „Rovatalokat tenni nem a presbyterium, hanem az egyházi köz- vagy képviseleti gyűlés jogkörébe tartozik.“

10. „Ha valamelyik presbyter megválasztatása után hivatalát valamely botrányos ténynyel beszennyezné, feljelentés és az esperes s illetőleg a püspök által elrendelt elővizsgálat után, csakis az illető egyházmegyei előjáróság vagy illetőleg a püspökök által tétethetik le hivatalából.“

Az ekkleziások ezen kebli igazgató testületeire vonatkozólag, a fennebb közlött 1861-dik évi alapszabályokban még a következők is rendeltettek u. m. :

1. „a presbyteriumnak, valamint az ekkleziás teljes gyűlésének s illetőleg a képviseleti testületnek is elnöke az esperesi vizsgálat alatt lévő egyházakban a pap, mint ki első domesticus curator; vagy ha többen vannak, a hivatala folytatásában korosabb, ennek akadályoztatása esetében, vagy mikor oly tárgyak folynak, hogy a pap jelen nem lehet, az esperes vagy az általa kiküldött pap; mikor az esperes jelen van, akkor ő az elnök, kivéven a n-szebeni egyházat, melynek mindennemű gyűlésében, az egyházi főtanács patronatusi jogából folyólag, az ez által kinevezett világi főgondnok elnököl, s a pap csak ennek akadályoztatása esetében elnökölhet.“

2. „A püspöki vizsgálat alatti egyházakban mind a presbyteriumnak, mind az egyházi köz- vagy képviseleti gyűlésnek elnöke, ha ott lakik és jelen van, a püspök, ha nem lakik ott vagy nincs jelen, az egyházi főtanács által kinevezett inspector főkurator, ennek is távollétében a rendes pap, vagy ha többen vannak, a hivatala folytatásában korosabb mint első domesticus curator; ennek is akadályoztatása esetében, vagy mikor oly tárgyak kerülnek szőnyegre, melyeknek tárgyalásánál a pap nem lehet jelen, a püspök által kinevezendő egyén. A mely egyházi gyűlésekben a püspök elnököl, azon gyűlésekből a fellebbezés a világi ügyekben az

egyházi főtanács, a vallásiakban a közönséges zsinat elébe intézendő.“

3. „A világi domesticus curator, megyebírák és más kebli hivatalnokok is, a rendszeresített fizetéssel ellátott pénztárnokokat kivéve, mint a képviselők, három évre választatnak s haláluk esetében másokkal pótolandók.

4. „Valamint az esperesi vizsgálat alatti egyházakban, egy egyház is esperes és egyház-megyei gondnokság beleegyezése nélkül nem tehet építéseket, ugy a püspöki vizsgálat alatti egyházakban az építések csak püspök és egyházi főtanács beleegyezésével történjenek; mely szabály a jószág eladásra, cserére, és vásárookra is kiterjesztetik.“

53. §.

Az ekkleziák közigazgatási állásáról.

Az ekkleziák mind csupán egyházi vagy is vallási, mind közigazgatási s gazdasági vagy is világi ügyeikre nézve, közvetlen azon egyházi megye papi s világi elöljáróságától függenek, melynek kebelében fekszenek; kivéve azon fennebb megnevezett 9 ekkleziát, melyek püspöki vizsgálat alá tartoznak, s a melyek vallási ügyeikben a püspöktől, a világiakban pedig az egyházi főtanácstól függenek közvetlenül.

II. Az egyházi megyékről.

54. §.

Az egyházi megyékről s azok népességéről.

Egyházi megyének (classis, seu dioecesis 32. 33. c.) neveztetik több ekklesiának az egyházi kormányzás könnyítése végett alkotott egyesülete. Ezen egyházi megyék neveztetnek tractusoknak és esperességeknek is (senioratus). Egyházunk megyéi, az 1861-ik évi névkönyv szerinti népességökkel egyetemben, következők:

1. vajdahunyadi, mely Hunyad- és Zaránd vármegyékre terjed ki, 24 anya-, és 15 leány ekklesiában, 4942 lélekkel.

2. fejevári, 14 anya- és 14 leány-ekkleziában, 3220 lélekkel.

3. enyedi, 32 anya- és 46 leány-ekkleziában, 20,259 lélekkel.

4. kolozskalotai, 39 anya- és 16 leány-ekkleziában, 22,279 lélekkel.

5. a k o l o s v á r i megyésített ekklézsia 8176 lélekkel.

6. d é é s i, 26 anya- s 29 leány-ekklézsiaiban, 9390 lélekkel:

7. s z é k i, 51 anya- és 38 leány-ekklézsiaiban, 20,922 lélekkel.

8. g ö r g é n y i, 34 anya- és 26 leány-ekklézsiaiban, 17,316 lélekkel.

9. m a r o s i, 65 anya- és 43 leány-ekklézsiaiban, 43,465 lélekkel.

10. k ü k ü l l ő i, 35 anya és 55 leány ekklézsiaiban 16,442 lélekkel.

11. S z é k e l y - u d v a r h e l y i, 53 anya- és 36 leány-ekklézsiaiban, 31,795 lélekkel.

12. e r d ő v i d é k i, 15 anya- és 3 leány-ekklézsiaiban, 10,800 lélekkel.

13. s e p s i, 37 anya- és 4 leány-ekklézsiaiban, 23,069 lélekkel.

14. k é z d i, 14 anya- és 10 leány-ekklézsiaiban, 12,312 lélekkel.

15. o r b a i, 11 anya- és 6 leány-ekklézsiaiban, 12,423 lélekkel.

Az erdővidéki, sepsi, kézdi és orbai kerületek Bethlen Gábor fejedelemnek 1614-ben kelt és mindkét Rákóczi György fejedelem által megerősített kiváltságlevele nyomán (de a melyben az erdővidékiről nincs emlékezet) egyesültek úgy, hogy mindenik külön is tarthat ugyan kerületi zsinatot, mely a törvénykezési ügyekre nézve *Quindenának* neveztetik, az idézett kiváltság levél ezen szavainál fogva: „*ideo controversiarum et litium legitima compositiones et examinationes diebus quindenis in quibuslibet sedibus et senioratibus observentur*“; a nagyobb fontosságú és közös ügyek eligazítása végett mind azáltal ezen kerületek egyházi hivatalnokai s világi gondnokai közös gyűlést is szoktak tartani az idősb esperes elnöklete alatt, mely *communitasnak* neveztetik s a 4 e. megyebeli törvénykezési ügyekre nézve, a házasságiak kivételével, felebbviteli törvényszék is, és a melyre hajdan meghivattak az unitariusok rikán-belőli 3 egyházi megyéjinek tisztviselői is. Ezen közös gyűlésben választatnak az e. főgondnokok, az algondnokok választása az illető megyéket illetvén.

16. s z e b e n i, 20 anya- és 13 leány-ekklézsiaiban, 4419 lélekkel. — Ez az enyedi és küküllői kerületekhez tartozott ekklézsiaiból alkotott a kormányzás könnyebbitése végett 1814-ben.

17. S z i l á g y i, mely Közép-Szolnok és Kraszna vármegyékre terjedvén ki, azon feltétel alatt csatoltatott 1821-ben az erdélyi püspökséghez, hogy miután a nevezett vármegyék Magyarhonhoz kapcsolhatnának, a tiszántuli püspökséghez csatoltassék vissza.

Az irt vármegyéknek visszakapcsoltatása a királyhágóntuli

Magyarhonhoz már végre is hajtatott ugyan, de ezen egyházi megye még nem kebeleztetett ki a helvéthitűek királyhágón inneni püspökségéből. Van ezen legnépesebb egyházi megyénk 69 anya- és 9 leány ekklezsiáiban 47,607 lélek.

Az elősorolt egyházi megyék közé tartoztak még a nagysajói, és tekei capitulumok is, még pedig az azok kerületében fekvő szász nemzetiségű és ágostai vallástételt követő néhány ekklezsiával egyetemben. Azonban ezen capitulumoktól a lutherana ekklezsiák az 1848-ik évi zürzavarok között tettelegesen elszakasztván s az ágostai vallástételt követő szászok püspökségébe kebeleztetvén; a helvéthitűek 1862-dik évig külön esperes alatt állott ekklezsiái pedig, az ezen évben Déván tartatott zsinat által 7 anya- és 20 leány-ekkleziában 2139 lélekkel a déési és görgényi megyékbe kebeleztetvén: ezen capitulumokat többé egyházunk megyéi közé nem számlálhatni, bár a lutherána ekklezsiák tettelegesen s ennél fogva jog- és törvényellenes kikebeleztetése felett a két protestáns egyház között támasztott kérdés, még a m. kormány által érdemileg el nem döntetett.

Valamint az ezen két capitulumhoz tartozott néhány ágostai vallástételt követő s magyar földön fekvő ekklezsiák, — csak is az egyházi kormányzás tekintetében — magukat hitczikkeik s szertartásaik megtartása mellett egyházunk közigazgatási felsőbbbsége alá bocsátották volt; úgy némely, még pedig a papok fizetése tekintetében legelső rangú ekklezsiáink, melyek egyébaránt a szász földön fekszenek, u. m. a szászvárosi-, tordosi-, vizaknai- és kőbóri, az ágostai vallást követők püspöke, és egyházi főtanácsa felsőbbbsége alatt állottak közigazgatási tekintetben az 1862-ik évig, a midőn közönseges zsinati 20. sz. alatti határozat és egyházfőtanácsai 295 sz. alatti rendelet alapján, egyházunkba kebeleztettek, még pedig a szászvárosi a püspöki vizsgálat alatti ekklezsiák közé, a tordosi a hunyadi, a vizaknai a szebeni és a kőbóri az udvarhelyi egyházi megyékbe, papjaik tized kárpótlási jövedelme érintetlenül addigi állapotukban hagyatván.

§. 55.

Az egyházi megyéket testületileg illető jogokról.

Az egyházi megyéket testületileg illető jogok gyakoroltatnak — gyűlésekben, a milyenek :

1. a megyei zsinat (synodus partialis), melyet a 89 c. szerint az esperes kötelessége esztendőnként legalább háromszor u :

m. Szent György (gyakorlat szerint inkább Gergely) napja körül, a közönséges zsinat napja előtti héten, és Szt. Mihály nap előtt összehívni, rendkívül mindannyiszor időközben is tartathatván, vaiahány-szor azt a szükség kívánja. Az 1856-ik évi közönséges zsinaton elhatározott az érdekelt hármon kívül a 4-ik rendes zsinatnak is a szükséghez képesti tartatása, főleg a válóperek folyamának gyorsítása végett. A megyei zsinatnak:

a. elnöke — az esperes, a ki a gyűlést akár magánál, akár más alkalmas helyen tarthatja. Az 1861-ik évi k. zsinat 78 szám alatti végzése alapján ajánltatott azonban az egyházi megyék előjáróinak, hogy a vallásos élet ébresztése végett, ezen zsinati gyűlések mentől több helységben kerülőleg s rendre tartassanak, s mindig isteni tisztelettel kezdessenek (1861. 16. E. R.)

b. tagjai, az idézett c. szerint az illető kerületbeli ekkléziák minden papjai, gyakorlat szerint pedig, a kerület világi fő- és al-gondnokai, mint a világi rend képviselői, és a papság szavazatai többsége szerint, a papok közül választatni szokott egyház kerületi legfennebb 10 ülnök (assessores tractuales), kiknek az idézett c. is a több papok feletti tekintélyt tulajdonít; ugyszintén a megyei jegyző és director. Az újabb időben ezen gyakorlat oda módosult, hogy minden megjelenő papnak döntő szavazata van, kivéve a pereket, melyekben szavazattal csak az úgy nevezettni szokott székező bírák bírnak, kik különbözőleg egy vagy három évre szoktak választatni a megyei zsinat által.

Ezen gyűlésben a világi rend csak egy-két gondnok által képviseltetvén s azok is a hivatali érdekek olykori tulnyomóságánál fogva a világi tagok valóságos képviselőinek nem tartathatván, szembetűnő, hogy a megyei zsinat szervezete nem felel meg a protestantismus szellemének, és hogy ennélfogva fenntartatása olyan jogsérelem, melynek orvosoltatását az egyetemes egyház érdeke épen úgy sürgeti, mint a világi tagoké.

c. tárgyai: a házassági perek, — egyházi büntető kere-setek s minden egyházi hatóság elébe tartozó kebelbeli panaszok ellátása, az új papok megvizsgálása; egyébiránt sérthetetlenül fenntartatván a közönséges zsinat tekintélye és felsőbbbsége úgy, hogy a nagyobb fontosságú dolgok annak ítélete alá terjesztessenek, s a feljebb vitt perek teljes kiterjedésükben átbocsáttassanak: névszerint nem állván ezen gyűlésnek hatalmában papot végképen letenni — kivetkeztetni s a polgári hatóság kezébe adni, sem a köz-szinat által letetteket s kivetkeztetteket visszavenni; mint a melyek

csak is a közönséges zsinat hatósági körébe tartoznak. Ezen kívül ugyan csak az idézett canon által arra is van utasítva ezen gyűlés, hogy a püspök tudta nélkül s akarata ellen (*invito inconsultoque suo superintendente*) nagyobb fontosságú dolgokat érdeklőleg, se ne határozzon se ne cselekedjék; azokat, ha a püspök ítélete helyesnek nem találtatnék, a közönséges zsinat ítélete alá bocsátani eldöntés végett köteleztetvén. Különösen a tavaszi kerületi zsinatnak főbb tárgya volt hajdan, a papoknak egyik ekkléziából másba tétele, a mi eltöröltetett az 1842: 375 sz. E. rendeletben kihirdettetett papválasztási szabály által; ki lévén abban mondva, hogy a megválasztott pap ekkléziájából másként el nem mozdíthatatik, mint hivatalából kitévés által.

A megyei zsinat tartása költségeinek hordozására nézve különböző gyakorlat divatoz, a mennyiben:

1. vannak egyházi megyék, melyekben az ekkléziák ilyen költséggel nem terhelhetnek, mint a kézdi, orbai, sepsi, s erdővidéki, vajdahunyadi, déézi, koloskalotai és a szilágysági megyék; melyekben a tagok tartják magukat.

2. némely megyékben az ekkléziák kevés összeget fizetnek, mint az udvarhelyi és enyedi megyékben.

3. más megyékben mind az ekkléziák, mind azok papjai s mesterei aránylagosan részeltetnek ezen költség hordozásában, például a marosi megyében az ekkléziák $\frac{2}{3}$, a papok s mesterek $\frac{1}{3}$ részben; ebből a papok két annyit fizetvén mint a mesterek; a széki megyében pedig az ekkléziák $\frac{1}{2}$, a papok s mesterek is $\frac{1}{2}$ részben.

Ezen gyakorlat, nem találtatván az ekkléziákat túlterhelőnek, helybenhagyatott az 1861-ik évi k. zsinat 78. sz. alatt.

2. Az egyházmegyei tanács (*tractuale consistorium*), mely az idősebb világi fő- vagy algonok elnöksége alatt, a világi gondnokokból és a papi hivatalnokokból, milyenek az esperes, megyei jegyző és director, alkottatott, — az egyházi közigazgatás körébe tartozó világi dolgoknak kezelése és az egyházi főtanács rendelkezései teljesedésbe vételének eszközlése végett, mint az egyházi kormányzásra felhatalmazott és az egyházi főtanácsal közvetlen levelezésben álló testület, (az 1825-ben 99. szám alatti s alább közlendő E. rendeletben kiküldött egyházi gondnoki utasítvány értelmében), melynek jegyzőkönyvét — vagy a kerületi jegyző — vagy a gyűlés által kineveztetni szokott igató (*protocollista*) vezeti.

III. Az iskolákról.

56. §.

Az iskolák egyházi testületeknek tarthatók.

Hogy az iskolákat általában testületeknek tarthatni, világos abból, hogy azok több egyéneknek a nevelés és tanítás előmozdítása végett alapított olyan egyesülete, melyek jogi és köteleztetési képességgel bírnak; a mit, egyebeket mellőzve, eléggé bizonyít az, hogy a Leop. Dipl. 2-ik pontjában nem csak elismertetik, miszerint az iskolák dézmákat, jövedelmeket és jószágokat — még pedig fejedelmi adomány következtében is birtokolhatnak; hanem egyzersmind az iránt is biztosítatnak, hogy ilynemű birtokaikra nézve sem a fejedelem, sem más akár világi, akár egyházi személy által háboríttatni nem fognak; a birtoklás pedig jogi s köteleztetési képesség, vagy is jogtani személyiség nélkül nem is képzelhető. Azt pedig, hogy az iskolák egyházi testületek, vagy is olyanok, melyek az egyház közvetlen felsőbbsege alatt állanak, s ennél fogva az egyház törvényei szerint szabályozvák — bizonyítja, mind az, hogy a Leop. Dipl. idézett pontjában az iskolák úgy említettnek, mint valamelyik befogadott egyházhoz tartozók, e szókban: „sive cuicumque ex receptis religionibus addictae ecclesiae, parochiae, vel scholae;” mind az, hogy hazánk törvényei s jelesen az 1791. 55. czikk mind alsóbb, mind felsőbb iskolák (scholarum, gymnasiorum, collegiorum) alapíthatása, birtokolhatása, s használhatása jogát a befogadott egyházaknak s azok patronusainak tulajdonítja; a mit a régibb idők gyakorlata is bizonyít, a mennyiben az A. C. 1. r. 10. cz. 1-ső cikkében láthatólag, a fejevári collegium számára fejedelem Bethlen Gábor által hagyományozott husz ezer forint felett támasztott nehézségek eligazítása „a püspökre az ekkleziával együtt” bízott az ország rendei által; mind az, hogy egyházunk törvényei által szabályozta mind az alsóbb (94 és 97. c.), mind a felsőbb iskolákat (96 c.), és névszerint az ekkleziák kebelében létező iskolákra nézve a közvetlen felvigyázás jogát s kötelességét a helybeli papokra (94. c), esperesekre (88. c.) és a püspökre (91. c.) bízta, elég bizonyosságául annak, hogy iskoláink minden más befolyás kirekesztésével, egyházunk közvetlen felsőbbsege alá rendelt testületek; a mit az állam is elismert, a mennyiben ország törvényében s névszerint az A. C. 1. r. 10. cz. 2-ik és 3-ik cikkeiben egyházunk collegiumai alapítása helyének elhatározását, s az akkor

fejérvári, most enyedi főiskola külső és belső állapotjára vigyázást olyan fejedelmekre bízta, kik „evangelicus orthodoxus fejedelmek“, a közvetlen felvigyázás kezelésére „mind az ekkleziiai statusból s mind pedig külső rendekből bizonyos főinspectorok állatását“ is rendelvén.

57. §.

Egyházunk iskolái rendeltetéséről s osztályáról.

Egyházunk iskolái rendeltetésének czélja ki van jelelve a 94. c. ezen szavaiban: „ut scholis tanquam non solum ecclesiae sed et reipublicae seminariis, utilia aptaque ad utriusque regimen organa prodire et emergere queant.“ Egyházunk iskolái feladata ennél fogva az, hogy egyházunk növendékei, mind egyházi, mind polgári kötelességeik teljesítésére alkalmasokká képeztesse, s azoknak ennél fogva ugy kelle szerveztetni, hogy azokban a növendékeknek polgári helyzetök fokozata különbségéhez képest szükséges nem csak vallási, hanem más tudományi ismereteknek szerzésére is alkalom nyujtassék. Iskoláink ezen rendeltetésökhöz képest osztatnak:

1. alsóbbakra (scholae triviales 94. c.), melyek az 5. E. V. szerint — kétfélék — u. m.

a. fi- vagy latin, falusi s városi iskolák, melyekben a 94. c. szerint az erkölcsök nemesbitésén s külső magaviselet csinosbitásán, s főleg az isten iránti kegyes indulat ébresztésén kívül, taníttatni kell a növendékeknek a jelesebb latin irók munkái értésére, valamint a görög és zsidó nyelv elemeire, helyes szó és írásbeli előadásra, vitatkozásra; fő dolog lévén inkább az értelem, mint az emlékező tehetség élesztése, hogy a lélek magasb fokozatu foglalkodtatására a felsőbb iskolákban alkalmasokká válhassanak.

Miután a főiskolák mellett felállított alsóbb, ugy nevezett közép tanodák főfeladatává különösebben a latin, német s görög nyelv és irodalom tanulása tétetett, kevés városi iskolát kivéve, ezen egyházi törvényben érdekelt fiiskolák megszűntek, s helyöket magyar elemi iskolák foglalták el, melyekben a gyermekek helyes írásra s olvasásra, a népszerű vallástudomány, számtan, földrajz és történelem elemeire és templomi énekekre taníttatnak.

A közelebbi években alapíttatott a rikan belöli négy egyházi megye által Sepszi-Sz.-Györgyön, egy a helybeli ekkleziától független, s az egyházi főtanács közvetlen felsőbbisége alatt álló főiskola,

mely az 1862. 392. sz. alatt költ E. rendeletben négy osztályu gymnasiumnak nyilvánított.

b. leány- vagy magyar iskolák, melyeknek felállítása szorgalmaztatik az 5. E. V. szerint azon okból, mivel a Jézus országában nembeli különbségnek helye nem lévén, kötelessége az egyháznak mindkét nem idvességéről gondoskodni; a 97. c. szerint pedig azon okból, mivel Jézus földi országa vagy is az egyház (ecclesia militans) érdeke nem csak a magasb tudományok s idegen nyelvek, hanem az anyai nyelv iskoláit is igényli. Az idézett törvények szerint ezen iskolákban a tanítói hivatalt nem férfiakra, hanem jó erkölcsű, vallásos s tudományokban is jártas asszonyokra kellene bizni, addig azonban, míg ilyenek találtathatnának, feleséges mesterek vagy a néptelenebb ekkleziákban a végre papok is használtathatván, kiknek kötelességök lenne. a leányokat. kivált a nagyobbakat a fiaktól elkülönözötteen olvasni, írni, rajzolni tanítani; vallásos életre alkalmas kézikönyvek szerint oktatni; a szent és más — felfogásukhoz alkalmaztatott — könyvek olvastatása által képezni; s alkalmasokká tenni arra, hogy a szent énekekben részt vehessenek s a prédikációkat haszonnal hallgathassák.

2. felsőbbekre, melyekben az alsóbb elemi- és középtanodai tárgyakon kívül, azon ifjak számára, kik az alsóbb iskolákat bevégezték, felsőbb (theologiai, philosophai s philologiai 96. c. 26. E. V. s ezekhez későbbre járult jogi) tudományok is taníttatnak. Ezek ismét kétfélék u. m.:

a. altanodák (gymnasiumok), melyekben az alsóbb osztálybelieken kívül, a szélesebb értelemben vett bölcselmi tudományokat is végezhetni. Ilyenek a zilahi és szászvárositanodák.

b. főtanodák (collegium), melyekben az alsóbb elemi és középtanodai tárgyakon kívül, a bölcselmi és jogi tanfolyamokba tartozó tudományok is taníttatnak. Ilyenek: az enyedi, kolosvári, m.-vásárhelyi és sz.-udvarhelyi főtanodák. Ezen főtanodákban régebben taníttattak a papi tudományok is két évi tanfolyam alatt, a mi megszüntettetett, az 1854. 239. E. R. alapján, papi-növelde (theologicum seminárium) alapíttatván Kolosvárott, hová a püspöki lak is áttéttetett, s az határoztatván, hogy a papi tudományok teljesebb kiterjedésben csak ott taníttassanak, s a papi szigorlatok is ott tartassanak. Ezen papi növelde, az 1858-ik évben Enyeden tartatott k. zsinat óhajtása következtében, az 1861-dik évi egyházfőtanácsai teljes gyűlés 12. szám alatti határozata alapján, az

enyedi főtanoda mellé tétetett által, a püspöki lak Kolosvárott hagyatván.

Ezen főiskolák és gymnasiumokra nézve tanítási és tanulási szabály gyanánt rendeltettek az 1833. 138. sz. E. R., a következők :

1. hogy azokban minden tudományok kivétel nélkül magyar nyelven irt kézikönyvek szerint taníttassanak, és a tanulók megvizsgálása is magyar nyelven történjék.

2. az alsóbb osztályok közül a négy alsóbbakban csupán magyar nyelven taníttassanak a földmivelői, mesterségi és kereskedési pályára szükséges ismeretek, a latin nyelv teljes mellőzésével.

3. az alsóbb magyar iskolákat végzett tanulók bocsáttassanak fel a latin nyelv tanulására rendelt osztályokba, melyekben főleg latin irodalom s annak segéd ismeretei mellett, a már szerzett ismeretek bővítése folytattassék.

4. ha valaki mindazon ismeretekkel bir a latin nyelven kívül, bár az iskolán kívül szerzette is azokat, melyek a magyar és latin osztályokban taníttatnak, és arról az iskolai eljárók előtt jó próbát ad, s e mellett az általa hallgatandó felsőbb tudományok felfoghatására korbéli érettsége is van, nem rekesztethetik el attól, hogy a tanárok magyar nyelvű tanításait is hallgathassa, iskolai bizonyítványt csak azon tudományokból nyerhetvén, melyeket hallgatott és a melyekből meg is vizsgáltatott.

5. azok is, kik egy vagy más tudományokból akarnának tanítást hallgatni és meg is vizsgáltatni, el nem rekesztethetnek; azon tudományokból, melyeket hallgattak és a melyekből meg is vizsgáltattak, iskolai bizonyítványt is nyerhetvén.

Ezen szabályok későbbben csak annyiban módosítottak, hogy a középtanoda tantárgyai közé a latin mellé tüzetesebben soroztatott a német s görög nyelv és irodalom is. Végre megtörtént az 1861-ik évben, az idő kívánatainak megfelelőleg, az elemi, közép és főtanodák szervezése és azokban a bölcselmi, jogi s hittani tanfolyamok szabályozása is úgy, a mint azt láthatni azon szervezési javaslatban, melyet az egyházi főtanács által az erdélyi ev. ref. főtanodák rendezésére kinevezett bizottság szerkeztett, és a mely elfogadtatása után az egyházi főtanács 1861. 303. sz. a. rendelete alapján, az 1861 $\frac{1}{2}$ -ik iskolai év kezdetével, minden főtanodánkban életbe is lépett.

58. §.

Az iskolák testületileg gyakorolható jogairól.

A falusi s városi ekklézsiák kebelében létező iskolák nem ké-

peznek külön testületet, és úgy tekintetnek mint az illető ekkleziák saját intézetei, s mint olyanok mind cselekvőleg, mind szenvedőleg az ekkleziák által képviseltetnek, szükségéik fedezéséről is ezek saját vagyonaikból gondoskodni köteleztetvén, a sepsi szentgyörgyi közép- és a makfalvi elemi tanodák kivételével, melyek saját alapítványi pénz alappal bírnak, s az egyházi főtanács által kinevezett fő- és algondukok felügyelete alatt állnak. A felsőbb iskolák ellenben, azon ekkleziáktól, melyek kebelében alapítottak, sőt azon ekkleziák egyház megyei előljárástól is függetlenül, csupán az egyházi főtanács közvetlen felsősége alá rendelt önállásussággal, s testületi személyiséggel bírnak, e következő jogokat testületileg gyakorolhatván:

1., mind fekvő, mind ingó vagyonaik kezelése felett rendelkezhetnek az egyházi főtanács rendeletei megtartása mellett; az azokat tárgyazó keresetekben mind követelőleg, mind követeltetőleg saját nevében perlekedhetnek, egyik gondnokuk, igazgató tanáruk és pénztárnokuk által képviseltetvén, s ugyanazok által ügyvédet és biztost is vallhatván.

2., az egyházi törvények által szabályozott iskolai kormányuk kezelésére, s gazdasági ügyeik elintézésére hivatalnokokat nevezhetnek s illetőleg számolásra kötelezett tiszteteket s ügynököket fogadhatnak, felsőbb helybenhagyás szükségessége nélkül.

3., A nevelés és tanítás rendszerét tárgyazó törvények teljesítése eszközei s módja felett környülményeikhez képest szabadon intézkezhetnek; az egyházi felsőbbtség által megállított szabályok sérelme nélkül.

4., Van saját iskolai törvényszékök, az iskola növendékeire nézve első bírósági joggal és büntető hatalommal elanynyira fel léven ruháztatva, hogy a tanulókat mint közvetlenül csak is az iskolai előljárástól függőket, vétségeikért más törvényhatóság előtt követelni sem lehet, míg azoknak ügyeik az iskolai törvények szerint el nem láttatnak; a mit a nevelési rendszer természetén kívül abból is következtethetni, hogy csupán közkövetelésű bűnök eseteiben: milyenek a gyilkosság, erőszakos fajtalankodás, mások házai megtámadása és a tolvajság, tartoznak az elítélteket a 96. c. értelmében a polgári tisztviselőség kezébe és hatalma alá bocsátani; más esetekben a H. K. 1. R. 51. Cz. szerint, apai hatalom körébe tartozó fenytő hatalmat, az apák s azok helyetteseitől tettleges engedményezés (cessio) utján nyert jognál fogva, méltán gyakorolhatván.

5. Jogositva vannak a növendékek felvételére, s azok jobbit-hatatlansága esetében, kirekesztésére is.

6. Hiteles peccétekkel bírnak, melyekkel megerősített bizonyítványok, a hatás körükbe tartozó dolgokra s főleg a növendékek tanulás s magaviseletbeli minősége tanusítására nézve, közhitelűséggel bírnak az 1752. 1. 1791. 33. cikkekből következtethetőleg.

7. Azon polgári hatósággal, melynek kebelében fekszenek, elöljáróságuk (curatoratus) által közvetlen közlekedésben vannak; a kormánynyali közlekedések csak is az egyházi főtanács útján eszközölthetvén.

8. Tanáraik s gondnokaik által képviseltetnek az egyházi főtanácsnak mind teljes, mind állandó gyűléseiben; ezen uton mind az egyházi törvényhozásban, mind az egyházi kormányzásban részt vehetvén.

Második czikk.

Az egyházi egyénekről.

59. §.

Ezeknek osztálya.

Az egyház kebelében létező egyéneket oszthatni az A. C. 1. R. 1. Cz. 3. cikkje utmutatása szerint, egyházi vagy belső és világi vagy külső rendbeliekre.

Első fejezet.

Az egyházi rendbeliekről (ecclesiastici).

60. §.

Ezeknek fogalma s osztálya

Egyházi rendbelieknek neveztetnek egyházunk azon tagjai, kik egyházunktól nyert hivatali állásuknál fogva arra rendeltettek, hogy az egyház közelebbi célja valósításával foglalkozzanak az isteni tisztelet és tanítás közvetlen kezelése által. Ilyen egyházi egyének 1. a papok és segédpapok, kik káplánoknak is neveztetnek, 2. a léviták, 3. az iskolai tanítók, 4. az énekesvezetők.

I. A papokról s káplánokról.

61. §.

A papi s kápláni hivatal kívánatosságairól.

A papok Isten beszédének tolmácsai (2. c.) s a népnek tanítói és vezetői (14. c.), még pedig mint az apostolok következői (Helv. Conf. 18. f. 3. p.), nem emberi és új, hanem isteni és régi rendelkezésnél fogva (ugyan ott 1. p. és Efes. 4. r. 11. és 12. v., I. Kor. 12. r. 28. v.). A papok azon esetben, ha ezen nagyfontosságú hivatásuk betölthetésében akár testi vagy lelki elgyengültség, akár egyházi hivatalos elfoglaltatás miatt akadályoztatnak, segéd papok vagy is káplánok által segedelmeztetnek, kiket azonban nem áll hatalmukban kényök szerint felvenni, arra megkivántatván a pap és ekklezsiája beleegyezésén kívül a megyei zsinatnak a bebizonyított szükségesség által indokolt engedelmé is, és az is, hogy a káplán a papi hivatalra képesített legyen; az ekklezsia által úgy választassék meg, mint a segedelmezett papnak leendő következője, a szabályszerűleg megtörtént választást utólagosan sem a pap, sem az ekklezsia meg nem másíthatván 1856. 80. zs. r. A papi s kápláni hivatal kívánatosságai a 3. c. szerint következők: 1) alapos vagy legalább közepszerű műveltség, 2) igaz tudomány, 3) hivatás és törvényszeres kibocsáttatás (vocatio et missio legitima), 4) kötelesség teljesítésébéli hűség (functio fidelis), 5) feddhetetlen élet.

62. §.

I. A papok műveltségéről.

A papok műveltségét tárgyazó szabályok:

1. A papok néptanítók lévén, azoknak általában legalább közepszerű műveltséggel, a szent írásban és a hit sarkalatos czikkeiben pedig illő jártassággal kell birni; különben ha tudatlan létökre másokat tanítának, az történnék meg a mit Jézus (Máté 15. r. 14. v.) ezen szavakkal fejezett ki, ha vak vezet a vakot, mind ketten verembe esnek (4. c.) Ennélfogva,

2. mielőtt valaki a papi hivatalra felvétetnék, szigorú vizsgálat alá vétetik tudományára s műveltségére nézve, és ha épen tudatlannak találtatnék, nem csak hogy fel nem vétetik, hanem ha visszautasíttatása után sem mivelte volna ki magát illőleg, más életnem

választására intetik (5. c.). Ezen vizsgálatnak szabályai e következők:

a. papi szigorlatra csak azok bocsáttathatnak, kik az illető főtanodában végezvén az 1861-dik évi szervezet szerinti bölcselmi s jogi tanfolyamokat, kihallgatták az enyedi papnöveldeben öszpontosított hittani folyamba felvett papi tudományokat, melyek 1. elméleti vagy dogmatikai theologia: dogma, dogmák története, symbolica theologia; 2. bibliai vagy exegetica theologia: magyaráztan (hermeneutika), ó és ujszövetségi bevezetés, héber nyelv, ó és ujszövetségi könyvek fordítása (exegesis), szent irási héber és hellen régiségtan; 3. történeti vagy historiai theologia: egytetemes egyházi történelem, a reformatio utáni korszakból Erdély és Magyarhon reformatiója és egyházi történelme, theologiai irodalom-történet; 4. gyakorlati vagy practica theologia: hitszónoklattan (homiletica) és szertartástan (liturgica), katechetika, lelkészettan (cura pastoralis), végre homiletikai gyakorlatok (hom. seminarium), az egyházi jogtan a jogi folyamba lévén áttéve. — Ezen papi tudományokból szigorlatot kell kiállni a papi növendékeknek a püspök és papnöveldei tanárok előtt, még pedig az 1845. 305. sz. alatti E. R. szerint mentől nagyobb nyilvánossággal, az a végre kitüzött időben, melyen kívül szigorlat csak is rendkívüli esetben tartathatik; arra a gondnokok, helybeli városi papok s a szomszéd egyházi megyék esperesei s jegyzői meghívandók lévén. A szigorlatra bocsátott ifjakknak az illető tanár által kijelölt alap-ige szerinti egyházi beszédet is kell írni s azt el is kell papolni (1843-ik évi zs. R.), a papi vizsgálat kiállításáról bizonyítvány csak azoknak adathatván, kik kitűnő vagy első osztályu érdemfokozatra méltóknak íteltettek (1828. 241. sz. alatti E. R.) és abban említésnek kellettven tétetni arról is, hogy a papi seminariumot minő szorgalommal s előmenetellel gyakorolták (az 1842-ik évi zs. R.)

b. A papságra már megválasztottak azon egyházmegye zsinata előtt, melynek kebelében kívánnak papi hivatalt folytatni, újabb vizsgálat alá vettetnek, s ha méltóknak íteltetnek, közzsinati megvizsgáltatás és felszenteltetés végett felajánlatnak (89. c.). Ezen vizsgálatnak a templomban kell történni, értelmes vizsgálók előtt, egész ünnepélyességgel (1845. 305. E. R.)

c. Végre a közönséges zsinat előtt is szigoruan megvizsgáltatnak az eleve kiadott kérdések szerint, azok, kik a püspök szállásán öszegyült esperesek s hivatali társaik által eszközöndő számbavétel alkalmával ekkleziáiáiktól törvénszeresen meghivatott aknak, fel-

szenteltetés végett ajánlattoknak és egyéb tekintetben is méltóknak találhatnának. Ezen vizsgálatnak a püspök elnöksége alatt kell megkezdetni s folytatattni, míg hivatala más kötelességei által elfoglaltatva, maga helyett más elnököt nem helyettesít, a ki gyakorlat szerint, többnyire a zsinat helyében közelebb fekvő főtanodának, már az összehívó levélben kijelölendő tanára szokott lenni, és zsinati elnöknek (praeses) nevezetik, bár csupán a vizsgálat vezetésére van felhatalmazva. — A vizsgálat negyed napig tart, nyilvánosan és úgy, hogy a vizsgáló biztosság kinevezeteni szokott tagjain kívül, más a dologhoz értő hallgatóknak is (quibus convenit) megengedtetik ellenvetéseket tenni, az elnök által fentartatandó rend sérelme nélkül (93. c.). Ezen zsinati vizsgálatra nézve az 1845. 305. egyházfőtanácsi sz. alatt rendeltetett, „miként az egyházi kerületek részéről kinevezett vizsgálók kötelesek legyenek a vizsgálatok folyama alatt jelen lenni, kiken kívül a közzsinat kebeléből is egy vagy két tag, mind a papi hivataloskodók mind az egyház főtanácsi biztosok közül, minden délelőttre és délutánra neveztesse ki, kik minden ülésben jelentést fognak tenni a vizsgálat mikénti folyamáról, hogy ha e tekintetben valamit rendelkezni kell, a köz-zsinat maga rendelkezessék; és hogy ezen vizsgálat folyama alatt, a felszentelendő papok valamelyik délelőtti vagy délutáni órákon az ujszövetségi részből, bibliai magyarázatot tartsanak, összekötvén azt a régiségekből megkérdezéssel, továbbá a vizsgáló elnök és a több vizsgálók jelenlétében, valamely szobában a felszentelendő ifjakkal tartassék homiletikai gyakorlatiratás, mely gyakorlatiratások számba vétetvén, azok szavaltassanak is el a vizsgáló elnök előtt, ha idő leend arra.“ A nyilvános vizsgálat bevégeztetése után a püspök tiszte az esperesekkel együtt, nem csak megitélni azt, hogy kik legyenek a papi hivatalra alkalmatosok, hanem nagyobb bizonyosság eszközlése végett a már megvizsgáltakat újabb próbára is kitenni, azokat valamely kétes értelmű szentírásbeli hely anyai nyelven fejtegetésére felszólítván (93. e.)

3. A papi hivatalra felvétettek miveltsége biztosítása végett, szoros kötelességökké van téve a papoknak, hogy a szent könyveket s a nevezetesebb hittudósoknak ó és új szövegről irt magyarázatait megszerezzék, azokat szorgalmasan olvassák, s magokat a szent beszédeknek önerejökön irására szoktassák, a szükséges könyvekkel magukat el nem látó s tanulni épen nem akaró papok, egy-két sükeretlen intés után, a papi szolgálattól el is tiltathatván addig, míg elegendő könyveket szereznek, s a papi tudományokban nagyobb előmenetelt tesznek. (6. c.)

63. §.

2. A papok igaz tudományáról.

Mivel a hallgatók idvességéről való gondoskodás Isten után főleg a papokra van bízva (7. c.), az egyház érdekében áll arra ügyelni, hogy ezen hivatalt olyan egyének folytassák, kik az egyház által igaznak ismert tudományt követik. Ennélfogva,

1. mielőtt valaki a papi hivatalra kibocsátatnék, vagy kibocsátatván valamely ekklézsia által elfogadtatnék, — kivált ha idegen vagy ismeretlen volna, — szigorú vizsgálatot kell tenni annak tudománya minősége felett, hogy az igazság színe alatt meg ne vesztegethessék hamis tudományukkal hallgatóik értelmét (7. c.). Ez egyházi törvény rendelkezésével megegyezően, az üresületbe jött papi hivatal elnyerhetésére csak papok és olyan egyének léphetnek fel, kik a papi szigorlatot kiállották, s pályázásukra esperesi engedelmet (consensus) nyertek.

2. Más vallásról által állott személyek, míg fel nem vétetnek az egyház kebelébe, ekklézsiák vagy iskolák kormányzására meg nem bizathatnak a közönséges zsinat engedelmé nélkül; kóborló- és hiteles bizonyítvánnyal el nem látott személyek pedig semmi hivatalra sem vétethetnek fel. (8. c.)

3. Az egyik egyházi megyéből másba költözködők sem fogadtathatnak papi s tanítói hivatalra, míg volt esperesöknek egyházi megyéje hiteles pecsétjével megerősített bizonyítványa által be nem bizonyítják tudományuk igaz voltát s éltük becsületességét (9. c.). Ezen szabály kiterjesztetett azokra is, kik Magyarhonból jönnének hazánkba. (16. E. V.)

4. Olyanokkal, kiknek eretnksége be van bizonyosodva, a papok se nem társalkodhatnak, se vitatkozásokba előljáróik engedelmé nélkül nem bocsátkozhatnak, a tanulni kívánók utasítása esetén kívül. Ezen tilalom ellen — ismételt megintésök után is — cselekvők, egyházi megyéjük által, a közönséges zsinatig, hivataluktól elmozdítathatnak (10. c.), törvényszabta uton.

5. Az egyház sarkalatos hitczikkei, s az egyházi közállomány lényeges és a szent írásban gyökerező szabályaival ellenkezőleg tanítani, a papoknak s iskolai tanítóknak tilalmas, hivataluktóli — s a közelebbi zsinatig terjeszthető — felfüggesztés terhe alatt. Sőt a nem sarkalatos hitczikkektől s egyházi törvényektől különböző magán véleményyt sem szabad az egyház kebelében zavart s botrányt

okozólag, nyilván tanítani, annak elébb illő szerénységgel s főleg a püspökkel közölni, s azután a közönséges zsinat elébe terjesztetni kellett, hogy a szent írás szerinti megbírálás végett; hogy a semmi esetben önkényileg vissza nem utasítható, hanem illő készséggel kihallgatandó előterjesztések közül azok, melyek a szent írással megegyezők, elfogadtathassanak, a szent írással ellenkező s csak is viszkegtségéből származottak pedig megvettvén, be is tiltathassanak (11. c.). Kik ezen tilalom ellenére, betiltott véleményüket terjesztették, esperesök s pap-társai által a k. zsinatig hivataluktól ítéletesen felfüggesztethetnek, és ha nyakason pártolt véleményöktől megintette sem akarnának elállani, a k. zsinat által örökre is megfoszthatnak, s megbüntetés végett a polgári tisztviselőség hatalma alá bocsáttathatnak (12. c.). Ugyanezen büntetés határozatott mindazokra, kik az egyház hitczikkeire, sacramentumok kiszolgáltatására, s más szertartásokra, s az egyházi kormányzásra nézve, önhatalmulag s büntársaik segedelmével, változtatást s újítást kísérlenének meg, közbotrányt s az egyház csendessége háborítását okozólag, minden ilyenmü újítások az egész egyháznak, az egyházi főtanács teljes gyűlésében (in publica eaque nationali synodo) nyilvánítandó megegyezésével eszközölthetvén (17. és 18. E. v.). A hivatalukból illetén vétkökért kivetkeztetett s világi bíróság hatalma alá bocsátott papok s tanítók a fiscalis director által mint hűtlenségi véték (nota infidelitatis) elkövetői követeltetnek, s elítéltvén (az országgyűlés által) minden személyöket illető vagyonaik elvesztésével és főváltással büntetettnek; sőt halállal is azon esetben, midőn megítéltetésök után is elkövetett vétkökhez makacson ragaszkodóknak találtatnának (A. C. 1. R. 1. cz. 3. cz.).

64 §.

3. A papok hivatásáról s törvényszeres kibocsáttatásáról.

A papok hivatását s törvényszeres kibocsáttatását tárgyazó szabályok:

I. A papok hivatására nézve. Átalában kettős hivatással kell minden papnak birni, u. m. belsővel, mely Istentől van, a ki a szent lélek által szívét s akaratját szent hivatala önkénytes betöltésére ösztönzi; és külsővel, mely az ekklezsia előbbkelő tagjainak a köznép (plebis christianae) egyetértésével tett meghívásában, vagy is választásában áll (14. c.), az, a ki ilyen meghívás nélkül magát valamely ekklezsiára tolná, abból gyalázatosan ki-

rekesztetendő lévén (13. c.); azok pedig, kik meghivatva eligérkezének s esperesi jóváhagyás mellett adott szavukat megszegve más jobb ekklézsiába hivatást fogadnának el, azon évben mindkét ekklézsiáktól elrekesztetvén (13. c.). A paphivásra s illetőleg választásra nézve szabályul rendeltettek a következők:

1. paphivásnak csak megüresült ekklézsiákban lehet helye; ilyeneknek nézettethetvén, a melyekben a pap megholt, vagy annyira elgyengült, hogy következős jogával bíró segédet kell mellé vinni; vagy itéletesen tisztességes nyugalomba tétetett, papi hivatalától megfosztatott, (egremiáltatott) vagy más ekklézsiába lépett által, akár ugyanazon, akár más egyházi megyében (1842. 357. sz. E. R.).

2. A pap halála esetében, ha az, az esztendőnek (mely gyakorlat szerint egyik Sz.-György napjától a másikig számittatik) második felében történt, és özvegy maradt; azon esztendő jövedelme az özvegyet s árváit illetvén s a papi szolgálatnak (vasárnapokon s más ünnep napokon) a szomszéd ekklézsiák esperes által a végre rendelt papjai által kelletvén teljesíteni (30. c.). Pap halála esetében továbbá „kötelesek az iskolamester és curator az illető esperest tüstént tudósítani, az ekklézsia kétkulcsu ládájába az anya-könyveket, pecsétnyomót s az ekklézsiát illető leveleket betenni, a ládát az iskolamester és öregebb presbyter, vagy a mester otthon nem létében — két öregebb presbyter lepecsételni, valamint a ládának a papnál állott kulcsát is pecsét alá tenni az esperes vagy biztos oda érkezéséig. Az esperes vévén az ekklézsia tudósítását, vagy személyesen megjelenik a pap nélküli ekklézsiában egy pap társával, vagy ha azt nem tehetné, oda rendel két közelebb lakó papot, kik a továbbiakról rendelkeznek, jelesen a pap — összeelegyedhetett — írásait, külön választják, a láda egyik kulcsát az idősb presbyternél hagyják, a közidőben véghez vitetendő papi actusokra nézve egy naplót készítenek, melybe azok beiratnak, az azokat véghez vivő pap nevével együtt, és ezen naplóba irtakat köteles leszen aztán az új pap az anyakönyvbe írni, s ezt a legközelebb tartandó canonica visitation bemutatni (az 1842. 375. sz. alatti E. R. szerint.).

Az üresületbe jött ekklézsiának úgy nevezett a d m i n i s t r a t o r t nevez ki az illető esperes a szomszéd ekklézsiák papjai közül, kinek teendői az 1856. 80. sz. alatti zsinati végzés szerint:

- a. az ekklézsia ládájának egyik kulcsát magánál tartani;
- b. a rendes anyakönyvet, miután a helybeli gondnokkal egyetértőleg annak ép és meg nem hamisított volta felől meggyőződött,

magához venni, s abból szükség esetében az illetőknek hivatalos kivonatokat adni.

c) az esperestől kinevezett papok által teljesítendő vasárnapi s ünnepi szolgálaton kívül, az időközben igényelt papi kötelességeket u. m. esketést, keresztelést, temetést sat. teljesíteni, azon ekklézsiában szokott fizetés mellett.

3. Azon esetben, midőn a pap egyik ekklézsiából másba lépett által, vagy is a pap változása esetében, míg a régi pap fizetésére nézve teljesen ki nem elégítettett, bár elköltözött legyen is, az új pap-esztendeig tartó felfüggesztetés büntetése terhe alatt be nem költözhetik (28. c.) és az eltávozó pap tartozik azon kárt megfizetni következőjének, melyet neki a papi szőlő (vinea parochialis) mivélésének elhanyagolása által okozott, ezen kárpótlással a hallgatók tartozván azon esetben, ha a szőlő elpusztulásának ők voltak okai (26. c.) Kárpótlással tartozik az elköltözködő pap a papi lakhoz tartozó épületekben s kertekben akár szándékosan, akár hanyagsága miatt okozott károkért is, mit ha önkéntesen teljesíteni elmulasztana, becsü szerinti értéke levonatik az esperes rendelése következtében fizetéséből, és az illető egyházi kezébe adatik. (27. c.)

4. A pap választásra nézve szem előtt tartandó szabályokul rendeltettek e következők:

a) Mihelyt valamely papi állomás üresületbe jött, köteles az illető esperes a felől a püspököt értesíteni, a pénzben számított fizetés mennyiségének is tudatása mellett; a ki a 300 ezüst forintnál nagyobb fizetésű állomásra az egész püspökség területén, a kisebb fizetésűekre pedig csupán a főtanodáknál és szomszéd egyházi megyékben körözteti a pályázást, melynek ideje az illető esperessel egyetértőleg megállapított napon kezdve 3 hónapig tart; annak lejártával a választásnak még azon esetben is megkelletvén történni, ha a pályázók kielégítő számmal nem jelentkeztek volna (1842. 375. E. R. és 1856. 80. zs. R.), kivéve egyes rendkívüli eseteket, melyeket tartoznak az esperesek feljelenteni a püspöknek, s annak utasító rendeletét be is várni, ilyen eseteken kívül a 3 hónap elteltével a pályázás bezárandó lévén (1858. 10. zs. R.). A pályázásnak ki kell hirdettetni s meg is kell tartatni még azon esetben is, midőn az ekklézsia egy személybeni megegyezését nyilvánította volna (1858. 11. zs. R.)

b) Pályázhatnak minden akár rendes, akár segéd papok, valamint a szigorlatot kiállott papjelöltek is, csak úgy nyerhetvén engedélyt az illető esperestől a más megyebeli papok és káplánok, ha papi hivatalban létükről esperesök bizonyít; a papjelöltek pedig, ha

a papi képezde tanárai mind a szigorlat kellő érdem fokozattal kiállításáról mind erkölcsösségükről bizonyosságot tesznek, s a papnöveldeből kiállítás után folytatott köztanításukról is kielégítő bizonyítványt mutatnak elő. A más püspökségekbeli papok, csak a püspöktől nyerendő engedély mellett pályázhatnak az illető esperes tudtával (1856. 80. Zs. R.)

c) Az illető esperes hire s engedelmé nélkül egy pályázó sem tarthat templomi szolgálatot, kötelessége lévén az esperesnek a pályázóknak jelentkezések rendje szerint felelet terhe alatt engedni meg a fellépést (1842. 375. E. R.); de egy pályázónak csak is egy vasárnap vagy más innepi napon engedtetetik meg a pályázás ugyanazon ekklezsiában, még pedig ha az esperes ugyanazon napi isteni tisztelet egyik óráját sem engedélyezte másnak: mind a délelőtti, mind a délutáni órákon. A kik egyszernél több versen pályáznak, vagy reájok ítéletesen bizonyult simonia bűnébe esnek, a 21. canon ellen vétőknek nézetvén, választás alá nem jöhetnek. Egyébiránt pályázás nélkül is választhatók, mind azok, kik papi kellekkel és képességgel bírnak (1856. 80. Zs. R.)

d) „A papválasztásban szavazási joggal bírnak minden kepefizető gazdák, ha t. i. személyesen megjelennek a szavazáson. A mely ekklezsiákban a kepefizetés füst szerint történik, azokban egy háztól csak egy személy szavazhat, nem pedig az apa kiházásított fiával s vejeivel, minthogy a kepe-adásban és az ekklezsia közterhe hordozásában is csak úgy folynak be, mint egyes család. A hol pedig a kepe ágyszám szerint fizettetik, ott minden kepefizető személyesen megjelenve — szavazhat (1842. 365. E. R.). A rikánbeli ekklezsiákra nézve elfogadtatott az 1839-ik évi zsinat 58-ik száma alatt, a választási szavazat arányosítására az, hogy négy egész oszporás (45. v. X. kepefizető) és nyolcz fél oszporás szavazatja egy szavazatnak számíttassék. Az 1856. 80. sz. alatti Zs. rendeletben pedig az is meghatározott, hogy minden választás előtt az illető keblé tanács készítse el a választási joggal bírók névsorát, senkit abból ki nem hagyhatván azok közül, kik bármivel is segítik a vallásos élet fenntartását az illető ekklezsiában, és ezen névsor használtassék szigoruan a szavazatok ellenőrzésére. — Gyakorlat szerint azok, kik fél kepe fizetnek, ketten bírnak egy egész szavazattal, és az egész kepe fizető özvegy nők is választási joggal bírnak.

e) „A választás esik minden előleges candidatio nélkül, annak pedig vezetése és jó renddeli véghezmenetele tekintetéből, minden ekklezsiában egy e. megyei curator és papi biztos jelenlétében. Mely

végre az illető esperes megtalálja a hivatalánál fogva régibb inspector-fő curatort, ki ha vagy el nem mehetne, vagy megtalálható nem lenne, azon esetben a régibb fő- vagy alcuratort, aziránt, hogy a választáson jelenjék meg, melynek következtében az inspector, fő- vagy al-curatorok közül valamelyik megjelenvén, az esperessel vagy a papi hivatalbeliek közül egyikkel a választást végrehajtatja. (1842. 375. E. R.) Hogyha pedig a választáson az inspector-curatorok közül személyesen egyik sem jelenhetné meg, azon esetben nem nevezhet ki az esperes választató biztost az 1856. 80. Zs. R. értelmében, hanem az esperes által legelőbb megtalált főgondnok nevezzen a papi ülnökök, vagy is székező bírák közül maga helyett személyest; köteles lévén a kinevezést az esperes e tárgyban első fölhívására meg tenni. A főgondnoki ezen kinevezés elmaradása, vagy a főgondnok által kinevezett papi személyes meg nem jelenése esetében leendő joga csupán az esperesnek maga mellé papi biztost venni fel“ (1857. 50. Zs. R.)

f) „Az ekklézsia összegyűlt tagjainak megmagyaráztatván a papválasztás érdekes volta, jelesen az, hogy választandó papjok elmozdítását másként nem kérhetik, csak a hivatalbéli ítéletes kitétel által; az ekklézsiai tagoktól a szavazatokat rendre beszedik, magok a biztosok nem szavazhatván. A szavazás nem írásban esik, hanem szóval jelentik a biztosoknak titkosan“ (1842. 375. E. R.)

g) „Ha választáskor két vagy több személy egyenlő szavazatot kap, ezen személyekre új választás leszen, s hogy ha az új választáskor is megint ezen eset adná elő magát, a választás ismételtessék, s ha az ismételve tartott választáskor is a szavazatok száma egyformán oszolnék, azon esetben a döntő szavazat az esperesé legyen, és következőleg az legyen megválasztott pap, kire az esperes megegyezését adta“ (1842. 375. E. R.)

h) „A választás ezen szabályai megtartandók a segéd papok választásában is (1842. 375. E. R.), s kiterjesztettek a püspöki vizsgálat alatt lévő ekklézsiákra is, azon viszony lévén ezen ekklézsiák és a püspök között, mely van az esperesi vizsgálat alattiak és az esperes között“ (1856. 80. Zs. R.)

i) „A mely ekklézsiákban patronusi jog gyakoroltatik, a patronusnak vagy patronusoknak a megüresedett ekklézsiában jogok lévén papot választani: ilyen helyeken az egyházi elöljáróságnak csak az a joga van, hogy mint más az egyházi kerületben kebelezett ekklézsiák, ugy ezek is a pap vitelére consensust az illető esperestől kérnek, ki azt nem tagadhatja meg a törvényes bizonyságok-

kal ellátott személytől. De nem élhetnek patronusi joggal az olyan hallgatók, kik a rendes kepefizető, s az ekklézsiai terheket hordozó hallgatóknál kevéssel vagy épen semmivel sem fizetnek többet, és csak azok számíttathatnak ezen tekintetben a patronusok közé, kik úgy megkülönböztetik magokat más hallgatók felett a kepeadásban, hogy azoknak kepeik nélkül a pap vagy épen nem, vagy igen szűken élhetne meg, s egyszersmind a templomi s papi épületek építésében, fenntartásában, más hallgatók felett kitünő segedelemmel vannak. Ezen patronusi joggal választott papra nézve is megtartandó lévén az f) alatti szabály“ (1842. 375. E. R.)

Ezen szabályban, nem lévén kellő határozottsággal kijelelve a patronusok papválasztási igényelt előjogát feltételesítő kellékek, az a felett támasztott kérdések azon értelemben döntettek el az 1862-ik évben Déván tartott közönséges zsinaton, hogy a patronusok annyi szavazattal birjanak egyenkint, a hányszor feléri az általuk fizetett kepe a közkepezők által fizettetni szokott kepe mennyiségét; és hogy azok, kik csak annyiban neveztetnek patronusoknak, a mennyiben a papnak tiz, az iskolamesternek pedig öt kalongya buzát fizetnek évenkint kepe gyanánt, csak egy szavazattal birjanak mint a közkepezők; mivel ezen a közönségesnél nagyobb kepe által magukat csak is a szokott ekklézsiai munkák tételétől váltják meg, és az nem tartathatik nagyobbnak, mint a közkepezők kepeje és szolgálata.

k. Az egyház-megyei levéltárba kell tétetni azon kérlevélnek, melyben valamely ekklézsia a megyei zsinattól papot kér, a közönséges zsinatra beadott ajánló levéllel együtt, valamint a megtörtént szavazást tanusító kimutatásnak is, miután az, az illető biztosok által hitelesített s az illető esperessel közöltetett (1856. 80. Zs. R.)

5. A ki valamely ekklézsiában a papságot kegyvadászat, vesztegetés, erőszak, alattomos áskálódás útján nyerné el, legalább egy esztendőre papságától megfosztatik (17. C.). A kegyvadászat s más papok elleni áskálódás megelőzhetése végett kemény büntetés alatt tilalmaztatik más papok ekklézsiájában az esperes engedelmé s helybeli pap megegyezése nélküli prédikálás, házások egybekötése, sacramentumok szolgáltatása; kivéttéven azon eset, midőn a helybeli pap távolléte miatt, haldokló gyermek megkeresztelésére szólíttatnék fel valamelyik pap, vagy a főrendűek, papjuk megsértése kikerülésével, valamely kitünő papot hivatnának szent szolgálatra. Ezen tilalmat háromszori megintetése után is megrontó pap, saját ekklézsiájától is megfosztatik (21. C.).

6. Azon papok, kik hallgatóik hajlandósága megnyerése végett, rendes fizetésökből valamit elengednének, és így az ekklézsia közjövendelmét önhasznukért alattomban s álnokul csonkítanak, mint az egyházi vagyon meglopói elrekesztethetnek hivataluk folytatásától a közzsínt idejéig; azonban az, a mi a patronusok szivességéből ajándékként adatik különös tekintetből valamely papnak személyes tulajdonaiért, rendes fizetésnek nem tekinthetik. (25. c.). — Sőt még az sincs megengedve, hogy a hol több, vagy segéd-papok is tartanak, egyik elvállalja a más kötelességének is teljesítését s annak fizetését húzza; az ilyen módon elsajátított fizetés az esperes által megyei zsinat s a hallgatók nagyobb része egyetértésével visszaveendő s az ekklézsia szükségére fordítandó lévén; mert minden papnak kötelessége, hogy a segéd-papi hivatalok megszüntetését tehetége szerint akadályoztassa. (33. c.).

7. Sem az esperesek nem kényszeríthetik a hallgatókat valamely pap elfogadására, sem a hallgatók nem fogadhatnak el papot az esperes jóváhagyása nélkül, — az esperes joga lévén jelesebb pap társával együtt elítélni azt, hogy a meghívott személy méltó-e a meghívó ekklézsiahoz; az ezen szabály ellen cselekvő pap, ha nem is mindenik, de legalább azon ekklézsiaától, melyet előljárója akarja ellen fogadott el, megfosztatik; s az által mind ő engedetlenségeért, mind az ekklézsia az egyházi kormány számba nem vételéért lakolnak (22. c.). Azonban kötelessége az esperesnek arra vigyázni, hogy megegyezését csakis akkor tagadja meg, mikor azt, — akár valamely botránynak, akár az ekklézsia tetemes kárának eltávolítása teszi szükségessé (19. c.).

8. Azon a 18. és 19. c. szerint divatozott szokás, miszerint a csak is egy esztendőre szegődöttnek tekinthető pap, annak betelése előtt ekklézsiaját el nem hagyhatta, azontul pedig hivatalát csak úgy folytathatta, ha az ekklézsia által megmarasztatott, — melynek joga volt papját esztendőnként változtatni: mint a papi hivatal tekintélyét kisebbitő s az ekklézsia nyugodalmát ottan-ottan felháborító, — eltöröltetett, minden az ezen szokással egybekötetésben volt más egyházi szokásokkal s törvényekkel együtt. Ma már a papok törvényszeres meghívás s esperesi megegyezés mellett egyik ekklézsiaiból a másikba szabadon költözhetnek ugyan, kötelezettek mindazáltal az ekklézsia gyakori változtatásától magukat a 23. c. értelmében eltartóztatni, hogy ne láttassanak azt inkább önhasznuk, mint az egyház érdekében tenni; csupán azok vétethetvén ki, kik magukat hallgatóik költségén szenteltették fel, mint a kik közül a miveltebbek

két, a kevésbé miveltek (tenuioris eruditionis) pedig három évig tartoznak azon ekkléziában maradni, melybe kibocsáttattak, ha az ekklézia kívánja és ha őket illőleg megbecsüli s fizetésöket kiszolgáltatja; kik ha netalán elhagyott ekkléziájukba az esperes által felszólítatva sem térnének vissza, azon ekkléziából is kirekesztethetnek, melybe által léptek (20. c.). Az ekkléziák is papjaikat csak a kerületi s illetőleg közönséges zsinat által is megbírált helyes okokból mozdíthatják el az 1842. 375. E. R. szerint, már a választás alkalmával előre figyelmeztetve lévén az iránt, hogy a megválasztott pap, csakis ítéletes kitétetés után mozdítható el ekkléziájából. A feddhetlen életű s ismeretes hívségű papokat helyes ok nélkül elmozdítani kívánó ekklézia a papi szolgáltatól ideig-óráig megis fosztathatik, ha nincs ok tarthatni hittől szakadásuktól (29. c.); kötelesek azonban, a pap elmozdítását tárgyzó kérdések bírálásában az illetők szem előtt tartani a C. C. 1. R. 1. Cz. 3-ik és csak is ellenkező polgári törvény által változtatható cikkének ezen szavait: „a prédikátorok a patronusnak és populusnak nagyobb részének akarata ellen az ekkléziákban megne maradhassanak, lakhassanak, ha szinte a minor partól marasztatnának is, hanem az esperesek kötelesek legyenek az olyan helyekből kivinni és más helyben collocálni.“ Mert ha elismerjük is, hogy az ősi szokásban gyökerező papmarasztás eltörlése helyes és szükséges volt, — minthogy a papi hivatal csak eszköze a hallgatók vallásos élte fejlesztésének: kétség feletti az, hogy a bár papi hivatalából ki kitétetést nem érdemlő, de kiállhatatlan természete s botránnyos tényei által a patronusok s hallgatók nagy többségét a templom folytonos kerüléséig kibékíthetlennül elkeserítő papnak ekkléziájában maradása s tartatása, mind a protestantismus szellemén, mind az országos törvény tekintélyén elkövetett és semmiként sem menthető sérelem volna. Több szomorító példa sürgeti már, a papi hivatal tekintélye szükséges védelmének, a protestantismusnak a pap és hallgatói közti viszonyra vonatkozó szellemét tolmácsoló országos törvénynyel való kiegyeztetését.

9. A papoknak, közelebbi időkben szokásba jött s az ekkléziák beleegyezése nélküli cserélgetésére, vagy is az úgy nevezeteni szokott papi dislocatióra nézve, az 1842. 375. sz. alatti E. rendeletben az határoztatott, „hogy az csak azon egy esetben engedtetik meg, midőn mind az ekkléziák, mind a papok kölcsönösen meg egyeznek abban, hogy cserét tegyenek; és csak azon esetben nem

kivántatik meg a pap megegyezése, ha ellene méltó panasz tétetődven, jónak látta az előjáróság máshová cserélni, az ekkleziáknak meghallgattatása akkor is megkivántatván. Az ilyen értelemben gyakorolható dislocatio is csak partialis synoduson eshetik meg. Más esetben, midőn panasz vagyon a pap vagy iskolamester ellen, ezt a canonica visitationak bejelentve, ez azt elenyésztetni igyekeznek, és az c. visitiora maga idejében be nem adott panasz, egy vagy több évek eltelése után fel nem vétetik; csak egy eset lévén a panasz felvehetésére, mikor t. i. a c. visitatio után hibázott valamelyik egyházi személy a tavaszi partialisig. Az olyan hibákért pedig, melyek a papi szent kötelesség folytatásával merőben ellenkeznek, nem a dislocatással, hanem a törvénytől kiszabott uton, a hivatalbóli elmozdítással fog a pap vagy iskolamester büntetődni.“ Ezen szabály az 1856-ik évi zsinati határozatot helybenhagyó egyház főtanácsi rendeletben módosított annyiban, hogy a panasz elfogadtatik bármikor is, ha az egyházi vizsgálás alkalmával be nem jelentetett volna is; még pedig a vizsgálás előtt és után elkövetett minden vétségekre nézve.

II. A papok kibocsáttatására nézve. Azoknak, kik a papi hivatalra nézve mind belső, mind külső hivatással birnak, az egyetemes egyháztól s annak előjáróitól kell a papi hivatalra kibocsáttatni (15. c.), a mi felszentelésnek (ordinatio) szokott nevezettni; és úgy esik meg a 93. C. szerint, hogy miután a k. zsinati vizsgálat bevégeztetett, azok, kik a megvizsgáltak közül méltóknak ítéltettek, hivatásuk némely kötelességeire esküvel*) köteleztetvén a püspök és esperesek kezei fejökre tétele által (manuum impositione) papi hivatalukban megerősítetnek; az az — Isten szava hirdetésére s a sacramentumok kiszolgáltatására felhatalmaztatnak (a 15. C. és a Helv. Conf. 18. f. 8-ik pontja szerint), és a szent lélek segítségül hívása közben, a püspöktől megáldatnak, kinek-kinek felszenteltetését tanusító bizonyítvány adatván a püspök, zsinati főjegyző és esperesek nevében, mely forma t a n a k**) neveztetik, s az egyház pecsété s főjegyzői aláírás által hitelesítetik. Ilyen a zsinati főjegyzőtől váltandó forma t a előmutatása nélkül, kivált ismeretlen s gyanus személyek az ekkleziáktól be nem fogadtathatnak (15. c.). Valamely igen sürgető szükség esetében szentelhet fel a püspök papokat a zsinaton kívül is, de csak egy-két szomszéd esperes és azok papi társai jelenlétében (93. c.)

*) Az eskü szövegét láthatni a Függelék 3. sz. a.

**) A forma t a t l. a Függelék 4. sz. alatt.

Csakugyan jogosítva vannak az esperesek is arra, hogy ismeretes vallásosságu és tudományu személyeket megvizsgálván, a papi hivatalra s jelesen az Isten szava hirdetésére kibocsássanak, kik azonban a sacramentumok kiszolgáltatásától el vannak rekesztve, mindaddig, mig fel nem szenteltetnek; kivéve azon esetet, midőn sürgető szükség miatt (p. o. ha az ekklézsia oly távol fekszik a szomszéd ekklézsiáktól, hogy azoknak papjait e tekintetben használni nem lehetne, vagy a hallgatók, az őket környező térítgetők miatt veszedelemben forognának) arra is felhatalmaztatnak a megyei zsinat által; a mi megeshetik, ha kötelezik magukat arra, hogy a közelebbi közönséges zsinat alkalmával, a nyilvános vizsgálatot ki fogják állni (16. c.). Ezen canon rendelkezését a gyakorlat módosította a mennyiben a még fel nem szentelt papok, a sacramentumok kiszolgáltatására felhatalmaztatást (facultatio) csak is a püspöktől nyerhetnek; és a mennyiben már ma ilyen felhatalmazás nemcsak a kijelölt sürgető szükség esetében s kivételként, hanem azonkívüli esetekben is mintegy szabály szerint adatik. Ezen canonellenes gyakorlat szembetünőleg kockáztatja a zsinati vizsgálat czélját; mert azokat, kik akkor elég készülettel bírónak nem találtnak, következtelenség nélkül nem lehet méltatlanoknak nyilvánítani azon papi hivatalra, melyre méltóknak tettelegesen elismertettek a tanítás és sacramentumok kiszolgáltatásának megengedése, s huzamos gyakorlása által.

65. §.

4. A papok kötelességök teljesítésébeni hivségéről.

A papok kötelességei tárgyazzák a) a tanítást, b) a könyörgést és a szentírás magyarázását, c) a catechesis tanítását, d) szent napok kihirdetését s megünneplését, e) a sacramentumok kiszolgáltatását, f) a házások egybekötését, g) betegek s halálra ítélték látogatását s vigasztalását (34. c.) és a halottak eltemetését (75. c.).

66. §.

a) A tanításról.

A papok néptanítói s oktatói kötelessége körébe tartozik a 35. c. szerint;

1. A prédikálásbani folytonos szorgalmatosság — e következő szabályok szerint:

a) a papok nem a tunya munkátlanság s világi foglalkozásra, hanem az ur dolgáiban szakadatlan fáradozásra, vagy is a nép foly-

tonos tanítására lévén hivatva: mivel átkozott az, a ki álnokul teljesíti az urnak dolgát (maledictus qui fecerit opus domini fraudulenter): — azokat, kik alkalmasok voltak ellenére, a tanításban restek, s idejüket világi működésre fordítják, mint tunya heréket s haszontalan szolgálakat, ekkleziáikból ki kell rekeszteni (36. c.). Megengedtetik ugyan Pál apostol példája szerint a papoknak, hogy kézi munkát üzhessenek szükség esetében, s szőlőt miveljenek, mindazáltal illő határok között és úgy, hogy a miatt papi foglalatosságait el ne hanyagolják, s kivált vasárnapokon szerte-széllyel ne járjanak; azok, kik ezt ismételt megintetések ellenére is cselekednek, ekkleziát nem nyerhetvén (37. c.). Azok pedig, kik ekkleziájukat elhagyva, vagy itthon hivalkodnának, vagy illetlen nyeresztkedésbe elegeyvedve papi hivataluk folytatásáról még gondolkodni sem akarnának, a közönséges zsinat által a szent szolgálattól eltiltatnak, s mint letett hitőket megszegő szökevények, az egyház kebeléből is kirekesztetnek (38. c.). Egyébiránt a tanítás foganatja nem függ a pap erkölcsi jellemétől, mert a Helv. Conf. 18. f. 15. p. szerint, a Jézus szavait hallgatni kell még a gonosz tanító szájából is, mint maga idvezítőnk mondotta Máté 23. R. 3. versében e szókban: „a melyeket mondanak, megcselekedjétek, az ő cselekedetik szerint pedig ne cselekedjétek.“

b) A tanítás alapjául a szentírásból u. m. a proféták, apostolok és evangelisták írásaiból fel vett és felolvasott alapigét a tárgyban alkalmaztatott előszó után, röviden s tisztán meg kell magyarázni s igaz értelmét a netalán előforduló képes kifejezések felfejtése mellett ki kell jelölni, minden a feletti homályt eloszlatva s minden ellenmagyarázatokat megczáfolva; s miután az alapige minden oldalról felvilágosított, az abból önként következő tanuságot, ha szükség — más szentírásbeli helyekkel támogatni, s a hallgatók értelmével meggyezőleg azoknak oktatására, vigasztalására, jobbitására, vagy valamely hamis tanítmány lerontására használni; s végre alkalmaztatni kell a hely s idő körülményeihez, a hallgatók — ekkleziá- vagy az állam akkori állapotjához, — az egyházi beszéd a mondottak rövid ismétlésével, s valamely jó kívánsággal végeztetvén be (39. c.).

c) Az alapige választásában arra kell a papnak vigyázni, hogy az saját erejéhez s a hallgatók felfogásához alkalmazott legyen (40. c.), szabadságában állván az ugynevezett vasárnapi evangeliumokon kívül másokat is beszéde tárgyaul felvenni az ó és új testamentomi írásokból a körülményekhez képest, hogy mind ő maga, mind hallgatói a különböző tárgyu hittudományi vizsgálódások által, az idve-

zítő tudomány felfogásában naponkint inkább gyarapodhassanak (41. c.); azt azonban szeme előtt tartván a pap, hogy a gyakorlati életet tárgyazó egyházi beszédek közé, hittudományiakat (dogmatica) is elegyítsen (12. E. V.).

d) Hetenkint négy (u. m. vasárnap két, szerdán és pénteken egy-egy) prédikációt kell tartani, arra vigyázzván a pap azoknak készítésében s előadásában, hogy inkább a mivelt csinos, könnyen érthető s tiszta írás és beszéd módját kövesse, mint a czifrát s virágost, és hogy tanításai egy óránál tovább ne tartsanak (42. c.). Ezen canont módosította a gyakorlat, a mennyiben vasárnaponkint két prédikáció csak a városi ekklezsiákban tartatik, szerdán és pénteken pedig sehol sem, kivéve M.-Vásárhelyt, s azt is csak böjt fő-vasárnapjától fogva husvétig. Minden tanításnak a hallgatók által érthető nyelven kell tartatni az idegen nyelv ki lévén rekosztva a szent gyülekezetekből (Helv. Conf. 22. f.).

2. A bűnösök megfeddése s dorgálása, mely személyválogatás nélkül teljesítendő kötelességre nézve, vigyázni kell a papnak, hogy azt inkább Isten törvényei iránti tiszteletből, mint boszus indulatból; inkább a vétek mint személyek iránti gyűlölségből; inkább hiteles tudomás mint gyanu s árulkodás következtében, a személyes megnevezések kikerülésével teljesítse, hanem ha ismeretes nyilvános gonosztevők volnának; illetlen kifejezések s gorombaság nélkül, illő szelidséggel, béketűrőssel, s hogy dorgálásai szivrehatóbbak legyenek, a szentírásból kölcsönözött kitételekkel. Különben ugyan is a pap többet árt, mint tanít; mert intéssel s szép szóval többre lehet menni, mint fenyegetődzéssel s darabossággal. Az ezen szabály ellen vétő pap, egyházi büntetésre méltó (43. c.).

3. A jobbulni kívánók befogadása s a megátalkodottak kirekesztése, de csak is a megyei vagy közönséges zsinat határozata következtében, sem egyes papoknak, se több ekklezsiák felügyelőinek nem lévén joga, még a legistentelenebb gonosztevőt is a templomból vagy az egyház kebeléből kirekesztetni; és a papok tiszte e tekintetben csak is abban határozódván, hogy miután a botránkozttató bűnösöket mind magánosan, mind nyilván megintették s dorgálták, s azokat megátalkodottaknak tapasztalták, büntetés végett jetentsék fel az egyházi hatóságnak (44. c.)

4. Az ellenvélemények megczáfolása, mit — midőn valamely beszéd tárgyaul felvett alapige, az arra épített tévelygő vélemény lerontására alkalmat nyujtana is, — csak azon esetben kell megtenni, ha félni lehet attól, hogy a hallgatók tévutakra csábít-

tatnak, az elfeledett tévelygéseknek hallgatással kelletvén melleztetni, hogy a czáfolgatás által azok fel ne eleveníttessenek. A szükséges czáfolatoknak is pedig minden ráfogás kikerülésével és mérsékléssel kell történni, hogy azok inkább a tévelygés, mint az azokat pártoló személyek ellen irányzottaknak láttathassanak (45. c).

67. §.

b. A könyörgésről s szentírás magyarázásáról.

Ezen papi köteletség teljesítésének szabályai:

1. minden köz- vagy mives napokon, kivált a népesebb ekkleziákban naponként kétszer kell könyörgést tartani, reggeli hat- és délután két- vagy más szokás szerinti órákon; azon napokon pedig, melyeken egyházi beszéd tartatott, csak egyszer s délután. Azon pap, ki ezen szabályt megsértené elébb megpirongattatik, azután megdorgáltatik s végre megis büntettetik esperese által (46. C.).

2. A könyörgéseknek minden ekkleziában ugyan azoknak kell lenni változtatás nélkül; azokhoz csakugyan a körülmények által igényelt módosítások járulhatván. (47. C.).

3. Könyörgés után naponként egy-egy részt kell felolvasni reggel az ó, és délután az új szövetségből rendre, míg azok olvasása bevégeztetik; a mikor azt elől kell kezdeni mindannyiszor, hogy a szentkönyv gyakori hallgatása által, a hívők naponként mind inkább-inkább gyarapodhassanak az idevezítő tudományban s keresztényi kegyességben. Az ezen szabály teljesítését elhanyagoló papok az egyházi fenytéket ki nem kerülhetik (48. C. 7. E. V.). A szentkönyvek olvasására s magyarázására nézve az 1851-ik évi közönséges zsinat 19-ik száma alatt azt határozta, hogy a papok vegyék fel kézi könyvül Wohlfarth új szövetségét s a szerint magyarázzák Isten beszédét, a vasárnapi s más innepi napok délutáni óráin; és hogy télen át, hetenként egy a körülményekhez képest legalkalmasabb mivesnap órájában is magyaráztassék a szent-írás a pap által. Vajha ezen üdvteljes határozatnak életbe léptetése is megtörtént volna, bár ekkleziáink nagyobb részében!

4. A prédikációt is könyörgéssel kell kezdeni és végezni; még pedig az Istenhez nem a 3-ik, hanem a 2-ik személyben intézendő kitélekkel, kötelesek lévén a papok a sok beszédű szó-szaporitást, melyet Jézus maga is tilt, kikerülni, s könyörgéseiket rövid erő-s hatásteljes szókkal írni s mondani el; még pedig nem dunnogó, sem éneklő, hanem mérsékelt s könnyen érthető hangon, tisztán s illő

áhitatossággal, hogy a gyülekezet őket érthesse s a könyörgést utánok el is mondhassa (49. C.). Ez okon csupán a gyülekezet előtt ismeretes nyelven lehet könyörögni (Helv. C. 23. f.). —

68. §.

c. A catechesis tanításáról.

A catechesis, mint a mely a keresztyén vallás-tudomány elemeit foglalja magában, szükséges lévén nem csak a fiaknak az iskolában, hanem a leányoknak és asszonyoknak is a templomban, mentül szorgalmasabban tanítani: minden ekklézsia papjainak hivataluktóli elmozdittatás büntetése alatt kötelelességökké van téve, hogy hetenként legalább egyszer, meghatározott órákon, az egyházi beszéd bevégezése után, a templomban tanítsák a leányokat a catechesisre; minden ekklézsiában ugyanazon catechesis szerint kelteván a nyilvános tanításnak történni, (50. C.). Vallásunk ezen elemei tanításában főbb gondnak kell fordíttatni, a tizparancsolat, apostoli vallástétel, uri imádság és a sacramentumok magyarázására (Helv. Conf. 25. f. 1. p.). —

69. §.

d. A szentnapok kihirdetéséről s meginnepléséről.

A szentnapok meginneplésére nézve megjegyzendő, hogy

1. Istentől rendelt szentnap az új szövetség szerint egyedül a vasárnap, mely Jézus feltámadása emlékezetére van az egész kereszténység által a szombat nap helyett szentelve. Ezenkívül az egyház rendelkezéséből, nem sokkal az apostolok ideje után szent napokká váltak a Jézus születése s feltámadása és a szentlélek küldetése napjai, azok után következő két-két napokkal együtt, valamint a Jézus körülmetéltetése, szenvedése és menybemenetele egy-egy napjai; melynek bár más napok feletti szentséggel nem birnak is, meg kell mindazáltal innepeltetniök közmunkáktóli megszűnéssel, két-két prédikációval, áhitatos könyörgéssel és hálaadással. Ennélfogva azon papok vagy tanítók, kik azokról megvetőleg szólnának, vagy azoknak eltöröltetését akár titkon akár nyilván czélba vennék, netalán sikeresen megintetésök után, a közönséges zsinatig hivataluktól felfüggesztethetnek, a megyei zsinat által pedig hivatalukból le is tethetnek; s mint isteni tisztelet háborgatói a polgári tisztviselés kezébe adathatnak, törvényszerinti megbüntetésök végett (51. C; 9. E. V.).

2. A kijelölt szentnapokat előre ki kell hirdetni nyolczad nappal, s egyszersmind inteni is a hallgatókat arra, hogy magukat azoknak illő buzgósággal való meginneplésére eleve készítsék (52. c.).

3. Kötelesek a papok az innep naphoz alkalmaztatott alapige szerint papolni (10. E. V.) és a mesterek is, az innepnek megfelelő énekeket énekelni (11. E. V.).

4. A szentek emlékezetére rendelt napoknak inneplése, valamint a Jézus születése s szenvedése napjai éjjelein némely ekkleziákban szokásban volt papolás tiltatik (53. c.). Egyébiránt a maga helyén és idejében a szentek emlékezete haszonnal eleveníttethetik meg, azok példájának követése a szent beszédekben ajánltathatván (Helv. C. 24. f. 2. p.).

70. §.

e. A sacramentumok kiszolgáltatásáról.

Mivel a sacramentumok Istentől rendelt szertartások, s mint olyanok lényeges részei az isteni tiszteletnek : azokat a vallásujitók ellen határozott büntetés terhe alatt (mely a 12 canonból fennebb közöltetett) minden változtatás nélkül úgy kell a papnak kiszolgáltatni, mint Jézus rendelte s az apostolok és apostoli férfiak kiszolgáltatták (54 c.), a pap vétkes volta által egyébaránt azoknak fogamatja nem gyengíttethetvén (Helv. C. 19. f. 2. p.). Egyházunknak két sacramentuma van, u. m. a keresztség és az uri szent vacsora.

71. §.

A keresztségről.

1. A keresztség kiszolgáltatásának szabályai :

a. A keresztségnek, minden azzal a vak hit által egybekötött szertartások kikerülésével, egy rövid beszéd előre bocsátása mellett a Jézustól rendelt mód szerint kell kiszolgáltatni, az atya, fiu és szentlélek nevében, tiszta víznek a megkeresztelendő fejére öntésével, szabályszerint nyilvános és isteni tisztelet tartására használatni szokott helyen (a patronusokra és elébbkelőkre nézve divatozó e részbeli gyakorlat helyt maradván); bármely napon reggeli isteni tisztelet után, legalább a gyermek apjának s keresztszüloinek jelenlétében; a halálos betegség vagy üldöztetés rendkívüli eseteiben, a keresztelés bármely időben és tisztességes helyen is megeshetvén (55. C. 4. E. V.).

b. Azon pap, kinek hanyagsága miatt valamely gyermek megkereszteltetés nélkül halna el, egyházi fenyíték alá esik; mert bár nem kívántatik is meg feltétlenül az idvességre a keresztség, nem oly közönyös szertartás mindazáltal, hogy a midőn kiszolgáltatható, el lehessen mellőzni (55. c.).

c) A keresztség, Istenneli szövetségre lépés jegye lévén, annak minélelőbb meg kell történni, és azon szülők, kik azt helytelen okoknál fogva annyira halogatnák, hogy gyermekek e miatt keresztség nélkül halna el, az egyház kemény büntetését ki nem kerülhetik (56. c.).

d) Azon felnőtt személyeket, kik a zsidók vagy Mahumed követői közül vallásunkra térnének, addig nem lehet megkeresztelni, míg vallásunk elemeire meg nem taníttatnak, s a bizonyságok vagy keresztszülék jelenlétében előbbi tévelygésökről s az elfogadott igazságról vallomást nem tesznek; és arra is nem kötelezik magukat, hogy az igaz tudományban örökre megmaradván, kegyes és evangélium szerinti életet fognak élni (57. c.).

e) Mivel Jézus a keresztelésre azokat hatalmazta fel, a kikre a tanítást is bízta, u. m. az apostolokat s azoknak követőit, a törvényszeresen meghívott és felszentelt papokat; az asszonyok, kiknek az ekklézsiában beszélni és tanítani nem szabad, valamint a világi férfiak is, ha keresztelgetni merészelnének, az egyház kebeléből kirekesztetnek, s azok, kiket netalán megkereszteltek, meg nem kereszteltetteknek tekintetvén, az illető ekklézia papja által megkeresztelendők (58. c.), egyébiránt ugyanazon személy egyszernél többször meg nem kereszteltethetvén (Helv. C. 20 f.).

72. §.

Az uri szent vacsoráról.

2. Az uri szent vacsora kiszolgáltatásának szabályai:

a) Uri szent vacsorát csak a felszentelt papok oszthatnak: délelőtt, nyilvánosan, állva, az asztról; ugmint Jézus rendelte, mind két szín alatt, u. m. megtört közönséges kenyeret, és nem ostyát, s tiszta borral töltött poharat adván a részesülni kívánók kezébe, hogy a kezökbe vett kenyeret megegyék, s a kezökbe vett pohárból igyanak mindnyájan — senkit is ki nem véve — a Jézus teste megtöretésének s vére kiontatásának emlékezetére; a számtalan jótéményei által örök hálára kötelezett indulat bizonyságaul (59. c.).

b) Mivel az uri szent vacsora az egyház kebelébeni lelki táp-

láltatásnak jegye, nem elég abban csak egyszer részesülni, Jézusnak ezen szavai is: „valahányszor eenditek e kenyeret, és valahányszor iandatok e pohárból“ arra mutatván, hogy a szent jegyekkel élésnek gyakorinak kell lenni. Ennélfogva ur vacsoráját évenként legalább hatszor kell osztani, u. m. karácsonkor, böjtfővasárnapján (dominica quadragesima), husvétkor, pünkösztör, szentháromság 11-ik vasárnapján (uj buza zsengején), és advent 1-ső vasárnapján. Azon papok, kik megintetésök után is, átkodottan mulasztanak el ennyiszor kiosztani az uri szent vacsorát, hivatalukból a közelebbi k. zsinatig felfüggeszthetők (60. c.)

c) A kijelölt időkön kívül is lehet urvacsorát osztani a betegeknek, csakhogy egyszersmind a háziakból s szomszédokból egy kis gyülekezet hívassék egybe, mely a beteggel együtt részesüljön, és úgy történjék, hogy az ne tekintessék a haldoklók nélkülözhetetlen utravalójának, hanem inkább a beteg lankadozó hite erősítésének az élet utolsó harczára (61. c.).

d) Azokról, kik készületlen járulnak az urnak asztalához, az mondatván, hogy „kár hozatot esznek és isznak“; kötelessége a papnak hallgatóit az uri szent vacsora kiosztása előtt 8 nappal figyelmeztetni, s őket maguk elkészítésében a kijelöltet megelőző napon tartandó tanítás által segédelmezni is; továbbá azokat, kik legelőbb kívánnak az ur asztalához járulni, mind erkölceikre, mind tudományukra nézve szoros vizsgálat alá venni, s a méltatlanokat elutasítani; végre az idegen s kivált gyanus személyeket arra szorítani, hogy hitök igazságát s éltök tisztaságát bizonyítványok által tanúsítsák (62. c.).

e) Az éretlen gyermekeket, eszteleneket, meg nem keresztelteket, egyszóval minden vétkeket, u. m. Istenkáromlókat, hitszegőket, méregkeverőket, bűbájosokat s ilyeket használókat, gyilkosokat, nősparáznákat, fajtalanokókat, tolvajokat, uzsoráskodókat, részegkedőket, dühösharaguakat, veszekedőket, engesztelhetetleneket, minden czégeries bűnösöket, köteleztetnek a papok komoly intéssel eltiltani az ur asztalától (63. c.). A kijelölt bűnösök azonban olyanoknak csak is törvényszeres megintetésök után tartathatnak azon okból, mivel egy pap sem rekeszthet el senkit önhatalmulag a szentségektől, a 44. c. értelmében ezen jog a megyei közönséges zsinatot illetvén.

f) Azok, kik vallásukat változtatván léptek egyházunk kebelébe, addig urasztalához nem bocsáttathatnak, mig az ekklézsia papja s presbyterei előtt elébbi tévelygésöket elismerve s megta-

gadva, fel nem fogadják azt, hogy a megismert igazság mellett állhatatosan meg fognak maradni (64. c.).

73. §.

f) A házások egybekötéséről.

Hogy a házások egybekötésére vonatkozó papi kötelesség szabályai kellő szabatossággal előadathassanak, és szükségelt alaposág-gal megismertethessenek, célirányosnak tartottam erdélyhoni magánjogtanomból, a helvét vallástételt követők házasságáról szóló résznek ideigatását (20—45 §.); annyival inkább, mivel ezen házassági egybeköttetésből folyó jogok és kötelességek többnyire egyházi törvények által lévén szabályozva, s az azok felett támasztott kérdések elitélése is egyházi törvényszékeink bírósága alá lévén rendelve, a házasságra vonatkozó egyházi és polgári törvények tárgyalása, inkább az egyházi, mint a polgári magánjogtan körébe tartozik.

74. §.

A helvét vallástételt követők házassága minőségéről.

A helvét vallástételt követők házassága gyermekek nemzése s nevelése végett kötött szerződés, két különböző nemű egyén között; szabályoztathatik ennél fogva nem csak egyházi, hanem polgári törvények által is, mind keletkezésének feltételeire, mind következe-seire, mind megszűnésére nézve. Midőn ugyanis az egyének személyes és vagyon körüli polgári jogai érvényes házasságbóli származásuk által vannak feltételezve, a házasságróli intézkedést kivenni a polgári törvényhozás kezéből, annyit tenne, mint megfosztani a polgárzatot a polgári jogok szabályozásától.

75. §.

I. A házasság érvényességének feltételeiről.

A házasság érvényessége feltételezve van egyfelől az által, hogy oly személyek által köttessék, kik törvény által nincsenek e tekintetben akadályozva; és másfelől az által, hogy a házasságra törvény szerint alkalmas személyek arra a törvényszabta kellékek megtartása mellett lépjenek.

1. A házasság törvénytábla akadályairól.

Házassági akadályoknak neveztetnek azon törvény által kijelölt okok, melyeknél fogva bizonyos személyek egymással érvényes házasságra nem léphetnek. Ilyen okok:

1. A tehetetlenség, mely széles értelemben jelenti az egyének azon állapotát, melynél fogva ő a házasságra alkalmatlan, vagy azért, mivel a házasság célját nem értheti, vagy azért, mivel benne és általa a házasság célja nem érthetik el; amazokat lelkiileg, ezeket pedig testileg tehetetleneknek nevezhetni.

a) Lelkiileg tehetetlenek a bolondok, míg eszöket visszakapják annyira, hogy a házassági jogok s kötelességekről fogalmuk lehet, valamint a süketnémák is, míg annyira nem képeztetnek, hogy öntudatos megegyezéseket bizonyos jelek által kinyilatkoztathassák (F. R. 24. §. H. t. 237. 236. §.)

b) Testileg tehetetlenek azok, kik a gyermekek nemzését s illetőleg szülését feltételező közösködésre vagy az elhálásra alkalmatlanok (73. C.), milyenek a heréltek is (H. t. 232, 233, 234. §.).

2. A kor, a mennyiben a fiak 18, a leányok pedig 14 éves korukig házasságra nem léphetnek (69. C.), és a mely pap ifjabbakat kötne össze, egy évig tartó felfüggesztéssel büntettetik. Egyébiránt a házasság, ha az illetők megegyezésével létesült, nem semmisítetik meg (H. t. 143. §.), kivéve azon esetet, ha a házasságra lépett kiskorú még a felserdültséget sem érte volna el (69. C.). A házasságra különben alkalmas koruk között is tilalmas a házasság, ha az egybekötendő személyek között korukra nézve nagy a különbség; a mennyiben elaggott öreg 14 vagy 15 éves leánynyal, s vén asszony 20 vagy 25 éves ifjuval, egyházi, kemény büntetés terhe alatt, össze nem köttethetnek; mivel ilyen házasságoktól gyermekeket reményleni nem lehet, a mi pedig a házasságnak főcélja (70. C.); és mivel ilyen egybeköttetésre többnyire bujaság után esengő vén asszonyok s gazdagságot vadászó leányok szoktak lépni (H. t. 141. §.).

3. Fennálló házasság, a mennyiben házasok újabb házasságra mindaddig nem léphetnek, míg be nem bizonyítják azt, hogy előbbi házasságuk teljesen megszűnt (F. R. 11. 12. §.). A jövevény s ismeretlen személyeket sem szabad összekötni, míg be nem bizonyítják azt, hogy szabad, az az nem házas személyek (65. C. A. C. 1. R. 5. Cz. 4. cz.).

4. Bűnösség, melynélfogva nem léphetnek házasságra :

a. kikre nézve bebizonyított az, hogy egymással nősparáz-
naságot gyakoroltak (J. R. 18. §.);

b. azok, kik közül egyik a másiknak házastársát megölte vagy
ölette azért, hogy ezen gyilkosság által a czélbavett házasságot le-
hetségesítse, a kinézett személynek akár tudtával, akár tudta nélkül
(J. R. 17. §.);

c. az elrabolt nő rablójával míg ennek hatalma alól kiszaba-
dulva nem nyilvánította megegyezését (J. R. 17. §.);

d. a kik vétkök büntetéséül a házasságtól akár általában, akár
csak bizonyos személyre nézve eltiltattak a zsinat itélete által (66.C.)

5. Vallásbeli különbség, a mennyiben keresztény és
nem keresztény (milyenek a pogányok, Mahomed és zsidók vallását
követők H. t. 137. §.) között házasság nem köttethetik (Szent László
1-ső könyve 10. f. J. R. 10. §.); a már megkötött házasság azonban
fennállhat (H. t. 136. §.) azon megjegyzéssel, hogyha a több feleségü
pogány kereszténnyé lenne, első feleségét megtartani s a többit elbo-
csátani tartozik; ha pedig az elsőt elhagyva mást vett volna, az el-
sőt visszavenni köteles (H. t. 259. §.). Keresztények között a fele-
kezeti különbség házassági akadálynak nem tartathatik.

6. Rokonság, még pedig az egyenes ágbeliek között az izek
tekintetbevétele nélkül általában (H. t. 108. §. J. R. 13. §.), az oldal
ágbeliek között pedig, az első és második ízben (1791. 59. cz; mely
megváltoztatta e részben a H. K. 1. R. 108. cz. 1 §; a 68. C. és a H.
t. 109. §. rendelkezését), házasságra nem léphetvén névszerint az édes
vagy féltestvérek sem egymással, sem egymás gyermekeivel, vala-
mint az édes- vagy féltestvérek gyermekei sem egymással, akár tör-
vényes, akár törvénytelen ágybóli születés legyen is a rokonság
alapja (J. R. 13. és 14., H. t. 135. §.). A lelki rokonság nem akadály;
a törvényi rokonság pedig könnyen megszüntethető (leve ac facile
dispensabile impedimentum H. t. 107 §.).

7. A sógorság (affinitas) vagy is azon egybeköttetés, mely
van a házasfelek közül egyik és a másik rokonai között (H. t. 121. §.)
Ennélfogva a férj rokonai és a feleség rokonai között nincs sógorság
(H. t. 129. §.); hanem a férj sógora felesége rokonainak
és a feleség sógor-asszonya a férj rokonainak. A sógorság
lehet törvényes vagy törvény-ellenes, ahozképest a mint
házasságbani vagy azon kívüli közösködés által eszközöltetett (H. t.
121. §.). A sógorsági viszony meghatározásának szabálya ez: a
mely ízben rokona valaki a házastársak egyikének,

ugyan azon izben sógora s illetőleg sógorasszonya másikának (H. t. 129. §.). Igy p. o. a férj sógora felesége testvéreinek első, azok gyermekeinek pedig második izben, mivel ezek azon izben vérei feleségének; az ipa, napája, mostoha fia és mostoha leánya első izbeli sógorai s illetőleg sógorasszonyai a férjnek, mert azon izbeli rokonai feleségének; mostoha atyám és anyám hasonlólag első izbeli sógorságim, mivel én az ő házastársuknak (t. i. atyámnak s anyámnak) első izbeli rokona vagyok.

Az első izbeli sógorsági viszonyban álló személyek saját neveikkel különböztetnek meg, melyek a H. t. 124 és 125 §-ai szerint a következők:

a. Egyenes ágbeliek.

- aa. ipa (socer), férj vagy feleség atyja;
- bb. napa (socrus), férj vagy feleség anyja;
- cc. mostoha atya (vitricus), az anyám férje;
- dd. mostoha anya (noverca), az atyám felesége;
- ee. vő (gener), leányom férje;
- ff. meny (nurus), fiam felesége;
- gg. mostohafiu (privignus), feleségem más férjétőli fia;
- hh. mostohaleány (privigna), feleségem más férjétőli leánya.

b. Oldal ágbeliek.

- aa. sógor (levir), ferj vagy feleség fitestvére,
- bb. sógorasszony (glos) férj vagy feleség nőtestvére,
- cc. feleség bátyja vagy öcscse (uxorius);
- dd. ángy (fratria), bátyám felesége;
- ee. néném vagy hugom férje (sororius);
- ff. két nőtestvér férjei (congeneri);
- gg. két fitestvér feleségei (janitricae).

A sógorság ugyan azon izekben akadály, melyekben a rokonság (H. t. 129. §.); nem léphetvén házasságra névszerint a férj volt felesége édes vagy fél nőtestvéreivel s azok leányaival, valamint a feleség sem elhalt férje édes vagy fél fitestvéreivel s azok fiaival (K. t. 15, 14, 13. S.).

Mindamellet is, hogy bármely közösködés által eszközöltetik a sógorsági viszony, s el kell mindenkinek tartatni magát az általa megszeplősített személy rokonaival házasságtól lelkiesmerete megnyugtatósáért (H. t. 133. §.); házassági valóságos akadálynak mindazonáltal csak azon sógorság tartathatik, mely törvényes házasságból származott (J. R. 15. §.), azon egy esetet kivéve, midőn valaki mátkája anyját megszeplősítvén lépne mátkájával házasságra, mely

ez okon felbontathatik, bár néha az ártatlan fél kérésére, a polgári s egyházi büntetések kiállása mellett, folytathatik is (H. t. 132. §.).

8. Az illedelem ama szabály szerint: „semper in conjunctionibus non solum quid liceat considerandum est, sed quid honestum sit.“ Ennélfogva tilalmas az, hogy az atya és fia két testvérleányokat vegyenek feleségül; mert illetlen, hogy az atya és fia egymással sógorsági viszonyba lépjenek, hogy az atyához ment leány, testvérének napája s testvére férjének mostoha anyja legyen; hogy a fiuhoz ment leány testvérének menyé legyen, s annak férjét ipának és sógornak is nevezze, s e pedig ötlet menyének és sógorasszonyának is (H. t. 255 §.). Nem ellenkezik az illedelemmel az, hogy két fitestvér két nőtestvért vegyen el; sem az, hogy a mostoha anya mostoha leánya férjéhez menjen, s a mostoha atya mostoha fia özvegyét elvegye (H. t. 252. §.), sem végre az, hogy két mostoha testvér összeházassodjék (H. t. 254. §.).

77. §.

A fölmentésről.

Fölmentésnek (dispensatio) nevezetik a házasságot tiltó törvénynek valamely esetbeni felfüggesztése (H. t. 144. §.). Fölmentésnek csakis azon akadályokra nézve lehet helye, melyek polgári vagy egyházi törvény által állíttatnak fel; nincs helye ellenben azokra nézve, melyek isteni törvényben (a szentírásban) gyökereznek (H. t. 145. §.). A polgári vagy egyházi törvény tilalma elleni házasságokat is csak fontos okoknál fogva engedhetni meg (H. t. 146. §.), és bizonyos díj fizetése mellett, mely nem annyira a felmentés jutalma, mint inkább büntetés arra nézve, a ki magát a törvény rendelkezése alól ki akarja vonni (H. t. 147 és 148. §.). A fölmentés jogával bir

1., a fejedelem, a rokonsági és legközelebbi sógorsági akadályokra nézve (H. t. 150. §. J. R. 16. §.), azon eseteket kivéve, melyek a szentírás által tilalmazvák, a milyenek a H. t. 119. §. szerint:

a) Rokonsági tekintetben, midőn valaki atyjával, anyjával, nőtestvérével, leányunokájával, atyja vagy anyja nőtestvérével akar na házasságra lépni (3. Mózes 18. rész.).

b) Sógorsági tekintetben, midőn valaki mostoha anyját, atyja fitestvérének feleségét, menyét, fitestvére feleségét, napáját, mostoha leányát, mostoha fia vagy leánya leányát, felesége nőtestvérét kívánná feleségül venni (3. Mózes 20. rész.).

ugyan azon izben sógora s illetőleg sógorasszonya másikának (H. t. 129. §.). Igy p. o. a férj sógora felesége testvéreinek első, azok gyermekeinek pedig második izben, mivel ezek azon izben vérei feleségének; az ipa, napája, mostoha fia és mostoha leánya első izbeli sógorai s illetőleg sógorasszonyai a férjnek, mert azon izbeli rokonai feleségének; mostoha atyám és anyám hasonlólag első izbeli sógorságim, mivel én az ő házastársuknak (t. i. atyámnak s anyámnak) első izbeli rokona vagyok.

Az első izbeli sógorsági viszonyban álló személyek saját nevekkel különböztetnek meg, melyek a H. t. 124 és 125 §-ai szerint a következők:

a. Egyenes ágbeliek.

- aa. ipa (socer), férj vagy feleség atyja;
- bb. napa (socrus), férj vagy feleség anyja;
- cc. mostoha atya (vitricus), az anyám férje;
- dd. mostoha anya (noverca), az atyám felesége;
- ee. vő (gener), leányom férje;
- ff. meny (nurus), fiam felesége;
- gg. mostohafiu (privignus), feleségem más férjétöli fia;
- hh. mostohaleány (privigna), feleségem más férjétöli leánya.

b. Oldal ágbeliek.

- aa. sógor (levir), ferj vagy feleség fitestvére,
- bb. sógorasszony (glos) férj vagy feleség nőtestvére,
- cc. feleség bátyja vagy öcscse (uxorius);
- dd. ángy (fratria), bátyám felesége;
- ee. néném vagy hugom férje (sororius);
- ff. két nőtestvér férjei (congeneri);
- gg. két fitestvér feleségei (janitricae).

A sógorság ugyan azon izekben akadály, melyekben a rokonság (H. t. 129. §.); nem léphetvén házasságra névszerint a férj volt felesége édes vagy félnőtestvéreivel s azok leányaival, valamint a feleség sem elhalt férje édes vagy fél fitestvéreivel s azok fiaival (K. t. 15, 14, 13. S.).

Mindamellet is, hogy bármely közösködés által eszközöltetik a sógorsági viszony, s el kell mindenkinek tartatni magát az általa megszeplősített személy rokonaival házasságtól lelkiesmerete megnyugtatósáért (H. t. 133. §.); házassági valóságos akadálnak mindazonáltal csak azon sógorság tartathatik, mely törvényes házasságból származott (J. R. 15. §.), azon egy esetet kivéve, midőn valaki mátkája anyját megszeplősítvén lépne mátkájával házasságra, mely

ez okon felbontathatik, bár néha az ártatlan fél kérésére, a polgári s egyházi büntetések kiállása mellett, folytathatik is (H. t. 132. §.).

8. Az illedelem ama szabály szerint: „*semper in conjunctionibus non solum quid liceat considerandum est, sed quid honestum sit.*“ Ennélfogva tilalmas az, hogy az atya és fia két testvérleányokat vegyenek feleségül; mert illetlen, hogy az atya és fia egymással sógorsági viszonyba lépjenek, hogy az atyához ment leány, testvérének napája s testvére férjének mostoha anyja legyen; hogy a fiuhoz ment leány testvérének menyé legyen, s annak férjét ipának és sógornak is nevezze, s e pedig ötet menyének és sógorasszonyának is (H. t. 255 §.). Nem ellenkezik az illedelemmel az, hogy két fitestvér két nőtestvért vegyen el; sem az, hogy a mostoha anya mostoha leánya férjéhez menjen, s a mostoha atya mostoha fia özvegyét elvegye (H. t. 252. §.), sem végre az, hogy két mostoha testvér összeházasodjék (H. t. 254. §.).

77. §.

A fölmentésről.

Fölmentésnek (*dispensatio*) nevezetik a házasságot tiltó törvénynek valamely esetbeni felfüggesztése (H. t. 144. §.). Fölmentésnek csakis azon akadályokra nézve lehet helye, melyek polgári vagy egyházi törvény által állítatnak fel; nincs helye ellenben azokra nézve, melyek isteni törvényben (a szentírásban) gyökereznek (H. t. 145. §.). A polgári vagy egyházi törvény tilalna elleni házasságokat is csak fontos okoknál fogva engedhetni meg (H. t. 146. §.), és bizonyos díj fizetése mellett, mely nem annyira a felmentés jutalma, mint inkább büntetés arra nézve, a ki magát a törvény rendelkezése alól ki akarja vonni (H. t. 147 és 148. §.). A fölmentés jogával bir

1., a fejedelem, a rokonsági és legközelebbi sógorsági akadályokra nézve (H. t. 150. §. J. R. 16. §.), azon eseteket kivéve, melyek a szentírás által tilalmozvák, a milyenek a H. t. 119. §. szerint:

a) Rokonsági tekintetben, midőn valaki atyjával, anyjával, nőtestvérével, leányunokájával, atyja vagy anyja nőtestvérével akarna házasságra lépni (3. Mózes 18. rész.).

b) Sógorsági tekintetben, midőn valaki mostoha anyját, atyja fitestvérének feleségét, menyét, fitestvére feleségét, napáját, mostoha leányát, mostoha fia vagy leánya leányát, felesége nőtestvérét kívánná feleségül venni (3. Mózes 20. rész.)

Azon a felséghez intézendő kérelemlevél mellé, melyben a fölmentés kéretik, mellékelteni kell

1) a házasulandók keresztlevelének,
2) rokonsági vagy sógorsági viszonyukat tanusító papi bizonyítványnak,

3) a szülék megegyezését tanusító irománynak,

4) az illető ekklezsia anyakönyvből hitelesített azon kivonatnak, mely azt bizonyítja, hogy a tanuk előtt kikérdeztetett felek önkéntesen s minden kényszerítés nélkül kívánnak házasságra lépni,

5) az illető felek kötelező irásának arról, hogy a felség által meghatározandó fölmentési díjt, oda a hová parancsoltatni fog, befizetendik. Az így felkészített kérelmet a püspök juttatja a felséghez, a királyi főkormányzék útján.

2., a püspök, a ki a szegényebb állapotu személyeket, kisebb fontosságú esetekben, fölmentheti (H. t. 150. §.) és azokat, kik az egyházi törvényszék által özvegyiségre vannak ítéltetve az ugynevezetni szokott lig alól feloldozhatja (H. t. 179. §.). Ezeken kívül fölmentési joggal bír a püspök mindazon vérségi és sógorsági esetekben általában, melyek a II. József császár rendeletében nem tilalmaztattak, s a melyekre nézve a fölmentés nincs a fejedelem részére fentartva; az rendeltetvén a 16-ik §-ban, hogy az illető személyek lelkökismerete megnyugtatósáért püspökhöz folyamodjanak. Mivel pedig a 68. c. és H. t. 127. §. által a 4-dik izig tilalmazott sógorsági akadály az 1791. 59. cikk által csupán a 3-dik és 4-dik izbeliekre nézve enyésztetett el; és mivel a J. R. 15. §-ában a legközelebbi sógorsági viszonyban (proxima affinitate) álló személyek közötti tiltott házasság esetében kell a 16. §. szerint fölmentésért a fejedelemhez folyamodni: méltán állithatni, hogy a sógorság egyházi és polgári törvény által egyaránt tilalmas 2-dik izében álló személyeknek fölmentésért a püspökhöz kell folyamodni. Ilyen püspöki fölmentés alá tartozó eset lenne p. o. midőn a férj elhalt felesége testvérenek leányával, vagy a feleség elhalt férje testvérenek fiával akarna házasságra lépni; ugyszintén midőn valaki elhalt felesége fitestvérenek özvegyét akarná elvenni, a mi fölmentés alá tartozó esetnek iratik a H. t. 253. §-ban, bár valósággal ezen személyek még sógorsági viszonyban sem állanak egymáshoz.

78. §.

A házasság törvényszabta kellékeiről.

A házasság törvényszabta kellékei: az illető felek megegyezése vagy is a mátkaság; a kötetendő házasság kihirdetése és a papi-áldás vagy is a felek összeeskettetése.

79. §.

a) A mátkaságról.

Mátkaságnak (sponsalia) neveztetik két különböző nemű személynek a feletti megegyezése, hogy egymással házasságra lépjenek (H. t. 1. §.). A mátkaság megszokta előzni a házasságot azért, hogy a netalán lehető csalárdságnak, tévedésnek végére lehessen járni, s hogy a felek közti egybeköttetés erősüljön, (H. t. 2. §.); megtörténhetik azonban a házasságra lépés alkalmával is, a felek megegyezésének egybeköttetésök előtti ünnepélyes kinyilatkoztatása által, mind a gyakorlat, mind az egyházi törvény szerint, mely a fenebb idézett 1-ső §-ban nem rendeli azt, hogy a mátkaság megelőzze a házasságot, hanem csak nyilvánítja, hogy a mátkaság megszokta azt előzni. A mátkaságnak, vagy is a kötetendő házasság feletti megegyezés nyilvánításának módja a H. t. 5. §. szerint az, hogy a felek örök szeretetök jeléül egymás jobbát megfogják (innen a mátkaság kézfogásnak is szokott neveztetni), és leendő egybeköttetésök zálogául gyűrűt váltanak (innen a mátkaságot gyűrűváltásnak is szokták nevezni.): A mátkaság lehet:

1., feltételes vagy feltétel nélküli (pura vel conditionata) ahoz képest, a mint a felek házasságuk létesítését bizonyos feltételtől tették vagy nem tették függővé. A gyalázatos s lehetetlen feltétel érvénytelen s az egyezményt is érvényteleníti; a helyes feltételnek pedig az a következése, hogy arról az azt kikötő, ellenfele akarátja ellen is, lemondhat akár nyilván, akár tettelesen; ha le nem mond pedig, ellenfelének be kell várni annak teljesülését, mely teljesültnek tartatik a kitüzött idő eltelésével, ha az azt kikötőn állott annak teljesülhetése; különben a feltétel nem teljesülése a mátkaságot érvénytelenítvén (H. t. 16; §.)

2., nyilvános (publica), mely ünnepélyesen legalább két bizonyosság jelenlétében köttetik, gyűrű vagy más jegy (arha, ezen oknál fogva a mátkaság eljegyzésnek a H. K. 1. R. 100. cz. k. §-ában sub rhatiónak neveztetik) váltása s ezen jegy váltása okának nyilvánítása mellett (H. t. 5. és 39. §.), mely ha egymásután több személylyel ismételtetnék, az első többi feletti érvényességgel bir (H. t. 12. §.)

3., alattomos (clandestina), mely bizonyságok s az illetők jóváhagyása nélkül köttetvén, érvénytelen, s még a megterhesítés által sem érvényesül (H. t. 7, 8, 9. §.) azon esetben, midőn a nyilvános mátkaságban lévő mással lépne alattomos mátkaságra; mely esetben bár megterhesítés jött légyen is közbe, a nyilvános mátkaságnak fenn kell tartatni s az azt megsértő keményen büntettetik (H. t. 10. 11. §.).

80. §.

A mátkaság kellékeiről.

A mátkaság érvényességére, annak nyilvánosságán kívül, megkívántatnak még e következő kellékek:

1. A szülék vagy azok helyetteseinek megegyezése elannyira, hogy az a nélkül kötött mátkaság felbomlik, s még a közbejött papi áldás által sem érvényesülhet (H. t. 25, 26, 28, 35.). Ezen kelléknek szabályai:

a) Csak azon gyermekek házasságára nézve lévén nélkülözhető a szülők megegyezése, kik a teljes kort elérték s kikeltek az atyai hatalom alól (H. t. 33. §.), midőn polgári törvényeink s jelenen a H. K. 1. R. 51. cz. 1, §-a szerint a teljes kort elért gyermekek is atyai hatalom alatt vannak, míg a fiak atyjukkal megosztottak s a leányok férjhez mentek, szüléik megegyezése nélkül mátkaságra csak az özvegy asszonyok (H. t. 29. §.) és atyjukkal megosztott fiak léphetnek; s ezek még azon esetben is, ha a teljes kort el nem érték volna, szabadságában állván a H. K. 1. R. 53. cz. 4. §. szerint a teljes kort már elért fiunak, házasságát ellenző atyját az ősi jószágok osztályára perrel kényszeríteni s azáltal magát az atyai hatalom alól kiszabadítván, kötendő házasságára nézve is önjogúvá lenni. Az újabb gyakorlat szerint a 24 éves gyermekek e tekintetben is önjogúaknak tartatnak.

b) A szüléknek, s nem csak az atyának, megegyezésére lévén szükség, hogy ha az atya s anya közt támadna ellenkezés, az atyának mint családfőnek tekintélye döntő erővel bir (H. t. 27. §.)

c) Hogyha a szülék helyes ok nélkül tagadnák meg jóváhagyásukat, folyamodhatik a házassulandó az egyházi tisztviselőkhez vagy a consistoriumhoz (a J. R. 4. §-ában említett világi törvényszékek hatósága alól a házassági kérdések ki lévén az 1791. 34. cikk által véve), s nyerhet engedelmet a szüléi által ellenzett házassági szövetségbe lépésre (H. t. 30. §.); az illető egyházi előljárátság kötelessége éven, mielőtt véghatározatát kimondaná, a szüléket illő kimeléssel s időhaladék engedésével is engedékenységre birni (J. R. 5. §.).

d) Azon esetben, midőn a szülők életében gyermekeik más gondviselése alá bizattak, a szülők jóváhagyásán kívül a gondnok megegyezésére is szükség van s a közöttöki ellenkezést az illető egyházi felsőbbség dönti el (H. t. 31, 32. §. J. R. 7. §.).

e) A gondnoki hatalom alatt levőket nem szabadíthatja fel házasságra a gondnok, az illető (s az 1791. 52. cikk értelmében világi) felsőbbség engedelmé nélkül (I. R. 8. §.).

f) Az, a ki szülői megegyezése nélkül lépett mátkaságra, annak ezen okból megsemmisítését nem kérheti; az e czim alatti föllépés a szülőket illetvén (H. t. 34. §.).

2. A házasulandó személyek megegyezése abban, hogy egymással házasságra lépjenek gyermekek nemzése s a házassági szövetségből folyó jogok gyakorolhatása végett (I. R. 22. §.). Ezen szokott ünnepélyességgel nyilvánítandó megegyezésnek szabályai, e következők:

a) Tisztán, félre nem érthetőleg és határozottan kell nyilvánítani; kétértelmű, homályos kitételek, szerelmes levelek bizonyító erővel e tekintetben nem birhatván (H. t. 37. §.). A szabály szerint, magok a felek által nyilvánítandó megegyezést tolmácsolhatja törvényesen bevallott biztos is, ha meghatározott személylyeli házasságkötésre bizatott meg, és a meghatalmazás a házasság kötésekor visszahuzva nem volt (I. R. 23. §.). Az akarattnyilvánításra képes süket-némák megegyezésöket jelek s intés által is nyilatkoztathatják (H. t. 38. §. I. R. 24. §.).

b) Komolynak s megfontoltnak kell lenni, az indulat hevültsége közben ejtett szók, megegyezést tolmácsolóknak nem tekintethetvén (H. t. 39. §.), valamint azok sem, melyek tréfából vagy megegyezést tettetőleg mondattak; a megcsalódott félnek csakugyan kára követelésére joga lévén (H. t. 14. §.) ezen esetekben is.

c) Szabadnak s önkéntesnek, vagy is minden kényszerítéstől, csábítástól mentnek kell lenni (H. t. 40.); kényszerítésnek egyébiránt csak is a megegyezés kicsikarásáért támasztott és olyan félelem tartatván, melynek az érdekelt személy ellen nem állhatott (I. R. 27. §.) bár a szülők voltak legyen is az eröltetők (H. t. 40. §.).

d) Tévedéstől is mentnek kell lenni, mely akár a személyt, akár a személynek bár mellékes, de a házasulandó által megegyezésének feltétele gyanánt kikötött s a másik fél által csalfán eltitkolt vagy tettettett tulajdonát tárgyazta, egyaránt akadály a megegyezésnek (I. R. 25. §.).

e) Kölcsönösnek (H. t. 41. §.), és olyan személyek által nyil-

vánitottnak kell lenni, a kik a házasság jogairól s kötelességeiről tiszta fogalommal birnak (J. R. 24. §.) s a kik nincsenek törvény által a házasságtól eltiltva (H. t. 42. §.).

3. A katonai előjáróság megegyezése, midőn katonák kívánának házasságra lépni (J. R. 20. §.), a mit felsőbb rendeletek azon esetre is kiterjesztettek, midőn a határszéli katonák özvegyei s leányai mennének férjhez.

81. §.

A mátkaság következeiről.

A II. József császár rendelete 1-ső §-a, melyben a mátkaság semmitérőnek s minden következés nélkülinek nyilvánítatik, mint a helyreállított egyházi törvényekkel ellenkező, elvesztvén törvényi tekintélyét, mind egyházi törvényeink, mind egyházi törvényszékeink gyakorlata szerint, a mátkaságnak mint a kötendő házasság feletti megegyezés ünnepélyes nyilvánításának s ez okon a H. t. 24-dik §-ában látható ezen szabály értelmében „consensus facit matrimonium“ a házasság alapjának törvényes következeiseit tagadni nem lehet. Ilyeneknek tarthatni e következendőket:

1. Kötelezetnek a felek egymásnak tett ígéretök teljesítésére, u. m. a házasság létesítésére, a nem akaró fél illető egyházi bírāja által, szorító eszközök alkalmazása mellett is, kényszeríttethetvén adott szava beváltására. Mivel azonban senkit sem lehet erőltetni arra, hogy akarata ellen lépjen valakivel házasságra, hogyha a bíró sikeretleneknek tapasztalná a használt szorító eszközöket, felbontja a mátkaságot s az engedetlen felet, okozott kár és költség megtérítésén kívül, 12 forint birsággal bünteti, és a mással kötendő házasságtól eltiltja, míg az elhagyott fél más házasságra lép (74. c., H. t. 18. §.).

2. Valamig az érvényesen kötött mátkaság törvényszerűleg fel nem bontatik, a mátkások közül egyik sem léphet mással házasságra (a házassági eskü és a H. t. 271. §. szerint), és ha lépne, a kötendő házasságnak meg kell semmisíttetni; azon esetben azonban, ha az nagy botrány nélkül meg nem történhetnék, ha már gyermekek is születtek, ha több év óta áll fenn s végre ha a volt mátkások közti egyetértés feltételei fogyatkoznának, tanácsosabb a létesült házasságot fentartani s az illető hibás feleket, hogy példájuk másokat el ne szédehessen, megbüntetni (H. t. 15. §.).

3. Az érvényes mátkaság a felek közösülése által érvényes házassággá válik, ezen egyházi törvény szabálya szerint: „ponsaliam per concubitum transire in matrimonium“ (H. t. 22.

§.), és ha a közösülés után megszökött férfi köröztetés utjáni idézte-
tése (edictaliter citandus) után sem jelennék meg, az elhagyott nő
illető egyházi bírāja által a szökevény törvényes feleségének íteltet-
vén, mint olyan, jószágai birtokába bocsáttathatik, s ezen birói ítélet
ugyanazon hatásu lesz, mint a papi áldás vagy az összeesketés (H. t.
23. §.).

4. A mátkások közül az, a ki mással kötne újabb mátkaságot,
testi vagy becstelenítő büntetéssel sujtoltatik egyezménye megsérté-
seért, és ha ezen vétséget közösködés bűnével is tetézné, nősparázna
gyanánt lakol (H. t. 10. 12. 13. §.), elég bizonyosságú annak, hogy a
mátkaság csak nem házassági oly törvényes viszony, melynek köte-
lességeit megsérteni nem lehet büntetlenül.

5. A mátkáját megterhesítő férfi tartozik azt vagy kármenté-
síteni (dotare), az az a biró által a leány szüléi tehetőségéhez s kü-
lönben remélhetett férje rangjához képest meghatározandó pénzbeli
mennyiséget fizetni s a születendő gyermeket táplálni, vagy ekklé-
zsiakövetés után feleségül venni, s erre ha a megítélt kárpótlásnak
fizetésére tehetetlen lenne, kényszeríttethetik is; a makacs ellensze-
gülés esetében, a mátkaság felbontása után, testi büntetéssel (poenis
afflictivis) büntetethetvén az Apr. Const. 3. R. 47. Cz. 21. cikk
ezen elavult szavai értelmében „a nőtlenek ne birsággal, hanem vesz-
szővel büntetessenek és annakutána ekklézsiát követni tartozzanak
ha egymást el nem veszik“ (H. t. 19. 20. 21. §.). Vannak azonban
esetek, melyekben a megterhesített kárpótlást nem követelhet, midőn
t. i. a férfi kész öt feleségül venni, de a nő hozzá menni nem akar;
ha a leány máshoz ment férjhez; ha azelőtt is fajtalankodó volt, s
jutalomért engedett; ha ugyanazon alkalommal többekkel közöskö-
dött; ha a közösködésre maga nyujtott a férfit felhivólag alkalmat
(H. t. 21. §.).

6. Ha egy férfi több nővérnek azon ígéretet tette volna, hogy
egyiket közülök feleségül veendi, s azok az ígéretet elfogadván, azu-
tán egyikkel ünnepélyes mátkaságra lépne, a másikat pedig megszeplő-
sítenié, egyiket sem veheti el feleségül, hanem a megszeplősítettet
kármentesíteni, s a mátkaságból folyó kötelesség megsértéseért tör-
vényszerinti büntetést szenvedni tartozik (H. t. 17. §.).

82. §.

A mátkasági viszony megszűnéséről.

Megszűnik a mátkasági viszony:

1. Valamelyik fél halála által. Ezen esetben, ha a leány halt

vánítottak kell lenni, a kik a házasság jogairól s kötelességeiről tiszta fogalommal bírnak (J. R. 24. §.) s a kik nincsenek törvény által a házasságtól eltiltya (H. t. 42. §.).

3. A katonai előljáráóság megegyezése, midőn katonák kívánának házasságra lépni (J. R. 20. §.), a mit felsőbb rendeletek azon esetre is kiterjesztettek, midőn a határszéli katonák özvegyei s leányai mennének férjhez.

81. §.

A mátkaság következeiseiről.

A II. József császár rendelete 1-ső §-a, melyben a mátkaság semmitérőnek s minden következés nélkülinek nyilvánítatik, mint a helyreállított egyházi törvényekkel ellenkező, elvesztvén törvényi tekintélyét, mind egyházi törvényeink, mind egyházi törvényszékeink gyakorlata szerint, a mátkaságnak mint a kötendő házasság feletti megegyezés ünnepélyes nyilvánításának s ez okon a H. t. 24-dik §-ában látható ezen szabály értelmében „consensus facit matrimonium“ a házasság alapjának törvényes következeiseit tagadni nem lehet. Ilyeneknek tarthatni e következendöket:

1. Kötelezetenek a felek egymásnak tett ígérötök teljesítésére, u. m. a házasság létesítésére, a nem akaró fél illető egyházi bírāja által, szorító eszközök alkalmazása mellett is, kényszerítettethvén adott szava beváltására. Mivel azonban senkit sem lehet erőltetni arra, hogy akarata ellen lépjen valakivel házasságra, hogyha a bíró sikeretleneknek tapasztalná a használt szorító eszközöket, felbontja a mátkaságot s az engedetlen felet, okozott kár és költség megtérítésén kívül, 12 forint birsággal bünteti, és a mással kötendő házasságtól eltiltya, mig az elhagyott fél más házasságra lép (74. c., H. t. 18. §.).

2. Valamig az érvényesen kötött mátkaság törvényszerüleg fel nem bontatik, a mátkások közül egyik sem léphet mással házasságra (a házassági eskü és a H. t. 271. §. szerint), és ha lépne, a kötendő házasságnak meg kell semmisíttetni; azon esetben azonban, ha az nagy botrány nélkül meg nem történhetnék, ha már gyermekek is születtek, ha több év óta áll fenn s végre ha a volt mátkások közti egyetértés feltételei fogyatkoznának, tanácsosabb a létesült házasságot fentartani s az illető hibás feleket, hogy példájuk másokat el ne széditessen, megbüntetni (H. t. 15. §.).

3. Az érvényes mátkaság a felek közösülése által érvényes házassággá válik, ezen egyházi törvény szabálya szerint: „pons alia per concubitum transire in matrimonium“ (H. t. 22.

§.), és ha a közösülés után megszökött férfi köröztetés utjáni idéztese (edictaliter citandus) után sem jelennek meg, az elhagyott nő illető egyházi bírāja által a szökevény törvényes feleségének íteltetvén, mint olyan, jószágai birtokába bocsáttathatik, s ezen birói ítélet ugyanazon hatásu lesz, mint a papi áldás vagy az összeesketés (H. t. 23. §.).

4. A mátkások közül az, a ki mással kötne újabb mátkaságot, testi vagy becstelenítő büntetéssel sujtoltatik egyezménye megsértéseért, és ha ezen vétséget közösködés bűnével is tetézné, nősparázna gyanánt lakol (H. t. 10. 12. 13. §.), elég bizonyosságul annak, hogy a mátkaság csak nem házassági oly törvényes viszony, melynek kötelelességeit megsérteni nem lehet büntetlenül.

5. A mátkáját megterhesítő férfi tartozik azt vagy kármentesíteni (dotare), az az a biró által a leány szüléi tehetőségéhez s különben remélhetett férje rangjához képest meghatározandó pénzbeli mennyiséget fizetni s a születendő gyermeket táplálni, vagy ekkléziakövetés után feleségül venni, s erre ha a megítélt kárpótlásnak fizetésére tehetetlen lenne, kényszeríttethetik is; a makacs ellenszegülés esetében, a mátkaság felbontása után, testi büntetéssel (poenis afflictivis) büntetethetvén az Apr. Const. 3. R. 47. Cz. 21. czikk ezen elavult szavai értelmében „a nőtlenek ne birsággal, hanem veszővel büntetessenek és annakutána ekkléziát követni tartozzanak ha egymást el nem veszik“ (H. t. 19. 20. 21. §.). Vannak azonban esetek, melyekben a megterhesített kárpótlást nem követelhet, midőn t. i. a férfi kész öt feleségül venni, de a nő hozzá menni nem akar; ha a leány máshoz ment férjhez; ha azelőtt is fajtalankodó volt, s jutalomért engedett; ha ugyanazon alkalommal többekkel közösködött; ha a közösködésre maga nyújtott a férfit felhivólag alkalmat (H. t. 21. §.).

6. Ha egy férfi több nővérnek azon ígéretet tette volna, hogy egyiket közülök feleségül veendi, s azok az ígéretet elfogadván, azután egyikkel ünnepélyes mátkaságra lépne, a másikat pedig megszeplősíténé, egyiket sem veheti el feleségül, hanem a megszeplősítettet kármentesíteni, s a mátkaságból folyó köteleesség megsértéseért törvény szerinti büntetést szenvedni tartozik (H. t. 17. §.).

82. §.

A mátkasági viszony megszűnéséről.

Megszűnik a mátkasági viszony:

1. Valamelyik fél halála által. Ezen esetben, ha a leány halt

vánítottak kell lenni, a kik a házasság jogairól s kötelességeiről tiszta fogalommal bírnak (J. R. 24. §.) s a kik nincsenek törvény által a házasságtól eltiltva (H. t. 42. §.).

3. A katonai előjáróság megegyezése, midőn katonák kívánának házasságra lépni (J. R. 20. §.), a mit felsőbb rendeletek azon esetre is kiterjesztettek, midőn a határszéli katonák özvegyei s leányai mennének férjhez.

81. §.

A mátkaság következéseiről.

A II. József császár rendelete 1-ső §-a, melyben a mátkaság semmitérőnek s minden következés nélkülinek nyilvánítatik, mint a helyreállított egyházi törvényekkel ellenkező, elvesztvén törvényi tekintélyét, mind egyházi törvényeink, mind egyházi törvényszékeink gyakorlata szerint, a mátkaságnak mint a kötendő házasság feletti megegyezés ünnepélyes nyilvánításának s ez okon a H. t. 24-dik §-ában látható ezen szabály értelmében „consensus facit matrimonium“ a házasság alapjának törvényes következéseit tagadni nem lehet. Ilyeneknek tarthatni e következőket:

1. Köteleztetnek a felek egymásnak tett ígéretök teljesítésére, u. m. a házasság létesítésére, a nem akaró fél illető egyházi bírāja által, szorító eszközök alkalmazása mellett is, kényszeríttethetvén adott szava beváltására. Mivel azonban senkit sem lehet erőltetni arra, hogy akarata ellen lépjen valakivel házasságra, hogyha a bíró sikeretleneknek tapasztalna a használt szorító eszközöket, felbontja a mátkaságot s az engedetlen felet, okozott kár és költség megtérítésén kívül, 12 forint birsággal bünteti, és a mással kötendő házasságtól eltiltja, míg az elhagyott fél más házasságra lép (74. c., H. t. 18. §.).

2. Valamig az érvényesen kötött mátkaság törvényszerűleg fel nem bontatik, a mátkások közül egyik sem léphet mással házasságra (a házassági eskü és a H. t. 271. §. szerint), és ha lépne, a kötendő házasságnak meg kell semmisíttetni; azon esetben azonban, ha az nagy botrány nélkül meg nem történhetnék, ha már gyermekek is születtek, ha több év óta áll fenn s végre ha a volt mátkások közti egyetértés feltételei fogyatkoznának, tanácsosabb a létesült házasságot fentartani s az illető hibás feleket, hogy példájuk másokat el ne szédhessen, megbüntetni (H. t. 15. §.).

3. Az érvényes mátkaság a felek közöslése által érvényes házassággá válik, ezen egyházi törvény szabálya szerint: „sponsalia per concubitum transire in matrimonium“ (H. t. 22.

§.), és ha a közösülés után megszökött férfi köröztetés utjáni idéztese (edictaliter citandus) után sem jelennék meg, az elhagyott nő illető egyházi bírása által a szökevény törvényes feleségének íteltetvén, mint olyan, jószágai birtokába bocsáttathatik, s ezen birói ítélet ugyanazon hatásu lesz, mint a papi áldás vagy az összeesketés (H. t. 23. §.).

4. A mátkások közül az, a ki mással kötne újabb mátkaságot, testi vagy becstelenítő büntetéssel sujtoltatik egyezménye megsértéseért, és ha ezen vétséget közösködés bűnével is tetéznék, nősparázna gyanánt lakol (H. t. 10. 12. 13. §.), elég bizonyosságul annak, hogy a mátkaság csak nem házassági oly törvényes viszony, melynek kötelelősegeit megsérteni nem lehet büntetlenül.

5. A mátkáját megterhesítő férfi tartozik azt vagy kármentesíteni (dotare), az az a biró által a leány szülei tehetőségéhez s különben remélhetett férje rangjához képest meghatározandó pénzbeli mennyiséget fizetni s a születendő gyermeket táplálni, vagy ekklézsiakövetés után feleségül venni, s erre ha a megítelt kárpótlásnak fizetésére tehetetlen lenne, kényszeríttethetik is; a makacs ellenszegülés esetében, a mátkaság felbontása után, testi büntetéssel (poenis afflictivis) büntetethetvén az Apr. Const. 3. R. 47. Cz. 21. cikk ezen elavult szavai értelmében „a nőtlenek ne birsággal, hanem veszszövel büntetessenek és annakutána ekkléziát követni tartozzanak ha egymást el nem veszik“ (H. t. 19. 20. 21. §.). Vannak azonban esetek, melyekben a megterhesített kárpótlást nem követelhet, midőn t. i. a férfi kész öt feleségül venni, de a nő hozzá menni nem akar; ha a leány máshoz ment férjhez; ha azelőtt is fajtalankodó volt, s jutalomért engedett; ha ugyanazon alkalommal többekkel közösködött; ha a közösködésre maga nyújtott a férfit felhívólag alkalmat (H. t. 21. §.).

6. Ha egy férfi több nővérnek azon ígéretet tette volna, hogy egyiket közülök feleségül veendi, s azok az ígéretet elfogadván, azután egyikkel ünnepélyes mátkaságra lépne, a másikat pedig megszeplősitené, egyiket sem veheti el feleségül, hanem a megszeplősítettet kármentesíteni, s a mátkaságból folyó kötelelőség megsértéseért törvényszerinti büntetést szenvedni tartozik (H. t. 17. §.).

82. §.

A mátkasági viszony megszünéséről.

Megszünik a mátkasági viszony:

1. Valamelyik fél halála által. Ezen esetben, ha a leány halt

meg, adományai visszakérettethetnek szülői vagy vérei által, a férfi pedig nem követelheti vissza azt, a mit ajándék vagy jegy gyanánt adott volt elhalt mátkájának, a H. K. 1. R. 100. cz. 2. és 4. §. szerint.

2. A felek kölcsönös egyetértésével (mutuo dissensu); köteles lévén mindenik azt, a mit egymástól kaptak visszaadni, mert a törvényes egyezmény közakarattól felbomlottnak mindaddig nem tekintethetik, míg vissza nem helyeztetnek a felek azon állapotba, melyben azelőtt voltak, u. m. mindazok birtokába, melyeket az egyezkor vagy annak következtében egymásnak adtak.

3. A mátkaság felbontása által, melyet követelhet egyik, midőn a másik

a. hűtlenségét az által tanusította, hogy másnak tett ígéretet, vagy mással mátkaságra lépett (H. t. 46. §.);

b. szüzességét elvesztette, bár történetesen, vagy erőszak következtében, még azon esetben is, ha a mátkaság esküvel biztosított volna; ez okért azonban nem követeltethetik felbontás a beleegyező által, és a midőn mindkét fél ugyanazon bűn részese (H. t. 47. 48. 49. §.);

c. nem az, a kinek gondolatott (error in persona H. t. 50. §.), midőn p. o. ragadós nyavalyájú volt vagy lett, ugyszintén ha orrát, szemét elvesztette, ábrázatja borzasztólag elcsúfult, megsüketedett, sántult vagy meddőséget okozó szereket vett be (H. t. 51. §.);

d. megbolondult, vallását változtatta vagy részegessé lett (H. t. 53. 54. 55. §.);

e. maga után becsületvesztést huzó vétket követett el vagy ugy elfajult erkölcsi tekintetben, hogy megjobbulásához reménység sem lehet (H. t. 56, 57. §.);

f. midőn a férfi, bár történetesen, oly nagy kárt szenvedett, hogy a bíró ítélete szerint nem lehet kivánni mátkájától azt, hogy nyomoruságának részesévé legyen (H. t. 52. §.); végre

g. midőn a férfi elhagyásra mutató szándékkal eltávozott s közzététel utjáni felszólításra sem jelenik meg; vagy ha jelen van is, de a házasságot megintetése után is helyes ok nélkül halogatja (H. t. 58. §.).

4. Megsemmisítés által mindazon esetekben, midőn a felek törvény tilalma ellenére léptek mátkaságra, névszerint pedig a tiltott izbeli vérség, sógorság, a csalás (de nem a csalóra, hanem csak a megcsalottra nézve), erőszak (de csak is az erőltetett félre nézve), és a fel nem serdültség eseteiben (H. t. 59. 60. §.).

Mind a felbontás, mind a megsemmisítés csupán az egyházi

törvényszék ítélete által eszközölthetik. Mind azért, mivel a kölcsönös megegyezésen alapuló egyezmény, milyen a mátkaság is, az egyezkedett felek kölcsönös beleegyezése esetén kívül, csak is bírói ítélet által enyészthetik el. Mindazért, mivel a H. t. 45, 52, 55, 58. §-ai nyilván bírói eljárásról emlékeznek, és a H. t. 271. §-a határozottan tiltja a mátkaságnak a felek kénye szerinti önhatalmu felbontását, azt is rendelvén, hogy a mátkások addig mássali házasságkötésre ne bocsáttassanak, míg mátkaságuk felbomlása a rendes törvényszék által helybe nem hagyatik. Mindazért végre, mivel a 74. c. büntetésre méltónak ítéli azt, a ki helyes ok nélkül lépne vissza, az ok helyességét pedig, az érdekelt felek önügyökben nem bíraskodhatván, csakis a bíró ítélni meg.

83. §.

b) A kihirdetésről.

A kihirdetés (proclamatio), a kötendő házasságnak közönségessé tétele, melynek szabályai:

1. Mielőtt a házasulandó felek egybeköttenének, ki kell hirdettetniök azon ekklézsiában, melynek tagjai, a gyülekezet előtt háromszor, vasárnapokon vagy más ünnepeken (a H. t. 69. §. helyett, a 63. §-t és J. R. 31. §-át követő gyakorlat szerint); tisztán kijelöltetvén vezeték- és keresztnévök, állapotuk s lakhelyök azért, hogy ha valaki előtt a felek egybeköttenését akadályoztató törvényes ok volna tudva, azt feljeltenesse (J. R. 31. §.); addig, míg akárki által feljelentett s be is bizonyított (a mi csupán egy, bár saját gyalázatát valló, de hitelre közhir szerint is méltó tanunak vallomása által is megeshetik a H. t. 67. §-a szerint) akadály el nem háríttatik, a felek egybeköttenése meg nem eshetvén (65. c.). A házassági elhálás után tett ellenmondás el nem fogadtathatik (H. t. 66. §.). A pap, ha egyébiránt tudója a felek közti akadálnak, ellenmondás nélkül is kitagadhatja a kihirdetést (H. t. 65. §.).

2. Ha a felek nem ugyanazon ekklézsiá tagjai, a kihirdetésnek mindenik fél ekklézsiájában külön kell megtörténni (H. t. 64. §.), sőt ha a felek közül valamelyik lakása helyén még hat hetet sem töltött volna el, ki kell hirdettetnie azon ekklézsiában is, melyben az előtt lakott (J. R. 32. §.). Ezen esetekben az egybekötő pap kötelessége megkivánni, hogy a kihirdetésnek más ekklézsiákban megtörténte, előtte hitelesen bebizonyíttassék (J. R. 34. §.).

3. Hajdan, a 65. c. szerint, nem kellett a mágnások u. m. a

grófok és bárók házasságát kihirdetni. Ezen megkülönböztetést azonban már most megszüntetettnek tekinthetni. Mindazért, mivel a J. R. 36. §-a, melynek megtartása az egyházi főtanács 1833. 109. szám alatti rendeletében is parancsoltatik, a kihirdetést megkülönböztetés nélkül minden házasságra nézve rendeli; mind azért, mivel az 1791. 17. cikk eltörölt a mágnások és nemesek között jogi különbséget mutatható minden kiváltságot.

4. A kihirdetés csupán felmentés (dispensatio) mellett mellőzethetik el (J. R. 34. §.); a mit azonban nem azon világi előljárástól kell nyerni, mely a J. R. 33. §-ában kijelöltetik, hanem miután az 1791. 34. cikk rendelkezéséből a házassági ügyek visszahelyeztettek azon állapotba, melyben a József császár ujitásai előtt voltak, a püspöktől vagy azon esperesektől és városi papoktól, kiket a püspök tetszése szerint meghatalmazott a kihirdetéstől felmentvény adására. A házasulandó feleknek be kell bizonyítani esküvésökkel, mielőtt felmentvényt nyerhetnének, az illető papi személy előtt azt, hogy nincs közöttük oly akadály, mely egybeköttetéseket törvényellenessé tehetné (J. R. 33. §.)

5. A mely pap, a felmentés esetén kívül, kihirdetés nélkül kötné egybe a házasulandókat, keményen megbüntettetni rendeltetik (J. R. 34. §.), mely büntetést, a M.-Igenben 1808-ban tartatott zsinat 12 forintra határozta.

6. Kötelesek a papok az ekkléziájukban történt hirdetéseket, az a végre készítendő jegyzőkönyvbe pontosan beigatni (1833. 109. E. R.)

84. §.

e) Az egybekötésről, vagy papi áldásról.

Az egybekötés (copulatio), vagy papi áldás (benedictio sacerdotalis) a házasulandó személyek házasság feletti megegyezésének ünnepélyes és a szertartások szerinti nyilvánítása a pap jelenlétében, a gyülekezet vagy biznyságok előtt (H. t. 73. §.), melynek szabályai:

1. Csak a felek közös vagy egyikök külön papja kötheti össze őket, és a mely pap más ekkléziabelieket papjuk engedelmével nélkül kötné össze, azt az egyházi gondnokok előtt megkövetni, s 12 forint büntetésépenzt (mely 15 nap mulva kétszereződik s ugy többül tovább tartozik fizetni (H. t. 78. §.) Azon esetben pedig, midőn más vallásukat kötné egybe, hivatalától megfosztatik, s kivetkőztetése után,

a világi törvényszék által kimondandó büntetéssel is sújtoltatik (A. C. 1. R. 5. Cz. 4. czikk). A különböző vallásu feleket a férfi vallása szerinti papnak kellene egybekötni (H. t. 138.), gyakorlat szerint azonban kit-kit a különböző vallásu felek közül saját papja köt össze; kivéve azon esetet, midőn egyik a felek közül catholicus, mert akkor mindkét fél catholicus pap által s a catholica ekklézsia szertartásai szerint köttettek össze, a más vallásu fél jogai s az azokat biztosító polgári törvények szembetünő sérelmével, melynek megszüntetése az országgyűlés által is többször sürgettetett, de minden siker nélkül. Ujabb gyakorlat szerint ilyen vegyes házasságok a protestáns fél papja előtt is köthetnek.

2. Mielőtt az illető pap egybekötné a házasulandókat, köteleztetik két bizonyság jelenlétében a feleket külön-külön kikérdezni a felől, hogy a kötendő házasságra önkénytesen és erőltetés nélkül lépnek-e? s a felek nyilatkozatáról a bizonyságok nevei aláírásával hitelesítendő bizonyítványt venni, kormányi rendeleteken alapult gyakorlat szerint.

3. Az egybekötés módjára nézve a fennálló szertartást kell követni, mely szerint előadatván a pap által a házassági kölcsönös köteleességek, a felek az elejükbe terjesztendő kérdésekre hallható szóval vallomást tesznek a felől, hogy ők szabad személyek, mentek minden más házassági köteleztetéstől, egymást szeretik, egymásiránt házassági hűséget ígérnek, s megerősítvén ezen vallomásukat a szentháromság nevében fenhangon mondandó esküjökkel, a pap által megáldatnak (H. t. 75. §.).

4. Az egybekötés ideje gyanánt jelöltetnek ki kedd és szerda napok s rendkívüli esetekre szombaton kívül más köznapok délelőtti-jei (67. c.). Tilalmas menyegzői lakodalmat tartani vasárnapokon kívül a karácsoni, husvétii és pünkösdi ünnepnapokon is, a nemesekre nézve 6, a nem nemesekre nézve pedig 2 forint büntetés terhe alatt (Apr. Const. 5. R. 51. E.). Sőt tiltatik adventi napokon és az esztendőnként előforduló sátoros ünnepek előtti két heten a pap által fizetendő 3 forint pénzbeli büntetés terhe alatt (H. t. 77. §.). Ezen tilalomnak azonban, mint láthatni az idézett 67-ik canonban, oka az lévén, hogy a kijelölt ünnepnapok menyegzői vendégeskedés s dobzó-dás által meg ne szentségteleníttessenek; a tilalom nem annyira az egybekötést, mint az azt követni szokott eszem-iszomságot tárgyazza, melynek kikerülése mellett nem láthatni helyes okát, miért ne eshesék meg a házasulandók egybekötése a kijelölt tiltott napokon is.

vánítottnak kell lenni, a kik a házasság jogairól s kötelességeiről tiszta fogalommal bírnak (J. R. 24. §.) s a kik nincsenek törvény által a házasságtól eltiltva (H. t. 42. §.).

3. A katonai előjáróság megegyezése, midőn katonák kívánának házasságra lépni (J. R. 20. §.), a mit felsőbb rendeletek azon esetre is kiterjesztettek, midőn a határszéli katonák özvegyei s leányai mennének férjhez.

81. §.

A mátkaság következéseiről.

A II. József császár rendelete 1-ső §-a, melyben a mátkaság semmitérőnek s minden következés nélkülinek nyilvánítatik, mint a helyreállított egyházi törvényekkel ellenkező, elvesztvén törvényi tekintélyét, mind egyházi törvényeink, mind egyházi törvényszékeink gyakorlata szerint, a mátkaságnak mint a kötendő házasság feletti megegyezés ünnepélyes nyilvánításának s ez okon a H. t. 24-dik §-ában látható ezen szabály értelmében „consensus facit matrimonium“ a házasság alapjának törvényes következéseit tagadni nem lehet. Ilyeneknek tarthatni e következendőket:

1. Köteleztetnek a felek egymásnak tett ígéretök teljesítésére, u. m. a házasság létesítésére, a nem akaró fél illető egyházi bírāja által, szorító eszköz alkalmazása mellett is, kényszeríttethetvén adott szava beváltására. Mivel azonban senkit sem lehet erőltetni arra, hogy akarata ellen lépjen valakivel házasságra, hogyha a bíró sikeretleneknek tapasztalná a használt szorító eszközöket, felbontja a mátkaságot s az engedetlen felet, okozott kár és költség megtérítésén kívül, 12 forint birsággal bünteti, és a mással kötendő házasságtól eltiltja, míg az elhagyott fél más házasságra lép (74. c., H. t. 18. §.).

2. Valamig az érvényesen kötött mátkaság törvényszerűleg fel nem bontatik, a mátkások közül egyik sem léphet mással házasságra (a házassági eskü és a H. t. 271. §. szerint), és ha lépne, a kötendő házasságnak meg kell semmisíttetni; azon esetben azonban, ha az nagy botrány nélkül meg nem történhetnék, ha már gyermekek is születtek, ha több év óta áll fenn s végre ha a volt mátkások közti egyetértés feltételei fogyatkoznának, tanácsosabb a létesült házasságot fentartani s az illető hibás feleket, hogy példájuk mások szédíthessen, megbüntetni (H. t. 15. §.).

3. Az érvényes mátkaság a felek közösülése által házassággá válik, ezen egyházi törvény szabálya szerint per concubitum transire in matrimonium.

§.), és ha a közösülés után megszökött férfi köröztetés utjáni idéz-
tése (edictaliter citandus) után sem jelennek meg, az elhagyott nő
illető egyházi bírāja által a szökevény törvényes feleségének íteltet-
vén, mint olyan, jószágai birtokába bocsáttathatik, s ezen bírói ítélet
ugyanazon hatásu lesz, mint a papi áldás vagy az összeesketés (H. t.
23. §.).

4. A mátkások közül az, a ki mással kötne újabb mátkaságot,
testi vagy becstelenítő büntetéssel sujtoltatik egyezménye megsérté-
seért, és ha ezen vétséget közösködés bűnével is tetézné, nősparázna
gyanánt lakol (H. t. 10. 12. 13. §.), elég bizonyságául annak, hogy a
mátkaság csak nem házassági oly törvényes viszony, melynek köte-
lességeit megsérteni nem lehet büntetlenül.

5. A mátkáját megterhesítő férfi tartozik azt vagy kármentesí-
teni (dotare), az az a bíró által a leány szüléi tehetőségéhez s kü-
lönben remélhetett férje rangjához képest meghatározandó pénzbeli
mennyiséget fizetni s a születendő gyermeket táplálni, vagy ekklé-
ziakövetés után feleségül venni, s erre ha a megítelt kárpótlásnak
fizetésére tehetetlen lenne, kényszeríttethetik is; a makacs ellensze-
gülés esetében, a mátkaság felbontása után, testi büntetéssel (poenis
afflictivis) büntetethetvén az Apr. Const. 3. R. 47. Cz. 21. czikk
ezen elavult szavai értelmében „a nőtlenek nebirssággal, hanem vesz-
szővel büntetessenek és annakutána ekkléziát követni tartozzanak
ha egymást el nem veszik“ (H. t. 19. 20. 21. §.). Vannak azonban
esetek, melyekben a megterhesített kárpótlást nem követelhet, midőn
t. i. a férfi kész öt feleségül venni, de a nő hozzá menni nem akar;
ha a leány máshoz ment férjhez; ha azelőtt is fajtalankodó volt, s
jutalomért engedett; ha ugyanazon alkalommal többekkel közöskö-
dött; ha a közösködésre maga nyújtott a férfit felhivólag alkalmat
(H. t. 21. §.).

6. Ha egy férfi több nővérnek azon ígéretet tette volna, hogy
egyiket közülök feleségül veendi, s azok az ígéretet elfogadván, azu-
tán egyikkel ünnepélyes mátkaságra lépne, a másikat pedig megszeplő-
síteni, egyiket sem veheti el feleségül, hanem a megszeplősítettet
kármentesíteni, s a mátkaság felbontása utáni tehetőség megsértéseért tör-
vény szerinti büntetést szenved (H. t. 17. §.).

Mátkaság felbontása után a leány halt

meg, adományai visszakérettethetnek szülei vagy vérei által, a férfi pedig nem követelheti vissza azt, a mit ajándék vagy jegy gyanánt adott volt elhalt mátkájának, a H. K. 1. R. 100. cz. 2. és 4. §. szerint.

2. A felek kölcsönös egyetértésével (mutuo dissensu); köteles lévén mindenik azt, a mit egymástól kaptak visszaadni, mert a törvényes egyezmény közakarattól felbomlottnak mindaddig nem tekintethetik, míg vissza nem helyeztetnek a felek azon állapotba, melyben azelőtt voltak, u. m. mindazok birtokába, melyeket az egyezkor vagy annak következtében egymásnak adtak.

3. A mátkaság felbontása által, melyet követelhet egyik, midőn a másik

a. hűtlenségét az által tanusította, hogy másnak tett ígéretet, vagy mással mátkaságra lépett (H. t. 46. §.);

b. szüzességét elvesztette, bár történetesen, vagy erőszak következtében, még azon esetben is, ha a mátkaság esküvel biztosított volna; ez okért azonban nem követelthetik felbontás a beleegyező által, és a midőn mindkét fél ugyanazon bűn részese (H. t. 47. 48. 49. §.);

c. nem az, a kinek gondolatott (error in persona H. t. 50. §.), midőn p. o. ragadós nyavalyájú volt vagy lett, ugyszintén ha orrát, szemét elvesztette, ábrázatja borzasztólag elcsúfult, megsüketedett, sántult vagy meddőséget okozó szereket vett be (H. t. 51. §.);

d. megbolondult, vallását változtatta vagy részegessé lett (H. t. 53. 54. 55. §.);

e. maga után becsületvesztést huzó vétket követett el vagy ugy elfajult erkölcsi tekintetben, hogy megjobbulásához reménység sem lehet (H. t. 56, 57. §.);

f. midőn a férfi, bár történetesen, oly nagy kárt szenvedett, hogy a bíró ítélete szerint nem lehet kívánni mátkájától azt, hogy nyomorúságának részesévé legyen (H. t. 52. §.); végre

g. midőn a férfi elhagyásra mutató szándékkal eltávozott s körtetés utjáni felszólításra sem jelenik meg; vagy ha jelen van is, de a házasságot megintetése után is helyes ok nélkül halogatja (H. t. 58. §.).

4. Megsemmisítés által mindazon esetekben, midőn a felek törvény tilalma ellenére léptek mátkaságra, névszerint pedig a tiltott izbeli vérség, sógorság, a csalás (de nem a csalóra, hanem csak a megcsalottra nézve), erőszak (de csak is az erőltetett félre nézve), és a fel nem serdültség eseteiben (H. t. 59. 60. §.).

Mind a felbontás, mind a megsemmisítés csupán az egyházi

törvényszék ítélete által eszközöltethetik. Mind azért, mivel a kölcsönös megegyezésen alapuló egyezmény, milyen a mátkaság is, az egyezkedett felek kölcsönös beleegyezése esetén kívül, csak is birói ítélet által enyészthetetik el. Mindazért, mivel a H. t. 45, 52, 55, 58. §-ai nyilván birói eljárásról emlékeznek, és a H. t. 271. §-a határozatlan tilítja a mátkaságnak a felek kénye szerinti önhatalmu felbontását, azt is rendelvén, hogy a mátkások addig mássali házasságkötésre ne bocsáttassanak, míg mátkaságuk felbomlása a rendes törvényszék által helybe nem hagyatik. Mindazért végre, mivel a 74. c. büntetésre méltónak itéli azt, a ki helyes ok nélkül lépne vissza, az ok helyességét pedig, az érdekelt felek önügyökben nem bíraskodhatván, csakis a bíró ítélheti meg.

83. §.

b) A kihirdetésről.

A kihirdetés (proclamatio), a kötendő házasságnak közönségessé tétele, melynek szabályai:

1. Mielőtt a házasulandó felek egybeköttetnének, ki kell hirdettetniök azon ekklézsiában, melynek tagjai, a gyülekezet előtt háromszor, vasárnapokon vagy más ünnepeken (a H. t. 69. §. helyett, a 63. §-t és J. R. 31. §-át követő gyakorlat szerint); tisztán kijelöltetvén vezeték- és keresztnévök, állapotuk s lakhelyök azért, hogy ha valaki előtt a felek egybeköttetését akadályoztató törvényes ok volna tudva, azt feljelenthesse (J. R. 31. §.); addig, míg akárki által feljelentett s be is bizonyított (a mi csupán egy, bár saját gyalázatát valló, de hitelre közhir szerint is méltó tanúnak vallomása által is megeshetik a H. t. 67. §-a szerint) akadály el nem hárittatik, a felek egybeköttetése meg nem eshetvén (65. c.). A házassági elhálás után tett ellenmondás el nem fogadtathatik (H. t. 66. §.). A pap, ha egyéb-iránt tudója a felek közti akadálynak, ellenmondás nélkül is kitagadhatja a kihirdetést (H. t. 65. §.)

2. Ha a felek nem ugyanazon ekklézsia tagjai, a kihirdetésnek mindenik fél ekklézsiájában külön kell megtörténni (H. t. 64. §.), sőt ha a felek közül valamelyik lakása helyén még hat hetet sem töltött volna el, ki kell hirdettetnie azon ekklézsiában is, melyben az előtt lakott (J. R. 32. §.). Ezen esetekben az egybekötő pap kötelessége megkivánni, hogy a kihirdetésnek más ekklézsiákban megtörténte, előtte hitelesen bebizonyíttassék (J. R. 34. §.).

3. Hajdan, a 65. c. szerint, nem kellett a mágnások u. m. a

grófok és bárók házasságát kihirdetni. Ezen megkülönböztetést azonban már most megszüntetettnek tekinthetni. Mindazért, mivel a J. R. 36. §-a, melynek megtartása az egyházi főtanács 1833. 109. szám alatti rendeletében is parancsoltatik, a kihirdetést megkülönböztetés nélkül minden házasságra nézve rendeli; mind azért, mivel az 1791. 17. cikk eltörölt a mágnások és nemesek között jogi különbséget mutatható minden kiváltságot.

4. A kihirdetés csupán felmentés (dispensatio) mellett mellőzethetik el (J. R. 34. §.); a mit azonban nem azon világi előljárástól kell nyerni, mely a J. R. 33. §-ában kijelöltetik, hanem miután az 1791. 34. cikk rendelkezéséből a házassági ügyek visszahelyeztettek azon állapotba, melyben a József császár újításai előtt voltak, a püspöktől vagy azon esperesektől és városi papoktól, kiket a püspök tetszése szerint meghatalmazott a kihirdetéstől felmentvény adására. A házasulandó feleknek be kell bizonyítani esküvésökkel, mielőtt felmentvényt nyerhetnének, az illető papi személy előtt azt, hogy nincs közöttük oly akadály, mely egybeköttesüket törvényellenessé tehetné (J. R. 33. §.)

5. A mely pap, a felmentés esetén kívül, kihirdetés nélkül kötné egybe a házasulandókat, keményen megbüntettetni rendeltetik (J. R. 34. §.), mely büntetést, a M.-Igenben 1808-ban tartatott zsinat 12 forintra határozta.

6. Kötelesek a papok az ekkléziájukban történt hirdetéseket, az a végre készitendő jegyzőkönyvbe pontosan beigtatni (1833. 109. E. R.)

84. §.

c) Az egybekötésről, vagy papi áldásról.

Az egybekötés (copulatio), vagy papi áldás (benedictio sacerdotalis) a házasulandó személyek házasság feletti megegyezésének ünnepélyes és a szertartások szerinti nyilvánítása a pap jelenlétében, a gyülekezet vagy bizonyosságok előtt (H. t. 73. §.), melynek szabályai:

1. Csak a felek közös vagy egyikök külön papja kötheti össze őket, és a mely pap más ekkléziabelieket papjuk engedelmé nélkül kötné össze, azt az egyházi gondnokok előtt megkövetni, s 12 forint büntetéspénzt (mely 15 nap mulva kétszereződik s ugy többül tovább tartozik fizetni (H. t. 78. §.) Azon esetben pedig, midőn más vallásukat kötné egybe, hivatalától megfosztatik, s kivetköztetése után,

a világi törvényszék által kimondandó büntetéssel is sújtoltatik (A. C. 1. R. 5. Cz. 4. czikk). A különböző vallásu feleket a férfi vallása szerinti papnak kellene egybekötni (H. t. 138.), gyakorlat szerint azonban kit-kit a különböző vallásu felek közül saját papja köt össze; kivéve azon esetet, midőn egyik a felek közül catholicus, mert akkor mindkét fél catholicus pap által s a catholica ekklézsia szertartásai szerint köttetnek össze, a más vallásu fél jogai s az azokat biztosító polgári törvények szembetünő sérelmével, melynek megszüntetése az országgyűlés által is többször sürgettetett, de minden siker nélkül. Ujabb gyakorlat szerint ilyen végyes házasságok a protestáns fél papja előtt is kötthetnek.

2. Mielőtt az illető pap egybekötné a házasulandókat, köteleztetik két bizonyság jelenlétében a feleket külön-külön kikérdezni a felől, hogy a kötendő házasságra önkénytesen és erőltetés nélkül lépnek-e? s a felek nyilatkozatáról a bizonyságok nevei aláírásával hitelesítendő bizonyítványt venni, kormányi rendeleteken alapult gyakorlat szerint.

3. Az egybekötés módjára nézve a fennálló szertartást kell követni, mely szerint előadatván a pap által a házassági kölcsönös kötelezések, a felek az elejökbe terjesztendő kérdésekre hallható szóval vallomást tesznek a felől, hogy ők szabad személyek, mentek minden más házassági köteleztetéstől, egymást szeretik, egymásiránt házassági hűséget ígérnek, s megerősítvén ezen vallomásukat a szentháromság nevében fenhangon mondandó esküjökkel, a pap által megáldatnak (H. t. 75. §.).

4. Az egybekötés ideje gyanánt jelöltetnek ki kedd és szerda napok s rendkívüli esetekre szombaton kívül más köznapok délelőtti (67. c.). Tilalmas menyegzői lakodalmat tartani vasárnapokon kívül a karácsoni, husvéti és pünkösdi ünnepnapokon is, a nemesekre nézve 6, a nem nemesekre nézve pedig 2 forint büntetés terhe alatt (Apr. Const. 5. R. 51. E.). Sőt tiltatik adventi napokon és az eszterdönként előforduló sátoros ünnepek előtti két heten a pap által fizetendő 3 forint pénzbeli büntetés terhe alatt (H. t. 77. §.). Ezen tilalomnak azonban, mint láthatni az idézett 67-ik canonban, oka az lévén, hogy a kijelölt ünnepnapok menyegzői vendégeskedés s dobzó-dás által meg ne szentségteleníttessenek; a tilalom nem annyira az egybekötést, mint az azt követni szokott eszem-iszomságot tárgyazza, melynek kikerülése mellett nem láthatni helyes okát, miért ne eshesék meg a házasulandók egybekötése a kijelölt tiltott napokon is.

Arra egyébíránt vigyázni kell, hogy az egybekötés ne előzze meg sok idővel az egybekelést (67. c.)

5. Az egybekötés helye a templom, és ha az nem volna, más nyilvános istenitiszteletre használatni szokott hely (67. c.) ; megeshetik azonban más olyan helyeken is, melyekben az a nép szokása szerint megtörténhetik (H. t. 78. §.).

6. Az egybekötés csak magára nem érvényesíti a házasságot (H. t. 48. §.). Ennélfogva ha olyanok köttetnének egybe, kik el vannak tiltva a házasságtól (H. t. 83. §.), vagy oly betegek, hogy felgyógyulásukhoz még remény sincs (H. t. 84. §.), ha erőszakosan (H. t. 85. §.) vagy alattomosan, bizonyságok nélkül, hajtatik végre (H. t. 86. §.), a házasság érvénytelen lesz.

7. Köteles minden pap az ekkléziájában kötött házasságokat az a végre tartatni kellett anyakönyvbe saját kezével beírni, s tisztán kiírva a házasságba lépett személyek és a bizonyságok neveit, az egybeköttetés idejét és azt, hogy a házasság előtte vagy más általa megbizott pap előtt és mely helyen köttetett legyen (J. R. 35. §.)

8. Követni szokta az egybekötést a lakodalom, mely mint a házasság méltóságához illő ünnepélyesség fentartandónak iratik a H. t. 88. §-ában, úgy mindazáltal, hogy kikerültessek az eszem-izomság, pazar fényüzés, rangfeletti czifrázkodás, fajtalan beszéd, éneklés és illetlen táncz, a H. t. 90. §. szerint.

85. §.

Bírálata a házasság kellékeinek.

A házasság elősorolt kellékei nem birnak ugyanazon érvényeséget feltételező erővel. A mi illeti ugyan is :

1. A meg egyezést, ez alapja a házasságnak azon mondat szerint: „*consensus facit matrimonium*“ (H. t. 24. §.), ha törvénytől határozott módon ki is van nyilatkoztatva két bizonyság előtt s nincs gyengítve erőszak, csalás és tévedés által. Ilyen meg egyezés nélkül még képzelní sem lehet házasságot a H. t. 153. §. szerint.

2. A kihirdetés nem lényeges kelléke a házasságnak ; amit bizonyít mind az, hogy a 65. c. szerint a mágnások házassága kihirdetés nélkül is érvényes volt, mindaz, hogy a H. t. 71. §. és a J. R. 33. §. szerint a felmentés jogát gyakorló által elengedtetetik. Ugyanezt bizonyítja a reformált egyház százados gyakorlata is a H. t. 70. §-ban láthatólag, mely szerint a kihirdetést vakmerően elmulasztók

megbüntettethetnek ugyan, az a nélkül létesített házasság mindazáltal meg nem semmisíthetetik. Ennélfogva a J. R. 34. §-ában látható azon szabály, hogy az el nem engedett kihirdetés nélkül kötött házasság érvénytelen: mint a dolog természetével, egyházi törvénnyel és százados egyházi gyakorlattal ellenkező, el nem fogadottnak, a törvény erejével nem bírónak méltán tekintethetik.

3. Az egybekötés, vagy papi áldás, elannyira szükségesnek iratik ugyan a H. t. 79, 80. §-aiban, hogyha hiányzik, a házasságot érvénytelennek s az abból született gyermekeket törvényteleneknek kellene tartani, mivel mindazáltal a házasságnak lényeges feltétele s kelléke, mind egyházi törvény, mind a dolog természete szerint is, a házasulandó feleknek törvényszerinti kellékekkel ellátott megegyezése; és mivel az egybekötés, a H. t. 73. §. szerint, nem egyéb mint a felek házasság feletti megegyezésének szertartásos tudatása; s végre mivel a H. t. 84. §-a ezen szavai szerint: „sola hierologia non constituit matrimonium, si caetera ad conjugium necessaria deficiunt“; az egybekötés csak magára nem érvényesíti a házasságot, melynek annál lényegesebb kellékei vannak. Ha tehát bebizonyíthatnák az, hogy a felek egyházi törvény és gyakorlat által szabályozott módon megegyeztek abban, hogy egymással házasságra lépjenek, ha ezen megegyezésüket gyermekek nemzése és illetőleg szülése által tettelesen is tanusították, egybekötésök, következeéseire nézve is, érvényes házasságnak tartathatik azon esetben, midőn az egybekötés, előre nem láthatott s meg sem előzhetett akadályok miatt, maradott el akarata s szándékuk ellenére. Ezt annyival inkább állíthatni, mivel, a reformált egyház százados gyakorlata szerint, ha az érvényes mátkaságban élő személyek közül a férfi megterhesített mátkájától elszökvén, hirdetmény által felszólíttatva sem jelennék meg a házasság létesítése végett, a megterhesített mátka törvényes feleségének ítéltethetik (H. t. 82. §.) és még a szökevény jószágainak birtokába is állíthatatik (H. t. 23. §.). Már ha ezen esetben a felek közti egyezménynek egybekötésüket házassággá törvényesítő erő tulajdoníttatik, papi egybekötés nélkül, még pedig az elszökésével visszalépést tanusító férfi akarata ellenére is: mennyivel méltóbban követelhetni ugyanazt akkor, a midőn a házasság feletti megegyezés következtében gyermekek születtek s azok a férfi által elismervék, de az egybekötés a férfi akarata s szándéka ellenére meg nem történhetik, mert gyermekei anyja véletlenül vagy meghalt, vagy megbolondult, egyszóval az egybekötésre alkalmatlanná vált.

3., alattomos (clandestina), mely bizonyságok s az illetők jóváhagyása nélkül kötötven, érvénytelen, s még a megterhesítés által sem érvényesül (H. t. 7, 8, 9. §.) azon esetben, midőn a nyilvános mátkaságban lévő mással lépne alattomos mátkaságra; mely esetben bár megterhesítés jött légyen is közbe, a nyilvános mátkaságnak fenn kell tartatni s az azt megsértő keményen büntetetik (H. t. 10. 11. §.).

80. §.

A mátkaság kellékeiről.

A mátkaság érvényességére, annak nyilvánosságán kívül, megkívántatnak még e következő kellékek:

1. A szülék vagy azok helyetteseinek megegyezése elannyira, hogy az a nélkül kötött mátkaság felbomlik, s még a közbejött papi áldás által sem érvényesülhet (H. t. 25, 26, 28, 35.). Ezen kelléknek szabályai:

a) Csak azon gyermekek házasságára nézve lévén nélkülözhető a szülők megegyezése, kik a teljes kort elérték s kiket az atyai hatalom alól (H. t. 33. §.), midőn polgári törvényeink s jelenen a H. K. 1. R. 51. cz. 1, §-a szerint a teljes kort elért gyermekek is atyai hatalom alatt vannak, míg a fiak atyjukkal megosztottak s a leányok férjhez mentek, szüléik megegyezése nélkül mátkaságra csak az özvegy asszonyok (H. t. 29. §.) és atyjukkal megosztott fiak léphetnek; s ezek még azon esetben is, ha a teljes kort el nem érték volna, szabadságában állván a H. K. 1. R. 53. cz. 4. §. szerint a teljes kort már elért fiának, házasságát ellenző atyját az ősi jószágok osztályára perrel kényszeríteni s azáltal magát az atyai hatalom alól kiszabadítván, kötendő házasságára nézve is önjoguvá lenni. Az újabb gyakorlat szerint a 24 éves gyermekek e tekintetben is önjoguaknak tartatnak.

b) A szüléknek, s nem csak az atyának, megegyezésére lévén szükség, hogy ha az atya s anya közt támadna ellenkezés, az atyának mint családfőnek tekintélye döntő erővel bír (H. t. 27. §.)

c) Hogyha a szülék helyes ok nélkül tagadnák meg jóváhagyásukat, folyamodhatik a házassulandó az egyházi tisztviselőkhöz vagy a consistoriumhoz (a J. R. 4. §-ában említett világi törvényszékek hatósága alól a házassági kérdések ki lévén az 1791. 34. czikk által véve), s nyerhet engedelmet a szüléi által ellenzett házassági szövetségbe lépésre (H. t. 30. §.); az illető egyházi előjáróság kötelessége lévén, mielőtt véghatározatát kimondaná, a szüléket illő kiméléssel s időhaladék engedésével is engedékenységre birni (J. R. 5. §.).

d) Azon esetben, midőn a szülők életében gyermekeik más gondviselése alá bizattak, a szülők jóváhagyásán kívül a gondnok megegyezésére is szükség van s a közöttöki ellenkezést az illető egyházi felsőbbség dönti el (H. t. 31, 32. §. J. R. 7. §.).

e) A gondnoki hatalom alatt levőket nem szabadithatja fel házasságra a gondnok, az illető (s az 1791. 52. cikk értelmében világi) felsőbbség engedelmé nélkül (I. R. 8. §.).

f) Az, a ki szülői megegyezése nélkül lépett mátkaságra, annak ezen okból megsemmisítését nem kérheti; az e czim alatti föllépés a szüléket illetvén (H. t. 34. §.).

2. A házasulandó személyek megegyezése abban, hogy egymással házasságra lépjenek gyermekek nemzése s a házassági szövetségből folyó jogok gyakorolhatása végett (I. R. 22. §.). Ezen szokott ünnepélyességgel nyilvánítandó megegyezésnek szabályai, e következők:

a) Tisztán, félre nem érthetőleg és határozottan kell nyilvánítani; kétértelmű, homályos kitételek, szerelmes levelek bizonyító erővel e tekintetben nem birhatván (H. t. 37. §.). A szabály szerint, magok a felek által nyilvánítandó megegyezést tolmácsolhatja törvényesen bevallott biztos is, ha meghatározott személyelyeli házasságkötésre bizatott meg, és a meghatalmazás a házasság kötésekör viszahuzva nem volt (I. R. 23. §.). Az akaratnyilvánításra képes süketnémák megegyezésöket jelek s intés által is nyilatkoztathadják (H. t. 38. §. I. R. 24. §.).

b) Komolynak s megfontoltnak kell lenni, az indulat hevültsége közben ejtett szók, megegyezést tolmácsolóknak nem tekintethetvén (H. t. 39. §.), valamint azok sem, melyek tréfából vagy megegyezést tettetőleg mondtak; a megcsalódott félnek csakugyan kára követelhetésére joga lévén (H. t. 14. §.) ezen esetekben is.

c) Szabadnak s önkéntesnek, vagy is minden kényszerítéstől, csábítástól mentnek kell lenni (H. t. 40.); kényszerítésnek egyébiránt csak is a megegyezés kicsikarásáért támasztott és olyan félelem tartatván, melynek az érdekelt személy ellen nem állhatott (I. R. 27. §.) bár a szülők voltak legyen is az erőltetők (H. t. 40. §.).

d) Tévedéstől is mentnek kell lenni, mely akár a személyt, akár a személynek bár mellékes, de a házasulandó által megegyezésének feltétele gyanánt kikötött s a másik fél által csalfán eltitkolt vagy tettettett tulajdonát tárgyazta, egyaránt akadály a megegyezésnek (I. R. 25. §.).

e) Kölcsönösnek (H. t. 41. §.), és olyan személyek által nyil-

vánítottak kell lenni, a kik a házasság jogairól s kötelességeiről tiszta fogalommal bírnak (J. R. 24. §.) s a kik nincsenek törvény által a házasságtól eltiltva (H. t. 42. §.).

3. A katonai előljáróság megegyezése, midőn katonák kívánának házasságra lépni (J. R. 20. §.), a mit felsőbb rendeletek azon esetre is kiterjesztettek, midőn a határszéli katonák özvegyei s leányai mennének férjhez.

81. §.

A mátkaság következeiséiről.

A II. József császár rendelete 1-ső §-a, melyben a mátkaság semmitérőnek s minden következés nélkülinek nyilvánítatik, mint a helyreállított egyházi törvényekkel ellenkező, elvesztvén törvényi tekintélyét, mind egyházi törvényeink, mind egyházi törvényszékeink gyakorlata szerint, a mátkaságnak mint a kötendő házasság feletti megegyezés ünnepélyes nyilvánításának s ez okon a H. t. 24-dik §-ában látható ezen szabály értelmében „consensus facit matrimonium“ a házasság alapjának törvényes következeiséit tagadni nem lehet. Ilyeneknek tarthatni e következendőket:

1. Kötelezettek a felek egymásnak tett ígéretök teljesítésére, u. m. a házasság létesítésére, a nem akaró fél illető egyházi bírāja által, szorító eszközök alkalmazása mellett is, kényszeríthetvén adott szava beváltására. Mivel azonban senkit sem lehet erőltetni arra, hogy akarata ellen lépjen valakivel házasságra, hogyha a bíró sikeretleneknek tapasztalná a használt szorító eszközöket, felbontja a mátkaságot s az engedetlen felet, okozott kár és költség megtérítésén kívül, 12 forint birsággal bünteti, és a mással kötendő házasságtól eltiltja, míg az elhagyott fél más házasságra lép (74. c., H. t. 18. §.).

2. Valamig az érvényesen kötött mátkaság törvényszerűleg fel nem bontatik, a mátkások közül egyik sem léphet mással házasságra (a házassági eskü és a H. t. 271. §. szerint), és ha lépne, a kötendő házasságnak meg kell semmisíttetni; azon esetben azonban, ha az nagy botrány nélkül meg nem történhetnék, ha már gyermekek is születtek, ha több év óta áll fenn s végre ha a volt mátkások közti egyetértés feltételei fogyatkoznának, tanácsosabb a létesült házasságot fentartani s az illető hibás feleket, hogy példájuk másokat el ne szédíthessen, megbüntetni (H. t. 15. §.).

3. Az érvényes mátkaság a felek közöszülése által érvényes házassággá válik, ezen egyházi törvény szabálya szerint: „sponsalia per concubitum transire in matrimonium“ (H. t. 22.

§.), és ha a közösülés után megszökött férfi köröztetés utjáni idéztese (edictaliter citandus) után sem jelennék meg, az elhagyott nő illető egyházi bírása által a szökevény törvényes feleségének íteltetvén, mint olyan, jószágai birtokába bocsáttathatik, s ezen birói ítélet ugyanazon hatásu lesz, mint a papi áldás vagy az összeesketés (H. t. 23. §.).

4. A mátkások közül az, a ki mással kötne újabb mátkaságot, testi vagy becstelenítő büntetéssel sujtoltatik egyezménye megsértéseért, és ha ezen vétséget közösködés bűnével is tetézné, nősparázna gyanánt lakol (H. t. 10. 12. 13. §.), elég bizonyosságú annak, hogy a mátkaság csak nem házassági oly törvényes viszony, melynek kötelelességeit megsérteni nem lehet büntetlenül.

5. A mátkáját megterhesítő férfi tartozik azt vagy kármentesíteni (dotare), az az a biró által a leány szüléi tehetőségéhez s különben remélhetett férje rangjához képest meghatározandó pénzbeli mennyiséget fizetni s a születendő gyermeket táplálni, vagy ekklézsiakövetés után feleségül venni, s erre ha a megítélt kárpótlásnak fizetésére tehetetlen lenne, kényszeríttethetik is; a makacs ellenszegülés esetében, a mátkaság felbontása után, testi büntetéssel (poenis afflictivis) büntetethetvén az Apr. Const. 3. R. 47. Cz. 21. czikk ezen elavult szavai értelmében „a nőtlenek ne birsággal, hanem veszővel büntetessenek és annakutána ekklézsiát követni tartozzanak ha egymást el nem veszik“ (H. t. 19. 20. 21. §.). Vannak azonban esetek, melyekben a megterhesített kárpótlást nem követelhet, midőn t. i. a férfi kész öt feleségül venni, de a nő hozzá menni nem akar; ha a leány máshoz ment férjhez; ha azelőtt is fajtalankodó volt, s jutalomért engedett; ha ugyanazon alkalommal többekkel közösködött; ha a közösködésre maga nyujtott a férfit felhivólag alkalmat (H. t. 21. §.).

6. Ha egy férfi több nővérnek azon ígéretet tette volna, hogy egyiket közülök feleségül veendi, s azok az ígéretet elfogadván, azután egyikkel ünnepélyes mátkaságra lépne, a másikat pedig megszeplősíténé, egyiket sem veheti el feleségül, hanem a megszeplősített kármentesíteni, s a mátkaságból folyó köteletség megsértéseért törvényszerinti büntetést szenvedni tartozik (H. t. 17. §.).

82. §.

A mátkasági viszony megszűnéséről.

Megszűnik a mátkasági viszony:

1. Valamelyik fél halála által. Ezen esetben, ha a leány halt

meg, adományai visszakérettethetnek szüléi vagy vérei által, a férfi pedig nem követelheti vissza azt, a mit ajándék vagy jegy gyanánt adott volt elhalt mátkájának, a H. K. 1. R. 100. cz. 2. és 4. §. szerint.

2. A felek kölcsönös egyetértésével (mutuo dissensu); köteles lévén mindenik azt, a mit egymástól kaptak visszaadni, mert a törvényes egyezmény közakarattól felbomlottnak mindaddig nem tekintethetik, míg vissza nem helyeztetnek a felek azon állapotba, melyben azelőtt voltak, u. m. mindazok birtokába, melyeket az egyezkor vagy annak következtében egymásnak adtak.

3. A mátkaság felbontása által, melyet követelhet egyik, midőn a másik

a. hűtlenségét az által tanusította, hogy másnak tett ígéretet, vagy mással mátkaságra lépett (H. t. 46. §.);

b. szüzességét elvesztette, bár történetesen, vagy erőszak következtében, még azon esetben is, ha a mátkaság esküvel biztosított volna; ez okért azonban nem követelthetik felbontás a beleegyező által, és a midőn mindkét fél ugyanazon bűn részese (H. t. 47. 48. 49. §.);

c. nem az, a kinek gondolatott (error in persona H. t. 50. §.), midőn p. o. ragadós nyavalyájú volt vagy lett, ugyszintén ha orrát, szemét elvesztette, ábrázatja borzasztólag elcsúfult, megsüketedett, sántult vagy meddőséget okozó szereket vett be (H. t. 51. §.);

d. megbolondult, vallását változtatta vagy részegessé lett (H. t. 53. 54. 55. §.);

e. maga után becsületvesztést huzó vétket követett el vagy ugy elfajult erkölcsi tekintetben, hogy megjobbulásához reménység sem lehet (H. t. 56, 57. §.);

f. midőn a férfi, bár történetesen, oly nagy kárt szenvedett, hogy a bíró ítélete szerint nem lehet kívánni mátkájától azt, hogy nyomoruságának részesévé legyen (H. t. 52. §.); végre

g. midőn a férfi elhagyásra mutató szándékkal eltávozott s közzétetés utján felszólításra sem jelenik meg; vagy ha jelen van is, de a házasságot megintetése után is helyes ok nélkül halogatja (H. t. 58. §.).

4. Megsemmisítés által mindazon esetekben, midőn a felek törvény tilalma ellenére léptek mátkaságra, névszerint pedig a tiltott izbeli vérség, sógorság, a csalás (de nem a csalóra, hanem csak a megcsalattottra nézve), erőszak (de csak is az erőltetett félre nézve), és a fel nem serdültség eseteiben (H. t. 59. 60. §.).

Mind a felbontás, mind a megsemmisítés csupán az egyházi

törvényszék ítélete által eszközöltethetik. Mind azért, mivel a kölcsönös megegyezésen alapuló egyezmény, milyen a mátkaság is, az egyezkedett felek kölcsönös beleegyezése esetén kívül, csak is birói ítélet által enyészthetik el. Mindazért, mivel a H. t. 45, 52, 55, 58. §-ai nyilván birói eljárásról emlékeznek, és a H. t. 271. §-a határozottan tiltja a mátkaságnak a felek kénye szerinti önhatalmu felbontását, azt is rendelvén, hogy a mátkások addig mássali házasságkötésre ne bocsáttassanak, míg mátkaságuk felbomlása a rendes törvényszék által helybe nem hagyatik. Mindazért végre, mivel a 74. c. büntetésre méltónak ítéli azt, a ki helyes ok nélkül lépne vissza, az ok helyességét pedig, az érdekelt felek önügyökben nem bíraskodhatván, csakis a bíró ítélni meg.

83. §.

b) A kihirdetésről.

A kihirdetés (proclamatio), a kötendő házasságnak közönségessé tétele, melynek szabályai:

1. Mielőtt a házasulandó felek egybeköttetnének, ki kell hirdettetniök azon ekklézsiában, melynek tagjai, a gyülekezet előtt háromszor, vasárnapokon vagy más ünnepeken (a H. t. 69. §. helyett, a 63. §-t és J. R. 31. §-át követő gyakorlat szerint); tisztán kijelöltetvén vezeték- és keresztnévök, állapotuk s lakhelyök azért, hogy ha valaki előtt a felek egybeköttetését akadályoztató törvényes ok volna tudva, azt feljelenthesse (J. R. 31. §.); addig, míg akárki által feljelentett s be is bizonyított (a mi csupán egy, bár saját gyalázatát valló, de hitelre közhir szerint is méltó tanunak vallomása által is megeshetik a H. t. 67. §-a szerint) akadály el nem háríttatik, a felek egybeköttetése meg nem eshetvén (65. c.). A házassági elhálás után tett ellenmondás el nem fogadtathatik (H. t. 66. §.). A pap, ha egyéb-iránt tudója a felek közti akadálynak, ellenmondás nélkül is kitagadhatja a kihirdetést (H. t. 65. §.)

2. Ha a felek nem ugyanazon ekklézsia tagjai, a kihirdetésnek mindenik fél ekklézsiájában külön kell megtörténni (H. t. 64. §.), sőt ha a felek közül valamelyik lakása helyén még hat hetet sem töltött volna el, ki kell hirdettetnie azon ekklézsiában is, melyben az előtt lakott (J. R. 32. §.). Ezen esetekben az egybekötő pap kötelessége megkivánni, hogy a kihirdetésnek más ekklézsiákban történte, előtte hitelesen bebizonyíttassék (J. R. 34. §.).

3. Hajdan, a 65. c. szerint, nem kellett a mágnások u. m. a

grófok és bárók házasságát kihirdetni. Ezen megkülönböztetést azonban már most megszüntetettnek tekinthetni. Mindazért, mivel a J. R. 36. §-a, melynek megtartása az egyházi főtanács 1833. 109. szám alatti rendeletében is parancsoltatik, a kihirdetést megkülönböztetés nélkül minden házasságra nézve rendeli; mind azért, mivel az 1791. 17. czikk eltörölt a mágnások és nemesek között jogi különbséget mutatható minden kiváltságot.

4. A kihirdetés csupán felmentés (dispensatio) mellett mellőzethetik el (J. R. 34. §.); a mit azonban nem azon világi előljárástól kell nyerni, mely a J. R. 33. §-ában kijelöltetik, hanem miután az 1791. 34. czikk rendelkezéséből a házassági ügyek visszahelyeztettek azon állapotba, melyben a József császár újításai előtt voltak, a püspöktől vagy azon esperesektől és városi papoktól, kiket a püspök tetszése szerint meghatalmazott a kihirdetéstől felmentvény adására. A házasulandó feleknek be kell bizonyítani esküvésökkel, mielőtt felmentvényt nyerhetnének, az illető papi személy előtt azt, hogy nincs közöttük oly akadály, mely egybeköttetésüket törvényellenessé tehetné (J. R. 33. §.)

5. A mely pap, a felmentés esetén kívül, kihirdetés nélkül kötné egybe a házasulandókat, keményen megbüntettetni rendeltetik (J. R. 34. §.), mely büntetést, a M.-Igenben 1808-ban tartatott zsinat 12 forintra határozta.

6. Kötelesek a papok az ekkléziájukban történt hirdetések, az a végre készitendő jegyzőkönyvbe pontosan beigtatni (1833. 109. E. R.)

84. §.

c) Az egybeköttésről, vagy papi áldásról.

Az egybeköttés (copulatio), vagy papi áldás (benedictio sacerdotalis) a házasulandó személyek házasság feletti megegyezésének ünnepélyes és a szertartások szerinti nyilvánítása a pap jelenlétében, a gyülekezet vagy bizonyosságok előtt (H. t. 73. §.), melynek szabályai:

1. Csak a felek közös vagy egyikök külön papja kötheti össze őket, és a mely pap más ekkléziabelieket papjuk engedelmével nélkül kötné össze, azt az egyházi gondnokok előtt megkövetni, s 12 forint büntetéspénzt (mely 15 nap múlva kétszereződik s ugy többül tovább) tartozik fizetni (H. t. 78. §.) Azon esetben pedig, midőn más vallásukat kötné egybe, hivatalától megfosztatik, s kivetköztetése után,

a világi törvényszék által kimondandó büntetéssel is sújtoltatik (A. C. 1. R. 5. Cz. 4. cikk). A különböző vallásu feleket a férfi vallása szerinti papnak kellene egybekötni (H. t. 138.), gyakorlat szerint azonban kit-kit a különböző vallásu felek közül saját papja köt össze; kivéve azon esetet, midőn egyik a felek közül catholicus, mert akkor mindkét fél catholicus pap által s a catholica ekklezsia szertartásai szerint köttetnek össze, a más vallásu fél jogai s az azokat biztosító polgári törvények szembetűnő sérelmével, melynek megszüntetése az országgyűlés által is többször sürgettetett, de minden siker nélkül. Ujabb gyakorlat szerint ilyen vegyes házasságok a protestáns fél papja előtt is köttethetnek.

2. Mielőtt az illető pap egybekötné a házasulandókat, köteleztetik két bizonyság jelenlétében a feleket külön-külön kikérdezni a felől, hogy a kötendő házasságra önkénytesen és erőltetés nélkül lépnek-e? s a felek nyilatkozatáról a bizonyságok nevei aláírásával hitelesítendő bizonyítványt venni, kormányi rendeleteken alapult gyakorlat szerint.

3. Az egybekötés módjára nézve a fennálló szertartást kell követni, mely szerint előadatván a pap által a házassági kölcsönös kötelességek, a felek az elejökbe terjesztendő kérdésekre hallható szóval vallomást tesznek a felől, hogy ők szabad személyek, mentek minden más házassági köteleztetéstől, egymást szeretik, egymásíránt házassági hűséget ígérnek, s megerősítvén ezen vallomásukat a szentháromság nevében fenhangon mondandó esküjökkel, a pap által megáldatnak (H. t. 75. §.).

4. Az egybekötés ideje gyanánt jelöltetnek ki kedd és szerda napok s rendkívüli esetekre szombaton kívül más köznapok délelőtti (67. c.). Tilalmas menyegzői lakodalmat tartani vasárnapokon kívül a karácsoni, husvéti és pünkösdi ünnepnapokon is, a nemesekre nézve 6, a nem nemesekre nézve pedig 2 forint büntetés terhe alatt (Apr. Const. 5. R. 51. E.). Sőt tiltatik adventi napokon és az eszterdönként előforduló sátoros ünnepek előtti két heten a pap által fizetendő 3 forint pénzbeli büntetés terhe alatt (H. t. 77. §.). Ezen tilalomnak azonban, mint láthatni az idézett 67-ik canonban, oka az lévén, hogy a kijelölt ünnepnapok menyegzői vendégeskedés s dobzó-dás által meg ne szentségteleníttessenek; a tilalom nem annyira az egybekötést, mint az azt követni szokott eszem-izsomságot tárgyazza, melynek kikerülése mellett nem láthatni helyes okát, miért ne eshesék meg a házasulandók egybekötése a kijelölt tiltott napokon is.

Arra egyébiránt vigyázni kell, hogy az egybekötés ne előzze meg sok idővel az egybekelést (67. c.)

5. Az egybekötés helye a templom, és ha az nem volna, más nyilvános istenitiszteletre használtatni szokott hely (67. c.) ; megeshetik azonban más olyan helyeken is, melyekben az a nép szokása szerint megtörténhetik (H. t. 78. §.).

6. Az egybekötés csak magára nem érvényesíti a házasságot (H. t. 48. §.). Ennélfogva ha olyanok köttetnének egybe, kik el vannak tiltva a házasságtól (H. t. 83. §.), vagy oly betegek, hogy felgyógyulásukhoz még remény sincs (H. t. 84. §.), ha erőszakosan (H. t. 85. §.) vagy alattomosan, bizonyságok nélkül, hajtatik végre (H. t. 86. §.), a házasság érvénytelen lesz.

7. Köteles minden pap az ekklezsiájában kötött házasságokat az a végre tartatni kellett anyakönyvbe saját kezével beírni, s tisztán kiírva a házasságba lépett személyek és a bizonyságok neveit, az egybeköttetés idejét és azt, hogy a házasság előtte vagy más általa megbizott pap előtt és mely helyen köttetett legyen (J. R. 35. §.)

8. Követni szokta az egybekötést a lakodalom, mely mint a házasság méltóságához illő ünnepélyesség fentartandónak iratik a H. t. 88. §-ában, úgy mindazáltal, hogy kikerültessék az eszem-izomság, pazar fényüzés, rangfeletti czifrázkodás, fajtalan beszéd, éneklés és illetlen táncz, a H. t. 90. §. szerint.

85. §.

Bírálata a házasság kellékeinek.

A házasság elősorolt kellékei nem birnak ugyanazon érvényesítést feltételező erővel. A mi illeti ugyan is :

1. A megegyezést, ez alapja a házasságnak azon mondat szerint: „*consensus facit matrimonium*“ (H. t. 24. §.), ha törvénytől határozott módon ki is van nyilatkoztatva két bizonyság előtt s nincs gyengítve erőszak, csalás és tévedés által. Ilyen megegyezés nélkül még képzelní sem lehet házasságot a H. t. 153. §. szerint.

2. A kihirdetés nem lényeges kelléke a házasságnak; amit bizonyít mind az, hogy a 65. c. szerint a mágnások házassága kihirdetés nélkül is érvényes volt, mindaz, hogy a H. t. 71. §. és a J. R. 33. §. szerint a felmentés jogát gyakorló által elengedtetetik. Ugyanezt bizonyítja a reformált egyház százados gyakorlata is a H. t. 70. §-ban láthatólag, mely szerint a kihirdetést vakmerően elmulasztók

megbüntetethetnek ugyan, az a nélkül létesített házasság mindazáltal meg nem semmisíthetetik. Ennélfogva a J. R. 34. §-ában látható azon szabály, hogy az el nem engedett kihirdetés nélkül kötött házasság érvénytelen: mint a dolog természetével, egyházi törvénnyel és százados egyházi gyakorlattal ellenkező, el nem fogadottnak, a törvény erejével nem bírónak méltán tekintethetik.

3. Az egybekötés, vagy papi áldás, elannyira szükségesnek iratik ugyan a H. t. 79, 80. §-aiban, hogyha hiányzik, a házasságot érvénytelennek s az abból született gyermekeket törvényteleneknek kellene tartani, mivel mindazáltal a házasságnak lényeges feltétele s kelléke, mind egyházi törvény, mind a dolog természete szerint is, a házasulandó feleknek törvényszerinti kellékekkel ellátott megegyezése; és mivel az egybekötés, a H. t. 73. §. szerint, nem egyéb mint a felek házasság feletti megegyezésének szertartásos tudatása; s végre mivel a H. t. 84. §-a ezen szavai szerint: „sola hierologia non constituit matrimonium, si caetera ad conjugium necessaria deficiunt“; az egybekötés csak magára nem érvényesíti a házasságot, melynek annál lényegesebb kellékei vannak. Ha tehát bebizonyíthatnák az, hogy a felek egyházi törvény és gyakorlat által szabályozott módon megegyeztek abban, hogy egymással házasságra lépjenek, ha ezen megegyezéseket gyermekek nemzése és illetőleg szülése által tettelesen is tanusították, egybeköttetésök, következéseire nézve is, érvényes házasságnak tartathatik azon esetben, midőn az egybekötés, előre nem láthatott s meg sem előzhetett akadályok miatt, maradott el akaratauk s szándékuk ellenére. Ezt annyival inkább állíthatni, mivel, a reformált egyház százados gyakorlata szerint, ha az érvényes mátkaságban élő személyek közül a férfi megterhesített mátkájától elszökvén, hirdetmény által felszólíttatva sem jelennék meg a házasság létesítése végett, a megterhesített mátka törvényes feleségének ítélthetetik (H. t. 82. §.) és még a szökevény jószágainak birtokába is állíthatatik (H. t. 23. §.). Már ha ezen esetben a felek közti egyezménynek egybeköttetésöket házassággá törvényesítő erő tulajdoníttatik, papi egybekötés nélkül, még pedig az elszökésével visszalépést tanusító férfi akarata ellenére is: mennyivel méltóbban követelhetni ugyanazt akkor, a midőn a házasság feletti megegyezés következtében gyermekek születtek s azok a férfi által elismervék, de az egybeköttetés a férfi akarata s szándéka ellenére meg nem történhetik, mert gyermekei anyja véletlenül vagy meghalt, vagy megbolondult, egyszóval az egybekötésre alkalmatlanná vált.

86. §.

A házasság különböző neveiről.

A házasság következő nevei ismeretesek egyházi törvényeink előtt is:

1. **Törvényes és érvényes házasság**, mely a polgári és egyházi törvényekkel megegyezőleg kötött. Ezen házasság helyesnek (rectum) nevezetik, ha a felek még nem keltek össze; elháltnak (consummatum), miután a házasság közösködés által is megerősített. Ellenben törvénytelennek mondatik azon házasság, mely az egyházi és polgári törvényekkel ellenkezőleg kötött, az abból született gyermekek születésöknél fogva szüléiktől csak is tápláltatást igényelhetvén, melyet az tartozik szolgáltatni, a ki azokat bebizonyíthatólag nemzette, míg élelmöket megszerezhetik; s annak tehetetlensége esetében az anya és atyai nagyatyja, s ha ez nem volna, az anyai nagyatyja (H. t. 21. és 263. §.).

2. **Titkos házasság**, mely titokban minden ünnepélyesség nélkül, de örökre kötött, rangjokra nézve nem egyenlők között. Ez nem bír a törvényes házasság jogaival (H. t. 93. §.) s el is töröltetett a T. R. 36. §-a által. Különbözik ettől az alattomos (clandestinum) házasság abban, hogy az illető pap és bizonyságok nélkül kötetik és érvénytelen (H. t. 97. §.).

3. **Balkézre kötött házasság** (matrimonium ad morganaticam), mely egyébiránt egyházi törvények és szertartások szerint kötöttik, hanem annak kikötése mellett, hogy a feleség ne lehessen részese férje rangjának, s a gyermekek ne lehessenek örökösei atyjuknak (H. t. 94. §.). Gyakorlatban van, midőn uralkodó házak tagjai vesznek feleségül rangjuk alatti nőt.

4. **Vélt házasság** (putativum), mely egybe-nem-köthető személyek között szokott ünnepélyességgel jólelküleg (bona fide) az az ugy kötöttik, hogy a fenforgó házassági akadályról nem volt tudomása a feleknek, vagy legalább egyiknek közülök; mely bár megsemmisíttessék is, az akadály felfedeztetése előtt fogantatott gyermekek törvényesek, a H. t. 95. §., H. K. 1. R. 108. cz. szerint.

5. **Szüz házasság** (matrimonium virgineum), mely a közülés kirekesztésének feltétele alatt kötöttik; az abba önkéntesen lépett felek kötelesek lévén egymás iránt segedelemmel s szeretettel viseltetni, s a férj feleségét védeni és a feleség férjét tisztelni tartozván (H. t. 98. §.). A házasság céljával ellenkező ilyen egybekötöttést

csak is az éltes személyek között (provectoris aetatis) engedhetni meg a H. t. 251. §. szerint.

6. **Ágyas tartás** (concupinatus), melynek két neme van, u. m. a) az, a midőn a férfi maga mellé veszen egy alsóbb rangu nőt s attól született gyermekeit sajátjai gyanánt nevelteti a nélkül, hogy azok anyját feleségének tartaná s azzal magát egybeköttetni akarná (matrimonium naturale H. t. 92. §.); b) az, a midőn a férfi egy nőt ideig-óráig ágyassá fogad (matrimonium ad Thala. H. t. 100. §.). Hogy ezek közül egyiket sem lehet házasságnak tartani szemebetűnő; törvényes és érvényes házassággá válhatik azonban ezen viszony, ha a férfi ágyasával ünnepélyes mátkaságra lép, vagy egybekötteti magát; ezen házasság (subsequens matrimonium) által az azelőtt született gyermekek is törvényesítettvén, a H. t. 103. §. 5. pont szerint.

7. **Vérfertéztető házasság** (incestuosum), mely a tiltott izbeli vérek között köttetett és megsemmisítendő; még pedig ha tudva, az az úgy köttetett, hogy a felek előtt vérségi viszonyuk ismeretes volt, vagy rokonaik s ismerőseik által a felől ellenzőleg értesítetttek, a gyermekek is törvénytelenek lesznek; az ellenkező esetben pedig a gyermekek, mint vélt házasságból származottak, mindkét szüléik törvényes örököseinek tartatnak a H. K. 1. R. 106. és 108. cz. H. t. 120. §. szerint.

8. **Megújított házasság** (instauratum matrimonium), vagy is az, a mely egymástól elválasztott személyek között köttetik (H. t. 226. §.). Azon esetben, midőn egyik a felek közül nőtlenségre ítéltetett volt hibájáért, az illető egyházi előljáróság engedelmé nélkül meg nem eshetik, és mindazon szertartások szerint kell a házasságnak megújíttatni, melyek az új házasság érvényességét feltételezik, a H. t. 227. §., J. R. 62. §. szerint.

9. **Téttetett házasság** (simulatum), mely azon személyek közti viszony, kik úgy élnek, mintha egymás házastársai volnának, holott nem azok; és mivel házasságnak nem tartathatik, az abból született gyermekek törvénytelenek s a felek, ugymint házasok, senkit sem követelhetnek, mások által pedig úgy követeltethetnek mint ha házasok volnának a H. t. 99. §. szerint.

10. **Vegyes házasság** (matrimonium mixtum), mely különböző vallásu felek között köttetik (1791. 57. cz.), még pedig érvényesen, kivéve azon esetet, midőn egyik a felek közül pogány, török, vagy zsidó vallás követője volna. a H. t. 137. §. szerint.

11. **Aranylakodalom** (conjugium quinquagenarium), melylyel a házassági szövetségben ötven évet eltöltött házasok egy-

bekelésök emlékét szokták megünnepelni és csak is szertartás lévén, sem házasságújításnak, sem új házasságnak nem tartathatik (H. t. 102. §.). Szokásban van az ezüstlakodalom is, melyet néha a házasság 25-ik évének eltelésekor szoktak a házasok tartani.

12. A honiak külföldön kötött házassága, melynek érvényessége feltételezve van ezen szabályok megtartása által:

a. Az atyai, gondnoki s katonai hatalom alatt levőknek illető felsőbbjeik megegyezését kell megnyerni (J. R. 37. §.)

b. Fenálló házasságban levők; paráznak vétkök részesével; kik a házasság lehetségesítése végett egyiket a házasfelek közül megölték vagy ölették a meggyilkoltottnak házasársával; a rabló az elrabolt szabadon nem bocsátott nővel; a keresztény nem kereszténnyel; a tiltott ízbeli vérek és sógorok egymással külföldön sem léphetnek házasságra, a J. R. 38. §. szerint.

c. A kihirdetés vagy attóli felmentetés csak azon esetben kívántatik meg, ha azon külföldi tartományban is, hol a házasság kötetik, a házasság érvényességének feltételei (J. R. 39. §.)

d. Meg kell tartani az illető külföldi tartománynak az egybekötés módját szabályozó törvényeit még azon esetben is, ha hazánk törvényeitől különböznének (J. R. 40. §.)

13. A külföldiek hazánkban kötött házassága, mely hazánkban törvényesnek s érvényesnek csak azon feltétel alatt tartathatik, ha az illető egyházi s polgári törvényekkel megegyezőleg kötött; mind azért, mivel a H. K. 2. R. 5. cz. szerint a külföldiek magukat hazánkban törvényeinkhez alkalmaztatni tartoznak; mind azért, mivel bármely kötésnek hazánkban érvényessége csupán honi törvényeink szerint ítélthetik meg, hazánk nem kormányoztathatván idegen törvények szerint, az 1791. 6. cikk értelmében.

87. §.

III. Az érvényes házasság következeiséről.

A házasság következeisei tárgyazzák a házasársakat és a gyermekeket.

88. §.

1. A házasársakra nézve.

A házasársakat tárgyazó következeisei a házasságnak illetik azokat:

1. k ö z ö s e n, a mennyiben mindkét fél u. m. férj és feleség kötelezettek egymás iránt szeretettel és hívességgel viseltetni mind azért, mivel egyesületök czélja különben el nem érhetik, mind azért, mivel erre magokat ünnepélyesen letett eskü által is kötelezték, melyet hitszegés vétke nélkül meg nem sérthetnek. Kötelezettek továbbá a házassági tartozás teljesítésére, az azt megtagadó fél hivtelen elhagyónak (malitiosus desertor) tartathatván (H. t. 103. §. 3. pont, 104. §.). s e felett a feleség még tehetetlen férjével sem egyezhetvén (H. t. 261. §.). Tartoznak végre a felek együtt lakni elannyira, hogy ha a társát elhagyó fél tartózkodása helyének tisztjei által megintetve sem térne vissza, vagyonaiból 200 forint vétetik fel mindannyiszor, valahányszor az, ismételt megintésre, elhagyott társa mellé visszatérni etmulatná, s ha vagyontalan, nyakon köttetve adatik társa kezébe a Comp. Cons. 1. R. 1. Cz. 8. cikke szerint. Mindkét házastárs továbbá csaknem ugyanazon egy személylyé válván a házasság által, a H. K. 1. R. 48. cz. 1. §. ezen szavai szerint: „non sunt duo sed una caro“, egymás vagyonaire nézve oldalágbeli véreket is kirekesztő örökösödési joggal birnak. Megkívánhatja mindkét házastárs gyermekeiktől, hogy őket megbecsüljék s ne kesergessék, a mire büntetéssel is szoríttathatnak a gyermekek még a tiszték által is (A. C. 3. R. 48. Cz.). A házastársak végre sógorsági viszonyba lépnek kölcsönösen egymás rokonaival (H. t. 103. §. 4. p.)

2. e g y e n k é n t, még pedig :

a. a f é r j e t. A férj mint családfő (H. t. 27. §.) felesége felett szeretettel s kimélettel gyakorlandó felsőbbséget nyer, követelhetvén tőle illő tiszteletet (operas obsequiales) s a háztartásra szükséges, de rangjához mérséklendő segedelmet (operas industriales H. t. 103. §. 6. p.) A férj ezen hatalma nem terjesztethetik ki annyira, hogy feleségét eladhassa, mit ha cselekednék, beleegyezett feleségével együtt kemény büntetésre méltó (H. t. 242. §.). Köteles ellenben felesége illendő tartásáról gondoskodni (H. t. 103. §. 7-ik pontja), a mit következtethetni törvényeink azon rendelkezéséből is, mely szerint, a feleség tartására megkívántató költségeknek elhalt férje jószágai-
ból is fedeztetni kell; valamint abból is, hogy az atya helybenhagyásával megházasodott fiu atyját osztályra kényszerítheti a H. K. 1. R. 54. cz. szerint, azon okból kétségen kívül, hogy legyen miből tartsa feleségét. A férj továbbá feleségének sem fekvő (H. K. 1. R. 54. cz. 2. §., 113. cz. 4. §.), sem ingó (H. K. 1. R. 100. cz. 4. §.) vagyona-
nak tulajdonosává nem lesz a házasságnál fogva; köteles azonban azokat a férj védeni (H. t. 103. §. 7. p.); valamint a feleség is fekvő

vagyonai elidegenítésekor férje megegyezését kikérni (ugyanott 8. p.). A férj végre mint atya, akár nemes, akár nem nemes legyen, gyermekei felett atyai hatalmat gyakorol (H. K. 1. R. 51. cz. 2. és 3. §.), de tartozik viszont őket rangjukhoz képest neveltetni (1791. 52. cz. 11. pont) s számukra még vagyont is szerezni (H. K. 1. R. 53. cz. 10. §.)

b. feleséget. A feleség használja férje nevét s czimét míg más házasságra nem lép (H. K. 1. R. 98. cz. 1. §.; 102. cz. 1. §.); férje rangjával járó tisztelet és jogok részese, s a férjet illető törvényszék előtt pereltethetik csak, (H. t. 103. §. 3. p.) a nélkül, hogy elvesztené születésénél fogva igényelhető jogait azon esetben, ha férjénél kiváltságoltabb származásu. A feleség továbbá férje családjának tagjává lesz (H. K. 1. R. 51. cz. 3. §., H. t. 103. §. 8-ik p.), s igényelhet férjétől rangjához illő tartást, melyet a törvényszék s illető felsőbbség határoz meg azon esetben, midőn a férj feleségét házától elüzte volna hibáján kívül, az ellene netalán indított per bevégeződéseig szolgáltatandó mennyiségben (H. t. 214. §.) és férje vagyonából hitbért (H. K. 1. R. 93. cz.), özvegyi tartást (H. K. 1. R. 98. cz. A. C. 3. R. 25. Cz.), sőt részt is (H. K. 1. R. 99. cz. 102. cz.) igényelhet. Végre a feleség férje halála után gyermekeinek természetes és egyszersmind törvényes gyámnoka (H. K. 1. R. 113. cz.).

89. §.

2. A gyermekekre nézve.

A házasságnak gyermekeket érdeklő következései tárgyazzák azoknak:

1. s z e m é l y é t, s e tekintetben azon gyermekek, kik a házastársak egybekelése után 182 napnál későbbre (H. t. 264. §.) és a házasság megszünése után 10 hónapnál kevesebb idő alatt (H. K. 2. R. 62. cz. 3. §. H. t. 265. §.) születnek, törvényesek s anyjok férje gyermekeinek tartatnak, a catholica egyház törvényének azon olve szerint: „*pater est quem iustae nuptiae monstrant*“; míg az ellenkező be nem bizonyíttatik, és annak, ha önjogu, atyai hatalma alatt vannak (H. K. 1. R. 51. cz. 2. §.), mindkét szülőknek őket törvényesen illető vagyonaira nézve örökösödési joggal birnak (H. K. 1. R. 17. cz. 2. R. 62. cz.), még azon esetben is, midőn születésök után világosodnék ki azon a szülők előtt egybekelésökkor tudva nem volt akadály, mely miatt a vélt házasságnak meg kell semmisíttetni (H. K. 1. R. 108. cz.). Követelhetik végre szüléiktől neveltetésöket (1791. 52. cz. 11. p.).

2. v a g y o n a i k a t. A gyermekek törvényes házasságbóli származásuknál fogva az őket törvényszerint illelhető anyai és atyai ősi vagyonoknak tulajdonosaivá lesznek elannyira, hogy az elavult törvény szerint azokat szüleik, megegyezésök nélkül, helyes ok esetén kívül, el sem idegeníthették (H. K. 1. R. 58. cz. 6. §.) s ha elidegenítették volna, a szükséges eladás (necessaria venditio) esetét kivéve, még az elidegenítő életében is visszaperelhetik (H. K. 1. R. 59. cz.), még pedig illetőségekre nézve minden fizetés nélkül (sine omni prorsus solutione H. K. 1. R. 61. cz. 4. §.). A szülék ellenben gyermekeik vagyoni iránt, kivéve a számadás terhétől ment kezeltetést (1791. 52. cz. 11. p.), semmi jogot nem igényelhetnek, a gyermekeket illetően névszerint a szerzemény-vagyonaiokról szabad rendelkezhetés (H. K. 1. R. 5. és 57. cz.). Azonban a mennyiben a gyermekek kötelesek atyjuk számára vagyont szerezni (H. K. 1. R. 53. cz. 10. §.), méltán állíthatni azt, hogy szegénységre jutott szüléiket a gyermekek saját vagyonukból táplálni tartoznak.

3. á l l a p o t u k a t. A gyermekek apjuk állapotát öröklik (H. K. 1. R. 51. cz. 3. §.), ennél fogva nemes apától s nem nemes anyától nemes gyermekek származnak; nem nemes apától és nemes anyától pedig nem nemesek (H. K. 1. R. 7. és 22. cz. 3. §.). Ezenszabály alól ki van véve azon eset, midőn valamely nemzetség fiát illető jószágában, a fiág kihaltával, fejedelmi adománylevél mellett örökösödő leány, mely fi u l e á n y n a k (praefecta) neveztetik, nemtelen emberhez megy férjhez, az attól születendő gyermekek ugyanis anyjuk állapotát örökölvén, nemesek lesznek (H. K. 1. R. 7. cz.).

4. v a l l á s u k a t. A vegyes házasságból származott fiaknak apjuk, a leányoknak pedig anyjuk vallására kell kereszteltetni s neveltetni, a törvény ezen rendelete ellen kötött egyezményei a házásoknak érvénytelenek lévén az 1791. 57. cz. szerint.

90. §.

IV. A házasság megszűnéséről.

A házasság megszűnik a házasfelek valamelyikének halála, a házasság megsemmisítése és felbontása által.

91. §.

1. A házasság halál általi megszűnéséről.

A házassági kötetést biztosító eskü szerint is a szeretet, hűség és segedelmezés kötelességeinek teljesítése a házastárs éltéig lévén

ígérve, egyik házastárs halála által az életben maradt másik fél szabaddá lesz s újabb házasságra léphet, miután házastársának halálát tisztán bebizonyította, hanem ha a köztudat a bizonyítást szükségfelettivé tenné (J. R. 12. §.); és a férj végrendeletében a feleséget el nem tilthatja a férjhezmeneteltől, hanem ha az elfogadott volna a férjhez nem mehetés feltétele alatt férjétől hagyott valamely hagyományt (H. t. 258. §.). Azonban a házasságnak, a házastárs halála után is fenállható következményei fenmaradnak az életben maradt házaspárra s gyermekekre nézve épen úgy, mintha még a házasság fenállana. Így p. o. a feleség elhalt férje nevét, czimét, kiváltságait használhatja s tartását és illetőségét annak jószágaiból követelheti, kivéve azon esetet, midőn a férj az őtet hűtlenül elhagyott felesége ellen folytatott per bevégeződése előtt halt meg (H. t. 215. §.), míg más házasságra nem lép (H. K. 1. R. 98. cz. 1. §.) A férj is apai hatalmát házasságának megszűnése után is épen úgy gyakorolhatja gyermekei felett, mint azelőtt, míg azok felszabadulnának (H. K. 1. R. 51. cz. 2. §.), ha szinte más házasságra lépne is. A gyermekek végre mindazon jogok birtokában maradnak, melyek őket a megszűnt házasságból származásuknál fogva illetik, azokat ők születésöknél fogva igényelhetvén, melyen a házasság megszűnése semmit sem változtathat. A feleség, férje halála után hat hónap betelése előtt férjhez nem mehet a H. t. 286. §. szerint, és a nemesek özvegyei férjeik halála napjától számítandó egy esztendő (annulctus) eltéleése előtt férjök vérei által nem háboríttathatták (A. C. 3. R. 25. Cz.) s más idegenek által sem, ha özvegyi védlevelet váltattak (A. C. 4. R. 2. Cz. és a stylus) s azt az illető törvényhatóságok gyűlésén a törvényszékek színén kihirdettették.

92. §.

2. A házasság megsemmisítéséről.

Megsemmisítésnek (annulatio) neveztetik az egyházi bírónak azon tette, melylyel a két különböző nemű személy között házasság neve alatt fenállott egybeköttetés semminek, az az olyannak nyilvánítatik, mintha nem is létezett volna (H. t. 152. §.). Helye van általában mindazon esetekben, melyekben a felek törvény tilalma ellenére léptek házasságra; vagy azon tulajdonokkal, melyek a házasságnak lényeges feltételei, egybeköttetésök keletkezésekor már nem bírván, azt házasságnak nevezni sem lehetett. Egyházi törvény szerint megsemmisítettnek a következő házassági egybeköttetések:

1. Az atyai, gondnoki s katonai hatalom alatt levőknek az illetők megegyezése nélkül kötött házasságai (H. t. 35. §. J. R. 6. és 20. §.).

2. A keresztény és nem keresztény közti (H. t. 137. §. J. R. 10. §.).

3. A fenálló házasság megszűnése előtt kötött más házasság (J. R. 11. §.).

4. A rokonság és sógorság tiltott ízeiben állók közti, ha azt felmentés nem előzte meg (H. t. 169. §.). A házasság kötése után még a feleség testvéreveli fajtalanság által létesült sógorság sem semmisíti meg a házasságot (H. t. 243. §.).

5. A rabló és rablott közti, ha ez az egybekötötetés előtt szabad állapotban nem nyilvánította megegyezését (J. R. 17. §.).

6. A nősparáznák közti (J. R. 18. §.) és azon házasság, melyre a meggyilkolt fél életben levő társa a gyilkossal vagy gyilkoltaival lépett (J. R. 19. §.).

7. A bolondok s részegek öntudat nélküli állapotban kötött házasságai (J. R. 24. ; H. t. 170. §.).

8. Azon házasság, mely valamelyik fél testi tehetetlensége miatt elhálttá nem válhatott (73. c.). Nem elég azonban ezen tehetetlenséget, mely akár általános, akár csak társát illető (respectiva) legyen mindegy, csak állítani a feleknek, hanem be is kell orvosi s illetőleg bábai szemle által bizonyítani azt különösen, hogy az az egybekelés előtt létezett, a panaszló fél előtt ismeretlen és orvosolhatatlan vagy életveszélyeztetés nélkül nem orvosolható volt; a mire önkénytelenül senkit sem kényszeríthetni (H. t. 162, 163; J. R. 42, 43. §.). Azon esetben, ha a tehetetlenség minősége felett kétség támadna, a felek három évi együttlakásra utasítatván, ha azután is tartana a tehetetlenség, csak úgy semmisíthetetik meg a házasság, ha állítását mindkét fél esküvel erősíti, vagy a tehetetlen fél tagadása esetében a panaszló pótló esküt teszen le: különben a házasság fentartandó lévén (H. t. 164., J. R. 44. §.). Megsemmisítés okául az orvosolható s az egybekelés után betegség vagy más eset által előidézett tehetetlenség nem használtathatik (J. R. 45. §.), valamint a magtalanság sem (sterilitas), mivel nem lehet bebizonyítani azt, hogy valakinek soha sem lesz gyermeke, ez azonban, ha orvosszerek által kész akarva eszközöltetett, ok lehet az elválasztásra (H. t. 154. §.).

9. Azon házasságok, melyekben a felek megegyezése akár teljesen hiányzik, akár fel sem tétethetik. Ilyenek a tévedésből kötött, csalárdság s ellenállhatatlan félelem által eszközölt házasságok; azon

megjegyzés mellett azonban, hogy azoknak megsemmisítését csak azon fél követelheti, mely tévelygő, megcsalatott és kényszerített volt, az ellenfél megegyezése kérdés alá hozható sem levén; és hogy a megsemmisítést igényelhetők sem követelhetik azt, ha a tévedés s csalatás felfedeztetése és a kényszerítő erőszak s félelem megszűnése után tüstént föl nem lépnek, s ha megegyezésüket akár kifejezetten, akár tettelesen az önkéntesen folytatott házassági együttlakás által utólagosan nyilvánították (H. t. 155, 156, 158; J. R. 24, 25, 27, 28. §.). Vannak csakugyan egyházi gyakorlatunk szerint olyan esetek is, melyekben a házasságot eszközlő erőltetés nem hozattathatik fel annak megsemmisítésére, milyenek: midőn az elcsábított személyt kármentesíteni nem tudó annak elvételére, a mátkáját megterhesítő azzali egybekelésre, az ágyast maga mellett feleség gyanánt tartó annak feleségül vételére kényszerítették (H. t. 157. §.). Ezen esetekben ugyanis a felek közösködés által is tanúsított megegyezése nyilvános levén, az erőltetés nem annyira a házasság eszközlésére, mint a már tettelesen fenálló azon házasság fentartására van intézve, melynek teljességére csak az egybekötés külső innepélyessége hiányzik.

10. A házasság megsemmisítését követelheti a férfi, ha bebizonyítja azt, hogy a nő más által, egybekelésök előtt, már szüzességétől meg volt fosztva, vagy terhes volt, és hogy az előtte tudva nem levén, mihelyt tudására jutott, azonnal feljelenteni el nem mulasztotta. (H. t. 165. J. R. 26. §.). Azon szülék, kik megterhesített leányukat tudva férjhez adnák, büntetésre méltók; ha csak a férj el nem engedi az ellene elkövetett méiatlanságot (H. t. 272. §.).

11. Azon házasság is megsemmisíttethetik, mely egyik fél dühössége, eszelőssége, ragadós nyavalyája eltitkolásával kötött; mind azért, mivel a más félről fel sem lehet tenni, hogy tudva ilyen félszeggeli házasságra lépett volna; mindazért, mivel a nyavalyásság eltitkolása által csalás köttetett el, mely a házasságot megsemmítő ok (H. t. 159, 160. §.). A házasság kötése utáni dühösség s ragadós nyavalya még elválás oka gyanánt sem használtathatik; a házasság felek egymást szerencsétlenségökben ápolni kötelesek lévén, s a házasság kölcsönös segedelmezés végett is kötötven (H. t. 244. §.).

12. A megsemmisíthető házasságok közé számláltatott hajdan az is, melyre nemes leány, nem tudva, jobbágy férfival lépett (H. t. 168. §.). A jobbágyság el levén törölve az 1791. 26-ik czikk által, már most megsemmisítő ok gyanánt nem használtathatik ugyan, azon házasságok mindazonáltal, melyekre a valódi állapotukat, rangjukat

eltitkolók, s magukat a valóságosnál felsőbb ranguaknak tettetők szednek másokat, megsemmisíthetnek a közbejött csalatás vagy tévedés czime alatt.

93. §.

A megsemmisítés következeiseiről.

Megsemmisítettván az egyházi törvényszékek által a házasság,

1. a feleknek sem együtt lakni, sem egymással gyanut gerjesztőleg társalkodni nem szabad (J. R. 46. §.).

2. Megszűnnek ugyan a házásoknak, mint olyanoknak, egymásiránti jogai s köteleességei; a már született s az atya hatalma alatt maradandó gyermekek tartására s neveltetésére szükséges költségek mindazáltal mindkét szülő vagyonaiból kiszakasztatnak, meghatározott mennyiségben; a szülék közti kölcsönös követelések is a hozományok- s kárpótlásra nézve ítéletesen elhatározatván (J. R. 48. §.).

3. A melyik fél tudva lépett megsemmisíthető házasságra, megbüntetik (J. R. 47. §.), s névszerint a vérfertőztető házasságra tudva lépett asszony hitbéréből is megfosztatik a H. K. 1. R. 106. cz. 2. §. szerint; de a gyermekek törvényeseknek tartathatnak, akár tudva, akár nem tudva léptek is a szülék a megsemmisített házasságra. Ezt állíthatni mind azért, mivel sem polgári, sem egyházi törvény nem rendeli az ellenkezőt; mind azért, mivel ellenben vannak olyan törvényeink, melyekből a kérdés alatti gyermekek törvényességét következtethetni, mint p. o. J. R. 48. §., mely azt rendeli, hogy az ilyen gyermekek apjuk hatalma alatt maradjanak. Már pedig jogi értelemben apja csak a törvényes gyermekeknek van s apai hatalmat is csak törvényes gyermekekre nézve lehet gyakorolni. A H. K. 1. R. 79. cz. 1. §. 2. R. 60. cz. 2. §. szerint pedig a gyermekek apjuk hibája miatt megsemmisített házasságból született gyermekekre nézve, kik illetén születésöknök okai nem lehettek, csak azáltal teljesíthetnek, ha törvényeseknek tartatnak s nem fosztatnak meg, mintegy büntetés gyanánt, azon jogoktól, melyek a törvényes gyermekeket születésöknél fogva illetik. Csupán egy kivételt találhatni törvényeinkben ezen szabály alól, mely a vérfertőztető házasságnak azon esete, midőn a házaselek véreik s örököseik nyilvános tiltakozása ellen léptek házasságra, vagy egymásnak oly tiltott ízbeli vérei, mely mindkettőjük előtt tudva leh tett (H. K. 1. R. 107. cz.). Ezen esetben ugyanis a gyermekek törvényteleneknek nyilvánítatnak,

akár megszüntetessék a házasság, akár nem (H. K. 1. R. 106. cz. 2. §.), de csak is a mindkét szülő ingatlan vagyonaibani' öröködhetésre nézve (H. K. 1. R. 108. cz. K. §.); a nem tudva kötött, egyébiránt megsemmisíthető, illetén házasság a gyermekeknek örökösödhe.ési általános jogát sem korlátozhatván (H. K. 1. R. 106. cz. K. §.).

94. §.

3) A házasság felbontásáról.

Házasság-felbontásnak neveztetik az egyházi bíró azontette, mely által a törvényesen kötött házasság a felek életében megszüntetetik. Ez kétféle: vagy olyan, mely által a felek mássali házasság kötésre szabadíttatnak fel, és elválásnak (divortium) neveztetik; vagy olyan, mely által a felek csupán az együttlakás kötelessége alól oldoztatnak fel, a házasság egyéb jogok s kötelességek tekintetében fentartatván, mely megkülönböztetésnek (separatio quoad thorum et mensam) neveztetik (H. t. 172, 173. §.).

95. §.

a, Az elválásról s okairól.

Az elválás okai következők:

1. Nősparáznaság (adulterium 71. c.; J. R. 55. §.), mely a házasság félnek társán kívül mássali szándékos s öntudatos közöselése (H. t. 177. §.). Nem kivántatik meg szükségesképen ezen bűn végrehajtásának is bebizonyítása, annak terhes gyanuja már elégséges ok levén az elválásra (H. t. 181—183. §.). Vannak azonban esetek, melyekben bár megtörtént legyen is a bűn, elválasztást nem követelhetni, a milyenek: midőn az asszonnyal erőszakosan vagy tudtán kívül követtetett el; midőn a férj feleségével lakik, tudva parázna voltát, vagy maga volt eszközlője felesége paráznaságának; ha mindkét fél ugyanazon bűn részese; ha a férjét meghaltnak hívő asszony máshoz menne férjhez (H. t. 178. §.); s végre, ha a megsértett fél nem követeli az elválást (H. t. 242. §.). A Szent László 1. K. 13-ik fejezete szerint a férj meg is ölhetette nősparáznaságban talált feleségét, ha bűnét azelőtt tudva egyszer sem nézte el, s azelőtt nem gyűlölte feleségét. Ezen törvényt a H. t. 250. §. által eltöröltnek állítani nem lehet, polgári törvény csakis ellenkező polgári törvény által törölthetvéen el.

2. Hütlelen elhagyás (malitiosa desertio H. t. 184. §. J. R.

56. §.) ha az, az elhagyott hibáján kívül (H. t. 188, 189. §.), annak tudta s megegyezése nélkül (H. t. 192. §.), bár valamely vétek büntetésének kikerülhetése s nem a házastársa iránti szeretetlenségből történt is (H. t. 193. §.), csakhogy azon véteknek az elhagyatott tudója vagy eszközlője ne volt légyen (H. t. 194. §.). Az elhagyatottnak azonban várakoznia kell azon esetben, midőn elbujdosott hitvesének mulatási helye nem tudatik, négy, sőt a körülményekhez képest öt esztendeig is, s csak akkor követelheti s nyerheti meg, az illető egyházi törvényszék előtt, elválasztatását; megesküvén arra, hogy hitelesen bebizonyítandó keresései s tudakozódásai után sem akadhatott hitvese nyomába, és hogy tőle sem izenetet, sem levelet nem vett (H. t. 190, 196. §.), a midőn házastársa visszatérését nem is reménylhetni (73. c.), a mit méltán állithatni, miután háromszori kihirdetés után elpróbált felszólításra sem jelent meg a kitűzött idő alatt az eltávozott (J. R. 56. §.). Ok lehet az elválásra a hűtlen elhagyás azon esete is, midőn az elhagyatott tudja hitvese hollétét, de az a világi s egyházi hatalom által kényszerítve sem akar visszatérni (H. t. 202. §.); valamint azon eset is, midőn az egyik a házastársak közül, a másik tudta s megegyezése nélkül elkövetett vétkeért, örökös rabságra ítéltetett (H. t. 194. §.). Az ellenség által elfogott rabok után várakozni kell feleségöknek, bár kiszabadulásukatreményleni nem lehet is, halálukig; ha pedig hol- és életben létök nem tudatik, férjhez menetelre csak öt évi várakozás után szabadíthatnak fel (H. t. 195. §.)

3. A házastárs élete elleni törés (J. R. 55. §.), mely ellenséges indulat által inkább sértetik a házassági kötelesség, mint a nősparázsnaság által (H. t. 203. §.)

4. Engesztelhetetlen gyűlölség (capitale odium aut insuperalis aversio), mely hogy ilyennek tartathassék, el kell próbálni a felek összebékéltetését; külön is kell vetni őket ideig-óráig, s ezt a körülményekhez képest többször is kell ismételni, és ha mind ezen próbatételeknek nem lenne sikere, és még reménység sem lehetne a felek kibékítéséhez, mindkét fél ismételve megújított kéréseire, elválasztás okául használtathatik, a már született gyermekek érdekeinek sérelme nélkül (J. R. 57. és 58. §.)

5. A házassági tartozás megtagadása (denegatio debiti conjugalis), mely következeire nézve a hűtlen elhagyáshoz hasonló megsértése a házassági kötelességnek (H. t. 205. §.). Azonban, hogyha ezen tartozás állatilag s a házasság célja kockáztatásával, vagy a házastárs egészsége veszedelemhezvetésével követeltet-

nék, annak megtagadása büntelen. sőt a szenvedő fél még elválasztatását is megnyerheti (H. t. 206. és 207. §.).

6. Ok az elválasztásra végre az is, ha az asszony magát mesterségesen és készakarva a gyermekszülésre alkalmatlanná teszi (H. t. 208. §.).

96. §.

Az elválás következeiseiről.

Az elválás következeisei:

1. általában azaz, az elválásnak minden eseteire az, hogy a felek közti házassági viszony, minden abból folyó jogokkal és kötelességekkel együtt megszűnik (H. t. 173. 222. §.), az elválasztás alkalmával a felek egymásiránti minden kölcsönös követeléseinek is el kellettven határozatni (J. R. 59. §.). A felek továbbá egymástóli elválasztatásuk után mássali házasságra is léphetnek, azon megszorítással mindazáltal, hogy a házastársa ellen válás okául szolgált vétket elkövetett fél, ezen vétké részesével házasságot nem köthet; és hogy az elválasztott feleségnek várakozni kell a férjhezmenéssel illő (legalább 6 hónapi) időig, hogy az előbbi házasságban netalán fogantatott gyermek felett kétség ne támasztathassék (J. R. 60. 61. §.). Sőt egymással is egybekelhetnek az elvált felek, a házasság érvényességét feltételező kellékek megtartása mellett (H. t. 226. 227. §.; J. R. 62. §.). A gyermekek végre nem szűnnek meg az elválasztott szülék gyermekei lenni, hanem ha törvényteleneknek ítéltettek volna az elválasztáskor; az ártatlan félnél tartatnak (H. t. 223. §.), s tápláltatásuk és neveltetésük mindkét szüléjük által szolgáltatandó költségeire nézve biztosítaniok kell, még szüléik elválasztatása előtt, vagy a szülék önkéntes, de az egyházi törvényszék által is helybenhagyatni kellett egyezménye szerint, vagy a törvényszék ítéletében meghatározni kellett módon, a gyermekek jövődjének biztosítása nélkül az elválasztás meg nem eshetvén, s az elvált szülék közül egyik is más házastárral egybe nem köttethetvén, míg az egybekötő pap előtt be nem bizonyítja azt, hogy előbbi házasságából született gyermekei, illetőségökre nézve, batorságosítva vannak (J. R. 59. §.).

2. különösen az az, az elválás némely eseteire nézve, névszerint:

a) a nősparáznaság miatt történt elválasztás esetében, a hibás félnak polgári törvényszék előtt közfelperes általi megpereltetése

után, a H. K. 1. R. 105. cz. értelmében halálos büntetést is kellene szenvedni, s ha életben hagyatott is, míg elváltatott ártatlan hitvese él, más házasságot nem köthet; az, a ki tudva vele házasságra lépne, nősparáznának tartatván, s az ötet egybekötő pap hivatalától s becsületétől megfosztatván (71. c.; H. t. 177. §.). A mit azonban a gyakorlat oda módosított, hogy letevén az örökös liga alá vetett nyilvános parázna bizonyos pénzbeli összeget (t. i. a parasztok 3, egyházhelyi nemesek, székelyek, polgárok 6, birtokos nemesek 12, mágánások 24 forintot H. t. 288. §.) és ekklézsiát követvén, a püspök által feloldoztatva újabb házasságra léphet (H. t. 179. §.) még büne részesével is (H. t. 245. §.). A nősparáznának ítelt asszony elveszti hitbére iránti jogát is (H. K. 1. R. 105. cz.).

b. A hűtlen elhagyás azon esete következtében történt elváláskor, midőn az egyházi felsőbbség által elhagyott társáhozi visszatérésre íteltetett s a polgári felsőbbség által is kényszerített fél visszatérni nem akar; azonkívül, hogy az elhagyott fél ítéletesen felszabadíttatik új házasságra léphetésre, az elhagyó mint hitszegő megbüntetés végett átíratik a polgári felsőbbségnek s egyszersmind, mint az egyház parancsolatát számba nem vevő, a templomból kirekesztetik (H. t. 202. §.).

c. A házassági tartozást helyes ok nélkül megtagadó féltől hitvese elváltatván, mint hitszegő örök liga alá is szokott vettetni (H. t. 205. §.).

d. Hogyha a hirdetmény utján felszólított meg nem jelenvén, tőle házastársa ítéletesen elváltatatik s más házasságra lép, azon esetben, midőn ezután a megholtnak tartott vagy elbujdosott fél visszatérne, az egyházi törvény ezen szabályánál fogva: „*sententiam contra matrimonium latam non transire in rem judicatum*“ (H. t. 201. §.), azon vélekedésben vannak némelyek, hogy az elváltató ítélet megsemmisülvén, az előbbi házasságnak meg kell újíttatni a H. t. 229. §. 2-dik pontja értelmében. E tekintetben két esetet kell megkülönböztetni, melyek közül egyik az, a midőn az elváltató ítéletet követett házasság után megjelent fél hűtlen elhagyónak méltán tartathatik, a menyiben hitvesének hirtel nélkül távozott el s azzal hollétét soha sem tudatta (H. t. 192. 193. §.), az előbbi házasság megújítását nemcsak nem követelheti, hanem még büntetéssel is sujtoltathatik (H. t. 191. §.). Másik eset az, a midőn a megjelent fél hűtlen elhagyónak nem tartathatik, mert felesége tudtával s megegyezéséből távozott el mint katona vagy kereskedő sat. (H. t. 192. §.), de a törvénytől kijelölt idő alatt ízenetét, levelét

hitvесе nem vevén s hollétének végire nem járhatván (H. t. 196. §.), megholtnak tartatott. Ezen esetben az előbbi házasság megújíttathatik azon okból, mivel az elvásasztó ítélet s azt követett házasság tévedésen alapulván, érvénytelen (H. t. 199. §.), és a férj köteles máshoz ment feleségét visszavenni, annak második férjétől született gyermekei törvényesek és atyjuknál hagyandók, vagy ennek megegyezéséből közte és anyjuk között felosztandók levén. Ha pedig a férj feleségét visszavenni nem akarná, annak életében meg nem házasodhatik, kivéve azon esetet, midőn a feleség elvásasztatása után kötött házasságnak fentartását tanácsossá tennék a gyermekek érdeke, a feleségnek épen akkori terhes volta és azon körülmény, hogy a visszatért férj más feleséget kívánna venni, azzal más helyen letelepedendő (H. t. 197. 198. 199. §.). A feleségét visszakivánható hazaért férj követelheti annak visszaitéltetését, az őt elbocsátani nem akaró férjétől, s ha a feleség visszatérni visszaitéltetése után sem akarna, kényszeríttethetik mindannyiszor ismétlendő 200 frt büntetés terhe alatt, vagyontalansága esetében nyakon köttetve is férje kezébe adathatván (H. t. 200. 201. §.).

97. §.

b. A megkülönböztetésről.

Megkülönböztetésnek akkor van helye, midőn a házaselekeknek nincs helyes okuk az elválásra, azonban vagy a férj kegyetlensége, vagy a feleség veszekedő indulata, vagy mindkét fél részegessége, nehéz természete miatt a felek együtt csendesen nem élhetnek, s tartani lehet attól is, hogy nevekedvén köztük az ingerültség, az együttlakás mindkét fél romlására leend (H. t. 217. §.; J. R. 50. §.). Különbözik az elválástól abban, hogy a felek csupán az együttlakás kötelességétől levén fölmentve, mássali házasságra nem léphetnek; a feleség, ha nem ő volt oka a megkülönböztetésnek, férjétől tartatását követelheti, hitbérét s örökösödés iránti jogait nem veszti el (H. t. 219. §.). Csak ideig-óráig tartó lehet, örökös pedig épen nem, azért, hogy a felek a magános élet unalmi által egymásiránti kibékülésre s erkölcsi jobbulásra ösztönöztethessenek (H. t. 218. §.). A H. t. 217. §.-ából következtethetőleg, egyházi törvényszék ítélete következtében eshetik meg, a J. R. és a szokás szerint pedig, minden birói nyomozás és ítélet nélkül is (J. R. 50. §.); még pedig úgy, hogy a felek kölcsönösen megegyezvén, az egymásiránti követeléseik, s különösen gyermekeik tartására s neveltetésére szükséges költségek kiszolgál-

tatása felett, miután papjuktól bizonyítványt nyertek arról, hogy ő közöttök a békéltetést elpróbálta legyen, hogy az sikertelen lévén, ő maga is a megkülönböztést szükségesnek tartja, ebbeli szándékukat az illető egyházi elöljáróság előtt kijelentik, ki is azt tudásul veszi (J. R. 51. 52. §.). A megkülönbözött felek, mihelyt kibékültek, egyesülhetnek, azt az egyházi elöljáróságnak tudtára adván (J. R. 53. §.).

98. §.

V. A házassági ügyekről.

Visszahelyeztetvén egyházi törvényszékeink a II. József császár újításai előtt volt állapotukba és hatáskörükbe az 1791. 32. czikk, és névszerint minden házassági ügyek az illető egyházi törvényszékek elébe levén utasítva az 1791. 34. czikk által, az ezen törvény kelése előtt világi törvényszékek által, házassági ügyekben, hozott ítéletek helybenhagyása, az ott költ választó ítéletek következtében kötött házasságból született gyermekek törvényességének kimondatása mellett: minden házassági ügynek az egyházi törvényszékek előtt kell tárgyalatni, még pedig úgy, hogy az ügy az egyházmegyei törvényszéken (partialis synodus) kezdetik, annak házasság megsemmisítését vagy felbontását tárgyazó ítéletének, a kérdésben forgó személyek rangjára való tekintet nélkül, a közzsinati (generalis synodus) törvényszék elébe kelletvén, akár bejelentetett a feljebbvitel, akár nem, feljebbvitetni az 1834-beli közzsinatnak, a H. t. 209. 210. 211. 212. 213. §-ait e részben módosító határozata szerint, melynek ítélete döntő és feljebb nem vitethetik a 93. c. szerint. A vegyes házassági ügynek az alperes vallása szerinti törvényszék előtt kell kezdetni, a bírák kötelessége lévén kit-kit a felek közül saját egyházuk törvényei szerint itélni el (H. t. 220.), mit a gyakorlat, a bevett vallások jogegyenlőségének szemebetünő sérelmével, azon esetre, midőn egyik a felek közül catholicus, oda módosította, hogy a házassági kérdések a catholica egyház törvényszéke előtt tárgyalatnak, ennek törvényei használtatván zsinormértékül, a más vallásu felet is egyiránt kötelező ítélet hozatalában.

99. §.

g. A betegek s elítéltek vigasztalásáról.

Több kötelességei közé tartozik a papnak meglátogatni s vigasztalni a betegek és halálra ítéltetett hitsorsosait (a betegek felgyó-

gyulásáért vagy csendes kimulásaért a templombann nyilvános könyör-
gések is tartathatván (Helv. c. 25. f. 3. p.); mert mindamellet is,
hogy kinek-kinek üdvessége az Istennek elhatározott végzése s vá-
lasztása szerinti kegyelmétől függ, annak megnyerhetése eszközeit
mindazáltal elmellőzni nem kell. A mely pap ezen kötelességet el-
mellőzné, hanyagolná, nyilvános megfeddésre méltó (75. c.). Gondos-
kodott a polgári törvény is arról, hogy ezen kötelességeket gyako-
rolhassák papjaink azt rendelvén, hogy e végett szabadon bocsátas-
sának minden helységekre, katonai kórházakba, tömlőczökbe, más
vallások papjai általi gátoltathatás kirekesztésével (1791. 58.).

100. §.

h. A halottak eltemetéséről.

A papok kötelességei közé van sorolva a temetési szertartá-
sokra nézve arra vigyázni, a 76. c. szerint, hogy

1. a hívők holt teste (azon főbb rangu patronusokat kivéve,
kik családi joguknál fogva a templomok s kápolnák alatti kriptákba
szoktak temetkezni) a városokon s falukon kívül fekvő czintermekbe
temettessenek el tiszteességgel u. m. ének- és harangszóval s halotti
beszéddel.

2. A közembereket négy harangozás illeti (primus invitatorius,
2-us admonitorius, 3-us convocatorius, 4-us deductorius); a tekinté-
lyesebbeket pedig naponkint kétszeri u. m. délelőtt és után egy-egy.
Ha kik annyi harangozással meg nem elégedve, erőszakosan több-
ször harangoztatnának, a pap, mester, s a deákok nem tartoznak a
temetésen megjelenni. — Ezen szabályt a gyakorlat oda módosította,
hogy minden halottaknak életidő s rangkülönbsége nélkül, naponkint
háromszor harangoznak.

3. Halotti beszédet (melynek inkább októnak s vigasztalónak,
mint dicsérőnek s magasztalónak kell lenni. 13. E. V.) kevésbé te-
hetősek felett tartani kell egyet, főbb rangu nemesek, városi főbírák
és papok felett, ha kivántatik kettőt, egyet a halottas háznál, mást
pedig a temetés helyén; grófok, bárók s főbb tisztek és ezekkel egy
ranguk felett pedig, ha sürgettetik (si omnino urserint) négyet, u.
m. egyet mikor meghalnak s kinyujtoztatnak, mást midőn kopor-
sóba tétetnek, harmadikat temetéskor a halottas háznál, negyediket
a temetőben; melyekhez járulhat, ha el nem maradhatna (si secus
feri noluerint) két szónoklat, akár anyai, akár latin nyelven, de a
halotti versek (s világi énekek 13. E. V.) teljes kirekesztésével.

Azon papok, kik a kijelölt határokon túlsapongani merészelnének, kemény dorgálásra méltók.

4. A büneik megbánása nélkül elholt gonosztevőket, egyház kebeléből kirekesztetteket, törvényszeresen kivégeztetteket, tisztességes temetés nem illeti, azoknak a czintermeken kívül kellettven temettetni minden harangszó, papi s mesteri szolgálat nélkül (sepultura asini 77. c.). Ezen inkább az élőket botránykoztató, mint a holtakat lakoltató büntetés eltöröltetett az 1861. 87. sz. alatti E. V. által, abban kimondatván az, hogy a tisztességes temetést senkitől sem tagadhatni meg.

101. §.

5. A papok élte fedhetetlenségéről.

A papoknak, mint Isten szava hirdetőinek fedhetetlenül, vagy is az általuk hirdetett tudománnyal megegyezőleg kell élni. A papi élet ezen fedhetetlensége áll: a) a tisztességes társalkodásban, b) a világi foglalkozások kerülésében, c) szeplőtlen életben, d) étel- s italbani mértékletességben, e) öltözködésbeni illedelmességben és f) a felsőbbek iránti engedelmességben (78. c.).

102. §.

a) A papok tisztességes társalkodásáról.

A papok kötelesek arra ügyelni, hogy társalkodásuk tisztességes legyen, a 79. C. szerint:

1. hallgatóikkal, eltávoztatván azok között és azok iránt a mordságot, epéskedést, veszekedést, perlekedést és türelmetlenséget; sőt irántuk nyájasságot, szelidséget, engedékenységet s perlekedéstől idegenkedést tanusítván, és főleg a személyes méltatlanságokat békés indulattal tűrvén, s mindenek iránt illő tekintettel viseltetvén;

2. pap-társaikkal (symmistis) úgy, hogy azokkal se alatos, se nyilvános ellenségeskedésben ne legyenek, azokat ne kisebbítsék, azoknak gyengeségeit szeretettel fedezzék, a miveltebekre ne irigykedjenek, a miveletlenebbeket felfuvalkodottan meg ne vessék, sőt inkább oktassák, segedelmezzék;

3. az iskolai tanítókkal, mint tisztvársaikkal (tamquam collegis), őket semmiben meg nem csalván, s illetőségüket mind a fizetésben, mind a tisztességben kiszolgáltatóván; tőlök stanitványaik-

tól tanulásbeli hátramaradást okozó semminemű szolgálatot nem követelvé s nekik semmi panaszra okot nem szolgáltatván.

3. Családunk tagjaival, kikre nézve távoztassák el a haragoskodást, akadémuskodást, szigorúságot, szitkozódást, veszekedést, engesztelhetetlenséget s haragtartást; sőt legyenek irántuk magukat mérséklők, engedékenyek, kegyes és czivakodástól idegenkedő indulatuak. Táplálják családunk tagjait tisztességesen, s neveljék gyermekeiket az Isten félelmében. Egy szóval szoktassák példájuk által a hozzájuk tartozókat az erény szeretetére s követésére; mert a kik nem alkalmasok arra, hogy családfők legyenek, az ekklezsiának sem képesek gondját viselni. Az ezen kötelességeiket elhanyagoló papok, ha illető előljárók dorgálására sem hallgatnának, vétségökhöz mérséklendő más büntetéssel is sujtoltathatnak.

103. §.

b) A világi foglalkozások kikerüléséről.

Mivel a papok más emberektől elkülönzött osztályhoz tartoznak, szükség, hogy a világiak léhaságaitól magokat óvják. Ennélfogva polgári hivatalok s ügyek kezelésébe ne elegyedjenek, uzsoráskodást ne üzzenek, nyereségre vett borral, gabonával, marhával s egyéb árukkal ne kereskedjenek, hanem éljenek fizetésökből, saját természetényöket s a fizetésökbe kapottakat el is adhatván. Kötelesek továbbá a papok magukat eltartóztatni a vadászattól, világi perek folytatásától, léha énekek éneklésétől s készítésétől, gúnyiratok terjesztésétől, mások tulajdona bitorlásától, vérengzéstől az önvédelem büntelen esetén kívül; lélekkeli szitkozódástól, hazugságtól, hamis esküvéstől, káromkodástól, átkozódástól, lopástól. Különben ugyan is vétségökhöz képest keményen megbüntettetnek; még pedig az uzsoráskodás, nyereszkedés, korcsmároskodás, tánczoskodás, kardoskodás, káromkodás, átkozódás s hamis esküvés eseteiben, hivataluktól elmozdítatnak s ha meg nem jobbulnak, az egyház kebeléből is kirekesztetnek; emberölés és tolvajság esetében pedig, a polgári hatalom kezébe is adatnak, és bár kegyelmet nyerjenek is életöknek a világi törvényszékek előtt, soha többé papi hivatalra fel nem vétetnek (80. c.). Ezen canonnak, a kereskedést, vadászatot, tánczot s zenét tilalmazó szabályai az élet által oda módosítottak, hogy az érdekelt tilalom csak is azon esetekről értetik, melyek a papi hivatal rendeltetésével s méltóságával meg nem egyeztethető botrányos kicsapongásoknak tekintethetnek.

104. §.

c) A papok élte szeplőtlenességéről.

Mivel a papok arra rendeltettek, hogy „világ világossá-
gai, s a földnek savai legyenek,” szükség, hogy éltek
szeplőtlen legyen, mind cselekedeteikre, mind beszédeikre nézve. El
kell ennél fogva magukat tartóztatni a nősparáznaságtól, ágyastar-
tástól, több feleségüségtől, feleségül is becsületes és vallásán levő
(orthodoxa) leányt vagy özvegyasszonyt vehetvén. Különbén a fajta-
lankodás és ágyastartás eseteiben, az egyház kebeléből kirekesztet-
nek, nősparáznaság és több feleségüséget pedig, a polgári hatalom
kezébe adatnak úgy, mint a gyilkosok és tolvajok. A papok beszéde-
nek is illedelmesnek és olyannak kell lenni, mely a hallgatókra nézve
épületes, s hajlandóságuk megnyerésére nézve alkalmas legyen. Az
illetlen beszédű, elménczkedő s bohóskodó papokat meg kell fenyít-
teni, s ha sikertelen lenne a fenyítés, mint olyanokat, kik a papi
rendnek gyalázatára vannak, hivatalukból is ki kell tenni (81. C.).

105. §.

d) A papok étel- s italbeli mértékletességéről.

Semmi sem illetlenebb papokhoz, mint az étel- s italbeli mér-
téktelenség, mely minden vétkeknek táplálója. Azokat, kik ezen
undok vétket ottan-ottan ismételnék, nemcsak a papi hivataltól, ha-
nem a szent gyülekezettől is el kell rekeszteni. Jelen lehetnek ugyan
a papok lakadalmi s más vendégségeken, — úgy mindazáltal,
hogy mértékletességök s szerénységök hasonló erények követésére
buzdító példa legyen, s a vendégeket léha fecsegéstől elvonó épületes
s a szentírásból kölcsönzendő tárgyú beszélgetéseket szolgáltatassanak
alkalmat, oda hagyván a vendégséget, mihelyt a bortól melegülő
gyülekezet táncznak eredne, hogy hallgatóik csapodárságát helye-
selni ne láttassanak. Az ezen szabályt megsértő papok kemény dor-
gálásra méltók (82. c.).

106. §.

e) A papok illedelmes öltözködéséről.

Nincs ugyan meghatározva az új szövetségben a papok köntü-
sének formája, illő mindazáltal, hogy mint egyebekben, úgy az öltöz-
10*

ködésben is magukat az illendőség korlátai között tartásuk, oly köntöst használván, melyről mind a katonáktól, mind a világiaktól, mind más vallásu papoktól első tekintetre is megkülönböztethessenek. Azok, kik új alaku vagy az evangelium szerinti egyszerűséggel meg nem egyeztethető czifraságu köntöst viselnének s azt letenni előljáróik általi megintetésök után sem akarnák, a papi hivatalbóli kilépésre kényszeríttethetnek (83. c.).

Mivel pedig nemcsak a papoknak, hanem a hozzájuk tartozóknak is jó példát kell mutatni az illedelemben: a papok feleségeinek s leányainak szoros köteleességek, hogy magukat minden czifrálkodástól s az úri asszonyok utánzásától tartóztassák el, s erkölcsaikre nézve is szeplőtlen fedhetetlenségük legyenek, főbb ékességöknek a szemérmességet s szerénységet tartván. Ellenkező esetben a pap egykét siker nélküli megintetés után, a közönséges zsinatig hivatalától is felfüggesztethetik (84. c.).

Az 1858-ik évben tartatott közönséges zsinat alkalmával nyilvánlatkoztatván az egyházmegyék előljárói, miszerint az egész anya szentegyház közkivánata, hogy a papi karnak mind a templomi s más vallásos szertartások, mind a közhelyekeni megjelenések s ünnepléses tisztelgések alkalmával, tisztességes, a papi hivatal komolyságához s méltóságához illő egyforma öltözete legyen, ugyszintén a felszentelt tanároknak is: a 121. szám alatt általános megegyezéssel egyenruhául egyszerű szabásu és készületü fekete magyarka állapított meg, önként értetvén, mikép az öltözék egyéb részeinek is szintén fekete színü kelméből kell készíttetni.

107. §.

f) A papok előljáróik iránti engedelmességről.

Mindamellet is, hogy hivatásuk méltóságára nézve minden papok egymáshoz egyenlők s mint papok egymás feletti főnökséget (primatus) nem igényelhetnek; mivel mindazáltal mindenik egyházi megye magának közakarattal választ a papok közül egy esperest, s magát annak önkéntesen aláveti, és minden egyházi megyék viszont közösen választanak maguknak egy püspököt: köteleztetnek ezek iránt letett esküjük értelmében, az egyház előmenetelét, Isten dicsősége öregbítését s felebarátaik üdvösségét tárgyazó minden rendeleteik iránt engedelmességgel viseltetni, az egyház szolgálatában küldetve elmenni, a körleveleket pontosan elküldeni a szomszéd ekklezsiákba, a püspököt s esperest illetékes birájuknak elismerni s ti-

lalmuk ellenére, a világi bíróság előtt meg nem jelenni, azok tudta nélkül önszemélyökben a papi rendet sértő s becstelenítő méltatlanságokat el nem engedni. Az engedelmeskedni nem akarók, vagy azt helyes ok nélkül elmulasztók, elsőbben az esperestől külön, vagy a megyei zsinattól nyilvánosan megintetnek, másodizben a gyűlés szí-
nén keményebben megdorgáltatnak, harmadizben mint vakmerő hit-
szegők hivatalukból letétetnek (85. c.).

108. §.

A papok osztályzatáról.

A papok, mind a mellett is, hogy hivatásuk méltósága tekinté-
tében egymáshoz egyenlőségi viszonyban állanak, egyház-kormány-
zási tekintetben mindazáltal osztályoztathatnak alsóbb és felsőbb
ranguakra, amazok ezekre nézve alárendeltségi viszonyban állván.
Felsőbb ranguaknak nevezethetnek azon papok, kik a papi hivata-
laiknál fogva őket illető jogok gyakorolhatásán kívül, egyházigaz-
gatási hatalomkörrel is bírnak paptársaik s illetőleg ekklézsiáik fe-
lett is, mint egyházi hivatalnokok. Ezen egyházi hivatalnokok ismét,
hatalomkörük terjedtségéhez képest vagy olyanok, kiknek ható-
ságuk az egész egyház kormányzására kiterjed; vagy olyanok, kik-
nek hatóságuk csak az illető egyházi megyére van szorítva. Amazok
nevezethetnek az egyház papi hivatalnokainak, milye-
nek: 1. a püspökök. 2. zsinati főjegyző (generalis notarius)
3. zsinati director; ezek pedig egyház megyei hivatal-
nokoknak, melyenek: 1. az esperesek, 2. megyei jegyzők,
3. megyei direktorok.

A) Az egyház papi hivatalnokairól.

109. §.

1. A püspökről s hivatala betöltése módjáról.

A püspök, kit a 85- és 90-ik c. superintendens és epis-
copus nevek alatt említ, az egyháznak felügyelője a Helv. C. 18. f.
4. pontja ezen szavai szerint *episcopi vero sunt inspectores
vigilesque ecclesiae*, s mint olyan, egyházunknak leg-
főbb rangu papi tisztviselője, a ki egyszersmind azon ekklézsiának,
melynek kebelében lakik, első papja, a nélkül azonban, hogy a hely-
beli egyházi tanácsbani elnökösködésen kívül, más papi kötelességet

teljesíteni köteleztetnék. Az 1854. 239. sz. alatt költ egyházfőtanácsi rendelet alapján a püspök lakhelyéül Kolozsvár jetöltetett ki, és a püspöki jószágok jövedelmének a földtehermentesítési országos intézmény általi megcsonkíttatása miatt szenvedett kára pótlásául, azon jószágok jövedelmén, és az enyedi főiskola által szolgáltatni szokott tanári fél fizetésen kívül, számára évenkénti 1000 p. p. frt. fizetés és 200 p. p. frt szállásbér határozatott, mely összeg az egyházi megyékre és püspöki ekkleziákra a népesség arányában rovatik ki.

Ezen fő papi hivatalra megkivantató kellekek a 90. c. szerint a fedhetlenség, tudományosság, igazságosság, kegyesség, okosság, ékesszólás, tekintélyesség, szorgalmatosság, mértékletesség, egyfelelőségűség, komolyság, nyájasság, tanításra termettség; mentség a kevelység, önhittség, hiúság, részegség, haragosság, káromkodás, verekedés, haszonlesés gyengeségeitől; az igaz tudománybani olyan jártasság, hogy mind tanítani, mind az ellenvéleményüeket meggyőzni képes legyen, becsületességéről ismeretesség, s végre az, hogy illedelmes és engedelmes gyermekei legyenek.

A püspöki hivatal betöltésének módja régen a volt a 90. c. bizonyítása szerint, hogy a megholt vagy más megyébe átköltözött püspök helyébe minden egyházi kerületek (*omnes in universum senioratus seu dioeceses seorsim in unum fluentes* a 90. c. szerint; *omnes dioeceses communibus votis ac suffragiis* a 85. c. szerint) kerületenkint összegyűjtendő (*seorsim*) papjai egy összesített szavazataik által választott papi személyt köteleztettek illő ünnepélyességgel állítani (*communibus votis ac suffragiis alterum quempiam e medio fratrum suorum electum substituere prioritudo debent*), az ily módon választott püspök, az A. C. 1. R. 1. Cz. 9. cikkje értelmében a fejedelem által is megerősítettén. Tetszett azonban egyházunknak a püspök ezen választatása módjától elállni, s a püspöki hivatal betöltésének, azon az 1726-ik esztendőben az egyházi főtanács és közönséges zsinat közös egyetértésével keletkezett, s azon időtől fogva mostanig kivétel nélkül divatozó módját törvényesíteni, mely abban áll, hogy az ürességbe jött püspöki hivatalba a zsinati főjegyző (*generalis notarius*) minden választás nélkül beállítatik, s azután az egyházi főtanács közbenjárása útján eszközölt fejedelmi megerősítés (mely szokott ünnepélyességű diplomában nyilvánítatik) után, elébb egy a végre kinevezett királyi biztos előtt a fejedelem hűségére megesküvén, a közönséges zsinat színén feleskettetik a 90.

c. értelmében, hivatalának hivséges és tehetsége szerinti folytatására, s a jelesebb esperesek kezök reá tétele által (manuum impositione) hivatalában megerősítettik. Ezen gyakorlat törvényszerűsége megtámadtatott a legújabb időkben, azon állítás által:

1. mintha fejedelmi megerősítés által is biztosított egyházi törvényekkel, névszerint a 85. és 90-ik canonokkal ellenkező levén, törvénytelen volna. Azonban ezen állítás alaptalansága világos annak megfontolásából, hogy a kérdés alatti gyakorlat az egyházi főtanács és közönséges zsinat közös határozata alapján kezdetett és folytattott, az illetén határozatok pedig egyházi törvények, s mint olyanok a canont is módosíthatják s változtathatják; az csak addig bírván kötelező erővel, míg ilyen határozatok által meg nem változtattatik, a 100. c. végén látható ezen kifejezés szerint „donec diversum a nationali vel saltem provinciali synodo decretum fuerit.“ Azon állítás pedig, hogy ezen gyakorlatot fejedelmi megerősítés nem követte, annak törvényszerűségét nem gyengíti; mert a mint fennebb bebizonyított, valamint canonaink az akkori fejedelem megerősítése nélkül s a fejedelemnek csak is mint egyházunk tagjának a több tagok megegyezésétől épen nem különböző ünnepélyességű megegyezésével költenek, úgy azután költ s kelendő egyházi törvényeink érvényessége sincs feltételezve fejedelmi megerősítés által, és ha feltételezve volna is, a mennyiben az ezen határozat következtében felterjesztett püspökök fejedelmeink által mindannyiszor megerősítettek, a kérdéses határozat törvényszerűsége a fejedelem által is elismertnek méltán tekintethetik. A kérdés alatti gyakorlat törvényszerűsége megtámadtatott azon állítással

2. mintha egyházi törvény által nem változtatható polgári törvény, s jelesen az A. C. 1. R. I. Cz. 9. cikkje rendelvén a püspöknek egyházi gyülekezetek általi választatását, a kérdés alatti gyakorlat, mint a mely szerint püspök egyszer sem választatik, ország törvényével volna ellenkező. Hogy ezen állításnak is alaptalansága annál szembetűnőbb legyen, szükséges megismerkedni az idézett törvény ezen vitatás tárgyát érdeklő szavaival, melyek e következők: „az eleitől fogva observáltatott usus szerint, a kik a püspökségre vagy vicariusságra választatnak, az ő közönséges egyházi gyülekezeteknek tetszésekből és végzésekből, azok a fejedelmektől confirmáltassanak (non obstantibus tamen regni legibus ac usu roboratis consuetudinibus).“ A törvény ezen szavaiból világos:

a) hogy ezen törvénynek nem a püspöktétel módjának meg-

határozása volt célja, mint a mely az ezen törvény kelésekor divatozott gyakorlat (usus) és uralkodott közvélemény szerint különben is az egyházi törvényhozás körébe tartozott; hanem célja volt azon fejedelmi köteletség kimondása, hogy a közönséges egyházi gyülekezetek által püspökségre választott személyeknek, az eleitől fogva observáltatott usus szerint, a fejedelem által meg kell erősíteni.

b) Ezen törvény szerint a fejedelmi megerősítésnek feltétele nem az, hogy a felterjesztett személy szavazatok többsége által választott-e, hanem az, hogy a felterjesztett személyre nézve mi a közönséges egyházi gyűlésnek tetszése és végzése, annak, a ki a gyülekezetnek megerősítést kérő tetszése és végzése kinyilatkoztatása mellett terjesztetik fel, a fejedelem által megerősíteni kellett.

c) Az egyházi közönséges gyűlés tetszésétől elannyira függ az, hogy ki legyen püspök, miszerint a felterjesztett személy megerősítésének nem állhat útjában, sem ország törvénye, sem gyakorlat által megerősített szokás (non obstantibus regni legibus et usu roboratis consuetudinibus). Ennélfogva még azon esetben is, ha törvény vagy gyakorlat kívánna is azt, hogy a püspöki hivatal közvetlen választás útján töltsék be, mihelyt a közönséges egyházi gyülekezeteknek a lenne tetszése és végzése, hogy a megelőző választás nélkül felterjesztett személy megerősítése kéressék, annak a választás elmulasztása miatt megtagadtatni nem lehetne; egyébiránt is az egyház közakarátának nyilvánítása választást tolmácsolván, s azt szükség felettivé is tévén.

d) Hogy még azon esetben is, ha az idézett törvény azon értelemben vétethetnék, mintha a választatás, mind a gyülekezet végzését, mind a fejedelmi megerősítést feltételesítő lenne, a kérdésben forgó gyakorlat szerint felterjesztett személytől a fejedelmi megerősítés meg nem tagadtathatik. A fenforgó törvény szerint ugyanis annak kell megerősíteni, a ki püspökségre (nem pedig püspökké) választatott, már pedig a megüresült püspöki hivatalba tettelesen belépő személy, a mikor főjegyzői hivatalra választatott, egyszersmind püspökségre is választatott, a fenálló gyakorlat értelmében.

Az elősorolt okoknál fogva törvényszerűnek méltán állítható gyakorlat azonban nem rekeszti ki azt, hogy ha a püspöki és főjegyzői hivatalok egyszerre jönnének ürességbe, vagy a főjegyzői hivatalra megválasztatott személy a püspöki hivatalra bármi tekintetben alkalmatlanná vagy méltatlanná válna, a püspöki hivatal közvetlen

választás utján töltsék be, az egyházi gyülekezeteknek tetszése szerint.

Azonban a fennebbi igazolásnak kitűzött célja csakis annak bebizonyítása levén, hogy a püspöki hivatal gyakorlatban levő módja törvénytelenységét állító vélemény alaptalan, félreértés volna azt úgy értelmezni, mintha az általa bár igazoltnak vétethető gyakorlat fentartása jövendőre is czéloztatott volna. Elismertetik ugyan is, hogy a püspöki hivatal betöltésének csak azon módja felel meg valóban a protestantismus szellemének, mely az egyetemes egyház szabályozott választása alapján történik, minek azonban életbeléptetését egyházunkban nem remélhetni s annyival kevésbé követelhetni méltányosan, míg annak jelen szervezete képviselativé át nem alakíttatik.

110. §.

A püspök kötelességeiről.

A püspök kötelességei általánosok vagy különösök :

1. Á t a l á n o s kötelességei a püspöknek a 91. c. szerint :

a) a püspöksége alatt levő ekkleziákra s iskolákra, azokhoz tartozó jószágokra s jövedelmekre gondosan ügyelni, azokat a szentírás és egyházi törvények értelmében kormányozván s gyarapítván. Az egyház s névszerint az enyedi főiskola vagyoni kezelése s azokról számolás ezen canonban érdekelt kötelességei alól a püspök teljesleg fel van mentve, azok kezelésének másként szabályozott rendszere által, mely alább fog közöltetni.

b) Vigyázni arra, hogy hitczikkekre, szertartásokra, s az egyházi jó rendet biztosító szabályokra nézve önhatalmulag senki se tegyen újításokat. A külföldi egyetemekbe küldendő ifjak megválasztását tárgyazó rendelete ezen canonnak megszűnt, már most egyház költségén ifjak külföldre nem küldetvén.

Köteles viszont a püspök magára is vigyázni, hogy önhatalmu újítgatás gyanujára okot ne szolgáltatasson. Különben ugyanis, ha az a végre felhatalmazottak törvénytelen nyomozása következtében hibásnak találtatik, s megintetése után sem szünnék meg okot szolgáltatni a gyanura: az a végre egybehivatandó egyház főtanácsi teljes gyűlés és a közönséges zsinat által, ügye elláttatik, és ha jobbíthatatlan bűnösnek találtatik, hivatalából kitétetik, intézkedvén a gyűlés aziránt is, hogy hivatal nélküli állapotjában (in statu privato) se szolgáltatathasson okot a félelemre (23. E. V.).

c) Az espereseket mint tisztársait illő tisztelettel illetni, azok hatósági körükbe nem elegendni, őket kötelességek szerinti eljárásukban nem akadályozni, kivált a nagyobb fontosságú dolgokat az esperesek és a zsinat tudtával s egyetértésével kezelvén, s a bírói széke elől zsinat elébe vitt ügyeket felbocsátván.

d) A papokat miveltségük, koruk s rangjuk szerint illőleg megbecsülni, a panaszlókat szeliden kihallgatni, senkit haragosan s kihallgatatlanul gorombán nem dorgálván s büntetvén, sőt mások megtámadásai ellen is őket a főbb rangúak előtt közbenjárása által védelmezvén, az egyház régi szabadságát minden igazságos eszközök által oltalmazván, a rossz erkölcsű, botrányos életű s tunya papokat ellenben törvényszeresen megbüntetvén.

e) Tiszt- és paptársai fölött semmi uralkodói felsőbbséget nem gyakorolni, s magát a papi hivatal kötelességei s egyházi fenyték alól kivettnek semmi részben sem képzelní, elismérvén azt, hogy más papok felett nem annyira hatalom, mint inkább rang tekintetében bir elsőbbséggel, s csak is azért, hogy több munkát s gondot fordítson másoknál az egyház fenntartására s gyarapítására. Hogy ha pedig felfuvalkodottságból olyant követne el, a mit türni nem lehetne, jogositva van az esperesek testülete arra, hogy illő tisztelettel megintse, ha pedig az intésnek kívánt következése nem lehetne, az egyházi főtanács teljes gyűlése és a közönséges zsinat előtt teendő s be is bizonyított panasz következésében rendre utasíttathatfk, sőt hivatalából is kitétethetik a püspök, mint mindezek fennebb is érdekeltettek.

2. Különös kötelességei a püspöknek a 92. c. szerint:

a) az egyházi megyék minden harmadik évbéni vizsgálata, a fennebb már közlött szabályok szerint.

b) A közönséges zsinatot évenként szentháromság vasárnapja utáni másodík vasárnapra összehívni s a 95. canonban kijelölt módon meg is tartani, a püspök kötelessége lévén e tekintetben:

aa) a meghívó leveleket elkészítni s kiküldeni az egyházi megyéknek s főiskolákhoz, melyekben a vitatás tárgyául szolgálándó thesisek most nem szoktak közöltetni; közöltetnek azonban szokás szerint, a felszenteltetendő papok megvizsgálására kinevezett elnök (praeses), a vasárnap délelötti s -utáni ki is irt szent ígék alapjáni prédikálásra kijelölt papi (szabály szerint esperesi vagy jegyzői) személyek nevei.

bb) A papi vizsgálat alá vétetendő személyeket az esperesekkel együtt számba vétetni, sorozni s azoknak neveiket az egyház anyakönyvébe iktattatni, még a zsinat kezdete előtti napon.

cc) A zsinat első napján reggeli prédikáció után a szónokszékből megnyitó beszédet s alkalom szerinti könyörgést tartván, a megvizsgáltandó papokat az eleve megállapított sorozat szerint felszólítani s a templom közepén elhelyezni, azoknak a kiadott kérdések szerinti kikérdezését az a végre kinevezettekre bízni, az így keletkezendő vitatásokat elnökileg mind addig vezetni, míg jelen lenni kíván, eltávoztakor ezen elnökösködés folytatását alkalmas személyre (a ki gyakorlatilag — az eleve kinevezett praeses) bízván, s a templomból az esperesekkel és zsinati ülnökökkel együtt, az egyházi ügyek ellátása végett, a tanácskozó terembe (consistorium synodale) menvén.

dd) Az egyházi k. zsinat elébe bocsátott ügyeket és minden az elébe tartozó tárgyakat felvételni, a folyamódásokat felolvasatni, s mind ezeket jó lelküleg elláttatni, a határozatokat a szavazatok többsége szerint mondván ki.

ee) A gyűlés kezdete utáni szerdán az esperesek közegyetértésével méltóknak ítélt ifju papokat hivatalukba iktatni, esküvessel kötelezván őket hivatásuk némely czikkei megtartására, s hivatalukban maga s az esperesek kezei reájok tételével megerősítvén, s a szent lélek segítségül hívása mellett megáldván és figyelmeztetvén egyszersmind arra őket, hogy a zsinati főjegyzőtől *formatát* vagy is felszenteltetésüket tanusító okmányt váltsanak. Ezek után

ff) élénkeltetvén az apostoli symbolum, a zsinatot hálaadás és áldás mondás mellett berekeszteni, a következő zsinat helye kijelölésére most már szükség nem lévén.

111. §.

A püspök jogairól.

A püspök jogai e következők:

1. általában jogositva van a püspök mind azt megtenni s tételni, a melyek elősorolt köteleltségei teljesithetésére nézve szükségesek.

2. Sürgető szükség esetében k. zsinaton kívül is szentelhet fel papokat, de mindég egy-két esperes, mint a végre összehívott tiszársai — jelentétőkben (93. C.).

3. A még fel nem szentelt papoknak a sacramentumok kiszolgáltatására szükséges felhatalmaztatást adhat (gyakorlat szerint) melyet hajdan a 16. C. szerint az egyházmegyei zsinattól (a tota dioecesi) kellett nyerni.

4. A sógorság azon tiltott izeiben állókat, melyek a II. József császár rendelete 15. §-ában nem említettnek, felhatalmazhatja házas-

ságra. Ilyen püspöki felhatalmazás alá tartozó esetek p. o. midőn valaki anyósát — annak testvérét vagy anyját, mostoha leányát vagy mostohája leányát akarná feleségül venni.

5. Mentségesítheti a házasulandó feleket a kihirdetésre nézve és ilyen mentégesítő hatalmat engedhet az espereseknek s a püspöki vizsgálat alatt levő városok papjainak gyakorlat szerint.

6. Mint egyházunk egyik főgondnoka, a világiak távollétében elnökösködhetik az egyházi főtanács teljes gyűlésében.

7. Egyházunk vallását tárgyzó könyvek kinyomtatására szabadságot adhatott, a tettelesen fennállott könyvvizsgálói hivatal mellőzésével (1791. 56).

8. Köröztetheti a csupán egyházi kormányzás körébe tartozó felsőbb rendelkezéseket.

9. Pöspöki törvényszéket tarthat, a 91. C. ezen szavainál fogva „causas a suo foro ad consistorium synodi generalis appellatas transmittat,” azt gyakorlat szerint esetenként a közelebb lakó esperesekből s megyei jegyzőkből alkotván.

112. §.

2. A zsinati főjegyzőről.

A zsinati főjegyző (generalis notarius) hivatalára nézve e következendőket jegyezhetni meg:

1. Ezen hivatal betöltésének, — az egyházi főtanács 1836: 147, és 1838: 79. sz. alatti, s a közönséges zsinat által az 1839, és 1841-dik években elfogadott határozata nyomán-szabályai:

a. A kijelölés (candidatio) történik az egyházi főtanács teljes gyűlésében, annak minden döntő szavazattal bíró — akár világi, akár egyházi rendbeli — s jelen levő tagjai egyes szavazása útján, még a gyűlés tartatása előtt tudtára adatván kinek-kinek az, hogy illetén kijelölés fog történni.

b. A kijelöléskor csak is papi tisztviselőkre s felszentelt tanárookra szavazhatni, szászöldi ekklézsiáink papjai sem rekesztet-hetvén el, ha egyházi megyéjőkben papi tisztséget folytatnak.

c. Kijelölteknek azon négy személy tartatik, kik szavazat-többséget nyertek; azon esetben pedig, midőn a négy között legkevesebb szavazatot nyertnek egyenlő szavazatu társa vagy társai volnának, azok is kijelölteknek tekintetnek.

d. A kijelölteknek nevei közöltetvén a közönséges zsinattal, annak minden tagja szavazatai többségével választatik — a kijelöltek közül, az egyházi vagy zsinati főjegyző.

2. Kötelessége a zsinati főjegyzőnek: a püspöki vizsgálat (92. C.) és közönséges zsinat jegyzőkönyveit hivségesen vezetni s a felszentelt új papoknak formát adni (93. C.).

3. A püspöki hivatal ürességbe jövén, azt az egyházi főtanács fölhívása következtében tettelesen betölti, a püspök kötelességeit teljesíthetvén s jogait gyakorolhatván beiktatása s illetőleg a fejedelm általi megerősítése előtt is.

113. §.

§ A generalis directorról.

A generalis director, kit egyházi közügyvédek nevezhetnek, választatik a közönséges zsinat által, s kötelessége abban áll, hogy az egyházi közkereseteket egyházi s világi rendbeliek ellen a közönséges zsinat előtt folytassa, akár a köz zsinat előtt kezdettek, akár az elébe az alsóbb egyházi törvényszékek elől csak feljebb-vitel útján jutottak légyen. Tagja a püspöki vizsgáló bizottságnak is, és számadásra köteles kezelője a k. zsinat rendelkezése alá tartozó pénzeknek.

B. Az egyházmegyék tisztviselőiről.

114. §.

1. Az esperesről.

Esperesnek nevezetik (senior) az egyházi megye kormányzására felhatalmazott papi személy. Ennek mint az egyházi megye főtisztviselőjének, hivatalára vezve tudni kell, miként:

1. betöltése módja hajdan a közvetlen szabad választás volt, a püspök tudtával s helybehagyásával választott személy a közönséges zsinaton, az esperesek egyetértésével, a püspök által megerősítetvén hivatalában, s annak hivséges folytatására innepélyesen meg is eskettetvén (86. C.). Tetszett azonban egyházunknak a püspöki hivatal betöltésének fennebb közlött módját az esperesi hivatalra is kiterjeszteni azt rendelvén, hogy az egyházmegyei jegyzők, minden választás nélkül következzenek az esperesek ürességbe jött hivatalába, a püspöki helybehagyásnak s illetőleg az idézett Canon értelmében megerősítésnek fennhagyása mellett. Ezen intézkedés törvényszerűségét épen azon erősségek támogatják, melyek a püspöki hivatal betöltése gyakorlatban levő módja törvényszerűsége bebizonyítására fennebb közöltettek. Ezen gyakorlatot megváltoztatta egyházunk az 1862-ik évben Déván tartott közönséges zsinaton,

határozatván 66 szám alatt az, hogy az egyházmegyei jegyzőknek esperességre következőzése megszüntetettvén, az esperesi hivatal egyes választás után töltsék be a 86. C. értelmében, az indítványozott restauratio mellőzésével; és 67. szám alatt az, hogy az esperes kihalása esetében az esperesi hivatalnak helyettesi minőségben vitélére a jegyzők bizassanak meg az esperesi választásig a f. t. püspök által, mely határozatokat 1862-dik év szeptembere 7-ik és 14-ik napjain, az egyházi főtanács is jóvá hagyta és megerősítette. — Az espereseknek,

2. kötelességei a 87. C. szerint általában:

a. hogy megyéjüket a szentírás útmutatása s az egyház azzal megegyező törvényei értelmében igazgassák és kormányozzák, megyéjüken kívüli papok felett semmi nemű felsőbbséget nem gyakorolhatván.

b. Saját megyéjök papjai felett sem birván korlátlan — hanem csak korlátolt hatalommal, zsarnoki felsőbbséget felettök ne igényeljenek, s magokat a papi hivatal kötelességei s törvényei alól kiváltságoltaknak ne tekintsék.

c. Mint megyéjök ekleziáinak felügyelői, kötelesek arra szorgalmatosan vigyázni, hogy a hitczikkek-, szertartások- s egyházi fenyíték tekintetében minden dolgok illő törvényszerűséggel intéztesenek el, s mind az ekleziák papjai, mind az iskolai tanítók, kötelességöket hiven teljesítsék.

d. A kötelességök teljesítésében hanyag papokat s tanítókat szorgalmatosságra intsek, a rendrontókat rendre utasítsák s büntessék is meg, de nem világi. hanem csupán egyházi büntetéssel u. m. dorgálással, — hivataluktóli felfüggesztéssel s eltiltással, s ezek közül is kivált a két utolsóval a 89. C. értelmében, csak is a közönséges zsirat helybenhagyásától függőleg. Azokat pedig, kik tisztökben hiven eljárnak, bár különben kevésbé legyenek is tekintélyesek (ut ut alias simplices), kiméléssel s szeretettel illessék.

e. A papi s tanítói hivatalra kötelesek olyan személyeket segíteni, kik kegyességök s tudományosságuk tekintetében ismeretesek, az ilyenek pártfogoltatását a polgári tisztviseléség és világi rendbeliek előtt eszközölvén tehetségök szerint. Papi hivatalra csakugyan nem bocsáttathatnak az esperesek által — ifjak, papi rigorosum kiállításáróli (1828: 241. számú E. R.), máshonnan s jelesen magyarhonból jött papok pedig, illető megyéjök pecsétje s esperesi aláírás által hitelesített (16. E. V.) bizonyítvány nélkül.

f. Az illető presbyterium által feljelentett, s bűnös voltukat

elismérő botrányos életüeket kérésökre az ekklezsiának papi háznál s a presbyterium előtti megkövethetésére bocsátani, azoknak pedig, kik ártatlanságukat bebizonyítani kívánják, lehető tanuik kikérdezhetése végett pecsétet és kibocsáttatást (exmissio) adni az esperes kötelessége, kinek joga az így készült bizonyítás következtetésében a a bevádoltakat vagy felmenteni vagy ekklezsiakövetésre útasítani (gyakorlat szerint).

g. Esperesi kötelesség, az egyházi jövedelmek illő kezelésére — ügyelettel lenni (87. C.).

3. Különösebb kötelességei az espereseknek a 88-ik Canon szerint :

a. Kerületök ekklezsiáinak évenkénti vizsgálása a már közlött szabályok szerint.

b. A kerületi zsinatok egybehívása.

4. Nagyobb fontosságú dolgokat az esperesek paptársaik és névszerint a megyei ülnökök megegyezése nélkül nem igazíthatnak, s ilyeneket tárgyzó rendelkezéseket a püspök akarhatja ellen vagy tanácslása nélkül ki nem adhatnak, azon esetben, midőn a püspök ítéletén meg nem nyugodhatnak, az ügy végső eldöntését a közönséges zsinat ítélete alá bocsátni s azt bevárni is köteleztetvén (89. C.).

5. Azon esetben, midőn az esperesek nagyobb fontosságú dolgok igazításába önhatalmulag elegyednének, jogosítva vannak paptársaik arra, hogy őket illő tisztelettel s minden indulatoskodás nélkül megintsék, s ha foganatja intésöknek nem lenne, a püspöknek és a közönséges zsinatnak is feljelentsék ügyöket. Sőt személyes megsértés esetében is, a megsértetett papnak szabad a püspökhez folyamodni, ha paptársai mellette fellépni bármi tekintetből vonakodnának, és ha a püspök intése sükeretlen volna, közöltetvén az ügy a többi esperesekkel vagy az egész zsinattal is, ha a bepanaszolt esperes azok intésére sem akarna hallgatni, esperesi hivatalából sőt a papságból is kitétethetik (89. C.), mint mindezek fennebb is közöltettek.

115. §.

2. Az egyházmegyei jegyzőről.

Az egyház megyei jegyző választatik a kerületi zsinaton, a minden ekklezsia papjai szabad szavazata többsége által, ezen hivatalra kijelölt egyén a közönséges zsinat által erősítettetvén meg. A megyei jegyző, vezetője a megyei zsinat s esperesi vizsgáló biztosság jegyzőkönyveinek, s rendes előadója az egyházi pereknek, mind az egyházmegyei, mind a közönséges zsinaton.

116. §.

3. Az egyházmegyei directorról.

Az egyházmegyei director választatik a megyei zsinaton minden pap szabad szózatai többsége által, az egyházi büntető és fenytő közkeresetek kezdésére és folytatására. Tagja az esperesi vizsgáló biztosságnak, s kezelője a megyei zsinat rendelkezése alá tartozó közpénznek.

117. §.

A papok polgári állásáról.

A papok polgári állásukat kimutatják-e következők:

1. A papok — csupán hivataluknál fogva — ország nemesei (C. C. 1. R. 1. Cz. 4. cz.) s részesei voltak mind azon kiváltságoknak, melyekkel a világi nemesek polgári törvényeink szerint bírtak (H. K. 1. R. 2. Cz.), az adó s köztehertőli mentességet még azon esetben is követelhetvén, midőn ekklézsiájuk nincs, mind addig míg papi hivatalban voltak (A. C. 1. R. 5. Cz. 3. cz.). A papok nemessége csakugyan esupán hivatali vagy is olyan volt mely világi állapotu maradákaikra nem ment által (az 1744: 6-ik czikkből következtethetőleg) ha nem voltak személyök szerint is nemesek.

2. Papi hivataluk körébe tartozó dolgokra nézve, a polgári hatóság felsőbbsege alól ki vannak véve (C. C. 1. R. 1. Cz. 4. cz.).

3. Papi hivataluk körén kívül eső kisebb vétségek esetében is, csupán egyházi előjárójuk s illetőleg törvényszékük előtt követeltettek, mint ezt következtethetni az A. C. 1. R. 6. Cz. 1. czikke azon rendelkezéséből, mely szerint az espereseket, ha ezen törvényben érdekelt kötelességöket nem teljesítenék a püspök előtt kell bepanaszolni, és az 1755: 5. cikk ezen szavaiból „*de ecclesiasticis in eodem genere delinquentibus (scilicet auri et argenti adulteratoribus) observanda erunt jura et leges canonicae, itaque Director fiscalis secundum illas procedat contra tales in foro competentis.*“ Kivétetett azonban azon eset, midőn valakit megverték — vagdaltak — kergettek a papok; mert ekkor rajtok a 200 frt büntetés a polgári tisztviselők által vétetett fel, mit ha azok elmulattak, magok fizették. (A. C. 1. R. 5. Cz. 5. cz.).

4. A nagyobb és testi büntetéssel járó vétkek eseteiben is a polgári törvényszékek előtt csak kivetköztetetésök után (*praemissa degradatione*) követeltettek, p. o. a felségsértés-, hűtlenség- és

szándékos gyilkosság vétkeiért (H. K. 2. R. 44. Cz.), vallás újításért (A. C. 1. R. 1. Cz. 3. cz.), más valláson levők egybeeskütéséért s elválasztásáért (A. C. 1. K. 5. Cz. 4. cz.).

5. Világi törvényszék előtt követeltethettek név szerint, egyházi jóságokra nézve s azokban elkövetett hatalmaskodásért (H. K. 1. R. 12. Cz. 1. §., 2. R. 48. cz.), tolvajok papi háznál levő javai felkérése s ehhez hasonló tények esetében (C. C. 1. R. 1. Cz. 4. cz.), adóssági tartozásaikért (H. K. 2. R. 45. és 52. cz. 4. §.).

6. A főbb rangu papok bizonyosság tétel végett felszólítatva lelkesmeretökre hivatkozással bizonyítottak (ad conscientiae suae puritatem H. K. 2. R. 40. cz.), az eskü forma elmondása nélkül, a mit a szokás az alsóbb rangu papokra is kiterjesztett volt.

7. A püspök tulajdon pecsétjével megerősített felhatalmazó levelében, ügyvédét, hitelesen kinevezhette (H. K. 2. R. 13. Cz. 6. §.).

8. Ha valamely világi nemes, papokkal perelt, tartozott, ha kívánták, kezest állítani az iránt, hogy a per közben fizetni kellett bírságokra nézve eleget teend; s viszont a papok is tartoztak hasonlóképen kezest állítani, midőn világi törvényszék előtt pereltek (A. C. 5. R. 46. E.).

9. Az egyházi rendeknek úgy, hogy egyről másra és in perpetuum a szerint az egyházi rendekre maradjon⁴ semmi nemü fekvő jóságokat nem szabad a Fiscus és az örökösök joga sérelmével szerezni (A. C. 1. R. 6. Cz. 2. cz.), sem a fejedelemtől (országgyűlése jóváhagyása nélkül 1751: 1. cz.) nyerni, sem magánosoktól zálogosítani (Ulászló 3. D. 55. cz.).

10. Ha valaki minden igaz ok nélkül papot megvert, vagdalt vagy csak megkergetett is, a tett két bizonyosság által bebizonyosodván, a tisztek minden menedékek kirekesztése mellett, 200 frtot vettek fel annak elkövetőjén, a sérelem által okozott költségek megtérítésén kívül (A. C. 1. R. 5. Cz. 5. cz.).

II. A lévítákról.

118. §.

A lévíták tisztéről.

Lévítáknak neveztetnek azon egyházi rendbeli személyek kik a leány-ekklézsiákban iskolamesteri és a rendes pap jelen nem létekor, papi hivatalt is folytatnak, a nélkül azonban, hogy a sacramentumok kiszolgáltatására felhatalmazva volnának.

III. Az iskolai tanítókról.

119. §.

Az iskolatanítók egyház rendbeliek.

Valamint az iskolák egyházi testületek (mint ez fennebb az 56-ik §. bebizonyított), úgy az iskolai tanítók is, egyház rendbeli személyeknek méltán tartathatnak. Bizonyítják ezt azon polgári és egyházi törvények, melyek a tanítókat részint a papokat illető megkülönböztetésben részeltetik, részint a papok tisztársainak nevezik.

Ilyenek p. o.

1. Az A. C. 1. R. 5. Cz. 5. cz., mely szerint a kik iskola mestert vernének — vagdálnának — kergetnének meg, épen úgy büntetnek meg, mintha ugyanazon tetteket papon követték volna el.

2. Az A. C. 1. R. 6. Cz. 1. cz. melyben a papi és mesteri hivatalbeliek egyházi személyeknek iratnak.

3. Az 1458: 10. cz., melyben az iskolai tanítók a vám fizetés-től épen úgy mentségesítettek mint a papok.

4. A 9, 11, 28, 83. C, melyekben a papokat tárgyzó egyházi szabályok, az iskolák tanítóira úgy terjesztetnek ki, mint egyházi személyekre.

5. A 79. C. melyben az iskolai tanító a pap tisztársának (Collega) neveztetik.

Ezen idézett törvényeken kívül bizonyítja még az iskolai tanítók egyházi rendüségét, vagy is azt, hogy ők minden hivataluk körébe tartozókra nézve, az egyházi elöljáróság közvetlen felsőbbsege alatt állnak, mind a dolog természete, mely szerint az iskolák egyházi testületek lévén, azok személyzete csak is egyházi felsőbbségtől függhet, mind a törvény rendelete, mely a tanítóknak egyháztóli függését határozottan kimondja, mint ezt az A. C. 1. R. 10. Cz. 3. cz. a 88, 92. Canonban láthatni, mind végre az, hogy a tanítók és tanulók kötelességei egyházi törvények által szabályoztattak, mit a 94, 95, 96, és 97 Canonok bizonyítanak, s azon százados gyakorlat is igazol, melynek meg nem változtatása felől egyházunknak innepélyes biztosítás nyujtatott a Leop. Dipl. 1-6 pontjában.

Az iskolákhoz képest a tanítókat oszthatni főbb és alsóbb iskolai tanítókra.

120. §.

1. A főbb iskolák tanítóiról, a tanárokról.

A főbb iskolák tanítói, a tanárok, kik az AC. 1. R. 10. Cz. 3. cikkében professoroknak nevezetnek, a felsőbb tudományok előadásával, s tanuló ifjak nevelésével foglalkozó személyek, melyekre vonatkozó szabályok:

1. a tanári hivatal betöltésének módja, az 1830: 463; 1842: 66; és 1857: 444 számok alatt költ E. R. szerint, az, hogy feljelen-tetvén az illető iskolai előjáróság által a közbejött tanári üresület, az egyházi főtanácsnak, — az, az illetőket felszólítja kijelölésöknek (candidatio) beküldésére. Az egyház főgondnokain — a püspökön és a papnővelde tanárain kívül, mindenik tanoda rendes tanárai és gondnokai jogositva vannak a tanodai pályát végzett és közép isko-lai tanítósággal foglalkozott jelesebb ifjak, segédtanárok, kitünő papok és magán nevelők közül, három egyén kijelölésére; mind a négy ca-thegoriabeliekre nézve, mulhatatlan kellék lévén valamely külföldi protestans egyetem meglátogatása és ott legalább egy évig mulatás, — név szerint a jogtanárságra még az is, hogy a királyi tábla előtt ügyvédségre képesítő megvizsgáltatást is állottak legyen ki. A választhatók sorába tehetők még oly jeles férfiak is, kik ma-gukat valamely szakmában irodalmilag kitüntették, vagy a magyar akadémia tagjai. A kijelölt három egyén nevét le kell írni egy levél-kére név aláírás nélkül, ezt be kell pecsételni egy levél alaku bori-tékba s annak hátára kell írni a kijelölőnek saját kezüleg a maga nevét, s azon tanári állomást, melyre szól kijelölése. Ezen levelek, a választásra a tanodák és egyházi megyék előjáróságával előre tuda-tott időre összehívott egyház főtanácsi teljes gyűlésben bontathatnak fel, és azon három egyén, kik a kijelölésre jogositottak szavazatai több-ségét megnyerték, mint a betöltendő tanári hivatal kijelöltjei, az egy-ház főtanácsi teljes gyűlés minden jelenlevő s szavazati joggal bíró tagjai választása alá bocsáttatnak, s a többség választottja, az illető tanári hivatalra kineveztetik, határozatilag. Azon esetben, midőn a legtöbb szavazattal kijelölt három egyén közül netalán ketten, egyenlő szavazatot nyernének, nem egy hanem két külön személynek számlál-tatnak; és ha utánok egy kevesebbet, az azután jövők pedig még ke-vesebbet kapnának, bemennek a kijelöltek közé, a legtöbb szavazatot nyert kettő és az azután kevesebbet nyert egy személy, a még ke-vesebbet nyertek pedig kimaradnak. Ha pedig egy személy kapja a legtöbb szavazatot, utána egy, kevesebbet, a közvetkezők pedig többen

egyenlő szavazatot nyernek, ezek is a két előbbivel mind bemennek a kijelölésbe, mivel ezen egyenlő szavazatot nyerteket nem lehet megkülönböztetni (1833: 144. E. R.). A választás eredményéről hivatalosan értesített tanoda, választott tanárját két küldöttje által vagy meghívó levéllel, ünnepélyesen meghívja, és ha az a meghívást elfogadja, az 1845: 152 szám alatti E. R. szerint, az egyházi főtanács által a kinevező levélben mindannyiszor kitűzendő időben valamelyik főiskolai gondnok által innepélyesen beiktattatik, köteles lévén a kinevezett új tanár a kiszabott időben pontosan beköszönteni s az iskolai előjáróság is, arról hogy a beköszöntés pontosan megtörtént, az egyházi főtanácsot hivatalosan értesíteni. — A fenn leirt választási eljárás nélkül rendes tanári hivatalra senki sem neveztetetik ki s egyik tanoda mellől a másikba sem tétethetik által (1830: 463. E. R.) Csak ugyan, a rendes tanárokat ugyan azon tanodában egyik szakmából a másikba átléptetheti tanodai előjárósága az egyházi főtanácshoz intézendő feljelentés mellett (1857: 444 E. R.) —

2. Kötelessége a tanárnak az általa tanítandó tudománynak teljes ismeretére szert tenni, s annak tanítványaivali közlésében azon módot követni, mely az idő kívánatinak s a hallgatók felfogásának megfelelő lévén, tanítását mind a hallgatókra közvetlenül, mind az iskolán kívüli közönségre nézve hasznossá és sükeressé tegye, csak így felelhetvén meg nemcsak tanítói tisztének, hanem az A. C. 1. R. 10. Cz. 3. czikke azon kívánatának is, hogy a főiskolai professorok nem csak tudósok, hanem hasznoson tanítók is legyenek. A tanárok kötelessége továbbá a tanításon kívül, nevelői tisztokban is hiven és lelkiismeretesen eljárni, az iskolai törvényekben s az egyházi főtanács rendeleteiben kijelölt utat sinormérték gyanánt követvén, s szemök előtt tartván a 94. C. ezen szavait, „animos auditorum vita docentium plus movet quam praecepta eorundem.“

3. A tanári hivatalból ki lépésre magát elhatározott egyén, köteles szándékát a gondnoki gyűlés útján az egyházi főtanácsnak feljelenteni, mely a kiléphetés idejét meghatározza, azon vezér elvet tartva szem előtt, hogy a folyamatba indult, vagy ha az iskolai fél-év beállása előtt esnék a feljelentés — a legközelebbi fél-évet a kilépni akaró bevégezni tartozik — az 1845: 152 szám alatti E. R. szerint. —

4. Azon tanár, a ki hivatalának akár tanítói akár nevelői tekintetben megfelelni nem képes vagy nem akar, az egyházi főtanács teljes gyűlésében itéltetik el az 1833: 144. sz. a. E. rendeletben leirt módon (melyet láthatni a függelék 1. száma alatt.)

121. §.

A főbb iskolák növendékeiről.

A főbb iskolák növendékeit (scholarum alumni seu studiosi, — deákok) tárgyazó egyházi szabályok által, egyszersmind a tanítók jogai s kötelességei is érdekelve lévén, a mennyiben a tanítók joga s kötelessége tanítványaikat az elejőbke szabott kötelességek teljesítésére szoktatni, e helyen azokat szükséges elősorolni, — annak is bizonyosságául a mi fennebb állítatott, hogy az iskolai törvények alkotásának egyházunk eleitől fogva gyakorlatában volt. Ezen, a 96. Canonba foglalt szabályok a következők:

1. Kötelesek a hittani, bölcseleti és philologiai (s a későbbben ezekhez járult jogtani) tudományokat, szorgalmatosan tanulni. —

2. Az Istennek félelme a bölcseségnek kezdete lévén, kötelesek magokat a vallásosságban s erkölcsösségben gyakorolni, az isteni tiszteleten megjelenni, a szent tanításokat áhitatosan hallgatni, s az uri szent vacsorával minden alkalommal élni. —

3. Fiui tisztelettel és engedelmességgel kell viseltetniök — a papok-, esperesek-, tanítók-, tiszttviselők és minden előljáróik iránt.

4. Tanulás ideje alatt honülni, a nyilvános tanításokon mindég megjelenni tartoznak, magánosan is mivelvén a tudományokat, s a jelesebb írók munkáit — különösöna szentírást — szorgalommal olvasván. Tisztök ezeken kívül a deák és magyar nyelv szabatos ismeretére szert tenni, s magukat a vitatkozásban, szónoklásban és prédikálásban gyakorolni, azt a prédikálásra nézve a 29. E. V. szerint szem előtt tartva, hogy a szónokszékböli prédikálás csak azoknak engedtetik meg, kik magukat a papi hivatalra elhatározottaknak tanusították, mely megkülömböztetést azonban a szokás megszüntette. —

5. Kötelesek az iskolai törvények iránt engedelmességgel viseltetni, s az iskolán kívül mindég formaruhában járni (mely az 1861-ik évi szervezet 32ik pontjában fekete színü egyszerű magyarka — ily színü nadrág — mellény és kalap, s nem innepélyes alkalmakkor sötét szürke nadrág is); az eszem-iszomságot — hivalkodást, szitkozódást, hamis esküvést — czivakodást — vérengzést — pártoskodást — gyanus helyeket, vétkesek társaságát, tolvajságot kikerülni; szerény, józan, jámbor s mindenkkel békés életet élvén. Fontos ok, és a tanítók engedelme nélkül az iskolán kívül nem hálhatnak. Alsóbb iskolák mellé tanítói hivatalra, csak törvényszeres hivatás és előljáróik általi kibocsáttatás következésében mehetnek.

6. A tanulók közül, kik tunyák, tekergők, az iskolai foglaltosságokat kerülők, kik sem a tanítást, sem a szentbeszédeket nem

hallgatják, könyvet nem tartanak s a mijek van, azt vendégeskedésre s egyéb haszontalanságokra költik, kik nem azért ülnek az iskolában, hogy valaha az egyháznak és a hazának szolgáljanak, hanem hogy a kézi munkát kerüljék, a kik társalkodásukban, beszédökben, öltözködésükben léhaságot árulnak el, — az iskolában meg nem szenvedtethetnek. Azokat pedig, a kik részegesek, káromkodók, vérengzők, verekedők, kik feslett életü személyekkel társalkodnak, s gyanus helyeken gyakran hálnak, az iskola kerítését áthágják, a tanulók között pártoskodást eszközölnek, lopogatnak, tanítóikkal illetlenül bánnak, az iskolai gondnokok iránt engedetlenek, embertelenek — és intésre nem hallgatnak — az iskolából gyalázatosan ki kell csapni. Végre azokat, kik gyilkosságot, erőszakos fajtalanságot, mások házának megtámadását, tolvajságot s más ezekhez hasonló közkövetelésű vétket követnek el, a polgári tisztség kezébe kell kiadni. —

7. Más iskolákból jött tanulók csak úgy fogadtathatnak be, ha iskolai bizonyítvánnyal el vannak látva (16. E. V.) --

122. §.

Az alsóbb iskolák tanítóiról.

Alsóbb iskolák tanítói:

I. Azon köztanítók, kik osztálytanítóknak (classici praeceptores) és szaktanítóknak is neveztetnek, és arra vannak hivatva, hogy a fő-és középtanodák mellett fennálló elemi és közép tanodák növendékei tanítását és nevelését osztályonként vezessék. Ezen tanítókra vonatkozólag, az 1861-ik évi szervezetben e következők határoztattak:

1. Az elemi tanoda négy osztályában merőben osztály-rendszer van alkalmazva egy egy osztály-tanítóval, ki egyedül felelős értelmi és erkölcsi vezetője osztályának, ki az előjáróság belátása szerint év végén főlebb is mehet tanítványával a következő elemi osztályba. A közép tanoda hat osztályában (főleg a négy alsóban) pedig az osztály-rendszer tulsulya mellett, némi részben a szakrendszer is alkalmaztatott, a mennyiben a technicumokat és realiákat szaktanító tanítja, minden közép tanodai osztálynak lévén egy rendszeres vagy főtanítója a nyelvek, történelem, földrajz, vallás és az alsóbb osztályokban még a számtannak is tanítására s az osztály erkölcsi vezetésére (13. p.)

2. A köztanítók évenként változtathatók és csak a hittant végzettek, vagy a jogtant végzettek jelesbjei közül választhatók, a közép tanoda 5-ik és 6-ik osztályába míg legalább osztály főnökül állandó rendszeres tanárok alkalmaztathatnának, azok vezetését egyetemet látogatott s arra képes ifjakra bízhatni, kik szintén válto-

zók, de némi jutalmazó megkülönböztetésül czimök s e g é d t a n á r i, az elemi és közép tanoda tanúgyeit tárgyaló tanári ülésekben részt vehetnek, és az iskolán kívül is lakhatnak (14. 15. p.). A kitünő buzgóságu köztanítók megtarthatók két évig, és az előjáróság indokolt fölterjesztésére az egyházi főtanács helybenhagyása után két éven túl is. Akármelyik változó tanító az iskolai év folyta alatt csak hibája esetében bocsáttathatik el; de az év végével elbocsáttathatik akármelyik, ha az előjáróság tanácsosnak véli (17. p.)

3. A változó köztanítóknak megválasztatásuk előtt készülniök kell a tanítóságra, s tanítói szigorlatot letenniök, és pedig a jog pályát végzetteknek azon intézetnél, hol azt végezték, a hittant végzetteknek pedig a papnövelde helyén. A szigorlat, összehangzólag az egyházi főtanács 1847 — beli szabályozásával, úgy intéztetik el, hogy a jogtani s illetőleg hittani folyam végezte előtt egy évvel felszólítanak a pályázni szándékozó ifjak annak kijelentésére, hogy melyik osztályban s kiválóan melyik szakmában kívánnak tanítók lenni, s arra az illető szaktanár utasítása mellett és tanítása módjára is elkészülvén, a szigorlat az egész tanári kar előtt tartatik meg, az előtt próba tanításokat is tartván. A szigorlat s z ó — és í r á s b e l i, s kiterjed a tanmódra is, az eredményről adandó calculus lévén irányadó a tanítói alkalmazásnál, a szigorlati bizonyítványnak e végett a többi tanodákkal is közölni kelletvén. A nem alkalmazott rigorosánsok még egy évig az iskolában maradhatnak, de a köztanítóságra készülés és tanító segédkezés mellett tartoznak egy önként választandó leczkét járni (16. p.)

4. A köztanítói fizetés maximuma, az iskolábani szabad lakás, és a magán tanítványoktól remélhető jövedelmen kívül, 300, az akadémitáké 4—500 uj frt., mely az iskolai pénztárba folyt tandíjból fizetettik (19. p.)

5. Segedelmezik a köztanítókat tanítási és nevelési feladatuk megoldásában az osztályokon kívül, a magán tanítók, kik a végre neveztetnek ki a bölcselmi, jog és hittani pályára léptetett ifjak közül, hogy az alsóbb osztályok növendékeit a tantárgyakra előkészítsék, s azok magaviseletére közvetlenül felvigyázzanak. Ezen tanítók alkalmazását az újabb szervezéskor is mellőzhetetlenné nem csak az tette, hogy a népesebb osztályok növendékei vezetésére s felügyelésére segedelmök a köztanítókra nézve nélkülözhetetlen; hanem az is, hogy a felsőbb tudományokat hallgató ifjaknak általános többsége, szegénységénél fogva a növendékek által fizettetni szokott jövedelem nélkül, nem volna képes tanulását főiskoláinkban foly-

tatni. A magántanítói fizetés minimuma egy tanítói évre négy új forintra határozott, ennek fizetése alól csak a szolgák mentetvén fel (21. p.)

Mind a mellett is, hogy a köztanítóságra pályázók készülések — de csak egy évi s tanpályájuk által is igénybe vett ideje alatt, egyik vagy másik népesebb osztályban a főtanító mellett, s mint magán tanítók is éveken át gyakorolhatják magukat a tanítás és gyermekkel bántás nehéz mesterségében, a bölcselmi folyamban nevelést s oktatás tant hallgatnak s így meglehetősen képzettséggel léphetnek a szigorlatra; mivel tapasztalás szerint a köztanítóság az alkalmazottak legnagyobb részére nézve nem cél, hanem csak eszköz egy kis jövedelem szerzésére s a papi állomásra jutathatásra: közép tanodáink a tudományok szentélyébe jutathatást feltételesítő ismeretek szerzését eszközlő hivatásuknak nem fognak megfelelni, míg az összes tanítói állás az ötödik megmérhetetlen fontosságánál fogva illető rangra emeltetvén, illő társadalmi tekintély és fizetés által biztosított külön életpályává nem válik, s arra, hogy hivatásának megfelelhessen, rendeltetésének megfelelőleg szervezett tanítói képezdék által nem segedelmeztetik. Vajha bár az 1857: 444. E. rendeletben tervezett *pædagogicum seminarium* létesülhetne!

II. Alsóbb iskolák tanítóinak (*rectores scho-larum*), neveztet-hetnek azon személyek is, kik a városi és falusi iskolák nevendékei tanításával s nevelésével foglalkoznak. Ekklésiáink szegénysége miatt, kevés kivétellel csaknem minden városi és falusi ekkléziában az énekvezetőivel ugyanazonosított ezen tanítói hivatalt tárgyazó szabályok a 94. C. és a 27. 28. E. V. szerint a következők:

1. A nevendékeket mindenek felett a vallástudományra tanítani s az igaz vallásosságra és erkölcsiségre oktatni, a tanítás egyéb tárgyaira nézve pedig az iskolai utasítványt követni köteleztetnek, — szem előtt azt tartva, hogy a tanulóknak inkább ítélő mint emlékező tehetségök élesíttessék.

2. Kötelesek apaihoz hasonló indulattal viseltetni a növendékekhez, kikerülve mind a szerfeletti keménység, mind az engedékenység tulságait.

3. Igyekezzenek a tanításnál hatályosabb jó példát adni, mind az Isten tiszteletében, tanításaikat könyörgéssel kezdvén; mind éltök fedhetetlenségében, magukat minden illetlen beszéd-től eltartóztatván; mind a kötelesség iránti hűségben, magukat folytonosan tanulás által mivelvén, s tisztőkben pontosan eljárván.

4. Az egyház törvényei s illető közvetlen előljáróik, a helybeli

pap s megyéjök esperese iránt illő engedelmességgel lenni s azokkal együtt a közönséges zsinaton (de gyakorlat szerint csupán akkor, a midőn egyházi megyéjökben püspöki vizsgálat tartatik) megjelenni tartoznak, azoknak tekintetét méltatlan vádoskodással a nép előtt nem kisebbiteni, sőt gyengeségeiket kiméllyel fedezni, hazulról előljáróik hire s engedelme nélkül el nem távozni köteleességöknek ismervén.

5. Kötelesek az iskolai tanítók magukat hivataluk határai között tartva, ekklezsiai ügyek kezelésébe nem elegendni, s név szerint vallás tudományi magánnézeteik s új szertartások tanításától, szakadásokat okozó tanoknak az iskolában s azon kívüli terjesztésétől óvni. —

6. A magaviselet külsőségeire nézve a komolyságot párosítsák illendőséggel, s járjanak hivatalukhoz illő köntösben.

7. A csupán tanítóságra alkalmazott nőtlenek helyes ok nélkül hivatalukat két évnél tovább nem folytathatják, köteleztetvén tanulásuk folytatása végett az illető főiskolába visszatérni. Az iskola mesterek s énekvezetők közé bekebelesített házások ellenben hivatalukat mind addig folytathatják, míg arra alkalmatlanokká nem válnak.

8. Ezen tanítók közül azok, kik magukat papságra határozták s kötelezték, az esperes és helybeli pap engedelmével gyakorolhatják magokat a szónokszékből predikálásban; mások ellenben csupán könyörgéseket olvashatnak fel a pap távolléte vagy betegsége esetében s csak is a pulpitus mellől (a mit a gyakorlat oda módosított, hogy az iskola mesterek is a szónokszékből szolgálnak az irt esetben).

9. Azon tanítók, kik az egyház ellen szegülve új tanokat s szertartásokat pártolnak s terjesztenek, megintetésök sükeretlensége esetében egyházi megyéjök és a püspök egyetértésével az egyház kebeléből kirekesztethetnek; sőt ha vétségök nagyobb p. o. hittől szakadás, gyilkosság, nősparáznaság vagy ezekhez hasonló volna, a polgári tisztésnek is át adathatnak illő megbüntetésök végett. Hanyagság, tanulás s tanítás elmulasztása, tekergés, illetlen magaviselet és öltözködés, a pap intései számba se vétele, vagy azok sértései eseteiben pedig, az esperes paptársai egyetértésével az iskolától gyalázatosan elrekesztheti, s nagyobb vétségökért le is tartóztathatja, a k. zsinat ítélő széke elébe állítandólag; a városi s név szerint külföldi egyetemekben is tanult tanítók ellenben, csak a püspök és több esperes

egyertértésével büntetethetnek így, mint ezek fennebb is közöltettek. Ezekhez járul a 95. C. szerint, végre

10. hogy azon tanítók kik jóltevők segedelmével járták meg a külföldi egyetemeket, magokat kötelezván arra, hogy haza tértökkel az egyház kebelében tanítói hivatalt fognak folytatni, ha tanítói hivatalukból jóltevők megegyezése nélkül világi pályára lépnek, azok által akár hol elfogattathatnak s mind addig fogva tartathatnak, míg vagy elvállalt kötelességek mellé vissza nem állanak, vagy a réájok fordított költséget vissza nem adják, és ha egyik sem eszközölthetnék, kirekesztethetnek az egyház kebeléből. (Hogy elfogathatásról s fogvatartatásról most már szó sem lehet, önként érthető.)

11. Az iskolamesteri választásokra is kiterjesztetvén az 1842-ik és 1856-ik évi módosított szabály, az 1856-ik évi k. zsinat 80. szám alatt az határozatott, hogy az üresedésbe jött iskolamesterségre, az illető esperes ajánljon az ekklézsiának, még pedig azon egyének közül, kik a mesteri képezdét végezték, vagy ha ezek között ajánlható nem találhatnék, azok közül, kik jó bizonyítvánnyal vannak ellátva, az esperes által ajánlott egyének közül választás joga azon szabály szerint illetvén az ekklézsiák tagjait, melyek fennebb a papválasztás módjára nézve közöltettek. Az 1857-ik évi k. zsinat 19. sz. alatt az is meghatározatott, hogy minden üresedésbe jött iskolamesteri állomás, a püspöknek feljelentetvén, melyek 150 p. f. összegnél több jövedelműek, az egész püspökségben köröztessenek, a pályázni akarók értesítése végett.

123. §.

Az iskola mesteri képezdéről.

Hogy főleg a falusi úgy nevezett népiskolák tanítói, kik iskola mestereknek szoktak régi szokás szerint nevezetnünk és énekvezetők is, — nagy fontosságú hivatásuknak megfelelőbbé tétethessenek, az 1852: 280. szám alatt költ egyház főtanácsi rendelet következtében, az 1853-ik évi k. zsinat 15. sz. alatt elhatározatott, hogy a kolozsvári főiskola mellett, iskola mesteri képezde alapitassék, és hogy az egyházi megyék, az ekklézsiák jövedelmeihez képest róják ki az egy vagy több egyén kiképeztetésére szükségelt költséget. Az 1856-ik évi k. zsinat 8. szám alatt biztosítást nyujtván legalább 20 ifjunak ezen képezdébeni fölvétetése iránt, e tárgyban 30. sz. alatt a következőket határozta:

1. mindenik egyházi megyének s illetoleg püspöki vizsgálat alatt levő ekklézsiának, mely a püspöki fizetés felszedése módjára

nézve megállapított kulcs szerint kirovandó egy egész, vagy azt megközelítő stipendiummal járul a képezde fenntartásához, növendék ajánlhatási joga van, az általa fizetett stipendiumra.

2. Az ajánlandó ifjakra nézve megkivántatik, hogy a közép tanoda 6-ik osztályát végeztek, tanulásokra s erkölcsösségekre nézve jó bizonyítvánnyal ellátottak, s korukra nézve 18 évesek legyenek. Ezek felett különös tekintetbe vétetendők, kik valamelyik egyházi megyében iskola tanítói hivatalt jó sikerrel folytattak, erkölcsi magukviselete által magukat kitüntették, s kikben az illető egyházi előljáróság néptanítóságrai képességet s hivatást tapasztal.

3. Azon egyházi megyék, melyek magukra nem képesek egy stipendiumot alapítani, ketten vagy hárman alapíthatnak egyet, például a hunyadi-, gyulafejevári- és szebeni megyék együtt alapítsanak egyet, s gyakorolják a felajánlási jogot rendre, de bár melyikben legyen is üresület, a felajánlott egyén által az betölthetetik. Az illető egyházi előljáróság köteles évenként a pünköszt tájatti megyei zsinatból értesíteni a püspököt a felől, van e részéről felajánlható egyén vagy nincs? hogy ahozképest intézkedhessék a püspök.

4. A képezdét jó előmenetellel végzett egyének előnnyel bírnak mások felett, s az illető esperesek által is pártoltatandók.

5. A képezdeből kilépett ifjak kötelesek azon megyében, melynek stipendiumán tanultak és képeztettek, három évig szolgálni, s ha netalán az üresületbe jött állomást el nem fogadnák vagy más egyházmegyében kívánnának alkalmaztatni, kötelesek az illető megye pénztárába az élvezett stipendiumot visszafizetni; s azon esetben, ha a szabályszerű három évet egészen ki nem szolgálták volna, aránylagoson is.

6. Ha valamelyik egyházmegyében a már képezdét végzett ifju számára nem volna állomási hely, azt ajánlani kell a püspök figyelmébe.

Az 1859-dik évi k. zsinat 30. szám alatti határozat alapján a mesteri képezde Kolozsvárról áttétetett az enyedi főiskola mellé.

IV. Az énekvezetőkrol.

124. §.

Ezek kötelességeiről.

Az énekvezetők (cantores) a 98. C. és 11. E. V. szerint kötelesek alkalmatosság szerinti énekeket énekelni, még pedig röviden,

hogy a szent beszéd idejét el ne foglalják, — egyszerű, tiszta, mérsékelt, áhítatosággal és érzéssel teljes hangon, kikerülve minden czikornyát, érthetetlen kiabálást s szertelen erőlködést, hogy énekők gyönyörködtető és épületes legyen. Az új énekes könyv behozatala után, az idézett törvényeknek a régiebb énekes könyvek mikénti használatát tárgyazó rendeletét csak annyiban lehet még kötelezőnek tartani, „hogy az énekvezetők csak is az egyház által kijelölt énekes könyveket használhatnak.“ Azon ekklezsiák énekvezetői, kik egyszersmind iskolatanítók is, az alsóbb iskolák tanítói kötelességeit tárgyazó s fennebb közlött szabályokat követni, s a 97. C. szerint, a növendékeket szent énekekre is tanítani tartoznak.

Második fejezet.

A világi rendbeliekről.

125. §.

Ezeknek osztályzata.

Egyházunk világi rendbeli tagjai hazánk mind azon helvét valástételt követő lakosai, kik az egyházrendbeli papok közé nem számláltathatnak. Ilyenek egyházi s polgári törvényeink értelmében 1. a hivatalnokok, 2. a patronusok, 3. a köznép.

I. A hivatalnokokról.

126. §.

Ezek polgári vagy egyházi hivatalnokok.

Egyházunk hivatalt viselő tagjai vagy olyanok, a kik polgári, vagy olyanok, a kik egyházi hivatalt viselnek, ugyan azon egyén egyszersmind mind a kétféle hivatalt folytathatván.

A. A polgári hivatalnokokról.

127. §.

Ezeknek egyházi jogairól.

A polgári hivatalbeli személyek az A. C. 1. R. 1. Cz. 3. cikkében külső fő és utána levő magisratusok neve alatt említettnek a nélkül, hogy meghatározatnék minemü hivatalbeliek

értessenek ezen nevezet alatt. Ezek közül azok, kik fennebb a 24-ik §-ban kijelöltettek, az idézett törvény szerint, az egyház törvényhozó hatalmának részesei, vagy is az egyházi főtanács teljes gyűlésének tagjai.

B. Az egyház világi hivatalnokairól.

128. §.

Ezeknek osztályzata.

Az egyház világi hivatalnokai vagy felsőbb ranguak p. o. az egyház főgondnokai, az iskolák és egyházmegyék s püspöki ekkleziák fő- és algondnokai; vagy alsóbb ranguak p. o. az ekkleziák gondnokai vagy is megyebirák, egyházfiak és egyházi pénztárnokok.

1. Az egyház felsőbb rangu világi hivatalnokairól.

129. §.

a. Az egyház főgondnokairól.

Legelőbb a Nagy-Enyeden 1682-ben tartatott egyházi közönséges gyűlésben kezdettek egyházi főgondnokok választatni, kik egyetértőleg kormányozták egyházunkat, a nagyobb fontosságú dolgokban az egyház országgyűlésén megjelent rendeihez felterjesztést tévén s azoktól utasítást kapván. A gondnoki kormányzás megszüntetése után 1709-ben egyházi főtanács alkottatván, a püspökön kívül három főgondnok választatott a világi rendből, kötelességökké tétetvén az egyház feletti örökös s annak védelme, az egyház közönséges gyűlése idejének kihirdetése-, a tagok egybehívása, és a gyűlésokeni felváltólagos elnökösködés. Megújított ezen hivatalnak betöltése az egyházi főtanács teljes gyűlésének 1827: 168. szám alatt költ rendelete által, s annak következtében több s kevesebb számú főgondnokok választatnak most is a világi rendből, a püspök is hivatalánál fogva azok közé számláltatván, kiknek tiszte ma már csak abban áll, hogy az egyházi főtanács teljes és rendszerinti gyűléseiben elnökösködjek, s a rendkívüli gyűlések idejét kijelölik; a teljes gyűlések megállított idejökben, minden egybehívás nélkül is tartathatván.

130. §.

b. Az iskolák gondnokairól.

Hogy az iskoláknak s főleg a felsőbbeknek eleitől fogva gondnokai voltak, és hogy a tanuló ifjuság azok iránt is engedelmeséggel

viseltetni tartozott, világos a 96. Canonból. Polgári törvényben is ki van mondva a gondnoki hivatalnak szükségessége a főiskolákra nézve, a mennyiben az A. C. 1. R. 10. Cz. 3. cikkében, szükségesképen megkívántató dolog gyanánt rendelkeznek, hogy az (akkor) gyulafejevári, (most n. enyedi) főiskola mellé „mind az ekklézsiái statusból, s mind pedig külső rendekből bizonyos főinspectorok állattassanak.“ Ezen egyházi és polgári törvények alapján, minden főbb iskola mellé 3 fő- és 2. algonodnok szokott — de csak a világi rendből, választatni az egyházi főtanács teljes gyűlésében, szabad, azaz minden kijelölés nélküli választás útján, megengedtetvén csakugyan az illető főiskolának az, hogy körülményeikhez képest alkalmasabb személyeket ismertetés végett ajánlhassanak. Ezen iskolai gondnokok köteleseit s jogait kimutató utasítvány készülő félben van, addig is azonban, míg az már több évek óta taplált remény valósultával elkészülhetne, méltán állíthatni az A. C. 1. R. 10. Cz. idézett 3-ik czikke értelmében, hogy a gondnokok hatósága kiterjed általában az iskolának mind külső mind belső állapotjára, név szerint pedig mind arra, a mi befoglaltatik azon törvény következő szavaiban „vigyázzanak a collegiumnak derekasabb állapotjára, kiváltképen arra, micsoda renddel és haszonnal progrediálnak a tanításban, és a fogyatkozásokat animadvertálják egyenlő tetszésekből, köztök történhető nagy akadályokat jó igazításba is vegyenek; és tudják azt is, micsoda bonumi legyenek a Collegiumnak, hol és kik által conserváltatnak és erogaltatnak, hogy valami módon azok vagy ne dissipáltassanak, vagy in profanum usum ne convertáltassanak.“

A főbb iskolának fő- és algonodnokai, tagjai az egyházi főtanács gyűléseinek.

131. §.

c. Az egyházi megyék gondnokairól.

Az egyházi megyék gondnokai választatni kezdték az 1709-ik évben, az egyházi főtanács felállítottása alkalmával. Mindenik megyének van két fő- és két algonodnok, kiknek száma a körülményekhez képest, szaporítottatni is szokott. Ezen hivatalbeliek jogait s köteleseit szabályozó azon utasítványnak, mely az egyházi megyéknek az 1825: 99 szám alatti E. rendeletben kiküldetett, pontjai következők:

1. „a Canon szerint meghatározott rendes, vagy a szükség szerint rendkívül tartandó partialis székek (megyei zsinat) üléseinek

idejét és helyét a T. esperes legalább három héttel előre különös levél által notificálván a curatoratusnak, s a partialis székek idejére nézve kölcsönösön egyetértvén, kötelezettek vagy mind, vagy legalább azok, a kiknek nevezetes akadályuk nem léssen megjelenni, az ottan előforduló dolgokat egyes akarattal folytatni, és azoknak az igazság szerint való meghatározásában hathatósan munkálodni.“

2. „Kötelesek arra is vigyázni, hogy a Canon szerint tartatni szokott visitatio egy esztendőben is el ne maradjon, hanem a maga idejében az egész tractusban véghez menjen; ugy szintén arra is, hogy a visitationis protocollum, melynek a felsőbb rendelésnél fogva, mindenkor egyik tractualis curator által is subscribálnak kell lenni, jó renddel készült és hiba nélkül való legyen; melyre nézve ha annak rendjében valamely hibát látna a subscribáló Curator, azt a visitatoria commissionak kitenni és a hibát megigazíttatni el ne mulassa.“

3. „A mely dolgokat a partialis székek vagy a visitatoria Commissio a külső tisztségnek transcribál, a milyenek a liquidált papi s mesteri fizetéseknek exactioja, ugy szintén egyéb külső forum eleibe tartozó ügyei az ekklézsiáknak, azokat is a magok útján promovealni és teljesedésbe vétetni tartoznak.“

4. „Curatori felügyelet alá tartozván az ekklézsiái fekvő jók is, a hol azok még eddig jó móddal conscribálva nem volnának, conscribáltatni, a hol pedig conscribáltattak, számba venni, azokkal megesmérkedni, a mi megvan conserválni, a mi pedig elidegenítettett, de még vissza-szerezhető, a curatoratus és esperes nevében törvény útján revindicalni gondjok legyen.“

5. „Nem csak a fekvő jókban pedig, hanem akár mi névvel nevezendő beneficiumaiban károsítatnék is meg valamely ekklézsia, vagy annak papja; representáltatván ez az esperes vagy helybeli pap által az egyházi elöljáróság gyűlésének, az inspector curatoratus kötelessége egy honorifica requisitio után, az előbbi pont alatt megírt úton recuperálni, és ha ebben nevezetes akadályok adnák elő magokat, a főconsistoriumnak is feljelenteni.“

6. „Vigyázni kötelesek a tractusban (egyházi megyében) levő minden fundationalis pénzeknek, pium legatumoknak securítására, ugy szintén azoknak a destinált végekre való fordításokra. Melyre nézve az ekklézsiái számadókat, minden esztendő betelésével számadások beadására szorítatni, és a számadásokat ventilláltatni gondjok legyen, valamint arra is, hogy a mi hibák azoknak

revisiojakor kiütnék magokat, azok haladék nélkül megörvosoltasának.“

7. „Vigyázzanak az esperessel együtt az egész tractusban a jó rendnek fennállására, ugy az ekklézsiái törvényeknek s felsőbb rendelkezéseknek is megtartására, a hol ezek ellen hibát tapasztalnak, azokat orvosolják és mindeneket communicatis consiliis igazítsanak, a nagyobb momentumu és haladékot nem szenvedő dolgoknak igazítására a főinspector curator egyházi előljáró gyűlését (egyházmegyei tanács, tractuale consistorium) is gyűjteni köteles lévén.“

8. „Manutenealni kötelesek az egyházi személyeket nem csak az 5-ik pont alatt említett beneficiumokban, hanem minden személyes és hivatalbeli jussaikban is, protegálván őket minden injuriák és méltatlanságokkal való illettetések ellen.“

9. „Ellenben ha valamely egyházi személy vagy más akár mely privatus személy, az esperes, a többi officialisok vagy valamely egyházi személy ellen panaszszal folyamodnék a curatorátushoz, igyekezzenek azt először per placida javaslásokkal, tanácslásokkal igazítani, és annak orvoslását csak akkor utasítani feljebb való forum elcibe, mikor a szelid intések kivánt czélt nem érnének.“

10. „Szükséges lévén, hogy minden tractusnak a matrimonialis perek, fundatiok és egyéb authenticum instrumentumok és acták conservatiojára maga tulajdon archivuma legyen, ennek a designálandó helyen és jó rendben való tartására is felvigyázni, azt minden esztendőben visítálni, és ha rendetlenség tapasztaltatnék benne, legottan jó rendben hozatni, kötelesek lesznek a tractualis curatork.“

2. Az egyházi alsóbb rangu világi hivatalnokokról.

132. §.

c. Az ekklézsiái gondnokokról.

Az ekklézsiái gondnokok, kik a tekintélyesebb városi ekklézsiákban keblí gondnoknak (domesticus curator), a falusiakban pedig, számadó gondnoknak s megyebírónak is neveztetnek, választatnak az ekklézsiái egyházkeblí köz és illetőleg képviseleti gyűlése által az 1861-ik évi alapszabály I. 3. p. szerint. Ezen gondnokok kötelességeit szabályozta az egyházi főtanács azon gondnoki utasítványban, mely kiadatott az 1808-ik év jnniusa 19-én

és az ugyan azon évi közönséges zsinat által is 4. sz. alatt elfogadtott, és a mely szóról szóra így következik:

„Mindeneknek előtte az ekklézsiákban egy tisztán kidolgozott inventarium készíttessék, melyben az ekklézsiának akármii névvel nevezett jusait, javait, vagy jövedelmeit illető levelek; azután az isteni szolgálathoz tartozó templomi készületek; végre az ekklézsiának, parochiának, oskolának, minden nemü fekvő vagy ingó javai, s ezen utolsó nevezet alá tartozó capitalisai és rendes, vagy remélhető jövedelmei, természetes jó renddel fel legyenek jegyezve. Ezen inventarium az ekklézsia könyvébe azok szerint beirattatván, abból osztán egy transpositionis instrumentum készíttessék, melynek a tiszteletes esperes és tractualis notarius neveik aláírása s pecsétje alatt kiadott egyik mása a tractus, vagy ekklézsia ládájába, a másik pedig magának a számadó curatornak adassék kezébe, és mindenkor a számadások rendiben ezek elől tétessenek, s az egész számadásnak mintegy basisul szolgáljanak.

„A városi vagy más ekklézsiákban is, melyeknek nevezetes fundusai vannak, a számadó curatoron kívül, domesticus inspector curatornak is kellek lenni, és az ekklézsiának mind fekvő, mind felkelhető fundusait a számadó curator administrálja, az inspector curatornak szoros vigyázása és a domesticum consistoriumnak dispositioja mellett. A falusi gyengébb ekklézsiákban pedig csak egy curator lévén, annak kell vinni mind a perceptiot, mind az erogatiot közönségesen mindenütt, a helybeli tiszteletes papnak vigyázása, és mintegy controllorsága mellett. A falusi ekklézsiákban a fundusoknak akár mi különbsége mellett is, ugyanazon egy instructio szolgálhat.“

„Ezen instructionak pontjai:

„1-ső pont. Számadó curatorrá egy ekklézsiában is nem lehet senki, akár a közrendűek közül különben, hanem ha az ekklézsia fundusából keze alá mehető jövedelmet jóval felül haladó birtok, és abból remélhető securitás mellett, ezen instructio minden pontjainak megtartásokra, teljesítésekre magát hittel is lekötelezi.“

„2-ik pont. A D. számadó curatornak közönségesen kötelessége az ekklézsiának minden fekvő, és felkelhető fundusaira úgy vigyázni, azokat oly móddal administrálni, vagy azokkal oly módon sáfárkodni, gazdáskodni, hogy ne csak a fundusokban legkisebb veszteség is ne legyen, hanem azon fundusokból mennél több s bizonyosabb jövedelmet szerezhessen esztendőnként az ekklézsiának. E végre különösön.“

„3-ik pont. Kötelessége a D. számadó curatornak a fundusokban megtörténhető, akár minemű károsítást, előre való szemes vigyázása által, a mennyiben lehetséges eltávoztatni, a megtörtént károsítást, ha annak megorvoslására a maga és helybeli D. consistoriumnak elégséges ereje nem lehetne, a helybeli tiszt. pap által a tractualis tiszt. esperesnek minden halogatás nélkül tudtára adatni és a további lépésekre utasítást attól várni.

„4-ik pont. A fekvő fundusok, u. m. gabonatermő földek, kaszálók, szőlők sat., melyeknek esztendőnként való haszna az ekklézsiát illeti, a D. consistorium dispositioja, s vigyázása alatt, a többet ígérőknek, kótyavetye által, hat-hat esztendőig, jó kötések s törvényes contractusok mellett, árendába adatattván; köteles a D. számadó curator azon árenda summát mindenkor a maga idejében felvenni, és az ekklézsiá ládájába betenni, melyet ha elmulatna, és azután henyésege, vagy menthetetlen vigyázatlansága miatt kárt okozna az ekklézsiának, azt megfordítani tartozik. A hol az ekklézsiának erdeje volna, az arra való szorgalmatos gondviselés a D. számadó curatornak főkötelessége, de annak használására nézve, a dispositiot egyedül a tractualis tisztségtől kellek várni. Ide tétetik még az is, hogy örök áron az ekklézsiának semminemű földjét, vagy erdejét a tractuális külső, s belső rendü előljárók hírek, s engedelmek nélkül, eladni szabad nem lézen; továbbá hogy a domesticus és tractualis előljárók egyet nem érthetések közbenjövetelevel, a dolog a méltóságos főconsistorium eleibe terjesztessék, és annak hire s határozása nélkül egyik rész is a maga tetszését teljesítésbe ne végye.

„5-ik pont. Köteles a D. számadó curator azon fekvő fundusokat is u. m. gabona termő földeket, kaszálókat, szőlőket sat. melyeknek, a papi conventio szerint, megmiveléseket az ekklézsiá magára vállalta, oly móddal megmiveltetni, és a termést oly móddal betakarítatni, hogy azokban a tiszteletes papnak károsodása ne legyen. Minthogy pedig a tiszt. papoknak és iskola mestereknek igen nagy sérelmek van abban, hogy az ekklézsiák az olyan szántó földeket, melyeket a conventio szerint, magok az ekklézsiák szoktak megmivelni, teljességgel a trágyázás által javítani, s haszonvehetőkké nem igyekeznek tenni, és e miatt sok helyen a tiszt. papok és iskola mesterek, az elvetett magjokat is alig vehetik vissza, erre nézve a D. számadó curatornak minden ekklézsiában kötelességévé tétetik az is, hogy az ilyen conventió s

földeket, bizonyos esztendőben, a helynek természetéhez képest, az ekklézsiabeliekkel megtrágyáztassák és haszonvehető állapotba helyeztessék, annyival inkább, hogy ez a trágyázás a régibb időkben minden ekklézsiában szokás volt, és ma is némely ekklézsiákban gyakoroltatik, és csak a papoknak vigyázatlanságok, lágy-ságok, és az ekklézsiabeli embereknek hidegségek és vakmerőségek okozta, hogy ezen igen igazságos beneficiumtól sok ekklézsiában a tiszt. papok és mesterek megfosztattak. Tapasztaltatván továbbá a földek mívelések, s termések betakarítások alkalmatosságával, némely helyeken, oly abusos, hogy a munkára kellete felett való nagy erővel sokan állanak elő, és az kaláka gyanánt vétetvén, az egyházi szolgálótól megvendégeltetést kívánnak, mely kivált a mostani drágaságban, a munka áránál is többbe kerülhet; tehát meghatároztatik, hogy egy-egy munkára ne több erő, hanem csak a mennyi annak a kiszabott ideig lehető végben vitelére kívántatik, rendeltessék ki, oly rendet tartván a domesticus számadó curator, hogy a kik ez uttal a munkára szükségtelenek voltak, azok más alkalmatósággal más dologra állitassanak elő.“

6-ik pont. A D. számadó curatornak kötelessége a templom épületének és a parochialis minden épületeknek épségben való megmaradásokra szoros vigyázással lenni, a megtörtént romlásokat, haladék nélkül megigazítani, minthogy az eléjen való megigazításnak elmulatása által okoztatandó több-több költségek, a D. curatornak méltán hibául fognak tulajdonítani. A ki e részben, vagy egyebekben is kötelességét nem tenné, s curatorsága káros lenne; helyette mást kelletik legottan tenni.

„7-ik pont. Ha az ekklézsiának tökepénze vagyon, kötelessége a D. számadó curatornak, nem csak arra vigyázni, hogy abból semmi el ne vesszen, hanem azzal minél nagyobb haszonnal sáfárkodni, gazdáskodni, következőképen azt nevelni. Ha a tökepénznek valamely része valakinél elégséges securitásban nem lenne; köteles a D. curator, a domesticum consistoriummal egyetértőleg, vagy elégséges securitásba helyezettetni a summát, vagy ha ez nem lehetne, az olyan adóstól a tökepénzt is a be nem fizetett interesttel együtt a törvény útján is, haladék nélkül felvétetni. Kötelessége a D. curatornak az interest minden esztendőben az adósokkal megfizettetni, és a kik az interest fizetni nem akarnák, az olyanoktól még a tökepénzt is elvenni, és accuratus jó fizetőknek elocálni. Kötelessége a D. curatornak, a bejövő pénzből csak egy forintot is, kivévén azt, a mit a rendes, vagy eventualis szükségekre kell fordítani, haszon nélkül nem

hevertetni, hanem valamely naturale interesre is, elégséges securitás mellett kiadni. NB. A fundált és feneráló capitálisok csak legalis interesre adattathatnak ki. A naturálékra kiadott pénzekre nézve továbbá meghatároztatik, hogy az azután való jövedelmet mindenkor a maga idejében szedje fel a D. számadó curator, hogy restántiában ne maradjon, három esztendőnél tovább pedig az olyan kiadott pénz senkinél is meg ne hagyattassék, hanem vagy felvétessék, vagy új contractus mellett újra elocaltassék; sőt ha valamely adós tehetségének gyengülése vétetnék észre, legottan végképen vétessék fel rajta a pénz.

„8-ik pont. Akarminemű a D. curatornak keze alá tartozó nevezetesebb perceptioknak, az inspector curatornak, a tisztt. papnak, és egy consistorialisnak jelenlétekben kell megessni, és legottan akkor a jegyzőkönyvbe, vagy diariumba beirattatni; az apróbb perceptiok megeshetnek csak a tisztt. papnak tudásával is.

„9-ik pont. Minden nevezetesebb erogatiokat az inspector curatornak, a tisztt. papnak, és a domesticum consistoriumnak tudásával, és megegyezésével kell tenni és azokat a diariumba vagy jegyzőkönyvbe mindjárt akkor beirattatni. Az apróbb erogaticokra elégséges a tisztt. papnak tudása.

„10-ik pont. Az ekklézsia pénzes ládájának mindenkor a parochialis háznál kell állani, és annak kettős zárt csináltatván, a z e g y i k zárnak kulcsa a tisztt. papnál, a másiknak kulcsa magánál a curatornál álljon, hogy egyik is a másik nélkül a ládába ne nyúlhasson.“

„11-ik pont. A bejött pénzt akár kiadni, akár elkölteni való légyen az, a D. curator magánál ne tartsa, hanem bevétel után azt a ládába betegyje.“

„12-ik pont. A domesticus curator minden jövedelemről, a perselybe bemenő utolsó kis pénzig köteles számot adni. A számadását minden új évre elkészítse, azt elsőbben a D. consistorium előtt bemutatassa, s azzal annak minden positioit megesmertesse, helybenhagyattassa, és a megesmérést s helybenhagyást a számadásra felirattassa; annak utána, mikor a tractualis esperes azt bekívánja, ilyen módon elkészülve legottan további megvizsgálás végett beadja, és absolvattatását attól várja.

„13-ik pont. A papi és mesteri bérnek maga rendes idejében való beszolgáltatása, valamint eddig, úgy ezután is, a domesticus curatornak kötelességévé marad. Minthogy pedig ennekutána a curatori esztendő nem Sz. György napkor, mint eddig, hanem a civilis

esztendőnek végével végződik ; tehát a curator tartozik mindent elkövetni, hogy a papi, és mesteri bért karácson előtt beszolgáltatassa, különben ha negligentíája, s conniventíája miatt morosus bérfizető lenne valaki, ann a k á r á t m a g a f o g j a s z e n v e d n i.“

„14-ik pont. Az ekkleziában a jó rendűek, tisztességnek, illendőségnek fenntartására való vigyázás, a tiszteletes papnak, és a helybeli consistoriumnak segedelmével egybekötve, a domesticus curatornak egy nevezetes kötelessége.“

„15-ik pont. Az ekkleziabeli iskolára való gondosság is egyik fontos kötelessége a domesticus curatornak, főképen abban a részben, hogy minden szülék, kiknek iskolába járható gyermekeik vannak, a gyermekeiket hat évesen kezdve, tiz éves korukig, az iskolába való járástól el ne vonják, hanem azokat avagy csak a téli hónapokban szorgalmasan feljártassák, és tanítassák. A mely végre köteles léssen a domesticus curator és loci minister minden visitatiokor, a gyermekek számát, hogy hányan légyenek a helységben, s mi ideűek ? feladni, s azok közül kik járnak az iskolát, s kik nem ? írásba beadni. Minthogy pedig a tapasztalás szerint, igen sok szülék, csak hogy a gyermekek tanításáért való csekély fizetést elkerülhessék, készek gyermekeiket tudatlanságban növelni, nem taníttatni: a curatornak tehát kötelességévé tétetik, az ilyen nemtelen atyákat arra szorítani, hogy gyermekeiket, az iskolába feljártassák, és ha ezt nem cselekednék a tanításért való rendesfizetést az ilyeneken épen úgy megvegyék, mintha gyermekeik feljártak volna; hanem ezen esetben az ilyen pénzt csak fele résziben a mesternek, fele résziben pedig az ekkleziá számára incassáltassa.“

„16-ik pont. Hogy mind az ekkleziá javainak administratioja, mind jövedelme szaporítása s számba vétele körül való fáradozásáért a D. számadó curator némü-némiképen megjutalmaztassék, sőt olyas helyeken s személyekben az igyekezet felserkentessék; fizetése léssen minden esztendőként a purus és incassált proventusból a cameraticum beneficiumon kívül, mely önként bemegeyen (mert a mi jövedelem restantiában maradt, itten nem vétetik tekintetben) ily proportio szerint, ugymint :

200 forintból	—	—	—	10. fort.
300 „	—	—	—	25. „
400 „	—	—	—	30. „
500 „	—	—	—	35. „
és 600 „	—	—	—	40. „

„A 600. forintot felyül haladó s beveendő jövedelemből pedig 3 procento, az az, három forint minden száz után u. m.

700 forintból	—	—	—	40 + 3 = 43	frt.
800 „	—	—	—	43 + 3 = 46	„
900 „	—	—	—	46 + 3 = 49	„
1000 „	—	—	—	49 + 3 = 52	„

„Fennhagyatik az is, hogy tetszésében marad a domesticus curatornak, azon procento-beli részét elvenni, vagy az ekkleziának vissza ajándékozni.“

133. §.

Az egyházfiakról.

Az egyházfiak választatnak az egyházkebli tanács (domesticum consistorium vagy presbyterium) által, az 1864-ik évi alapszabály II. 7. p. szerint. Ezeknek a 100-ik Canonban elősorolt kötelességeik közül gyakorlat és későbbi egyházi törvények által, a templom bezárása, kinyitása és tisztántartása, a harangozókra, az ekkleziiai vagyonokra, papi s mesteri fizetésre és iskolákra vonatkozók pedig, az ekkleziiai gondnokokra ruháztatván által: az egyházfiak jelenlegi kötelessége csak is abban áll

1. a városi ekkleziákban, hogy ők kötelesek az urasztalát felkészíteni, a szent vacsorát betegekhez vinni, az ahoz megkivántató borról és kenyérről valamint a templombani kereszteléshez szükséges vizről is gondoskodni, a sacramentumok kiszolgáltatásához tartozó edényekre, terítőkre ügyelni s azokat az ekkleziia ládjában zár alatt tartani; valamint a kebli közgyűlések és tanács tagjait összehívni, felügyelni az építkezéseknél sat.

2. A falusi ekkleziákban pedig, hogy fizetés nélküli segédei a gondnoknak, a kebli gyűlés és tanács tagjai összehívásában, munkások kivetésében, azoknak felügyelésében, urasztala körüli szolgálásban, kamat sedésben sat. szolgálati hiveségök s ügyességök jutalmául presbyterre s gondnokra választásukat remélhetvén.

134. §.

b) Az egyházi pénztárnokokról.

Egyházi pénztárnokoknak neveztetnek az egyházi pénzbeli jóvelmeket kezelő személyek, kikre nézve az egyháznak minden pénzbeli vagyoni kezelését tárgyazó s 1823-ban 162. szám alatt kiadott közönséges normativumában, e következők határozottak:

1. „az egyházi pénztárnokok választassanak, számadáshoz értő, őszinteségökről ismeretes és vagyonos személyek közül, a választottaknak az esperesi vizsgálat alatt levő ekkleziák számadó

gondnokait s megyebiráit kivéve, megerősítés végett az egyházi főtanácsnak felkelletvén jelentetni. A tanodák pénztárnokai az illető előljáróság által neveztetnek ki, az ekklezsiákéi pedig az 1861-ik évi alapszabály 3. pontja szerint, az illető egyházkebli gyűlés által választatnak.“

2. „Értesülvén az illető előljárók az egyházi főtanács helybenhagyása felől, s a pénztárnok hivatalára feleskettetvén, a kezelése alá tartozandók neki átadatnak két ahoz értő biztos által lajstrom mellett, melyet mind a biztosoknak mind a régi pénztárnoknak vagy örököseinek mind az ujnak aláírásaikkal s pecsétjeikkel hitelesíteni kell, a lajstrom egyik példánya felküldetik az egyházi főtanácsnak, a másik a helybeli levéltárba tétetik, a harmadik pedig az új pénztárnoknál marad.“

3. „A pénzesláda (cassa), pénztárnoki utasítvány, áttételi okmány (transpositionis instrumentum), egyszóval minden át adottak, által vételéről megismerő irást kell venni a pénztárnoktól s azt a helybeli levéltárban kell gondosan tartani. A hivatalába így beigtattott pénztárnok kötelessége:“

4. „A veszedelemben forgó tőke pénzeket kamataikkal együtt felvenni, valamint azon tőkéket is, melyek után a kamat három év alatt nem önkéntesen, hanem törvényes lépések következtetésében fiztetetett. — Újabb rendelkezések szerint fel kell vétetni a tőkének is azon adósoktól, kik a lejárt kamatokért perbe fogatást várnak be.“

5. „A mely adósok a kamatot pontosan nem fizetik, a fizetés ideje eltelése után három hónappal a pénztárnok által törvény útján kell hogy fizetésre szoritassanak, mit ha az elmulatna vagy félbe hagyyna, a lejárt kamat kamatját fizetni tartozik.“

6. „Ha a pénztárnok megvesztegettetve, akár tőke, akár kamat pénz befizetése halasztása felett egyezösködnék s haladékot engedne, mint kötelessége ellen cselekvő, hivatalától megfosztatik.“

7. „A pénztárnok kötelessége az adósok vagyoni állását szüntelen figyelem alatt tartani, hogy a gyengülni kezdőktől a tőke jó idején felvétethessék, a mi sem ezen, sem más esetekben meg nem eshetik a tanodáknál a gondnoki gyűlés, az ekklezsiáknál pedig az egyházkebli tanács (domesticum consistorium-presbyterium) megegyezése nélkül.“

8. „A meggyült kiadni való pénzeket, csak is az illető előljárók hírével adhatja kamatra a pénztárnok, még pedig a tanodáknál, 300 m. f. (105 fr. o. e.) a nagyobb ekklezsiáknál pedig 100. v. cz. magyar frtoknál nagyobb mennyiségben.“

9. „Az adóssági kötlevelek készítésében szem előtt tartandó szabályok :

a. az adóssági levélmellé legyen téve záradékol a lekötött jószág törvényes tisztai aláírás alatt költ becsü levele, melyből kitessek, hogy a lekötött fekvő jószág legalább két annyit megér, mint a kölcsön;“

b. „legyen az adóssági levélre írva, hogy a hitelező testület, a lekötött jószágba igttatott az illető törvényhatóság által, és hogy az adósság be is tábláztatott;“

c. „be kell írni az adóssági levélbe, hogy csak is azon nyugtatványok leendenek érvényesek, melyek az egyházi főtanácsnál, a titoknok, a tanodáknál az igazgató tanár (rector), és a tehetősebb ekkleziáknál az első, vagy helybeli pap által láttamozva (viditezve) lesznek;

d. „az adóssági levélben meg kell említeni azt is, hogy az idejében be nem fizetett kamat után, öt száztóli kamat fizettetik büntetés pénz gyanánt (5 procent poenale interusurium“);

e. „említést kell tenni az adóssági levélben arról is, hogy a pénz törvényes utoni felvétele (executio) alkalmával, a hitelező tetzése szerint vétethessen eleget akár a lekötött, akár más választása szerinti vagyonokból, és hogy ha lekötött jószágból a követelt tartozás s járuléka ki nem telnének, lehessen az elégtételt az adós más jószágaiban is szabad választás szerint folytatni.“ —

f. „A pénz felvételt s befizetést három hónapi felmondásnak kell megelőzni.“

10. „Azok, kik haszonbérrel tartoznának, követeltessenek a pénztárnok által a kötlevél értelmében.“

11. „A rendeseken kivüli minden más jövedelmet, a tanodáknál 100 v. cz. m. frtíg a tanári kar, azon felyül pedig a gondnoki gyűlés, az ekkleziáknál pedig — az egyház keblti tanács rendelkezésére (commissio) vehet be a pénztárnok, addig is a felfedezett adóssági levélnek vagy jövedelmeknek hiven gondját viselni, s az eltitkolta-
kat bejelenteni köteles lévén.“

12. „Mihelyt a tanodáknál 300, az ekkleziáknál pedig 100 v. cz, m. frt. kiadni való pénz gyűl, azoknak kamatra adatásukat eszközölni a pénztárnok kötelessége.“

13. „A rendszeresített (systemisált) fizetések, szabályai :

a. „ezen fizetések történjenek a polgári esztendő szerint, és hiteles jegyzékek alapján, melyet az előljáróság félvévenként köteles a pénztárnoknak kiadni;“

b. „a tanári, papi és pénztárnoki fizetések évnegyedenként elő-

legeztethetnek, minthogy ezen hivatalbelieket azon fizetésnegyed (angaria) melybe életben lépnek, egészen illeti, ha az alatt meghal-
nának is; a kisebb fizetésűeket (salaristák) pedig, milyenek, p. o. az
osztálytanítók, harangozók sat. csak esztendejük végével kell kifizet-
ni, még pedig a tanodáknál az igazgató tanár, az ekklézsiáknál a
kebli gondnok által eleve láttamazandó nyugta mellett.“

14. „A rendszerinti fizetésekön kívül 100 v. cz. m. frtig a ta-
nári kar, azon felyül pedig csak is az előljáróság (curatoralis) gyüle-
séből költ utalványra fizethet a pénztárnok a tanodáknál.“

15. „Köteles a pénztárnok a kiadott minta (furmulare) szerint
vezetendő naplóba a bevételeket s kiadásokat naponként egy más
után beírni, s ezen kívül a tőke pénzek lajstromát (capitalium liber)
is vezetni, melybe iratnak a kiadott tőkék, azok folyó, — befizetett
s illetőleg fizetetlen kamataival együtt.“

16. „Köteles a pénztárnok minden kiadásait hiteles és olyan
nyugtákkal bizonyítani, melyekben fel legyen írva ki? mennyit? —
minő alapítmányból? — mi czim alatt mennyi időre vagy is melyik
fizetési negyedre- hónapra- esztendőre? melyik pénztárnok keze
alatti pénztárból, hol? mikor? vett ki és ha a fizetés utalványra
történt, annak is — kelése ideje s száma is jeleltessék ki.“ —

17. „Tartozik a pénztárnok a kiadva levő minta szerinti száma-
dást készíteni, és azt minden év végével az illő helyre ellátás végett be-
adni, mit ha az év betelése utáni három hónap alatt sem teljesítene, 24
pengő pénzbeli mfrtal büntetetik, s ha azután sem adná be száma-
dását egy hónap alatt 48 p. p. mfrtal lakol, mely büntetéspénz azon-
ban nem vétetik fel rajta rendes uton (hanemha hivatalából kilépett
volna) — hanem fizetésének ennyi részét veszi (lásd az 1839: 235
sz. alatti E. rendeletet is), az ötödik hónap lejártával költségére
számadást készítők nevezetvén ki.“ —

18. „Tartozik a pénztárnok a helybeli számoltató széket (do-
mestiea exactoria) és az egyházi főtanács számoltató hivatalát (con-
sistorialis exactoratus) magára nézve illetékes törvényszéknek is-
merni el.‘: —

19. „Köteles a pénztárnok számadásai eredetijét (inpura ratioit)
megtartani, mig feloldoztatnék, a kitett nehézségek megoldhatása
végett.“

20. „Ha az illető előljáróságtól kinevezendő személyek általi
véletlen, s évenként ismételni kellett pénztár vizsgálásakor, fogyat-
kozás találtatnék, a pénzbeli hiányt köteles a pénztárnok tüstént ki-

pótolni a magáébol, ki a tetemesebb visszaélés és gondatlanság eseteiben, hivatalából is kitétethetik.“ —

21. „A fennebb elősorolt pontokat magában foglaló utasítványában ki kell határozottan fejezni a pénztárnok fizetését is.“

22. „A pénztárnoki utasítványt annak megtartására magát kötelezőleg, kell a pénztárnoknak aláírni, s azon kívül felesége is tartozik innepélyes jót-állási vagy is kezes levelet adni (formalis cautionis.)“ —

II. A patronusokról.

135. §.

Ezen nevezet értelméről.

Patronusoknak nevezetnek:

1. Polgári törvényeink szerint mint fennebb közöltetett, egyházunk mind azon világi tagjai, kik nemesi kiváltsággal bírnak, s valamely magyar vagy székely földi helységben birtokosok. Ezek:

a. az egyházi főtanács teljes gyűlésének tagjai (A. C. 1. R. 1. Cz. 3. cz.)

b. papnak s mesternek tartoznak 12 frt. büntetés terhe alatt legalább annyit fizetni mint egy paraszt ember, még azon esetben is, ha jószágtalanok volnának (A. C. 5. R. 46. E.);

c. kötelesek az ekkleziásiai építmények felállításában s fentartásában segedelemmel lenni, ezen segedelmezés mértékének az illető ekkleziások előjárói által elpróbálandó egyezösködés útján kellestván helységenként elhatározatni, s az így létesített egyezményeknek az illető ekkleziások jegyzőkönyveibe iratni; az egyezés elpróbálása sükertelen eseteinek pedig az egyház megyei előjáróság által az egyházi főtanácshoz kellestván feljelentetni, mely módját fogja találni annak, hogy a nemesek is ezen törvényes kötelességek teljesítésére reá birattassanak (1836: 133. sz. E. R.)

2. Az általános egyházi jogtudomány szerint azok, kik helyet adtak a templom építésre, vagy templomot építettek, vagy a meglevő templom számára tetemes jövedelmet ajándékoztak, bármely állapotu s nemü személyek légyenek is (patronum faciunt fundus, aedificatio, dos). Ezeknek akarátja ellen pap nem rendel-tethetik (Ulászló 3. D. 66 cz.).

3. Egyházunk régi gyakorlata szerint a birtokos nemesek közül is csak azok hivatnak patronusoknak, kik a papnak

10, a mesternek pedig 5 kalongya buza képét fizetnek legalább. Ezek a templom s más ekklesiái épületek javítása, ekklesiái, papi s mesteri földek művelése körüli munka tételtől mentesítvék ugyan, de midőn templom, papi s mesteri lak újból építtetnek, legalább két annyi részvétellel tartoznak lenni mint egy közrendű kepefizető. —

4. „Az 1861-ik évben költ alapszabályok szerint, patronusnak nevezetik, mint már fennebb is közöltetett, mind azon buzgó, vallásos tagja anya szent egyházunknak, ki valamely egyházat alapít, annak templomhelyet ajándékozik, templomot építtet, az egyház fenállhatása tekintetéből tetemes mennyiségű tőkét ajándékozik; továbbá iskolaházat, pap- és mesterlakot építtet, vagy valamely egyháznak folytatólagos fentartásába oly nagy mértékben foly be, hogy ezen segély nélkül azon egyház rendeltetéséhez képest fenn nem állhatna; továbbá bármely olyan tag, a ki pap és mester fizetésében oly tetemes részt vesz, mely nélkül azon egyház papot és mestert nem tarthatna, vagy ha igen is, azok nagyon szegényül lennének fizetve; végre azok, kik a papnak legalább tíz, a mesternek legalább öt kalongya képét fizetnek s az egyház minden nemü terheiben a közönséges béradó gazdához mérve legalább kétszörös arányban vesznek részt.“

„A patronatusi jogot illetőleg, hogy ha valaki valamely egyháznak bizonyos meghatározott célra, vagy határozatlanul, akár élteben valamely ajándékot ad, akár halála utánra véghagyományilag valami alapítványt hagyományoz, az ezekből folyó jogokra nézve, sem az egyházi gyülekezet, sem az egyházi felsőbbség által, rövidséget nem szenvedhet, a határozatlan jellemű ajándékoknál, rendelkezési s felügyeleti joga mind végig megmaradván, határozott célokra tett ajándékozásai vagy véghagyományilag tett alapítványai, csak is rendeltetésök szerint kezelhetetvén. Így például, ha valaki egy-egyházat alapít, azt fenntartja, és fennállását halála utánra is egy maga biztosítja, a pap- és mesterválasztás joga az alapítót s illetőleg örökösét illeti; más esetekben, hol nem egyedül a patronus tartja fenn az egyházat, a papválasztási szabályok szerint a népnek is befolyása van a pap és mesterválasztásba; vagy továbbá, ha valaki valamely fekvő birtokot vagy bizonyos tőke pénzt ajándékozik vagy végrendeletileg hagyományoz bizonyos célra, az alapító s illetőleg örökösei híre és beleegyezése nélkül azon adomány vagy véghagyomány körül semmi változtatást tenni nem szabad, a határozatlan célú ajándéknál vagy hagyománynál azonban, csak az alapító

nak engedtetik rendelkezési jog, az örökösök legfennebb annyira jogosíttatnak, hogy az elpusztulástól védelmezzék s elfecsérlését, vagy helytelen czélokra fordítását az illető egyházi felsőbbség által meggátolják.“

III. A köznépről.

136. §.

Ennek egyházi állásáról.

Köznép (plebs) nevezete alatt jönnek egyházunknak az elősoroltakon kivüli minden világi tagjai, kik béradó közgazdáknak szoktak neveztetni. Ezek, ha a papnak s mesternek képét fizetnek s az ekklézsia terheit hordozzák, tagjai az ekklézsia gyűlésének és név szerint jogosítva vannak, mind arra, hogy pap (s mester) csak is megegyezésökkel hivattathatik (14. C.), mind arra, hogy megegyezésök nélkül a leány ekklézsziák az anya ekklézsziáktól el nem szakaszthatnak (32. C.), valamint az 1861-ik évi alapszabályok értelmében a képviselők választására is; kötelezettek lévén ellenben, minden az ekklézsia érdekében szükséges kézi- s fuvaros szolgálatok teljesítésére, és a papi s mesteri kepe fizetésére.

Második szakasz.

Az egyházi vagyonokról s azokra vonatkozó jogokról.

137. §.

Mi neveztetik egyházi vagyonnak,

Egyházi vagyonnak neveztetnek általában mind azon dolgok, melyek rendeltetésöknél fogva, az egyház czélja valósításának eszközei. Ilyen vagyonok nélkül egyházunk, czélja valósítására nem munkálkodhatván (Helv. Conf, 28. f.), midőn egyházunk nem csak jogosítva, hanem kötelezve is van arra, hogy rendeltetése szerint munkálódjék, jogosítva sőt kötelezve is van egyházi vagyonok szerzésére és birására.

Első czikk.

Az egyházi vagyonok nemeiről.

138. §.

Ezeknek osztályzata.

Az egyházi vagyonok vagy fekvők (bona immobilia), melyeknek a püspök-, ekklezsiák- és iskolák jószágai; vagy ingók (bona mobilia), melyeknek a szent edények, egyházi jövedelmek, és alapítványi tőkék.

I, Az egyházi fekvőkről.

139. §.

1. A püspöki jószágokról.

Püspöki jószágoknak nevezetnek azon fekvők, a püspök enyedi lakházán s ahoz tartozó külsőken kívül, melyeket egyházunk püspöke Gilányi Gergely 1667-ben költ végrendelete következtében az 1693 aprilise 9-én költ vallási pótlék-diploma 1-ő pontja és az 1752. július 22-én és 1753, június 2-án költ királyi resolútiók által is biztosítottan, ezen hivatalánál fogva használati teljes joggal bir. Állnak ezen jószágok kövárvidéke Felső Fentőss Nagy Körtevélyes, B. Szolnok vármegye Karulyfalva nevezetű falvaiban levő fekvőkből, és Alsó fejevármegye boro s Bo csárd nevű falujabeli részjószágból, melyeknek a fiscalítások közüli kivétetését az ország rendci 1794-ben szorgalmazták, törvényczikket is terjesztvén fel e tárgyban (mint láthatni az ezen évi országgyűlés J. K. 383 és 384-ik lapjain), de a mely még nem nyerhetett fejedelmi megerősítést.

Ezen püspöki jószágok egyházunk tulajdonai levén, a püspök azokra nézve csak is haszonvételi joggal bir, a birtoklási jog körébe tartozó minden jogok szabad gyakorolhatása mellett. Az ezen jószágokhoz tartozott urbéresék is felszabadíttatván a földtehermentesítési országos intézmény által, az urbériségek megváltásáért fizetett összegek az egyházat, évenkénti kamataik pedig a püspököt illetik.

140. §.

2. Az ekklezsiák jószágairól.

Az ekklezsiák jószágai nevezete alatt befoglaltatnak, mind azon fekvők, melyek az ekklezsiák tulajdonai, név szerint:

1. A templomok-, tornyok-, czintermek és iskolaházak, melyeknek mind építhetésére jogosítottak, mind a meglevőknek háborította-
tás nélküli birtokolhatására nézve biztosítottak egyházunk, az 1791 :
55. czikk által.

2. A parochialis régi örökségek (AC. 1. R. 1. Cz. 10. cz.) vagy is a papi, tanítói, énekvezetői lakok az azokhoz tartozó szántókkal, kaszálókkal és szőlőkkel együtt. Ezek az illető pap-, tanító- és ének-
vezető által birtokoltatnak csupán haszonvételi joggal (az azokban
okozott kár megtérítésének terhe alatt 26. 27. C.), és a külső tarto-
zandóságok canonica portio n a k is szoktak neveztetni, azok
mennyisége az 1780 : 418 számú főkormányiszéki rendelet által ugy
lévén meghatározva, hogy a mennyiben a szántók mindkét fordulón
20 hóldra, s a kaszálók 15 szekér szénát termő helyre nem terjed-
nének, ezen mennyiségre a közhelyekből pótoltassanak ki. A papok
változása esetében a canonica portio illetősége elítélésére nézve a
változott földviszonyok tekintetéből az 1862-ik évi köz zsinaton kér-
dés tétetvén, 87. szám alatt helyben hagyatott azon eddigi gyakorlat,
hogy az őszi vetés termése legyen az elment papé, a tavaszi pedig az
új papé.

3. Mindazon fekvők, melyek az előscoltakon kívül az ekklé-
ziák által tulajdonosi joggal birtokoltatnak. Ezek jövedelmeinek
az ekklézsia szükségéi fedezésére kell fordíttatni (100. C.) s név-
szerint, azon erdők jövedelmeinek pedig, melyek a székely földön
s z e n t e g y h á z e r d e j é n e k h i v a t n a k t e m p l o m é p ü l e t é r e
(CC. 5. R. 19. E.).

Ezen elősorolt fekvőkre nézve tudni kell, miként :

a. azok nemesi mentségességgel birattak, a mit bizonyít mind
az, hogy a papok s iskolák házaira sem békességés időben (AC. 3. R.
21. Cz) sem had idején 200 frt büntetés terhe alatt (AC. 5. R. 24. E.)
katonaság épen ugy nem szállásoltathatott, mint a nemesi lakokra ;
mind az, hogy az ekklézsiák fekvő vagyionai a köz adótól épen
ugy mentek voltak, mint a nemesi szabad birtok, mit a főkormány-
széknek 1790-ben 472. szám alatt költ rendelete azon hozzáadással
ismert el, hogy a mely ekklézsiákban a canonica portio a szabály
szerinti mennyiséget nem érne el, a papok közadó alá tartozó saját
fekvőiből annyi az adótól és közterhektől ment legyen, a mennyi
által a canonica portio szabály szerinti mennyiségre pótolthatatik.

b. Azok, kik eleitől fogva egyházhoz tartozott jókat elfoglalnak,
magok hasznára fordítanak, vagy elidegeníteni akarnak, és az espe-
res által felszólítandó tisztek általi megintetésök után 15 nap alatt

vissza nem adnák, közöltetvén a fiscalis directorral a jószág elfoglalását, megintetést, s annak sükeretlen voltát bizonyító irományokat, az, a helybeli tisztek által, a kárpótlásnak s 1000 frt. büntetésnek felvételése mellett, az elfoglalt jókat visszaadatja (AC. 1. R. 5. Cz. 1. cz.). Ezen eljárásnak a régibb foglalások követelésére kelletvén használtatni, hasonló merények újabb esetei megtorlására, halogatás nélkül kell követni az esetekhez képest a birtokháborítók elleni eljárást szabályozó törvények által kijelölt utat, még pedig az egyházmegyei világi és papi kivatalnokok felelősségének terhe alatt (1832: 34. sz. E. R.).

c. Az ekklézsia tulajdonainak egyházi személyek által használtatott része, azoknak adósságai vagy az általuk okoztatott kár lefizetése végett el nem foglaltathatnak, azok nem lévén ezen személyek tulajdonai, s az elégtétel ennél fogva csak is az ezen fekvők őket illető jövedelmére s terményeire terjesztethetvén ki.

d. Az ekklézsiák jószágainak az illető ekklézsia egyházkebli tanácsának határozata következésében kell haszonbérbe adatni, (1861-ik évi alapszabály II. 8: 6. pont) még pedig eleve kihirdetendő napon s az egyházmegyei tanács által kinevezett biztosok közre munkálásával tartandó közárverezés után; mit is az illető ekklézsiái előjárók ha elmulatnának, az ekklézsia kárát s lehető hátramaradását maga a helybeli előjáróság köteles az ekklézsiának megfordítani s kifizetni (1839: 42. számú E. R.). Név szerint az ekklézsiák erdei fája is a fennirt módon adathatik el.

e. Az egyházkebli közgyűlésnek s tanácsnak az ekklézsiák fekvő vagyonaire vonatkozó határozatai végre nem hajtathatnak, míg az illető egyházmegyei tanács által helyben nem hagyatnak, a fontosabbaknak például a vásárt, cserét s elidegenítést tárgyazóknak, helybenhagyás végett az egyházi főtanács elébe is felterjesztetni kelletvén: az 1861-ik évi alapszabályok értelmében.

141. §.

3. Az iskolák jószágairól.

Azon fekvők, melyeken a falusi és városi ekklézsiák iskolái fekszenek, járulékaikkal együtt az illető ekklézsiák tulajdonai lévén, az iskolák jószágai azon fekvők, melyek a tanodák birtakában vannak. Ezen jószágok békés birtokára nézve ugy biztosítottak a tanodák a Leopl. Dipl. 2-ik pontjában, hogy a melyeket annak kelésekor birtak, azoknak birtokában nem fognak háborítottatni. Név szerint a Fejérvárról N. Enyedre átszállított főtanoda a dícső emlékezetű

Bethlen Gábor fejedelemtől adomány utján nyert fekvő jószágai örök birtokára nézve oly módon biztosított az AC. 1. R. 10. Cz. 3 cikkében, hogy a mennyiben azok közül némelyek fiscalítások lennének, olyanoknak mindaddig nem fognak nézetni, míg azon főtanoda azokért mint fiscalításokért háboríttatni nem fog. Mihelyt azonban a főtanoda birtokából akár egyének akár a Fiscus birtokába jutandának, azonnal fiscalis jókká válnak, vagy is örökösön többé el nem fognak idegeníttethetni, ezen rendelés a főtanoda birtokában levő s fejedelmi adományozhatás alá tartozott fekvőkre ki nem terjeszthetvén, s azok- mások jogai sérelme nélkül békésen birtokoltathatván mind a főtanoda, mind azok által, kiknek birtokába törvényszeresen jutni fognak. Ezen jószágok más iskolák és ekklézsiák vagyonaival együtt hajdan a püspök felügyelete alatt kezeltettek a 91. Canonból láthatólag; most azonban az idézett approbatalis törvény értelmében, az enyedi főtanoda előjárói közvetlen kezeltetése alá vannak rendelve, az egyházi főtanács felügyelete alatt.

Az iskolaházakba még had idején sem szállásoltathattak katonák 200 frt. büntetés terhe alatt, (AC, 5. R. 24. E.).

II. Az egyházi ingó jókról.

142. §.

1. A szent edényekről.

Szent edényeknek (vasa sacra) neveztetnek, melyek a sacramentumok kiszolgáltatásához szükségesek. Ilyenek a 100-ik C. szerint a keresztelő tál (baptisterium), kanna (cantharus), kehely vagy pohár (calix), tányér (discus), kendő vagy keszkenő (linteolum), melyeknek az egyházi (falukon jelenleg a gondnok) közvetlen felügyelete alatt szokott helyen kell az ekklézsia ládájában tartatni. Az elősorolt edények nem azért neveztetnek szenteknek, mintha azok magokra nézve anyagi tekintetben más ugyan azon nemű dolgok feletti szentséggel bírnának; hanem a mennyiben oly szertartásnak eszközeivé rendeltettek, mely egyházunk tanja szerint szent jellemmel bír. Ez okon fel sem szoktak szenteltetni ezen edények, s mihelyt rendeltetésök szerinti használatuk megszűnt, többé szent dolgoknak sem neveztetnek.

143. §.

2. Az egyházi jövedelmekről.

Egyházi jövedelemnek neveztetik széles értelemben mind az, a mit az egyetemes egyház, annak tanodái s ekklézsiáinak fekvői,

ingóságai, s jogai jövedelmeznek; szorosabb értelemben pedig, a 25-ik Canon szerint (*publicus ecclesiae redditus*) az, a mi a papoknak, s iskolamestereknek fiztetetik. Ilyenek voltak eleitől fogva a kepe és dézma.

144. §.

a. A keperől.

Kepernek nevezetik a papoknak s iskola mestereknek hallgatóik által fizettetni szokott jövedelme, mely hajdan háromféle volt az AC. 1. R. 5. Cz. 1. czikke szerint, vagy olyan t. i. mely eleitől fogva rendszerint jární szokott papi jövedelem, vagy olyan mely évenként szegődés szerint hol többülő hol kevesülő fizetés; vagy olyan, melyet a patronusok kényök szerint ajándék gyanánt adtak a papoknak. Azokat, kik a régi kepet tisztek általi megintetésök után sem szolgáltatnák ki, ha nemesek 100, ha falusi közönségek 12, ha pedig nem nemes állapotú személyek, 3 frt. büntetéssel lehetett az idézett törvény szerint a fizetésre szorítani, a mit a gyakorlat oda módosított, hogy az illetők feljelentvén a hátrálékosokat, tartozásuk mennyiségének is kijelölése mellett, akár a megyei zsínatnak, akár az egyházmegyei tanácsnak, ezeknek átírása következtében az illető polgári hatóság, felvéteti a hátrálékepet. Esztendőnként szegődés szerint hol többülő hol kevesebbülő papi s mesteri fizetés jelenleg nem létezik, a hivatalba lépés előtt esetenként az illető esperesnek bemutatandó ugy nevezett papi s mesteri conventioban kijelölt fizetés állandó, s időközben a felek kölcsönös megegyezésével is csupán az egyházi többség beleegyezésével lévén változtatható. A kegyelemtől függő fizetésekre nézve pedig, nem lehet helye kényszerítésnek, azok a 25-ik Canon szerint sem tartathatván fizetésnek. Ennélfogva kepe nevezete alatt érthetni csupán azt, a mit az idézett törvény, eleitől fogva jární szokott papi jövedelemnek nevez. Ennek minősége s mennyisége sem általános egyházi törvény, sem általános gyakorlat szerint, ki nem jelölthetik, az nem csak egyházi megyénként, hanem ugyan azon megyében is ekklézsiánként különböző lévén. Ezen különbözőségnek okát azon hajdani s mind a polgári törvénykönyvben (Comp. Const. 1. R. 1. Cz. 3. cz.), mind az egyházi törvényekben (18, 19, 34. C.) látható intézményben kereshetni, mely papmarasztásnak neveztetett s abban állott, hogy a papi szolgálat csak is egy évre ígértnek és elfogadottnak tartatván, valamint a papok évenként más ekklézsiába ígérkezhettek, ha hallgatóik marasztását

el nem fogadták, úgy az ekklezsiák is más papot fogadhattak, a mi mind annyiszor szegődés szerint hol többülő hol kevesebbülő, s ennél fogva ekklezsiánként, s ugyanazon ekklezsiában időnként különböző fizetés ajánlása s elfogadása mellett, mint egy alku szerint történt. A papmarasztás ezen intézménye helyébe elébb szokás s későbbben törvényhozás útján is a papi szolgálat állandósíttatása léptettetvén, ez a fizetés állandósítását is eredményezte, a mi azon intézkedés által is eszközöltetett, hogy 1756-an összeiratván az ekklezsiák vagyoni, ezen összeiratba (Conscriptio) beirattak, az ekklezsiákban akkor fennállott különböző papi fizetések is, melyek az óta mostanig fenn is tartattak a kepe fizetőket kötelezőleg, a mennyiben későbbben az egyházi felsőbbség helybenhagyásával változtatást nem szenvedtek. A dolog ezen állásában, a kepe jelen állásáról, csak is e következőket közölhetni:

1. a papi s mesteri kepe minősége s mennyisége csupán ekklezsiánként és azon egyezmény (Conventio) alapján határozthatatik meg, mely mellett az illető ekklezsia jelenlegi papja s iskolamestere hivatalukba léptek, azok arra csak is akkor hatalmaztatván fel, midőn az ekklezsia által kiállított s általuk elfogadott egyezményre alá írta helybenhagyását az illető esepres, kinek kötelessége vigyázni arra, hogy abba az eleitől fogva járni szokott minden jövedelem be legyen írva. Azon pap és mester, a ki egyezmény szerinti rendes béréből megválasztatása eszközlése végett valaminek elengedésére kötelezné magát, mint az egyházi vagyon meglopója, elrekesztethetik hivatala folytathatásától a közelebbi k. zsinatig (25. C.), szabadságukban állván egyébbiránt hivatalba lépések után, szegényebb hallgatóikkal hátralékkepejük felett egyezsüködni, s azt el is engedni.

2. Az illető egyezményben megírt egész kepe fizettetik vagy füst szám szerint, az az egy házas teleknek összes gazdáitól, vagy ágy szám szerint, az az úgy, hogy az ugyanazon telken lakó egynél több házasok, mint megannyi külön gazdák, egy-egy külön egész kepeket fizetnek; még pedig mind két módszerint a férfiak özvegyekre jutásuk után is, az özvegy asszonyok pedig csak azon esetben, ha külön folytatják gazdaságukat, különben csupán félkepeket fizetésére lévén kötelesek.

3. A kepe összege áll a következő fizetésekből:

a. gabonából s rév szerint búzából és zabból, melyet meghatározott számu s be is szállítandó kalongyákban vagy vékákban fizetnek, csak nem általános szabály lévén az, hogy a mely gazdának

10—20 kalongya s több buzájok és zabjok terem, azok kalongyával; a kiknek pedig kevesebb terem, vékával fizessék gabonakepéjüket, ezek annyi véka buzát és zabot tartozván fizetni, a mennyi kalongyát kellett volna különben fizetniök. A buza vékája 3, a zabé 2 véka nyers csős törökbuzával is szokott fizettetni. A rikán belől a kiknek hat kalongya buzájok se terem, egy o s z p o r á t vagy is 45-krt. fizetnek. A hol a kepe vékával fizettetik, a véka kisebbülése esetében a kepe nem kevesedhetik, annak szokott mennyiségben kelletvén fizettetni (CC. 1. R. 1. Cz. 5. cz.)

b. tüzi fából, köz erdős helyen minden kepefizető gazda egy szekér fát tartozván adni, más helyeken pedig, meghatározott számú kubik fát lévén kötelesek a gyalogszeresek vágni s ölbe rakni, a szekeresek pedig beszállítani rendszerint az ekklézsia erdejéből, ezen tüzi-fa összegének $\frac{2}{3}$ -da a papot, $\frac{1}{3}$ -da pedig az iskolamestert illetvén, lakhelyeikre be is szállítandólag;

c. meghatározott számú veder mustból, a bort termő helységekben, a mi némely ekklézsiákban mint külön fizetés, másokban pedig zab helyett is szolgáltatik;

d. az ugy nevezett canonica portióban hirt földeknek egyezmény szerint elvállalt trágyázásából, bemiveléséből, a termés le és betakarításából, a rétek lekaszásából, a széna és sarju megcsinálásából és behordásából, és mindezeknek valamint a szalmás kepeének is, asztagokba s illetőleg boglyákba vagy kazalokba rakásából s ezek be is fedéséből;

e. az ugynevezett stolából, mely a falusi ekklézsiákban esketésért 3 ezüst márvás, vagy is 51 kr., temetésért 24 kr. a béradó gazdák s nőkért ez sem fizettetvén, keresztelésért egy kenyér és egy tyuk vagy ezek helyett 12 kr. p. p.

4. A kepe maga rendes idejébeni beszolgáltatása az ekklézsiái gondnok kötelessége, mit ha az, évenként karácson előtt, hanyagsága miatt be nem végezne. kártérítéssel tartozik.

Végre megjegyeztetik, hogy van oly ekklézsia is, név szerint a maros vásárhelyi, melyben a hallgatók semmi képét sem fizetvén, négy papja az ekklézsia jövedelmeiből fizettetik; és hogy vannak oly ekklézsiák is, például a mezőmadarasi, mezőkövesdi, makfalvi sat. a marosi egyház megyében, melyekben a kepe nagyobb részint az ekklézsia testületi vagyonával magváltatván, a pap és iskolamester a váltásági tőke kamatjával fizettetnek. Az ekklézsia testületi vagyona, annak csak is testületi céljai valóstítására használthatván, s név szerint azon tartozás törlesztésére, melylyel a

hallgatók a pap és mester irányában személyökre vonatkozó szolgálatokért tartoznak, nem fordítható: ezen fizetési módok, még azon esetben sem volnának igazolhatók, ha a protestantismus szellemével és érdekével megegyeztethető volna a fizetésüket hallgatóiktól igényelhető papokat s mestereket, az ekklézsia által fizetett hivatalnokokká változtatni, a viszonyok kegyeletességének megszüntetésével; és ha tanácsos lehetne, az előre látólag főleg terményekben alapított papi s mesteri fizetést, a csődök s devalvatiók veszélyeinek kitett tőkék kellő pontossággal befizettetni nem szokott kamataival cserélni fel.

145. §.

b. A dézmáról.

Dézma, vagy annak negyede *Quarta* név alatt, mely a törvény által kijelölt termények s állatok tizedében állott, fizetett valamely helység határának birtokosai által azon papnak s egyházi tanítónak (A. C. 1. R. 5. Cz.), a ki arra jogosítva volt (ha szinte más falusiak lévén, prédikációját nem hallgatták is a C. C. 1. R. 1. Cz. 5. cz. szerint). A papi s illetőleg mesteri fizetés ezen nemére nézve meg kell jegyezni, miként az 1848-ik évi földtehermentesítési törvények által, a dézmák eltöröltetésének elve kimondatván, az a papoknak fizetett azonnal megszűnt, a nélkül, hogy az ígért kárpótlásnak teljesítése által, számos papok e miatt tetemesen s néhol csak nem merőben megcsökkent fizetése, mind ez ideig kiegészítettetett volna; ezen még függőben levő szövevényes dézma kérdésbeni tájékozódhatás végett, meg kell különböztetni, a papi fizetésül szolgált dézmákat, melyek lehetnek:

1. *majorság birtokokra* (allodium) hajdani alapítók által érvényesen fektettek. Ezek nem lévén megszüntetve az 1848-ik évi földtehermentesítési törvények által, az illető alapítmányi levelek s azok érvényét tettelesen tanusító gyakorlat (usu roboratio) alapján, jelenleg is terményileg (in natura) követeltethetnek.

2. *Szászföldiek s névszerint a szász városi, tordosi kőbóri és vizaknai papjaink által élvezettek.* Ezen dézmák az 1848. 6. cikkben névszerint megszüntetettck, az illető papok által azokért a közkinestárba *confirmationis taxa*, *census cathedraticus*, *principis legatum* nevezetek alatt fizetett és minden egyéb a dézmaszedés fejében teljesített tartozásokkal együtt, állami kárpótoltatás biztosítása mellett, melyet a nevezett ekklézsiák papjai, épen azon mértékben igényelhetnek, mint a többi dézmajogot vesztett szászöldi lutheranus papok.

3. Volt urbéressek által fizetettek, melyek ismét lehetnek

a. olyanok, melyek a régi magyar királyok s nemzeti fejedelmek adományai, vagy törvény alapján szedettek az illető papok vagy egyházi tanítók által, s állottak többnyire az illető urbéressek által fizetni kellett többféle dézmák negyedében (quarta II. Ulászló 3. V. 50. cz.; AC; 1. R. 5. Cz. CC. 1. R. 1, Cz. 5. cz.) s melyekre nézve az illető papságok (parochiae) a Leop. Dip. 2-ik pontjában biztosították az iránt, hogy azoknak élvezetében sem a fejedelmek, se mások által nem fognak háboríttatni. Ezen dézmák is megszüntetettek az 1848-ik évben, állami kárpótlás ígérese mellett, melyet az illető papságok, mint volt dézmajogosítottak épen úgy igényelhetnek saját nevökben, mint a volt földesurak vesztett dézmáikért.

b. Olyanok, melyeket az illető papok- s egyházi tanítók, alapítványi levelek vagy végrendeletek alapján kaptak az alapítók s illetőleg azok örökösei volt urbéresei által fizetni kellett dézmákból; még pedig vagy úgy, hogy illetőségüket maguk szedték a dézma-kötelesektől, vagy úgy, hogy az illető földes ur számára felszedett dézmákból adatott ki alapítványi illetőségök. Ezen dézmák is meglévén szüntetve kárpótlás ígérese mellett, azt az első esetben a volt dézmajogosítottak magok igényelhetik az államtól, a második esetben pedig az illető földes ur dézma kárpótlásának szabály szerinti tárgyalatása alkalmávali bejelentés útján igényelhetik azt, hogy a földes ur számára kijelölt dézma kárpótlási összegből, a dézmajogos papság s egyházi tanítóság nevére utalványoztassék, az élvezett illetőségnek megfelelő kárpótlási tőke, igényelhetőleg lejárt kamataival együtt.

146. §.

3. Az egyházi közpénztárról.

Az egyetemes egyház közszükségei fedezésére rendelt pénzalapnak nevezhetni, azt,

1. mely azon tőkepénzekből s jövedelmekből áll, melyeket az egyházi főtanács mint legfőbb egyházi kormányzó testület közvetlen felügyelete alatt saját pénztárnoka által, s az egyházi főtanács teljes gyűlése előtt számot adólag kezeltet. Ezen tőkék s jövedelmek nagy része, az alapítók által név szerint kijelölt célokra lévén rendeltetve, az egyházi főtanács által kezeltetett jövedelmeknek csak is jelentéktelenrésze fordíthatatik az egyház közszükségei fedezésére;

2. azon élő tőkének s közpénztárnak is nevezett pénzalapot, mely a lelkek száma után évenként fizetendő egy-egy krajczár

összegéből áll, és a mely az 1862-ik évben az egyházi főtanács által is helyben hagyott k. zsinati 69. sz. alatt költ határozatban következőleg szabályoztatott:

a. „ezen önkéntes adakozás utján alakulandó közpénztárban befizetést koránt-sem úgy kell értelmezni, mintha minden egyházban minden lélektől fejenként kellene az egy-egy krt. felvenni; hanem csak úgy, hogy akármelyik ekklézsia évenként annyi krt. fizet ezen közpénztárba, a hány lélek van az ekklézsiában; az összeg összeszerzése pedig, vagy is azon alapnak s kutfőnek kikérésére, melyből az ekklézsiára lélekszám szerint esendő krajczárok az egyház tagjai befolyásával kifiztessenek, mindenik egyház papjára és presbyteriumára bizatik, ilyen módnak ajánltatván, hogy az évi termés begyűjtése után a pap és presbyterium nevezzenek ki keblökből két kéregetőt, kik az egyház tagjait házaiknál keressék fel terményekbeni adakozásvégett; önként értetvén, hogy ezen alap és kutfő az ekklézsiák köz-cassája teljességgel nem lehet.“

b. „A közpénztár számára az egyes egyházak által fizetendő összegre nézve kulcsul szolgál az anya szentegyháznak névkönyvében évenként kimutatott lélekszám.“

c. „A lelkészek és presbyteriumok által találtassanak meg évenként vagyonosabb hiveink anyaszentegyházunk szükségei fedezésére való segedelmezésre, kiktől minden bizonyossággal adandó nagyobb segélyezés eredménye a leend, hogy midőn anyaszentegyházunk több pénzről rendelkezhetend, a szegényebb vagy felmentett egyházak nem fizetése az által pótoltatni fog.“

d. „Az egyházak által adandó évenkénti önkéntes adakozás a helybeli pap és presbyterium által felszedendő, a vizsgálat alkalmával beadandó, s a közelebbi k. zsinatra fölviendő.“

e. „Ezen közpénztárból fog évenként kiadatni a püspöki 1200. e. frt. pótló fizetés.“

f. „A mi a püspöki fizetésen felül marad, minden évben fordítassék a népiskolák segedelmeztetésére.“

g. „Hogy minő mértékben osztassék ki a püspöki fizetésen felül megmaradandó összeg a népiskolák között, azt minden évben a megyei zsinatok felajánlása alapján a k. zsinat határozza el, s a kiosztás az egyházi főtanács jóváhagyása után történjen meg.“

h. „A begyűlt összegről, valamint annak hová fordításáról mindig világos és kimerítő részletes kimutatás légyen az évenként kinyomandó k. zsinati jegyzőkönyvekben.“

Ezen közpénztárnak életbe léptetése az 1862-ik év végeig el-

halasztatott, míg az általában életbe léptetnének, a püspöki pótló fizetés az eddigi mód és gyakorlat szerint felszedendőnek, s a k. zsinatra felvitetendőnek határozatván.

Hogy ezen úgy nevezett közpénztár alapítása által, melyből még csak a népiskolákra is alig fog évenként 800 frtnál több fordíthatni, egy valódi egyházi közpénztár alapításáról gondoskodás szükségének égetősége épen nem enyhített, szembetűnő.

147. §.

4. Az alapítmányi pénzekről.

Széles értelemben az egyházi jövedelmekből tőkésített minden pénzeket alapítmányi tőkéknek lehet nevezni, azoknak rendeltetése a lévén, hogy az egyház célja valósítására fordíttassanak; szorosabb s tulajdon értelemben mindazáltal azokat a tőke pénzeket szokták alapítmányiaknak nevezni, melyek valaki által az ekklézsiáknak vagy iskoláknak azon feltétel alatt hagyományoztattak vagy ajándékoztattak, hogy kamatjaik egyházi célok létesítésére használhatván, a tőke el ne költethessék. Ezen tőkéknek az alapítók által kijelölt módon kell kezelteni s más vallások alapítmányaival nem elegyíthetnek össze, a fejedelmet azokra nézve felügyelési jog illetvén (1791: 54. cz.), mely csak is annyira terjedhet ki, hogy az idézett törvény teljességébe vétessék. Ezen s más minden tőkésített pénzeknek közvetlen kezelői a falusi s kisebb városi ekklézsiáknál a megyebírák (100. C.) vagy gondnokok (1808-ik évi utasítvány), a tehetősebb városi ekklézsiáknál, tanodáknál s az egyházi főtanácsnál pedig az illető pénztárnokok. Az alapítmányi tőkék biztosítására s kezelésére nézve az 1823: 162. szám alatti E. R. e következőket rendeli.

1. „Minden kijelölt célokra hagyományozott alapítmányokat, az alapító által meghatározott módon kell használni, s ez okon külön is kell kezelni rendeltetésöknek kijelölése mellett iktatván a tőke pénzek lajstromába, s az is névszerint kimutattván, hogy minő tőkék tartozzanak a kijelölt alapítványhoz.“

2. „Minden pénzbeli hagyományoknak (épen úgy mint a szükséges költségeken felül maradandó egyéb jövedelmekből begyűlt pénzbeli összegeknek is) kamatra kell kiadatni.“

3. „A kölcsönadás csak az illető elöljáróság közönséges teljes gyűlése határozása következtében történhetik meg, a gyűlést későbbekkel megtaláló kölcsönözni kívánók a jegyző által soroztatván s

az egyébiránt egyenlő biztósítást ajánlók között a régiek az újabbak feletti elsőbbséggel bírván.

4. „A ki kölcsönözni kíván, köteles kimutatni a lekötendő jószágot, és az illető tisztség hiteles bizonyítványával bebizonyítani azt, hogy a kimutatott jószág birtokában van, két annyit ér, mint a kölcsön kért pénz, minden más területtől ment, és a tűz veszedelmének sincs kitéve.

5. „Tartozik továbbá hitelesen bebizonyítani, hogy a hitelező testületet, a végre kinevezett biztos a jelenlétében, a lekötött jószágba, az illető tisztség által rendelt biztosokkal törvényesen beigtattatta. (Ezen beigtatást, a betábláztatás szükség felettív tette). Ezek után

6. „kell megírni az adóssági levelet, melynek az adós és felesége aláírásaikkal, s e felett mindenkor két helybeli hivatalbeli személy aláírásaikkal s pecséteikkel is kell hitelesíttetni, (azon minta szerint kell iratni, mely az egyházi főtanácstól kiküldetik és a lekötött jószágra be is kell tábláztatni).

7. Ezen megelőző lépésekre szükséges költségeket az adós hordozza.

8. „Miután a kölcsönözni kívánó az irtakat teljesítette, és az említett irományokat az illető előljárási gyűlésben költ utalvánnyal együtt a pénztárnoknak bemutatta, — ha a kívánt pénz készen van, annak azonnal ki kell adatni.

9. „Minden adóssági levelet magyar forintokra kell írni, még pedig az egyházi főtanácsnál 500, az iskoláknál 300- és a nagyobb ekkléziáknál 100 forintnál nem kevesebbre (változván a pénz neve, jelenleg a pénz osztrák értékű forintokban kell, hogy kölcsön adassék).

10. „Minden tőkének száztól hat forint kamatra kell adatni.

11. „Senkinek sem szabad kölcsön adni azon pénzekből, melyeknek felügyeletére vagy kezelésére befolyással van.

12. „Mihelyt az adós meghal, adóssági levelének által kell iratolni örökösire.

Második czikk.

Az egyházi vagyonok szerzéséről.

148. §.

Az egyház fekvő vagyont szerzhetési joga korlátoltságáról.

Azon csaknem korlátlan szabadságot, melylyel az egyházak általában, vagyont szerzhetési jog tekintetében birtak, korlátozták, de csak is a fekvő jókra nézve, a következő törvények, melyek leges a mortisationis név alatt szoktak idéztetni:

1. I. Lajos királynak, II. András király aranybulláját megerősítő oklevele 11-ik §-a, melyben a gyermektelen birtokosok azon szabadsága, mely szerint fekvő jószágaikat ekkleziáknak mind életükben adhatták mind haláluk esetére hagyományozhatták, eltöröltetett.

2. Ulászló 3. V. 55. czikke, melyben kimondatott, hogy a püspökök s az ekkleziák főnökei (ecclesiarum praelati) maguk és ekkleziájuk számára, világi nemesi fekvő jókat sem a királytól ne nyerhessenek, se pénzökkel örök vagy zálog czim alatt ne szerzhessenek.

3. Ulászló 3. V. 65. czikke, melyben határozatott, hogy mind azon kötelevek, melyeket hazafiak püspökökkel, ekkleziák főnökeivel és más egyházi rendbeli személyekkel, bármiféle, főleg a királyra szállandó jószágok felett eddigelő kötöttek vagy azután kötendének, még azon esetben is semmit érők legyenek, a midőn azokra királyi jóváhagyás (consensus regius), nyeretett volna, az azokért valósággal fizetett pénz csak ugyan megtérítendő lévén.

4. Az AC. 1. R. 6. Cz. 2. cz., melyben örökös szabály gyanánt határozatott (pro perpetuo decreto concludátatott) „hogy soha senki egy privatus ember is, ingatlan semmi nemü jókat, ekkleziákhoz sem életben örökös képen ne adhasson; és az olyan adás, legálás, teljességgel erőtlen legyen, valamely a successoroknak vagy pedig a Fiscusnak praejudicial; egyébiránt ingó javaiból kinek kinek szabados dispositioja vagyon, ha az is maga acquisituma.“

5. Az AC. 1. R. 1. Cz. 10. czikke, melyben a rendeltetett, hogy „egyházhoz vagy valamely ekkleziához semmi nemü immobile bonumok a régi parochialis örökségeken kívül, ne applicaltassanak, és ha mik volnának olyanok adimáltassanak.“

Mind azon fekvő jók ennél fogva, melyek ezen tiltó törvények ellenére szereztetnek az ekklézsiák által, az azokért netalán fizetett pénz megtérítése mellett elvétethetnének azoktól, a mint ezt a csak most idézett törvény rendeli is e szóokban „ha melyek pedig contra jura regni, praejudiciumque fisci juris regii, vel legitimorum haereditate lettenek, vagy azután is lennének, mind azok invalidáltassanak.“ Kivételnek csakugyan ezen szabály alól:

a) azon fekvő jók, melyek az ekklézsiák által régi magyar királyok vagy nemzeti fejedelmek törvényczikkben meg nem semmisített adományainál fogva birtokoltattak a Leopoldinum diploma kelésekor, mint a melyekre nézve a Leop. Dipl. 2-ik pontjában az ekklézsiák és papságok (parochiae) azon nyilvános kitételrel biztosítottak, hogy azok iránt, bár hajdan valamely ekklézsia, convent vagy káptalan tulajdonai voltak is légyen, sem a fejedelem, sem világi vagy egyházi személyek által háboríttatni nem fognak;

b) mindazon egyházi belső telkek (fundi interni parochiales), melyek az 1791: 55. cikk kelésekor az ekklézsiák birtokában voltak, azokra nézve a rendeltetvén az idézett törvényben, hogy azok azon ekklézsiák birtokában hagyassanak, melyek által akkor birtokoltattak;

c) mindazon fekvő jók, melyekre templomok, tornyok, czintermek, iskolák építtetek s jövendőben is építtetnek; mert a midőn az 1791: 55. cikk ezek minden időben és helyeni építésére az ekklézsiáknak s azok patronusinak szabadságot enged, szabadságot enged egyszersmind azon fekvő jók, név szerint földek és telkek vásárlására is, melyek, nélkülözhetetlenek a megengedett építményekre nézve, rendeltetésökhez képest.

d) Az ekklézsiáktól különözött fennálló minden tanodák fekvő birtokai, a mennyiben az elősorolt tiltó törvények csak is az ekklézsiákról emlékeznek, és nincs törvény, mely az iskolákat fekvő jók szerzésétől eltiltaná. Sőt van törvény s név szerint az AC. 1. R. 10. Cz. 3. czikke mely „szükségesnek s megbecsülhetetlen haszonra való dolognak“ nevezvén mentől több iskoláknak felállítását, s kimondván azt is, hogy azok „külső beneficium“ nélkül, milyeneknek a pénzt és jószágot nevezi, fenn nem állhatnak, kétségen kívül mind azt megengedi, hogy ilyen iskolák alapíttassanak, mind azt, hogy az alapítottak pénzen kívül, jószággal azaz fekvő jókkal is elláttassanak a végre, hogy a köz-

állomány érdekével szoros kapcsolatban álló rendeltetésöknek illőleg megfelelhessenek.

e) Azon jószágok, melyek papi személyek vagy ekklézsiák által az országgyűléstől megerősített fejedelmi adomány mellett birtokoltatnak. Az országgyűlése megegyezése ugyan is törvénycikkben fejeztetvén ki, az úgy tekintethetik, mint a régiebb tiltó törvényt módosító új törvény.

Az idézett törvényekre nézve megjegyezhetni egyfelől azt, hogy azokat már emberi emlékezetet felül muló idők óta elavultaknak tekintette a gyakorlat, a mennyiben az ekklézsiák vásár, csere-s hagyományzás útján a Leopoldinum Diploma kelése óta szerzett fekvő vagyonaik birtokában ezen törvények alapján nem háborítottak; más felől pedig azt, hogy midőn ezen törvények által kifejezetten a fiscus és az örökösök jogai védelme czéloztatott, ezen törvények oka (ratio) megszüntetettnek tartathatik, mihelyt törvényben kimondatott az, hogy a fekvők tulajdonosai azok feletti rendelkezésekben, a fiscus örökösödési joga és az ösiség alapján nem korlátozhatatnak.

149. §.

Az egyházi vagyonok szerzése módjairól.

Az egyházi vagyonok szerzésének törvényeinkben előforduló módjai:

1. fejedelmi adomány (L. D. 2. p.). Ezen czim alatt azonban az Ulászló 3. V. 55. cz. ellenére, egyházi vagyonok nem szereztethettek különben, hanemha a királyi adomány megerősített az országgyűlés által, a mi törvénycikkben szokott nyilvánítani, mint láthatni az 1744: 8; és 1751: 1. cikkekből.

2. Végrendelet és vásár, mely czimek alatti szerzést a fekvőkre nézve korlátozták ugyan a fennebb idézett törvények; azokat azonban, mint már megjegyeztetett, a multa és jövedőre nézve elavultaknak tarthatni.

3. Örökösödés (A. C. 1. R. 6. Cz. 2. cz.). Az idézett törvény szerint ugyan is, az örökös nélkül elhalt pap ingó vagyonait ekklézsiája örökli, valamint akár ősi akár szerzemény de nem adományos fekvő jószágainak is a székelőföldön örökbecs szerinti, a magyar földön pedig igaz becs szerinti-árát követelheti; ott a szomszédoktól, itt a nagyobb részt bíró patronustól, a kikre azok mint törvény által kinevezett örökösökre szállanak.

4. Az időmulást (praescriptio) is ide szokták számlálni, de helytelenül, mert vagyon ugyan a H. K. 1. R. 78. cz. 2. §-ban emlékezet arról, hogy az ekklézsiák eladott-, elfoglalt s bár mi módon elidegenített vagyonaiban 40 év elteltével időmulás történt; de arról sem polgári sem egyházi törvényeink nem emlékeznek, hogy az ekklézsiák időmulással szerezhethének, s annyival kevesebbé van meghatározva törvényben az hogy hány év alatti, békés birtoklás által válnak az ekklézsiák a birtokolt fekvők tulajdonosaivá, a mi nélkül pedig időmulásról szó sem lehet. Mivel azonban általában meg van határozva azon idő, melyen túl a birtok követelésére pert nem kezdhetni, ezen idő lejártával az ekklézsiák is védelmezhetik magokat, a pert kezdetésre vonatkozó időmulással (processualis praescriptio.).

Harmadik czikk.

Az egyházi vagyonok kezeléséről s elidegenítéséről.

150. §.

Az egyházi vagyonok egyház tulajdonai.

Az egyházi vagyonok egyház tulajdonai, az az, az egyházi vagyonoknak azon ekklézsiák, egyházi személyek s iskolák, melyek által birtokoltatnak, csak is mint olyanok birtokosai s használói, azoknak tulajdonosa maga az egyetemes egyház lévén azon okból, mivel azok nem egyes személyek, sem egyházi testületek külön céljai, hanem az egyetemes egyház céljának az illető ekklézsiában s iskolában valósítására rendelt eszközök, s mint olyanok annak rendelkezése alá tartoznak, a ki rendeltetésök célja felett rendelkezik, t. i. az egyetemes egyházrendelkezése alá. Ennélfogva ezen egyházi vagyonokat, az azokat birtokló ekklézsiák- s iskolák tagjai sajátjuknak nem tekinthetvén, azok felett mint egyének nem rendelkezhetnek, azokat egymás között fel nem oszthatják, s saját egyéni tartozásaik törlesztésére sem fordíthatják, és azon esetben is, ha mindnyájan vallásukat változtatván, más egyház kebelébe átlépnének is, magukkal azon vagyonokat azon egyházba át nem vihetik, az egyének vallás-változtatása olyan csupán személyi tény lévén, mely a dolgok törvényszabta rendeltetését nem változtathatja, s az egyházunk célja valósítására eszközül rendelt vagyonokhoz, az annak kebeléből kilépetteknek szavuk se lehetvén. Ezt igazolja a gyakor-

lat is, a mennyiben ezen egyházi vagyonok az egyetemes egyház nevében, annak kormányozó testülete, az egyházi főtanács rendelése szerint számolás terhe alatt kezeltetnek s engedelmé nélkül el nem idegeníthetnek, valamint az is, hogy elpusztított és pusztult (desolált) volt ekkleziáink vagyonai, egyházunk rendelkezése alá tartozóknak ismertetnek el. — Az egyház ezen tulajdonosi s abból folyó rendelkezési joga azonban korlátolva van az egyházi vagyonok meg nem másítható rendeltetése által, mely a Helvetica Confessio 28-ik fejezete szerint az, hogy azok által a tudomány az iskolában s szent gyülekezetekben, az isteni tisztelet a szertartásokkal s szent épületekkel együtt fenntartassék, a tanítók, tanulók és papok tápláltassanak, egyéb az egyházra nézve szükséges dolgok megszereztesse, s név szerint a szegények is segedelmeztessenek s tápláltassanak. Korlátolva van az egyház ezen rendelkezési joga még az által is, hogy azon vagyonokat, melyek egy bizonyos ekkleziá vagy iskola egyházi céljai valószínűsítésére rendeltettek, más ekkleziá s iskola hasonló céljai valószínűsítésére nem fordíthatja, kivéve azon esetet, midőn az *eminens dominium* ezen gyakorlására, az egyház érdekében hivatnék fel, például ha különben nem lehetne egy ekkleziát vagy iskolát a pusztulástól megmenteni, az igénybe vett ekkleziá vagy iskola, a szükségelt segílyt, saját céljai kockáztatása nélkül szolgáltatathatja, a megnevezett célokra nem szabályozott jövedelméből,

151. §.

Az egyházi vagyonok kezeléséről.

Az egyházi vagyonok tulajdonosa maga az egyetemes egyház lévén; s az illető ekkleziák, iskolák használati joga is korlátolt lévén, a mennyiben a birtokolt egyházi vagyonokat csak is rendeltetésük szerint használhatják: önként következik az, hogy ezen vagyonok kezelése módjának szabályozása az egyházat illeti, mely azt az egyházi főtanács által gyakorolja, még pedig úgy:

1. hogy minden egyházi vagyonnak az egyházi főtanács által kiadott rendeletek szerint kell kezeltetni (1827: 168. sz. E. R.);

2. hogy a tanodák s püspöki vizsgálat alatt levő ekkleziák, a keblí számoltatók által (kik közé egy tanári vagy papi személynek is kell rendeltetni) ellátatott számadásokat, a kitett nehézségekkel s azokra tett feleletekkel s határozatokkal együtt, kötelesek felsőbb megvizsgálás végett az egyházi főtanácshoz felküldeni, más ekkleziáknak magokat méltatlanul megterheltetteknek érző számadói is, az egyházi főtanácshoz folyamodhatván (1823: 162. sz. E. R.).

152. §.

Az egyházi vagyonok terhelteséről s elidegenítéséről.

Az egyházi vagyonok, az egyház tulajdonai lévén, azok csak is általa vagy is csupán megegyezésével terhelhetetnek, s idegeníttetnek el. Ez okon: a tanodák és ekklezsiák előjáróságának nem áll hatalmukban, bár mely jövedelem-kutfut elidegeníteni, vagy a pénztárt valamely állandó rendes, s nevezetes rendkívüli kiadással (erogatio) terhelni, hanemha előre teendő feljelentés következtetésében arra az egyházi főtanácstól jóváhagyást nyernek, melynek megtagadása esetében — a feljelentett intézkedésnek teljesezésbe vétetni nem lehet (1823. 162. sz. E. R.).

2. Kötelességökké van téve a tanodák s ekklezsiák előjáróinak, hogy egyházi vagyonok eladása — cserélése vagy elzálogosítása eseteiben, mielőtt a kötéslevelen hitelesíttetnek, az indító okok s netalán közbejött ellentmondások közlése mellett, mindannyiszor feljelentés tétessék az egyházi főtanácshoz, s az egyezmény mindaddig teljesezésbe ne vétetessék — míg annak jóváhagyása felől nem értesíttetnek (1833. 408. sz. E. R.), be kellettven az egyezkösdési levelekbe iktattatni — azon záradéknak is, hogy az, a tanodára vagy ekklezsiára nézve, mindaddig kötelező erővel nem bír, míg az egyházi főtanács megerősítése hozzá nem járul (1838. 312. sz. E. R.).

Mivel pedig az egyházi vagyonok arra rendeltetvék, hogy az egyetemes egyház céljai valóstítására szolgáljanak eszközül, és mivel minden kegyes alapítványoknak az 1791. 55. cikk szerint csak is rendeltetésük szerint lehet használtatni: az elidegeníthetés megengedése sérthetetlen törvénye az, hogy az elidegenítés történjék az egyetemes egyház érdekében. Maga az egyetemes egyház sem engedheti meg ennél fogva azon elidegenítéseket, melyek valamely ekklezsiának csupán tagjaira nézve, még pedig nem vallásos, hanem csak is magán érdekü tekintetben hasznosok; midön p. o. az ekklezsia eladott erdeje vagy egyéb vagyona tőkésített árával, magokat az ekklezsia tagjai, a kepefizetés terhe alól kívánnák felszabadítani, annak kamatjait, a pap és mester fizetésére használandólag. Ugyan is az ekklezsia mint egyházi testület vagyona, nem tekintethetik az ekklezsia tagjai vagyonának.

Harmadik szakasz.

Az egyházi perlekedés módjáról.

153. §.

Ez a honi régibb polgári perrendtartás szerint történik.

Visszaállítatván a polgáriakkal együtt az egyházi mind alsóbb mind felsőbb törvényszékek régibb hatósági állásukra az 1791. 32. cikkben azon utasítással, hogy míg a perlekedés módja — törvényszékek hatósági köre s azok birái száma — törvényhozás útján szabályoztatnék, minden törvényszék (s ennél fogva az egyháziak is) az igazság kiszolgáltatásábanani eljárásukat a meglevő hazai törvényekhez alkalmaztassák: egyházunk törvényszékei, az igazság kiszolgáltatásában a honi polgári törvényekben szabályozott perrendtartást használták sinórmérték gyanánt, a mit igazol azon vezérkönyvül szolgáltat munka is, melynek czíme: *Judiciaria fore ecclesiastici praxis seu de modo procedendi in judiciis ecclesiasticis, quem propriis et volentium usibus concinnavit Petrus Bód anno 1757.* és a melyben csaknem átalában az akkori polgári perrendtartás szabályai foglaltattak, itt-ott csak is kivételként említettvén, az azoktól eltérő egyházi gyakorlat. Egyházi törvényszékeink ezen perrendtartása még akkor is érintetlenül hagyatván, mikor közelebbről a honi polgári törvényszékek az azok elébe törvényhozás útján szabott perrendtartással együtt merőben átalakítottak: egyházunk törvényszékei által és előtt a peres ügyek jelenleg, a honi régibb polgári perrendtartás szabályai szerint tárgyaltnak. Mivel pedig ezen szabályok, az azoktól különbözőleg eltérő egyház törvénykezési gyakorlattal egyetemben már kinyomattak, az erdélyhoni magánjogtudományom 3-ik kötetében ezen cím alatt: *Az erdélyhoni magyar magánjogtan harmadik része, — erdélyhoni magyar pertan:* szükségfelettivé vált annak újbóli kinyomatásával e jelen jogtant vastagítani, s legyen elég az elébb czimezett magyar pertanra utalni azokat, kik egyházi perrendtartásunkkal közelebből megismerkedni kívánnak.

154. §.

Figyelmeztetés a „Judiciaria fori ecclesiastici praxis” czimű kézikönyvre nézve.

Azokra nézve, kik polgári s egyházi törvényeink alapos ismerete nélkül kívánnák használni a czimzett kézikönyvet, szolgálgjanak utasításul a következő figyelmeztetések :

1. ezen könyvben főleg a polgári törvényszékek előtti perlekedést tárgyazó szabályok foglaltatván, igen sok van abban olyan, a mi egyházi viszonyokra nem alkalmaztathatik, s egyházi törvényszékek előtt épen nem használtathatik.

2. A polgári viszonyokat tárgyazó szabályok között is, igen sok van, a mit hazánkban használni nem lehet, megfoghatatlan vigyázatlanságból igen sok magyarhoni törvényczikkek, erdélyi törvények gyanánt idéztetvén s alkalmaztatván.

3. Az erdélyhoni jogviszonyokat tárgyazó honi törvények tárgyalása sem kielégítő, mennyiben részint az idézettek nem használtattak valódi értelmök szerint, részint olyanok idéztettek, melyek újabb törvények által későbbben módosítottak; részint nem idézettek több oly törvényczikkek, melyek czélirányosan használtathattak volna.

Függelék.

1-ső szám.

Az egyházi főtanács 1833-ik évi szervezete.

Azon kérdésre nézve, hogy a professorok választásába kik folyhatnak be elhatározó szóval és a professorok hivatalaikból mi móddal tétethetnek ki? az 1830-beli 463 jegyzőkönyvi szám alatti határozás következtetésében megállapított rendszabás.

Nem lehetvén a professor-tételbe is másoknak mint azon tagoknak, kik általánosan a főconsistoriumnak minden más tárgyaiban is eldöntő szavazattal bíró tagjai, választási jussok az Aprob. 1. R. I. Tit. 2. 3. art. értelméhez képest, a reformatum fő consistorium három alkotó részből áll, melyek is:

- a. Külső fő- és utána való magistratusok.
- b. Patronusok és
- c. Egyházi gyülekezet tagjai.

Ezen három alkotó rész tagjai, a főconsistoriumba egyarányos befolyással bírnak, és így a lehetőségig egyforma számú tagokkal járuljanak hozzá, azt a felhozott törvény lelkéből folyó egyenes igazság kívánja. Az alkotó részeket rendre véve fel, —

a. Külső fő és utána való magistratusok nevezete alá jönnek az országos választás alá tartozó hivatalok viselői, a királyi főkormányzásoknak titoknokai, a vármegyék, vidékek, és székes székek fő tisztjei, és a törvényes királyi tábla bírái, a kik tudni illik közülök hitünk sorsosai, nemkülönbén a kollégyomok, gymnasiumok, tractusok fő- és vice inspector-curatorai, valamint azon alább elésorolandó ekklézsiáknak, melyek még most püspöki vizsgálat alatt vannak és állanak, domesticus curatorai, nem különben azon ekklézsiáink domesticus curatorai, melyek kebelekre 3000 lelket számlálnak és nevezetesebb iskolákat furdáltak s tartanak, és a fő consistorium gyűléseibe képviselőik megjelenését kívánják, — a mire például fel lehet hozni most a zilahy ekklézsiát.

b. Patronusok nevezete alá jönnek mindazok, kiket a tractusok, és 3000 lelket számláló ekklézsiák, az egyház javai iránti buzgóságba, értelmességokbe és értelmes fedhetetlen characterekbe egyes szózatolás útján kijelentendő bizodalimoknál fogva ezen osz-

tályba tartozóknak kijelölnek. Patronus lehet akármely rendü secularis tag, ha a számlált tulajdonságokkal bir.

c. Az egyházi gyülekezet tagjai közül, ide tartoznak a papi fő előjárókon u. m. püspökön, generalis notariuson, és generalis directoron kívül, minden tractusok esperesei, főnotáriusai, és ezeken kívül a számosabb ekkléziákat magokban foglaló alább megnevezendő 12 tractusok még egy szabad és titkos szózatolás útján választandó papi küldöttjeik, minden professorok személy szerint, és azon alább elősorolandó ekkléziák papjai, mely ekkléziák még püspöki vizsgálat alatt állanak, nemkülönben a 3000 lelket számláló ekkléziák papjai is, mely ekkléziák kebelekre nagyobb iskolákat állítanak és tartanak, s ezeknek bebizonyítása után fő Consistoriumunk gyűlésében tulajdon képviselőket nyernek. Ugy azon ekkléziák papjai is, mely ekkléziák az evang. lutheranus püspök igazgatása alatt lévén, egyházunk igazgatásába más módon be nem folyhatnak. Tagjai végtére a főconsistoriumnak még mindenkor annak maga által választott öt tisztviselői u. m. titkokok, számlató (exactor) ügyvéd, pénzbevevő, iktató, akár külső akár egyházi rendből legyenek ezek.

A főconsistorium ezen előszámlált tagjai tételének módjára nézve

a) külső fő, és utánna való magistratusok közül, a sarkalatos hivatalok viselőinek, valamint a királyi főkormány-széki tanácsosoknak és titkokoknak, a főtiszteknek és királyi táblai bírácoknak consistorialis tagokká tételére nézve a főconsistorium semmi nemű befolyást nem gyakorol. A kollégyumok és iskolák curatorait a főconsistorium maga titkos szózatolás útján választja, az illető iskola meglevő curatorainak és professorainak minden candidationjokon, és egyáltalában minden candidation kívül, és pedig szám szerint a N.-enyedi, kolozsvári, marosvásárhelyi és székely-udvarhelyi kollégyumokhoz három fő, és két v. curatorokat, a szászvárosi és zilahi gymnasiumokhoz egy fő, és egy v. curatorokat külön külön. A tractusok curatoraira nézve beküldheti ugyan az illető partialis szék a jelenlevő curatorokkal együtt ajánlását, de ez candidationak nem nézetik, s minden candidation kívül, akár az ajánltak akár mások közül, a főconsistorium a tractus curátorát, titkos és szabad szózatolás útján megválasztja, és kinevezi.

A még most püspöki vizsgálat alatt álló 9. ekklézia, melyek név szerint, a kolozsvári, marosvásárhelyi, n. enyedi, k. vásárhelyi, székelyudvarhelyi, deézsi, sepsi

szentgyörgyi, fogarasi és ilyefalvi ekkleziáink, domesticus curatoraikat minden ekkleziák tagjai befolyása és szabad szózatolás útján válasszák, és a már a feljebb kijelölt népesebb ekkleziák is.

b. Patronusok, kiknek száma eddig határozatlan volt. — Választják ezeket magok a tractusok, úgy hogy az idősebb hivatalu fő curator, vagy annak ürességben léte, vagy a dolgokba be nem folyhatása esetében, az utánna következő fő vagy annak ürességben léte esetében a v. curator is, vagy ezen hivatalok ürességben léte esetében az esperes is hívja egybe azon tractusba kebeleztet valamelyik ekkleziának az egybehívó által figalendő helyére a tractusba levő minden papokat, és oda küldjön minden ekkleziára egy szabad választás által kinevezett biztost vagy küldöttet, és az egybehívó előlülése alatt, jelen lévén az egyházi tisztek is, mint esperes, director, notariusok (mely utolsók a pennát is viszik) mind ez ottan levő tagok által szabad és titkos szózatolás útján választassanak a patronusok, kiknek száma, a számosabb ekkleziákat magokba foglaló hat kerületre nézve, melyek a következők: szilágy szólnoki, maros széki, székely udvarhelyi, széki, kolozskalotai és nyenyedi, külön külön hét hét személyre; az ezekután következő 6. kerületre nézve pedig, — melyek is név szerint, — a görgényi, küküllői, sepsi, v. hunyadi, dézsi és szebeni kerületek öt öt személyre és az ezeken kívül levő legkevesebb ekkleziájuk hat kerületre, és Captalanokra nézve négy négy személyre állított meg. A 3000 lelket számláló, és kebelekre nevezetesebb iskolákat fundáló, és fenn is tartó ekkleziák, melyek kérések következtében képviselőt nyeresenek a főconsistorium gyűlésébe egy patronust választhatnak. Nem szoríthatnak pedig meg a kerületek és Captalanok, és ezen ekkleziák tagjai semmi tekintetben, hogy akár a magok kebeleiben bennbíró és lakó, akár pedig akárhol e hazában lakó magok által érdemeseknek ítélt patronust választhassanak, — csak azon megszorítás kötelezi, hogy nem választhatnak azok patronusoknak, kik már egyébként a főconsistoriumnak tagjai. Nem szoríthatnak meg az ekkleziák abban is, hogy szabad szózatolás útján hitünk sorsosai közül akár kit is ha mindjárt a választó ekkleziának nem is lenne tagja ezen tractuale consistoriumra küldöttjeiknek kinevezhessenek, de azt minden előadandó kerületi, egyházi gyűlés esetére újból választani kötelesek. A patronusok, valamint a curatorok, tulajdon költségeiken tartoznak főconsistoriumunk gyűlésein megjelenni.

C. Az egyházi rendből való tagok közül az espereknek és notariusoknak a tractusok által való választása az eddig való módon lészen, a 12. nagyobb kiterjedésű feljebb megnevezett kerületek egy egy papi küldöttjeik kinevezése pedig, kik ezen hivatalukat (a törvényes okból, és uton leendő amotio, vagy önkéntes lomondások esetén kívül) valamint a curatorok és patronusok, életéig fogják folytatni, ugyan azon módon légyen, mint a patronusokról elébb iratott.

A professorságok ürességbe jötte alkalmával a n-enyedi, kolozsvári, m-vásárhelyi, székely-udvarhelyi fő, és szászvárosi s zilahi kisebb iskolák curatorai és professorai küldjék be lepecsételt levelekbe az 1830-ki 463 jegyzőkönyvi szám alatt meghatározott módon magok egyes szózataikat, a méltóságos főconsistoriumhoz, mely az ülésben számbavétetvén, a három legtöbb szózatot nyert személyek menjenek mint candidatusok választás alá, ezek közül azok, kik netalán ketten egyenlő szózatot nyernének, nem egy, hanem két külön személynek számláltatván, — ha pedig legtöbb szózatot csak kettő nyerne, és ezen szózat egyenlő lenne is, utánna egy pedig kevesebbet, az ezután jövők pedig még kevesebbet kapnának, bemennek a candidatioba a legtöbb szózatot nyert kettő, s az ezután kevesebbet nyert egy személy, — s az ezután még kevesebb szózatot nyertek pedig kimaradnak; ha pedig egy személy kapja a legtöbb szózatot, utánna egy kevesebbet, az ezután jövők pedig többen egyenlő szózatot nyernek, ez utóbb egyenlő szózatot nyertek is a két több szózatot nyert előbbenivel mind bemennek candidatioba, mivel egymástól megkülönböztetni az egyenlő szózatot nyert utóbbiakat nem lehet. Szolgáljon világosító például: ha az első esetben egyik 15 szózatot, a más kettő 10. 10 szózatot, meg más kettő 3 és két szózatot nyernének, bemennek candidatioba a 15, és ketten 10- 10 szózatot nyertek, a többiek pedig mivel már a három szám betölt, kimaradnak; — a második esetben pedig ha a két első tiz tiz szózatot, a harmadik 8-at az utánna valók közül egyik 7-et a másik 5-öt kapnak, minekutánna a hármas szám a két tizes és egy nyolczas szózattal kitelik, a 7. és 5. szózatot nyert két utóbbi a Candidatioból kimarad; — ha pedig a harmadik esetben az első 17. szózatot, a másik 13-at utánna pedig hárman hét hét szózatot nyernének, mind az ötön bemennek a Candidatioba.

Végre a személy szerint megjelenő, papi tisztséget nem viselő, papoknak tétele a szokott rend szerint az illető ekkleziák szabad választása szerint történvén, e részben csak annyi megjegyzés tété-

tik, hogy minthogy ezen papi személyek, kik közé tartoznak a fennebb megnevezett püspöki vizsgálat alatt levő 9. ekklézsia 16. papjain kívül, az evang. lutheranus püspök igazgatása alatti ekklézsiáknak (melyek is a szásvárosi, tórdosi, vizaknai és kóbori ekklézsiák öt papja), és a 3,000 lelket számláló ekklézsiák papjai, a főconsistoriumnak személy szerint tagjai, a tractuale consistoriumban a patronusok választásába be nem folyhatnak.

És ezek azon tagok, kiknek valamint a professor-tételbe ugy más minden a főconsistorium törvényes aktivitásához tartozó dolgokba való befolyását az Approb. I. R. I. Tit. 2. 3. art. értelméből kifolyónak, és e szerint figálását ugyan azon törvénynek azon szávaival, mely szerint az ekklézsiái directiókba variálni és reformálni az ott kitett alkotó részekből álló törvény testnek szabadságában van, valamint a 99. Canon azon értelmével, mely szerint minden nemü egyházi dolgoknak hazánkban a secularis status közbejöttével kell eligazítódni, megegyezőnek találja ezen biztosság, fennhagyván minden jóhírű, nevü, és értkoru reformatus férfi személynek azon jussát, hogy a reformatum főconsistoriumban is megjelenhessen, és a vitatásokban a jó rend megtartása mellett befolyhasson, de nem decisivum, hanem csak consultativum votummal. Decisivum votumok, csak az előszámlált tagoknak lévén. — Legkisebb száma pedig a teljes számu reformatum consistoriumnak 36. decisivum votummal bíró tag lesz, — mely számnál kevesebben teljes számu főconsistoriumot ne tarthassanak: mind azon curatorok azonban, kik ma meg vannak téve, ha szinte a most határozott számnál többre is megyen az által a curatorok száma, — abban meghagyatnak. Ezen rendszabás követése, az előadandó ürességekre nézve megtartatván.

II. A mi már a professorok letétele módját illeti, ezen ért megfontolást érdemlő tárgyban, először is azon okfő (principium) állítatik meg, mely alá foglalódó esetekben a professor letételéről szó lehet. Letétel iránt kereset indíthatatik akármely professor ellen, akkor,

a) midön az ellene való vád a bebizonyosodás esetében a professorságból való degradáltatása után a külső igazgatás büntető közkeresete utján reá mérendő közbüntetést huz maga után.

b) Midön a vádolt professor a tanításra és nevelésre valamely az ő professorrá létele után közbejött erkölcsi, vagy physikai változása által alkalmatlanná válik, vagy kötelesség elmulatásbeli tetemes hibát követ el, vagy továbbá valamely professornak hivatala betöl-

tésére való erőtelensége, tanításának szembetünő foganatlansága, professorrá létele után mutatná ki magát.

Köz felperességet, a kereset alá jövő professorok ellen folytatni, az azon kollégium és gymnasiumbeli idősebb hivatalu curatornak léssen kötelessége oly formán: hogy a vád alá jött professornak hibáját a kereset elkezdése előtt a köz felperesi curator a permanens consistoriumhoz, vagy ha ez időben épen teljes számú főconsistorium tartodása történnék, ahoz jelentse fel, s azt megelőzőleg a vád tárgya iránt a vádlott professort a curator megszólítván, az ő írásbeli feleletét, jelentése mellett a főconsistoriumhoz küldje fel, melynek következtésül a permanens consistorium (ha a vád oda adatott be) megvizsgálván azt, kivált a vád büntetetlenül haladásának veszedelmességét vévén tekintetbe, ha úgy találja szükségesnek, azon tárgyra nézve teljes számú főconsistorium tösténti gyűlését határozván, arra az elől ülő haladék nélkül minden tagokat meghivat, és minden esetre csak a teljes számú főconsistoriumnak lesz auctoritása, a közkeresetet elrendelni, ha azt szükségesnek találja. Hogy ha pedig az idősebb hivatalu curator feljelentésbeli ezen kötelességét, a gyanu előadódását követő legelső főconsistorialis ülésen nem teljesitené, azt feljelenteni azon iskola mindenik curatorának és professorainak kötelességek, sőt más akárkinek is jussa léssen.

A professor letétel iránti keresetlen bírák, lésszenek az első széken a kollegiumok és gymnasiumok minden fő és v. curatorai és professorai, kivévén közülök azon iskolának curatorait és professorait, melynél folytatja hivatalát a vádlott professor. Ezen bírák közül pedig 7 ellen a bevádlott minden okadás nélkül kifogást tehet, és a kifogás alá hozattak a bíráskodásból kimaradnak; ezeken kívül törvényes okból akárhány ellen tehet kifogást, mely is azítélőszék által ítéltetik el: legkisebb számban a bíráknak tizen kell lenniük. Elölülő leszen a jelenlevő főcuratorok közül, a legidősebb hivatalu, — jegyző azon kollegium professoratusának jegyzője, a melynek curatora praesideal: ennek jelen nem létében pedig a kit ezen clegyes törvényszék közmegegyezéséből kinevez maga tagjai közül — Szószóllóságot viselhet akárki, kit arra a peresfelek megbíznak, — az alperes maga is személyesen felelkezhetik.

Perfolyamat módja e szerint léssen: a főconsistoriumnak a közkeresetet elrendelő rendelését, a közfelperes curator, két maga által arra kinevezendő azon iskolabeli professorok által a bevádlottal a legközelebb következő teljes számú consistorialis gyűlés előtt három hónappal közölteti, és ha csak szóval is

tudtára adatja a bevádoltoknak, hogy azon gyűlés alkalmatosságával meg fog pereltetni, — közöltetvén vele egyszersmind mindennemű vádpontokat, sőt azon bizonyító okleveleket is, melyekkel a keresetet bebizonyítani szándékozik eredetiképen, és azoknak mássokat ha kívánja, ki is adván a vádoltoknak. Mely illetén meghívás felől a meghívó két professor hiteles nyitott bizonyítást készítsenek. A törvényszék ülései, Kolozsvár szabad királyi városába, a törvényszék előülője által határozott házban tartodnak, a kereset a közfelperes által szokott leváta formában adatik fel. A felelkezések a kereset rendében csak a duplicáig mehetnek mindösszeségesen, melybe mind kifogásbeli, mind derekas iratásaikat előadni mind két feleknek oly formán lesz kötelességek, hogy az így duplicáig vitt iratások után semminemű remediumoknak és juris beneficiumoknak helye nem adatván, — az elegendes törvényszék által derekas és azon széknél végső ítélete kimondatik, melyet semmi egyébbel a vesztesfél nem orvosolhat mint egyetlen egy feljebbvitellel vagy appellatioval. — A duplicáig való iratások is pedig oly móddal történjenek, hogy a főconsistorium első ülése napján dictatura tartatván, valamelyik az elegendes törvényszék előülőjétől az alperes által kifogás alá nem hozott bírák közül kinevezett bíró előlése alatt, egy felelet tételre egy napi időnél több nem engedtetik, arra való lévén a három hónappal előre való meghívás és vádpontok s bizonyító levelek közlése, hogy az alperes maga mentségére elkészülvén, a kereset (melynek mentől előbbi bevégződése a tanuló ifjuságra való káros behatásáért igen szükséges), haladék nélkül elláthassák; kötelességek az is mind a két félnek, hogy nyomosabb iratásaikat, és bizonyításaik beadását az utolsó felelkezésre ne halaszszák.

Feljebbvitel, appellatio, lészen a válogatottak törvényszékéhez, melynek tagjai lesznek 30 a főconsistorium gyűlésébe (a főconsistoriumnak a kollégyomok és gymnasiumok curatorain és professorain kívül való több tagjai közül) minden egyes előadó esetre újból és külön választandó bírák, — 10. ezek közül leszen hivatalbeli a feljebbi megkülönböztetés szerint, 10 a patronusok közül, 10 az egyházi rendből.

Elölülőjök lészen a választott bírák közül a legfelsőbb rangu, és idősebb hivatalu személy, — titoknok az egyházi rendből a legidősebb hivatalu kerületi jegyző (tractualis notarius), vagy ha ilyen egy sem lenne közöttök, az a kit szózat többséggel a válogatottak törvényszéke kinevez. Ezen bírák ellen is 7 ellenokadás nélkül tehet kifogást az alperes, törvényes ok mellett pedig

akár hány ellen, — mely által ha a bírák száma, mely itt és elgalább is 10-re határozatik, megcsokkulna; a főconsistorium választás által kipótolja, ugyan ez értetődven az elegendes törvényszék bírái fogyatkozása esetében. A feljebbvitel semmi haladéknak okául nem véteik, és mihelyt az elegendes széken, a kereset bevégeződött, minden haladék nélkül a válogatottak törvényszéke eleibe vitetik: hoi az iratások hasonlólag csak duplicáig vitethetnek, és ezeknek bevégeződésével, végső és minden törvényes menedékek kirekesztésével teljesedésbe veendő ítélet mondatik ki. A professor ellen hozandó ítélet, mind az elegendes, mind a választottak ítélőszékén nemeire nézve különböző lehet, — lehet feloldozás, megfeddés, ideig való felfüggesztés, — kitétel-, elbocsátás, s más egyházi hivatalra való áltételek, — és félfizetés mellett pensioa tétel.

Végtére a professor letétele tárgyával való öszvefűggsénel fogva szükségesnek esmertetik azt is meghatározni, hogy az iskolák és kerületek felvigyázóit (curator) a közbejöheto hibázások esetében a válogatottak széke előtt lehessen megperelni. Közfelperes legyen ezen esetben a főconsistorium előlölője, a keresetet a teljes számu főconsistorium rendelje el, — egyébiránt a bírák ellen való kifoghatás, és a perfolyama mindenképen a szerint legyen, mint a professorok letételére nézve az elegendes széken folyni kell, — a válogatottak széke ebben a végső ítéletet mondván.

2-ik szám.

Mandatum visitatorium.

Sacratissimae Caesareae regiaeque catholicae majestatis principis transilvaniae nomine, regium in transilvania gubernium, spectabilibus, magnificis, generosis, egregiis, nobilibus, agilibus sedium sicularium in transilvania supremis et subalternis officialibus, praesentes visuris salutem et gratiae caesareo regiae incrementum! Cum honorabilis M. M. communitatis ecclesiarum helveticae confessioni addictarum in N. N. praeses et senior, una cum suis confratribus senioribus ad visitationem praefatarum ecclesiarum exire contendat: proinde universis praementionatis, auctoritate a Sacratissima caesarea regiaeque catholica majestate nobis clementissime tributa, hisce committimus; ut dicto seniori una cum suis confratribus, non solum ubique pacificum passum et repassum permittere velint, sed et omnem adsistentiam durante visitationis suae cursu; et si quae pro regulis eorundem canonicis instituendae fuerint correctiones, debi-

tam gubernialibusque interdictis conformem opem praestare debeant et teneantur. Sic facturi. Praesent. perlect. exhibenti restituti. Datum ex regio principatus Transilvaniae gubernio Claudiopoli.

5-ik szám.

F o r m a t a.

Mi **Bodola Sámuel**, az erdélyi helvécziai vallástételt követő egyházak püspöke, esperes **Fogaras Sámuel** a közzsinat főjegyzője, és az egyházi megyék esperesei, mindazoknak, valakik ezen rendeket olvasandják, Istentől, mi Urunk Jézus Krisztusnak, atyjától áldást, kegyelmet és üdvet kívánunk!

Jézus a keresztyény anyaszentegyház feje, tanítványokat választotta magának, kik az evangyéliomot mindenfelé hirdetve, alapítanák meg azt a közsiklán főlemelendő anyaszentegyházat, melyen a pokolnak kapui se vehetnek diadalt. A Jézus által választott tanítóknak haláluk után szükség volt rendes tanítókra, kik az elkezdett munkát tovább folytatandók, teljesítsék Jézusnak ezen parancsát: „elmenvén tanítsatok minden népeket, megkeresztelvén őket Atyának, Fiunak és Szent-Léleknek nevében,“ Mát. XXVIII. 19, Ezt a parancsot teljesítő tanítók gondoskodtak eleitől fogva az anyaszentegyház terjedéséről, fennállásáról, vagy a mint az apostol kiteszi Eféz. IV. 11—12. „A Krisztus adott némelyeket apostolokat, némelyeket profétákat, némelyeket evangyelistákat, némelyeket pedig pásztorokat és doktorokat, a szenteknek egy testben való köttetésekre, a szolgálatnak munkájára, a Krisztus testének építésére.“

De a milyen szükséges az egyházi rend a szolgálatnak munkájára, épen olyan nélkülözhetetlen az anyaszentegyház virágzására, hogy abban rendes hivatallal elhivattatott tanítók legyenek, a tanításra, a szent sacramentumok kiszolgáltatására és a jó rend fenntartására. Ezért gondoskodtak eleitől fogva az anyaszentegyház előljárói, hogy a pásztor nélkül maradott nyájoknak, rendszeren elhívott és ünnepélyesen kibocsátott lelkipásztorai legyenek, kik hittel kötelezzék magokat, hogy a Jézus tudományát maga épségében és tisztaságában tanítják, Tit. II. 7—8, és a Péter apostol intése szerint: „úgy legeltetik az Istennek seregét, hogy annak tükörei legyenek.“ 1. Pét. V. 8; mert csak ezáltal nyerhetik meg hallgatóiknak bizalmát és szeretetét, hogy az általuk hirdetendő igének ne csak hallgatói, hanem megtartói is legyenek.

Az ilyen rendesen kibocsátott lelkipásztorok közül való tiszteletes . . . . . N . . . . . N . . . . .
atyánkfia, ki a lelkipásztori hivatal folytatására nélkülözhetetlen tanulmányok kihallgatása után, az azokbani jártasságát, köz megvizsgáltságok által bebizonyítván, e mellett fedhetetlen életéről is nekünk ajánlva lévén, szentül fogadá közönséges szent zsinatunk előtt, hogy ismeretét öregbíteni, fedhetetlen életet élni, hivatalát lelkiösmeretesen folytatni el nem mulasztja, míg Isten azokra néki erőt és kegyelmet adand; és ezen fogadását esküvel is megerősíté. Melyek után közönséges szent zsinatunk ötet papi társaságunkba bevette, és szokott ünnepélyességgel kibocsátotta a Jézus szent vallásának hirdetésére, az általa rendelt szent sacramentumoknak kiszolgáltatására, és minden más lelkipásztori kötelességek teljesítésére. Minek bizonyságául adatott nékie a püspökség nagyobb pecsétjével megerősített ezen bizonyítványunk.

Kelt . . . . . tartatott közönséges szent zsinatból, sat.

4-ik szám.

a. papi eskü.

Az igaz Isten, ki az atya fiu és szentlélek, engemet úgy segéljen: hogy

1. a mennyei igaz tudományban, mely a prophéták, apostolok és évangyelisták írásaiban, a helvetica confessióban és heidelbergai catechesisben be vagyon foglaltatva, végiglen megmaradok.

2. Azzal ellenkező hamis vélekedéseknek ellenmondok.

3. Ehez a szent hivatalhoz illendő életet élek.

4. Szorgalmatosan tanulok, és tanítok.

5. A Krisztustól szereztetett szent sacramentumokat igazán kiszolgáltatom.

6. A bünt személyválogatás nélkül a hol illik, s helye vagyon és módja, megfeddem.

7. E szent hivatalban végiglen holtam napjáig megmaradok, ha Isten reám oly csapását nem bocsátja, mely miatt ebben elő nem mehetnék.

8. Superintendensemnek, senioromnak minden Isten szerint való jó dolgokban engedelmes lések.

Isten engem úgy segéljen.

b. papi kibocsáttatás.

Szerető atyánkfiai! kibocsátunk titeket az evangéliumnak prédikálására, és a szent sacramentumoknak kiszolgáltatására azzal a hatalommal, melyet vettünk a szent apostoloktól és a mi urunk Jézus Krisztustól; melynek bizonyosságára vetjük a mi kezeinket a ti fejetekre, hogy szent lelket vegyetek; hogy valakiknek az ő bűnöket e földön megköttetek, legyenek megköttetve az egekben is, és a kiknek bűnöket megoldjátok e földön, meg lesznek oldoztatva az egekben is. A m e n.

Sajtóhibák.

	Hiba.	Olvasd
3. lap.	8. s. al.	2 App.
4. "	1. s. f.	mely 1536
5. "	12. s. f.	hungaribus
5. "	8. s. a.	Georgio
8. "	5. s. f.	testület
14. "	7. s. f.	hitzikkeinek
15. "	15. s. f.	mind a megállapított
20. "	14. s. f.	hozattatván
23. "	16. s. a.	értelmében
23. "	12. s. a.	nyilvánított
23. "	5. s. a.	elszigetetlen
28. "	11. s. f.	terjeszkedhetvén
28. "	9. s. a.	követelje
32. "	4. s. f.	domini
33. "	1. s. f.	ható
33. "	2. s. f.	4 Tz.
35. "	17. s. f.	uralkodását
36. "	8. s. a.	kapjanak
39. "	16. s. f.	Tz.
40. "	8. s. a.	s brachio
45. "	3. s. f.	az
45. "	21. s. f.	ecclesiastico
46. "	13. s. a.	mind
57. "	14. s. f.	vallásnak
58. "	1. s. f.	támadhatja
60. "	14. s. f.	a mit ő
65. "	17. s. a.	közt
65. "	14. s. a.	állámhoz
65. "	1. s. a.	unitariusokét
66. "	8. s. f.	minden más
66. "	11. s. a.	Tz.
66. "	5. s. a.	mig bármely
80. "	7. s. a.	küküllői
90. "	5. s. f.	14. c.
93. "	11. s. f.	Ez
97. "	14. s. a.	1839 évi
97. "	12. s. a.	X képétűzető
105. "	5. s. a.	jetentsék
112. "	13. s. f.	F R.
		Appr.
		mely az 1536
		hungariensibus
		Georgio
		testületet
		hitzikkeink
		a megállapított
		hozattathatván
		értelmébeni
		nyilvánítatott
		elszigetelten
		terjesztethetvén
		követelje ")
		dominio
		birható
		1 Tz.
		uralkodása
		kapnának
		1 Tz.
		is brachio
		azt
		ecclesiastico
		mint
		vallásnak
		támadhatják
		a mit
		közti
		állámhoz
		unitusokét
		minden lakói minden más
		9 Tz.
		mig arra bármely
		küküllői
		4. e.
		Ezen.
		1859 évi
		kr. képétűzető
		jelentések
		I. R.

OSTERLAMM KÁROLY pesti könyvárusnál

részint saját költségén, részint bizományában megjelent munkák.

Árak osztrák értéken.

	frt.	kr.
Ábrai Károly. Emléklapok a hazai történelemből, történeti beszélggyűjtemény.	1	20
— — Rajzok nemzetünk multjából, történeti beszélggyűjtemény.	1	20
— — történeti beszélgyek két kötet	1	50
Andorlakai Máté. Világkrónika	—	60
— — Magyar kronika.	—	60
Ballagi Mor. Tájékozás a theologia mezején. Viszonzásul Filó Lajosnak „A feltámadás és Spiritualismus“ czimű műve mint a halottaiból feltámadt scholastica legujabb termékére. 2-dik változott kiadás	—	80
Batizfalvi István. A földrajz elemei az algymnasium és ipartanoda alsóbb osztályai számára. Ötödik kiadás.	—	60
Bauhofer György. Negyven confirmatioi emléklap.	—	80
Ugyanaz diszesebb nyomtatásban.	1	60
Blázy Lajos. Protestáns uj zsinati törvények. A legközelebbi zsinatra megvitatási mintául	1	—
Bocsor István. Magyarország történelme különös tekintettel a jogfejlésre. Főtanodai s magánhasználatul 1-ső kötet	2	40
Boross Mihály. Kegyeletek oltára. A világtörténelem drágaködarabjaiból építve, kötve	1	—
Dumas S. Gróf Monte Christo Regény. 1—16 füzet mindegyik	—	30
Düringer János. Szám- és mértani gyakorlókönyv. Felsőbb elemi és alsó real vagy polgár tanodák osztályai számára	1	20
feleletek hozzá	—	40
Emlékkönyv a magyar irodalomból összeszedte Deák Farkas	2	—
Ugyanaz diszkötésben.	3	—
Fabó András. Vallásos elmélkedések protestánsok számára.	1	50
Ugyanaz vászonba kötve.	2	—
Filó Lajos. A feltámadás és a Spiritualismus	—	40
Gászner Lajos. A gyorsírás (stenographia) rövid és magyar nyelvre alkalmazott tana.	—	80
Gonda László. Kalászkok az é-szövétség szent költészet mezőin. Herder szerint	—	80
Haan A. L. Időszaki tábla a magyar protestáns egyház történelméhez.	2	—
Ugyanaz német nyelven	2	—
— — Jena hungarica sive memoria hungarorum a tribus proximis saeculis academiae jenensis adscriptorum	1	42
Kassay Adolf. Magyar büntető törvények s bünvádi eljárás az országbírói értekezlet szabályai szerint.	—	70
— — Magyar polgári törvények s törvénykezési eljárás az országbírói értekezlet szabályai szerint.	1	50
Kerkapoly Károly. Protestáns egyházalkotmány, tekintettel történeti fejlődésére	1	—
— — Világtörténet észtanilag előadva. Első kötet	2	—
Könyvtár. — Protest. theologiai, kiadják a pesti ev. ref. theol. intézet tanárai:		
Első kötet: H a g e n b a c h Dr. K. R. A theologiai tudományok Encyclopaediája. Fordította Révész	2	64
Második kötet: K u r t z F. H. H. szent történelem tankönyve, fordította Fabó András	1	60
Lónyay Menyhért. Közügyekről nemzetgazdasági újabb dolgozatok	2	60

Monumenta evangelicorum aug. conf. in Hungaria historica. Amagyarországi ágost. vall. evangélikusok történelmi emlékei. Közli Fábó András. Tartalás:	
I-ső kötet S c h m a l A. Brevis de vita superintendentum evangelicorum in hungaria commentatio. Venturæ posteritatis gratia anno post reparatam salutem. MDCCLII.	2 —
II-ik kötet. S c h m a l A. Adversaria ad illustrandam historiam ecclesiasticam evangelico-hungaricam pertinentia, Deo propitio quatuor sectionibus optima fide definita anno reparatae salutis MDCCLXV.	
B a h l M a t h i a s. Tristissima ecclesiarum hungaricæ protestantium facies, omnes religionis consortes ad christianam compassionem lacrimabunda invitans, publico exposita conspectui	4 —
Országgyűlés: Az 1861-dik évi magyar. Három kötet	7 20
Ugyanaz fñom kötésben	9 —
Ugyanaz német nyelven e czim alatt: Der ungarische Reichstag 1861. Három kötet	7 20
Az 1848-ki országgyűlés megnyitása Pesten, fényrajzkép az eredeti könyv után	3 —
Pálffy J. Utasítás ev. népiskolatanítók számára.	— 40
Pap István. Lelkész a koporsónál. Két kötet	4 —
— — Egyházi imák köznapokra	1 50
— — Templomi szónoklatok ezekhez alkalmazott imákkal. Két kötet.	2 20
— — Ünnepi imádságok	1 —
Papi dolgozatok, különféle. Uj folyam. Szerkeszti Szász Károly. Három füzet. Mindegyik.	1 75
Pogner Johann, Verzeichniß über den Bau der evangelischen Kirche in Pressburg von 1836—1838. und Joh Liebergott's Tagebuch von der Wegnahme der evangelischen Kirchen und Schulen — im Jahre 1672, mit urkundlichen Beilagen	— 80
Ráth Károly. A magyar királyok hadjáratai, utazásai és tartózkodási helyei	2 40
Révész Imre. A protestáns egyházalkotmány alapelvei, a XVI. századi főbb reformátorok, vallástételek és egyházszervezetek bizonyítása szerint	— 60
— — Vélemény a magyar protesans egyházalkotmány főpontjai felett, különös tekintettel a jövő törvényhozásra	— 40
— — A magyar protestans egyház szabadságának védelme némely tekintélyes német tudos megtámadásai ellen	— 80
— — Devay Biró Mátyás, első magyar reformator életrajza és irodalmi művei	1 40
— — Erdösi János, magyar prot. reformator különös tekintettel némely magyar tudósok balvéleményeikre	1 —
— — Etellaka vagy is Attila hun király birodalmi székhelye	— 60
A ker. szentegyház rövid története. Prot. ifjúság számára. Kiadta a soproni ev. iskolatanító képezde	— 75
Ugyanaz, kisebb kiadás, népiskolák számára	— 25
Székács József. A magyarhoni ágostai és helvét hitvallásu evangélikusok szabad és nyilvános vallásgyakorlatát biztosító törvények, magyar-német kiadás, függelékül a latin szöveg	— 40
Ugyanaz népkiadás: csak magyar nyelven	— 6
— — csak német nyelven	— 6
Török Pál. Egyházi beszédek 2-dik kötet.	2 12
— — Korrajzok a dunamelléki helv. hitv. egyházkerület életköréből Főtekintettel a kecskeméti s pesti főiskolák ügyére	1 42

3. B 200

210

Pesten **Osterlamm Károly**, Kolozsvárt **Demjén László**, könyvtáros által megszerezhető:

Erdélyhoni jogtudomány

melyet az alkotmányos Erdélyhonban az 1000-dik év óta törvényszerűen költ, s az 1849-dik évig érvényességgel bírt törvények és szokások szerint

szerkesztő
D Ó S A E L E K,
jogtudor.

I. könyv: Erdélyhoni közjogtan; II. könyv: Erdélyhoni magánjogtan; III. könyv: Erdélyhoni magyar pertan.

Ára az egész munkának füzve **6 frt.**, félbörkötésben **7 frt.**

	ft.	kr.
Blázy Lajos. Protestáns új zsinati törvények. A legközelebbi zsinatra megvitatási mintául	1	—
Bocsor Istv. Magyarország történelme különös tekintettel a jogfejlésre. Főtanodai s magánhasználatul I-ső kötet	2	40
Kerkapoly Károly. Protestáns egyházalkotmány, tekintettel történeti fejlődésére	1	—
— — Világtörténet észtanilag előadva. Első kötet	2	—
Molnár Aladár. A magyar alkotmány történeti kifejlődése I-ső kötet I-ső fele	1	—
Monumenta evangelicorum aug. conf. in Hungaria historica. A magyarországi ágost. vall. evangélikusok történelmi emlékei. Közli Fabó András. Tartalma:		
I-ső kötet. S c h m a l A. Brevis de vita superintendentum evangelicorum in hungaria commentatio. Venturæ posteritatis gratia anno post reparatum salutem. MDCCLI.	2	—
II-ik kötet. S c h m a l A. Adversaria ad illustrandam historiam ecclesiasticam evangelico-hungaricam pertinentia, Deo propitio quatuor sectionibus optima fide definita anno reparata salutis MDCCLXV.		
B a h i l M a t t h i a s. Tristissima ecclesiarum hungariæ protestantium facies, omnes religionis consortes ad christianam compassionem lacrimabunda invitans, publico exposita conspectui	4	—
Országgyűlés: Az 1861-dik évi magyar. Három kötet	7	20
Ugyanaz három kötésben	9	—
Ugyanaz német nyelven e cím alatt: Der ungarische Reichstag 1861. Három kötet	7	20
Ugyanaz kötve	9	—
Révész Imre. A protestáns egyházalkotmány alapelvei, a XVI. századi főbb reformátorok, vallástételek és egyházszervezetek bizonyítása szerint	—	60
— — Devay Bíró Mátvás, első magyar reformátor életrajza és irodalmi művei	1	40
— — Erdősi János, magyar prot. reformátor	1	—
Székács József. A magyarhoni ágostai és helvét hitvallásu evangélikusok szabad és nyilvános vallásgyakorlatát biztosító törvények, magyar-német kiadás, függetlenül a latin szöveg	—	40
Szilágyi Ferencz. Az erdélyi unio. Történelmi rajz	—	60

A

Acme
Bookbinding Co., Inc.
100 Cambridge St.
Charlestown, MA 02129

BX9446.T7D6
Az erdelyi evangélikus-fermatu
Andover-Harvard 60001030

3 2044 077 902 435

Acme
Bookbinding Co., Inc.
100 Cambridge St.
Charlestown, MA 02129

BXB448.T7D8
AZ erdelythoni evangélikus-református
Andover-Harvard 600881038

3 2044 077 902 435

